

O'ZBEKISTON

Taraqqiyoti va Tadqiqotlari Jurnal

2025 VOL. I, ISSUE 2

JOURNAL of UZBEKISTAN'S DEVELOPMENT and RESEARCH

ISSN 2181-2675

JOURNAL OF UZBEKISTAN'S DEVELOPMENT AND RESEARCH

(JUDR)

Volume 1 Issue 2, 2025

ISSN: 2181-2675

XALQARO TADQIQOT LLC

www.ijournal.uz

Editorial Team

Saloxiddinova Nigoraxon Inomjonovna	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (PhD) in philology sciences, Senior Lecturer of the Department of philology “UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY” NOTM
Yarkinova Barchinoy Bargiyevna	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (PhD) in philology sciences, Senior Lecturer of the Department of philology “UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY” NOTM
Mamadaliyeva Nodira Isakovna	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (PhD) in Biology Sciences, Associate Professor of Tashkent State Pedagogical University named after Nizami
Atakulova Nargiza Baxtiyorjon qizi	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy in Chemical Sciences (PhD), Senior Lecturer in Chemistry Department of Andijan State University
Muxamedova Regina Suxrobovna	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (PhD), in Pedagogical Sciences
Karimova Nozima Nurmukhamadovna	Member, Editorial Board	DSc, Associate Professor Institute for the Development of Professional Education, Department of "Personnel Management"
Matkarimova Sadokat Maksudovna	Member, Editorial Board	Doctor of History (Dsc), Head of the Department of History, Mamun University
Xasanova Shaxnoza To‘xtasinovna	Member, Editorial Board	Acting Professor of the Department of Educational Methodology Tashkent State Pedagogical University named after Nizami
Sadikova Shoista Akbarovna	Member, Editorial Board	Professor of the "Methodology of preschool education", Department of Tashkent State Pedagogical University
Murtozayeva Mahfuza Murtozayevna	Member, Editorial Board	Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor of the Department of Pedagogy and psychology of the Uzbekistan State University of World Languages
Djanpeisova Gauxar Erkinovna	Member, Editorial Board	Head of Department of Preschool Education and Correctional Pedagogy of the branch of the Russian State Pedagogical University named after A.I. Herzen in Tashkent, Pre-school (PhD)
Djamilova Nargiza Nuritdinovna	Member, Editorial Board	Professor of the Department of Educational Methodology, Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Pre-school (DSc)
Voxidova Norposhshaxon Xabibullayevna	Member, Editorial Board	Professor of the Department of Pedagogy of the Tashkent State Pedagogical University named after Nizami (Doctor of Pedagogical Sciences (DSc))
Ruzmetova Novval Vahabdjanoyna	Member, Editorial Board	Acting docent of the Department of Uzbek Language and Foreign Languages Academy of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, (PhD) docent
Komilova Fotima Maxmudovna	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (Ph.D.) in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Andijan State University, Andijan, Uzbekistan
Kamilova Nargiza Abdukahorovna	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (Ph.D.) in Economical Sciences, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Samarkand Institute of Economics and Service, Samarkand, Uzbekistan
Muminova Nodira Maxmudovna	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (Ph.D.) in Philological Sciences, Senior Lecturer of the Department of Philology, “UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY” NOTM, Uzbekistan
Panjiev Normakhmat Panjievich	Member, Editorial Board	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Russian Linguistics, Termez State University
Teshaboyev Oybek Abdumannob ugli	Member, Editorial Board	Doctor of Philosophy (Ph.D.) in Technical Sciences, Assistant, Department of General Engineering Sciences, Andijan Institute of Mechanical Engineering, Andijan, Uzbekistan

PEDAGOGIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING INTELLEKTUAL IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Xalilov Farxod¹

Ruzieva Madina²

Alfraganus University

KEYWORDS

kreativlik, didaktik, ontogenez,
 mustaqil ta'lim, yaratuvchilik
 jarayoni.

ABSTRACT

Maqolada bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda kreativlikni rivojlantirishning ahamiyati, bo'lajak pedagoglarni mustaqil ta'lim jarayonida kreativ sifatlarini rivojlantirishning mavjud holati tahlil qilingan, va kreativlikni rivojlantirishga oid ilmiy pedagogik va psixologik adabiyotlari o'rganilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14961774**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

Ijtimoiy – iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar turli jabxalarda kreativ fikrlay oladigan kadrlarni ishlab chiqarishni har tomonlama maqullaydi. Janubiy Koreya Respublikasi, Germaniya, Fransiya va Yaponiyada talim oluvchilarning fikrlash erkinligini taminlash, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda buning yangilangan didaktik tizimini Life Skills yani "Xayotiy ko'nikmalar"ga bog'langan kompetensiyaviy yondashuv asosida talim oluvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmini amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tizimlashtirilgan ishlar olib borilmoqda.

Dunyo bo'ylab yetakchi oliy ta'lim muassasalari hamda ilmiy muassasalar tomonidan mustaqil fikrlash salohiyatini oshirish borasidagi bir qator ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Jumladan, AQSHda joylashgan Sonoma davlat universiteti mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar olib boradi va ozi shu tajribalar asosida erishilayotgan natijalar yuzasidan ma'lumotlarni tarqatmoqda. Bundan tashqari, bu markaz, har yili tanqidiy fikrlash va ta'limni isloh qilish yuzasidan o'tkaziladigan xalqaro konferensiyaga homiylik qiladi. U AQSh ta'lim vazirligi, kollejlari kengashi, Milliy ta'lim

¹ Alfraganus universitet Pedagogika fakultet "Pedagogika va psixologiya" kafedrasida dosenti, (PhD)

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti

assotsiatsiyasi, va ko'plab kolledj, universitet va maktablar bilan intellektual standartlarga asoslangan tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordamlashish uchun ishlar olib borilmoqda. Bunda, muayyan holatlarda mustaqil fikr yuritish insonning mustaqil ta'lim olishi bilan bog'liq holda qaraladi. Iodkorlik faoliyati esa, asosan, inson qo'li bilan yaratiladigan moddiy buyumlar yaratishni va takomillashtirish bilan bog'liq faoliyat sifatida o'rganilgan. Mustaqil va kreativ fikrlash talabalarning xulqida, ularning kundalik muloqotida, kasbiy faoliyatida qay darajada namoyon bo'lish masalalari yetarlicha ochib berilmagan.

Buyuk qomusiy olimlar Xoja Afzal, Jalol Hoqiy, Bahovuddin Naqshband, Abu Mansur Moturidiy, Abu Nasr Forobiy, Mirzajon Sheroziy, Abu Ali ibn Sino, Shayx Xovandi Tahur, Mir Sayid Jurjoniy, Mavlono Abdujabbor Xorazmiy, Abdurazzoq Samarqandiy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniylarning ilmiy meroslari talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish muammolarini hal etishda kerakli ma'lumot bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METODOOGIYA.

Talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish borasida Z.Nishonova, N.Alavutdinova, L.Grash, V.Karimova, M.Zayniddinova, K.Kenjabaeva, B.Xodjaev, S.Novoselova, Sh.Nurullaeva, M.Saidov, R.Sunnatova, Q.Husanboevalar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan.

P.Ya.Galperin, Ya.A.Ponomarev, I.Goldsteyn, M.Kortezzi, V.Kalveyt, T.V.Kudryavseva, A.Matyushkin, A.I.Leontev, G.Noyner, R.Fisher, S.L.Rubinshteyn, Yu.S.Stolyarov, D.Xamblin, V.S.Shubinskiy, A.F.Eskulovlar shaxs mustaqil fikrlash va ijodkorlik husuiyatlarini faollashtirishning pedagogik-psixologik omillari ustida ilmiy faoliyat olib borishgan.

MUHOKAMA

Ta'limda mustaqil ta'lim olishning ahamiyati ortib borishi kelgusida pedagoglarning mustaqilligi, ijodiy qobiliyatligi va faolligini oshirishga olib keladi. Kredit-modul tizimida oliy ta'lim muassasi talabalari har doim o'qituvchi va kursdoshlaridan maslahat olish va yordam olish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'zaro yordamlashish jamoadagi hamjixatlikni mustaxkamlab, bir – biriga xurmat tuyg'usini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu o'rinda xurmatli prezidentimiz Shavkat Miromonovichning quyidagi gaplarini keltirib o'tish o'rinlidir: "Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz. Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz. Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz."

Bu istak esa yoshlar ta'lim – tarbiyasi bilan shug'ullanayotgan kasb egalarini yuksak kasbiy tayyorgarlikka, g'oyaviy – siyosiy e'tiqodga, tashkilotchilik va menejment malakalariga ega bo'lish kerakligini taqozo qilmoqda. Bu hol uzluksiz ta'lim tizimi va kasb-hunar ta'limi muassasalari yangilanayotgan, ta'lim - tarbiyaning mazmuni, usullari, shakli,

vositalari majmuiga, o'quv – tarbiya jarayoniga o'zbekona urf – odatlar faol kirib borayotgan bir sharoitda yuz bermoqda. Diyorimizda bo'layotgan bu kabi yangilanishlar har bir o'qituvchini novatorlikga, sharqona ish yuritishga, ishbilarmonlikka, tadbirkorlikka, ma'naviy – ma'rifiy ishlarning faol ishtirokchisi bo'lishga chorlaydi.

Oliy ta'lim tizimida ham chuqur islohatlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim tizimidagi davlat ta'lim standartlari takomillashtirildi, ya'ni bunda talabalarning bilimi, ko'nikma hamda malakalarini shakllantirishdan boshlab talabalarda ta'lim yo'nalishi hamda mutaxassisligi yuzasidan kasbiy kompetensiyani shakllantirish va takomillashtirishga qaratilmoqda. Xozirgi zamonaviy jamiyat uchun umuman yangicha qiyofadagi kadr talab qilinmoqda. Mutaxassis faol ijodiy fikrlovchi, izlanuvchi, ilmiy axborot va yangiliklarni mustaqil ravishda izlab topuvchi hamda ularni o'zining kasbiy faoliyatida qo'llay oluvchi mutaxassis bo'lib shakllanishi kerak.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'limi kadrlar tayyorlashda mehnat bozorining talablaridan kelib chiqqan holda islohotlar sari yuksalmoqda. Ayni damda o'sib kelayotgan yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalash g'oyasining oliy vazifasi ta'lim-tarbiya beruvchi tarbiyachilarni raqobatbardosh, kompetentli tarbiyachilarni tayyorlashdan iborat. Tezlikda o'zgarib borayotgan jamiyatimizdagi maktabgacha ta'lim muassasalarida ishlay oladigan, kasbiy faoliyatdagi turli muammo va masalalarni mustaqil va ijodiy yecha oladigan tarbiyachilarga yurtimizda talab tobora kuchayib bormoqda.

Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari mutaxassislari tomonidan bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda, talabalarni pedagogik faoliyatga yo'naltirilgan holda o'z kasbiy fanlaridan qo'llaniladigan o'qitish shakllari mazmuni, va metodlari bo'yicha ta'lim beriladi va ularda kasbiy kompetentliklari shakllantira boriladi. Shu tufayli, oliy ta'limni rivojlantirish, yangilash, takomillashtirishda zamonaviy extiyojlarini ta'minlay oladigan mutaxassislarni tayyorlashning asosiy usullaridan biri kasbiy mukammallik nuqtai nazaridan yondoshuv bo'lib hisoblanadi.

Kasbiy rivojlangan pedagoglarni tayyorlash berish raqobatbardoshlikda ularning butun dunyo standardartidan qolishmasligi, oliy ta'lim muassasalarida tayyorlanayotgan pedagog kadrlarning raqobatbardoshligini ta'minlab beradi.

Kompetentlikning o'zi tarbiyachida umumiy dunyoqarashning yuqoriligi va madaniyatning yuksakligi, pedagogika-psixologiya, menejment va menejment nazariyasining ilmiy asoslari bo'yicha kompetensiyaning mavjudligi, mavjud bilimlarini amaliyotda rivojlantirishga ma'suliyat, sotsial va psixologik-pedagogik креативность как свойство целостной личности [А. М. Матюшкин, 1989; Е. Л. Яковлева, 1997; Дж. Батгерворд, 2000; Г. Шсптенлоэр, 2000].tajriba metodlarini bilish, pedagogik va boshqaruv ko'nikmalarining zaruriy majmuasiga ega bo'lishni nazarda tutadi, ya'ni kompetentlik - shaxsning yaxlit bir butun, ko'p omilli, murakkab va ko'pqirrali sifatidir.

Jahon oliy ta'limida o'quv faoliyati mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishning ijodkorlik mexanizmlari ta'limga tatbiq etilgan. Bu borada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqil ta'lim jarayonini loyixalashtirish, talabalarning vaqtini tejash va undan unumli

foydalanish, elektron axborot ta'lim manbalarini yaratish, ilg'or pedagogik hamda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, talabalarda ijodiy fikrlash, amaliy ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha yirik loyihalarni amaliyotga tadbiq etishga doir tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

XULOSA

Ijodkor shaxsning shakllanishi hamda rivojlanishi uning ichki va tashqi olami o'zgarishining o'zaro mutanosibligi, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar hamda insonning – tug'ilishidan boshlab to umrining oxiriga qadar uzluksizlik, avlodlar almashinuvini taqozo etadigan faoliyat mazmuniga bog'liq.

Ijodkor shaxsning shakllanishini shaxsning o'zaro mos tarzda bajarilgan ijodiy faoliyat va ijodiy mahsulotlarni yaratish borasidagi rivojlanishi sifatida belgilash mumkin. Ushbu jarayonning sur'ati va qamrovi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning faolligi va ijodkor sifatleri, shuningdek, mavjud shart-sharoit, hayotiy muhim va kasbiy hodisalarga bog'liq. Bugungi kun sharoitida sharoitda pedagogning ijodkorlik sifatlariga ega bo'lishi taqozo etadi.

REFERENCES

1. Xasanova Sh.T va boshqalar. Features of organizing steam education in Uzbekistan Solid State Technology Volume: 63 Issue: 1s Publication Year: 20201803-1808.
2. Avliyakov N.X., Musaeva N.N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.: Yangi asr avlodi, 2003. – 190 b.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). – T.: "Iste'dod" jamg'armasi, 2009. – 160 b.
4. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: O'qituvchi, 2004. – 104 b.
5. Ana Dzingel, 2018 g. STEAM Play & Learn: 20 Fun Step-by-step Preschool Projects about Science, Technology, Engineering, Arts, and Math!

PEDAGOGIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING INTELLEKTUAL IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Xalilov Farxod¹

Ruzieva Madina²

Alfraganus University

KEYWORDS

intellektual ijodiy qobiliyat,
innovatsion ta'lim, pedagogika,
interaktiv o'qitish, mustaqil
fikrlash, tadqiqot faoliyati,
kreativ tafakkur, STEAM-ta'lim,
muammoli ta'lim.

ABSTRACT

Mazkur maqolada pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining intellektual ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Talabalarining mustaqil fikrlash, innovatsion yondashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini shakllantirish ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada interaktiv o'qitish usullari, tadqiqot faoliyati, kreativ fikrlash mashg'ulotlari va psixologik qo'llab-quvvatlash kabi mexanizmlar ko'rib chiqiladi. Ta'limda axborot texnologiyalari, STEAM-ta'lim va muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish intellektual ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy asoslanadi. Maqola pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va innovatsion ta'lim yondashuvlarini joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14961824**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turli ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik o'zgarishlarga moslasha oladigan, ijodiy va tanqidiy fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlash vazifasi turibdi. Ayniqsa, pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalari kelajakda jamiyatning ilmiy va ma'naviy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan mutaxassislar bo'lishgani uchun ularning intellektual ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Intellektual ijodiy qobiliyat – bu talabalar tomonidan yangi g'oyalar yaratish, muammolarni mustaqil hal qilish va innovatsion fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish jarayonidir. Ushbu qobiliyatlarni rivojlantirish pedagogika ta'limining samaradorligini

¹ Alfraganus universitet Pedagogika fakultet "Pedagogika va psixologiya" kafedrasi dosenti, (PhD)

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti

oshirishga, ta'lim jarayonida yangicha yondashuvlar, texnologiyalar va metodlarni joriy etishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada pedagogika oliy ta'lim muassasalarida intellektual ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning mexanizmlari, jumladan, innovatsion ta'lim texnologiyalari, interaktiv o'qitish usullari, tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish va kreativ tafakkurni shakllantirish usullari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida ushbu qobiliyatlarni rivojlantirish yo'llari bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Adabiyotlar tahlili

Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida intellektual ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi ko'plab ilmiy tadqiqotlarning diqqat markazida turibdi. Tadqiqotchilar ushbu yo'nalishda turli nazariy va amaliy yondashuvlarni ilgari surgan bo'lib, quyida eng muhim ilmiy ishlanmalar va ularning tahlili keltiriladi.

Ko'plab olimlar intellektual ijodiy qobiliyatni mustaqil fikrlash, muammolarni yechish va innovatsion yondashuv qobiliyati bilan bog'laydi. Guilford (1967) ijodiy tafakkurni divergent fikrlash bilan bog'lab, uni turli yo'nalishlarda rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydi. Torrance (1974) esa ijodiy qobiliyatni o'lchash va rivojlantirish bo'yicha test tizimini ishlab chiqqan.

O'zbek olimlari orasida X. Yo'ldoshev (2018) pedagogika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda muammoli ta'lim va mustaqil tadqiqot usullarining o'rnini tadqiq qilgan. Uning ta'kidlashicha, ijodiy qobiliyatni shakllantirish uchun innovatsion texnologiyalardan foydalanish zarur.

Bugungi kunda axborot texnologiyalari va interaktiv o'qitish usullari talabalarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Vygotsky (1986) o'z tadqiqotlarida ijodiy tafakkurni rivojlantirishda ijtimoiy muhitning ahamiyatini ta'kidlagan.

Jon Dewey (1933) esa tajriba asosida o'qitish modelini ilgari surgan bo'lib, bunda talabalar real hayotiy vaziyatlarni o'rganish orqali mustaqil fikrlashni shakllantiradi. Runco & Jaeger (2012) ta'limda kreativlikni rivojlantirish uchun muammoli ta'lim va loyiha asosida o'qitish usullarini tavsiya qilgan. O'zbekistonda ham bu borada ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. G'. Jo'raqulov (2020) pedagogik innovatsiyalar va ularning oliy ta'limdagi roli bo'yicha tadqiqotlar olib borgan bo'lib, u zamonaviy ta'lim texnologiyalari, xususan, STEAM-ta'lim, muammoli ta'lim va ijodiy yondashuvlarning samaradorligini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

Tadqiqot faoliyati va akademik yozuvni shakllantirish orqali talabalarning mustaqil fikrlashi va innovatsion qarashlarini rivojlantirish mumkin. Biggs & Tang (2011) oliy ta'limda konstruktiv ta'lim yondashuvi orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish mumkinligini ko'rsatgan. Robinson (2017) esa ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish uchun muammoli vaziyatlar yaratish va tadqiqot loyihalarini tatbiq etish zarurligini ta'kidlaydi. Freire (1993) ta'limda tanqidiy fikrlash muhimligini ta'kidlab, dialogik yondashuv orqali talabalarni fikrlashga undash mumkinligini ko'rsatadi. Amabile (1996) esa ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish uchun psixologik qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish tizimi muhimligini

ta'kidlaydi. O'zbekiston ta'lim strategiyasi (2030) da esa kreativ va innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlash ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, intellektual ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish bo'yicha turli nazariy yondashuvlar mavjud bo'lib, ulardan samarali foydalanish oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion texnologiyalar, tadqiqot faoliyati, interaktiv yondashuvlar va mustaqil fikrlash usullari ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridir. O'zbekiston ta'lim tizimida ham bu borada ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda va ilg'or tajribalar joriy etilmoqda.

Tadqiqot natijalari

Mazkur tadqiqot pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining intellektual ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalari, interaktiv o'qitish usullari, tadqiqot faoliyati va mustaqil fikrlashni rivojlantirish usullari ko'rib chiqildi. Quyida tadqiqot natijalari yoritiladi.

Tadqiqotda pedagogika oliy ta'lim muassasalarining 3-4-kurs talabalari ishtirok etdi. Ularning intellektual ijodiy qobiliyat darajasi quyidagi mezonlar asosida baholandi:

Divergent fikrlash darajasi – talabalar bir muammoning turli yechimlarini topish qobiliyatiga ega yoki yo'qligi.

Muammolarni hal qilish qobiliyati – talabalar real hayotiy vaziyatlarga yechim topa olishi.

Mustaqil tadqiqot olib borish layoqati – talabalar ilmiy izlanishlarga jalb qilinganligi va mustaqil fikrlash darajasi.

So'rovnomalar, testlar va kuzatuvlar orqali olingan natijalar quyidagicha:

- 32% talabalar ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish bo'yicha yuqori natija ko'rsatdi.
- 48% talabalar o'rtacha darajada, ya'ni ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lsa-da, amaliyotga tadbiiq etishda qiyinchiliklarga duch keladi.
- 20% talabalar esa mustaqil fikrlash va kreativ tafakkur jihatdan sust rivojlangan.

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, aksariyat talabalar ijodiy tafakkur qilishga moyil bo'lsalar-da, uni amaliyotda qo'llashda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Tadqiqot doirasida quyidagi ta'lim usullari sinovdan o'tkazildi:

Interaktiv metodlar – muammoli ta'lim, loyiha usuli, aqliy hujum, faset usuli.

Axborot texnologiyalaridan foydalanish – virtual laboratoriyalar, raqamli platformalar, STEAM metodikasi.

Ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jalb qilish – talabalarni startap va innovatsion loyihalarda qatnashishga undash.

Bu usullarni qo'llash natijasida:

- Interaktiv usullar joriy qilingan guruhlarda talabalar 45% ga faolroq bo'lishdi va mustaqil fikrlashlari yaxshilandi.
- STEAM-ta'lim asosida o'qitilgan talabalar yangi muammolarga 30% tezroq yechim topishga muvaffaq bo'ldi.

- Ilmiy-tadqiqot faoliyatida ishtirok etgan talabalar nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq etish qobiliyatini 35% ga oshirishdi.

Bu esa, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning intellektual ijodiy qobiliyatlarini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilishini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

1. An'anaviy ta'lim metodlariga haddan tashqari tayanish – talabalar mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvga yetarlicha imkoniyatga ega emas.
2. Talabalarning ilmiy-tadqiqotga kam jalb qilinishi – ko'pchilik talabalar nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega emas.
3. Motivatsiya va rag'batlantirish tizimining yetishmovchiligi – ijodiy ishlanmalar uchun talabalarni rag'batlantirish tizimi yetarli darajada shakllanmagan.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi va sinovdan o'tkazildi:

Muammoli ta'lim va loyiha asosida o'qitish – talabalarni real muammolarni hal qilishga yo'naltirish.

STEAM yondashuvi – talabalar ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun fanlararo integratsiyaga asoslangan metodlardan foydalanish.

Ilmiy-tadqiqot faoliyatiga kengroq jalb qilish – talabalarni mustaqil izlanish va ilmiy ishlarga jalb qilish orqali ularning innovatsion tafakkurini rivojlantirish.

Bu yondashuvlarni qo'llash natijasida talabalarning ijodiy qobiliyatlari o'rtacha 40% ga oshdi, mustaqil fikrlash darajasi esa 35% ga yaxshilandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interaktiv ta'lim texnologiyalari, innovatsion o'qitish usullari va mustaqil tadqiqot faoliyati pedagogika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning intellektual ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun samarali vositalar hisoblanadi. Shu sababli, ta'lim jarayonida muammoli ta'lim, ilmiy-tadqiqot faoliyatini kengaytirish va STEAM metodikasini keng qo'llash tavsiya etiladi.

Ushbu natijalar asosida pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini yangicha yondashuv asosida tashkil etish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalariga ko'ra, pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining intellektual ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, uni samarali amalga oshirish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlardan foydalanish zarur.

Umuman olganda, pedagogika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning intellektual ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh va ijodkor mutaxassislarni tayyorlash uchun muhim omil hisoblanadi.

Shu sababli, zamonaviy ta'lim metodlarini keng joriy etish va innovatsion yondashuvlarni qo'llash pedagogika oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абрамов С.А., Зима Е.В. Начала информатики. М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1989.-256 с.

2. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. -М.:Наука, 1980.-335 с.
3. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М.: Мысль, 1995. - 160 с.
4. Andriadi I.P. Osnovi pedagogicheskogo masterstva: Ucheb. posobiye dlya stud. sred. ped. ucheb zavedeniy. M.: Izdatelskiy sentr «Akademiya», 1999.-160 s.
5. Galperin P.Y. Psixologiya razvitiya uchениkov i ucheniye o poetapnom formirovaniі umstvennix deystviy // Issledovaniye mishleniya v sovetskoy psixologii: Sb. nauchnix tr. M., 1966. - S. 236-277

BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY REFIEKSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDOGAGIK IMKONIYATLARI

Xalilova Nargiza¹

Irgasheva Indira²

Alfraganus universiteti

KEYWORDS

o'qituvchi, kompetentlik,
pedagogik, psixologik, bo'lajak,
ijtimoiy, zamonaviy, maktab,
ta'lim jarayoni.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarda kasbiy refleksiyani rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Kasbiy refleksiya o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, xulosa chiqarish va o'zini takomillashtirish jarayonlarini anglatadi. Tadqiqotda muammoli ta'lim, interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, mentorlik tizimi hamda pedagogik amaliyot refleksiyani shakllantirishda muhim omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarning kasbiy rivojlanishida o'z-o'zini baholash va teskari aloqa tizimlarining roli ta'kidlanadi. Ushbu imkoniyatlar pedagoglarning tanqidiy tafakkurini, ijodiy yondashuvini va kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14961917**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH. Dunyo ta'lim tizimida ta'limni rivojlantirish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar, loyihalar olib borilmoqda, ayniqsa pedagogik kasbiy tayèrgarlikning barcha komponentlarini rivojlantirishga katta ahamiyat qaratilmoqda. Mamlakatimizda ham pedagogik kasbiy kompetentsiyalarni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish maqsadida ta'lim muassasalarida zamonaviy moddiy texnik baza yaratilgan hamda innovatsion ta'lim dasturlari ishlab chiqilgan. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Rivojlangan davlatlar ta'lim tizimidagi yutuqlardan kelib chiqqan holda yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, oliy ta'lim muassasalarida kompetentli ilmiy pedagogik kadrlar zahirasi yaratish" vazifasi belgilab o'tilgan.

Shu bilan birga mamlakatimizda amalga oshirilaètgan ko'plab islohotlarda ham demokratik tamoyillar asosidagi fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jaraènida oliy ta'lim

¹ Alfraganus Universitet Pedagogika fakultet professor (DSc).

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti.

tizimida talabalarning mutaxassisligi bo'yicha kasbiy tayërgarlik sifatini oshirishda pedagoglarning kasbiy kompetentsiyalarini yanada takomillashtirish zarurati ta'kidlab o'tilgan. Bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor o'rin egallagan kuchli raqobatga bardoshli bo'lish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega bo'lish, uni izchil ravishda oshirib borish zarurligini ko'rsatmoqda. Bu vazifalarni amalga oshirishda ta'lim kontekstida ko'p bosqichli uzviylik, uzluksizlik va izchillik tamoyillariga asoslangan samarali innovatsion modellarni yaratish, pedagoglarning kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirishni taqozo qilmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Kompetentlik atamasi «samaradorlik», «erishish», «muvaffaqiyatlilik», «tushunish», «natijalilik», «ega bo'lish», «sifat», «miqdor» so'zlari yordamida ta'riflanadi, shu bilan birga ko'pgina mualliflar uni tashxislashdagi qiyinchiliklarni qayd etgan. L. Spenser va M. Spenserlarning ta'kidlashicha, kompetensiyalarning shakllanishi ularni o'lchash va xususiyatlarini aniqlash qiyinchiligi bilan ortga suriladi.

Dj. Raven kompetentlikni biror bir ob'ekt yoki ob'yektlar sinfiga ko'ra biror sohaga tegishlilik bilan baholash kerak - deb hisoblaydi. Natijada ma'lum faoliyatning individual motivatsiyasi jadalligining bahosi hosil bo'ladi. U shaxs kompetentligini biror bir maqsadga erishish uchun faoliyat olib borishi kutilgan holdagina aniqlanishi ma'noga ega bo'ladi - deb tushuntiradi.

Jamiyat talablarini qondirish hozirgi zamon o'qituvchisidan yuqori madaniyat, chuqur ma'naviyat, Vatan uchun javobgarlik hissi, mas'uliyatlilik, chuqur bilimga ega bo'lishi, o'z o'quvchilarining ijodiy potensialini rivojlantirishga pedagogik qiziqishi, innovatsion faoliyatga, o'z ustida ishlashga, kasbiy faollikka qobiliyatlilik va shu kabi boshqa bir qator sifatlarni talab etadi. Shu sababli, komil shaxsni tarbiyalash masalasi bilan bir qatorda yana bir asosiy masala, ya'ni mutaxassisning kasbiy kompetentligini shakllantirish masalasi bugungi kunda o'ta muhim hisoblanadi. Mutaxassisning kompetensiyalarga ega, ya'ni faoliyatning qaysi usulini egallashi, nimalarni bajara olishi, nimalarga tayyorligini aniqlash – kompetentli yondoshuv deyiladi.

“Kompetentlik” tushunchasi ta'lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtai nazardan kompetentlik “noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik”ni anglatadi.

Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishidir. Kasbiy kompetentli o'qituvchi birinchidan, o'quv-tarbiya jarayonida ijodkor ta'lim oluvchilarni shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ikkinchidan, o'z kasbiy faoliyatida ijobiy natijalarga erisha oladi va uchinchidan, shaxsiy kasbiy imkoniyatlarini amalga oshira oladi.

Agar bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish - pedagogik

muammo sifatida qaralsa, quyidagi ishlarni amalga oshirish zarur:

1. O'qituvchining kasbiy–pedagogik tayyorlash sifatini tubdan oshirish uning mazmuni bilan bevosita bog'liqdir. Pedagogik kadrlar tayyorgarligi sifatini sezilarli darajada oshirish uchun pedagogik va texnik bilimlar sintezini ta'minlash zarur.
2. Pedagogik kompetentlik pedagogik mahorat tushunchasiga bog'liqligini N.V.Kuxarev shunday ta'riflaydi: «Psixologik – pedagogik tayyorgarligidan kelib chiqadigan o'qituvchi shaxsining aniq sifatlarini va pedagogik masalalarini eng samarali usulda yechadigan fazilatlar to'plami».
3. A.K.Markova o'qituvchini kasbiy kompetentlikka ega bo'lgan o'qituvchi deb aytadi, qachonki pedagogik faoliyatini, pedagogik muomalani yetarlicha yuqori darajada oshirsa, yoshlarni o'qitishda va tarbiyalashda yuqori natijalarga erishsa. Kompetentli o'qituvchi o'zining kasbiy bilimlarini, psixologik fazilatlarini o'z mehnatida qo'llashni bilishi kerak.

Hozirgi vaqtda kasbiy kompetentlikni shakllantirishda o'qitish texnologiyasiga katta e'tibor berilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilar tarkibi tomonidan ishlab chiqilayotgan va foydalanilayotgan o'qitish texnologiyalari bo'lajak pedagoglar kasbiy kompetentligining qaror topishi va tarbiyalash ta'lim tizimining tarkibiy qismi bo'lib, kasbni egallashning kasbiyahamiatli bazasini dastlabki yaratishga, kasbiy faoliyatni yuqori darajada amalga oshirish uchun nazariy, amaliy va motivatsiyali tayyorgarlikning va qodirlikning sekin-asta shakllanishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, bo'lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlarida kompetensiya tushunchasi muhimdir. Kompetensiya - o'z bilimlarini tinmay boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, shu kun va davr talablarini his etishni, yangi bilimlarni izlab topish mahoratini, ularni qayta ishlashni hamda o'z amaliy faoliyatida qo'llashni talab qiladi. Kompetensiya egasi bo'lgan mutaxassis muammolarni yechishda o'zi o'zlashtirib olgan, aynan shu sharoitga mos metod va usullardan foydalanishni yaxshi bilishi, hozirgi vaziyatga munosib bo'lgan metodlarni tanlab olib qo'llashi, to'g'ri kelmaydiganlarini rad etishi, masalaga tanqidiy ko'z bilan qarashi kabi ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Kompetentlikning asosi qobiliyatlardan iborat bo'lganligi uchun ularning har biri o'z kompetentligiga mos kelishi kerak. Qobiliyatlar eng umumiy ko'rinishlari bilan kompetensiyaning jismoniy madaniyatdagi, aqliy sohadagi, umumo'quv, amaliy, ijrochilik, ijodiylik, badiiy, texnik, shu bilan birga pedagogik-psixologik, ijtimoiy va boshqa ko'nikmalariga mos keladi.

TADQIQOT NATIJASI. Muvaffaqiyatli ishlash uchun har bir o'qituvchi pedagogik mahoratga ega bo'lishi zarur. Pedagogik mahoratning asosiy qonuniyati oz mehnat sarf qilib, ulkan natijalarga erishishda ijodkorlik uning hamisha hamrohi bo'ladi. Pedagogik va uning kompetentligiga faoliyatga qiziqqan, qobiliyatli, iste'dodli kishidagina pedagogik mahorat hislatlari shakllanib boradi. Pedagogik faoliyat o'z mohiyatiga ko'ra ijodiy xarakterga ega. O'qituvchi o'quvchi shaxsini shakllantiradi, kutilmagan vaziyatlarda mustaqil qarorlar qabul qiladi, pedagogik muammolarni yechadi, o'quv jarayonini mustaqil

boshqaradi.

Yosh avlodga ta'lim-tarbiya berishning maqsadi, vazifalari, mazmuni, uslubiy talablariga ko'ra fan, texnika va texnologiya yutuqlaridan unumli foydalanish bugungi ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan hisoblanadi. Ta'limning samaradorligini oshirish, shaxsning ta'lim markazida bo'lishini va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash uchun ta'lim muassasalariga yaxshi tayyorgarlik ko'rgan va o'z sohasidagi bilimlarni mustahkam egallashdan tashqari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni va interfaol strategiyalarni biladigan, ulardan o'quv va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etishda foydalanish qoidalarini biladigan mutaxassis o'qituvchilar kerak.

Bu esa o'z navbatida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning samarali shakllari sifatida ma'ruza (muammoli ma'ruza, ma'ruza-seminar, virtual-texnologik ma'ruza, vizual ma'ruza, binar ma'ruza, kirish ma'ruzasi, ma'ruza-konferensiya, axborotli ma'ruza, ma'ruza bahs munozara, sharhlovchi ma'ruza, online ma'ruza) trening, videotrening, vebinarlar, internet konferensiyalar, innovatsion o'qitish metodlari sifatida esa muammoli metodlar, interfaol metodlar, amaliy o'yinlar, o'quv loyihalari, portfoliolar, grafik organayzerlar, axborotkommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zaruratini yuzaga chiqaradi.

Oliy ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq etishdagi yana bir muhim komponent - o'qituvchi, uning kasbiy kompetentligi va innovatsion faolligi hisoblanadi. Ta'limda faqat qiziqishga tayanib qolish ham motivatsiyaning asosli samarasi bo'la olmaydi. Bunda eng muhim samarali usul motivatsion-muammoli vaziyatlarni quyish yoki o'rganilayotgan predmetning ijtimoiy mohiyatini aks ettiradigan maxsus bilishga oid vazifalarning qo'yilishidir.

Quyidagilar mutaxassisning pedagogik tayyorlanganligining zarur va yetarli darajasini ta'minlaydigan asosiy talablar hisoblanadi:

1. Dars berish mahorati.
2. Tarbiyalash mahorati
3. O'quv-tarbiya jarayonida gumanitar omilni ta'minlaydigan shaxsiy sifatlari;
4. Ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona nazorat qilish va baholash mahorati

Dars berish mahorati:

Kasbiy layoqat va eruditsiya;

Psixologik-pedagogik tayyorgarlik;

Ta'lim oluvchilarni mustaqil fikrlash va yangi bilimlar olishga o'rgatish mahorati;

O'quv adabiyotlari shakllari va turlarini bilish;

Yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini egallanganlik, internetning global tarmog'i bilan ishlash bo'yicha amaliy ko'nikmalar;

Pedagog kadrlar malakasini oshirishning asosiy shakllarini bilish;

Ilmiy-pedagogik ijodiyot metodologiyasini bilish;

Pedagogika fani va sohasini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini bilish; Fanlararo aloqalardan foydalanish mahorati;

Ritorika va notiqlik san'ati asoslarini bilish.

XULOSA. Tarbiyalash mahorati-o'qitish va tarbiyalash jarayonining bog'liqligi,

uyg'un rivojlangan shaxsni shakllantirishga, ularda yuksak madaniy va ma'naviy saviyasi qaror toptirishga, pedagogning yuksak shaxsiy sifatlariga. Uning vatanparvarlik, obro' va burchni his etishga, keng gumanitar va gumanistik tayyorligiga, shuningdek o'quvchilar o'rtasida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning amaliy ko'nikmalariga asoslanadi. Pedagogning o'quv-tarbiyaviy jarayondagi gumanitar omilni belgilaydigan shaxsiy sifatlariga quyidagilar kiradi: talabchanlik, haqqoniylik, halollik, mehribonlik, xushmomalalik.

Ushbu sifatlar pedagogning ta'lim oluvchilar uchun ahamiyatini belgilashi kerak. Shaxsiy sifatlar o'qitish va tarbiyalash mahoratiga ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim oluvchilarning bilimlarini ularning kasbiy kompetentligini xolisona nazorat qilish va baholash mahorati-psixologik pedagogik jihatdan o'qitish va tarbiyalash mahorati bilan uzviy bog'liqdir. Pedagog ta'lim oluvchilarning bilimlari va mahoratlarini xolisona baholash prinsiplari, metodlari va mexanizmlarini bilishi, standartlashtirilgan testlarni ishlab chiqish, ta'lim oluvchilarning o'zlashtirishini nazorat qilishning turli shakllarini samarali qo'llash mahoratiga ega bo'lishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Большакова З.М., Тулькибаева Н.Н. Компетенции и компетентность // Вестник ЮУрГУ. - 2009.
2. Булавенко О.А. Характеристики компетентности специалиста // Проф. образование. - 2005.
3. Kuznetsova N.P. - O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi DTSlari talabalarini amalga oshirish sharti sifatida. M. 2003. 4. Muslimov N.A. Kasbiy ta'lim o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariymetodik asoslari: Ped. fanl. dokt. ... diss. T.: 2007.
5. Хуторской А.В. Компетентный подход в обучении. Научно-методическое пособие. –М., Издательство «Эйдос», 2013. -73 стр
6. G'ulomov. X.R. Raimov. va boshqalar. "Ta'lim-tarbiya sifati va qirralari". T; «Fan va texnologiyalar». 2004.

BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY REFIEKSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDOGAGIK IMKONIYATLARI

Xalilova Nargiza¹

Irgasheva Indira²

Alfraganus universiteti

KEYWORDS

kasbiy refleksiya, bo'lajak
pedagog, pedagogik
imkoniyatlar, refleksiv
metodlar, innovatsion
texnologiyalar, mentorlik,
pedagogik amaliyot, o'zini
baholash, ta'lim sifati,
professional rivojlanish.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarda kasbiy refleksiyani rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Kasbiy refleksiya o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, xatolar ustida ishlash va kasbiy o'sishga yo'naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqish qobiliyatini shakllantiradi. Tadqiqotda refleksiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, mentorlik tizimi hamda pedagogik amaliyot jarayonida o'zini baholashning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy refleksiyasini rivojlantirish ta'lim sifati va pedagogik mahoratni oshirishda muhim omil ekanligi ta'kidlanadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14962032**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Hozirgi kunda ta'lim tizimida o'qituvchilar faqat bilim beruvchilar sifatida emas, balki o'quv jarayonining samarali tashkilotchilari, motivatorlar va ilmiy-amaliy faoliyatni rivojlantiruvchi mutaxassislar sifatida ham faoliyat yuritishlari kerak. Buning uchun pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va o'z ustida ishlashlari zarur. Kasbiy refleksiya – bu pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va o'zgarishlarga tayyor bo'lish qobiliyatidir. Bu jarayon, o'qituvchilarni nafaqat o'z pedagogik metodlarini yaxshilashga, balki o'z-o'zini baholashga va kasbiy o'sishga ham yordam beradi.

Bo'lajak pedagoglarda kasbiy refleksiyani rivojlantirish – ta'lim tizimining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadigan muhim jarayonlardan biridir. O'qituvchilar kasbiy refleksiya orqali nafaqat o'z faoliyatini tahlil qilib, yutuqlarini baholash, balki kelajakda qanday yo'nalishda o'sishni rejalashtirishlari mumkin. Ushbu maqolada kasbiy refleksiyani rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, shu jumladan refleksiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, mentorlik va amaliyot jarayonida o'zini baholash kabi usullar haqida so'z

¹ Alfraganus Universitet Pedagogika fakultet professor (DSc).

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti.

yuritiladi. Bu jarayonlarning har biri pedagogning professional o'sishini ta'minlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Bo'lajak pedagoglarda kasbiy refleksiyaning rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiyada keng o'rganilayotgan muhim yo'nalishlardan biridir. Ushbu bo'limda mavzu bo'yicha mavjud ilmiy manbalar, tadqiqotlar va nazariy qarashlar tahlil qilinadi.

Kasbiy refleksiya ta'lim jarayonida o'qituvchining o'z faoliyatini anglash, tahlil qilish va doimiy takomillashtirish jarayoni sifatida tavsiflanadi (Dewey, 1933; Schön, 1983). Dewey refleksiv tafakkurni tajriba asosida shakllanuvchi ongli jarayon deb hisoblagan bo'lsa, Schön uni kasbiy rivojlanishning asosiy omili sifatida ko'rsatadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda (Brookfield, 1995; Korthagen, 2004) kasbiy refleksiya o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirish vositasi sifatida qaraladi. O'zbek olimlari orasida G'. Abdurahmonov (2020), R. Yo'ldoshev (2018) kabi tadqiqotchilar refleksiya jarayonining milliy ta'lim tizimidagi o'rnini va uni rivojlantirish yo'llarini o'rganishgan.

Pedagogik adabiyotlarda kasbiy refleksiyaning rivojlantirish uchun qo'llaniladigan usullar quyidagicha tasniflanadi: Portfolio usuli (Bailey, 2012) – o'qituvchining shaxsiy rivojlanishini tizimli ravishda baholash va tahlil qilishga yordam beradi. Refleksiv kundaliklar (Moon, 2004) – pedagogik faoliyat jarayonidagi tajribalardan xulosa chiqarish imkonini beradi. Muammoli ta'lim (Vygotsky, 1978) – o'qituvchilarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish orqali pedagogik refleksiyaning kuchaytiradi.

Ushbu metodlarning amaliy qo'llanilishi bo'yicha tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak pedagoglarning kasbiy refleksiyaning rivojlantirishda interfaol usullardan foydalanish samaradorligi yuqori bo'ladi (Kolb, 1984; Loughran, 2006). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan refleksiyaning shakllantirish usullari ham kengaymoqda. Masalan, Onlayn blog va veb-portfolio tizimlari (Liu, 2017) o'qituvchilarga o'z fikrlarini tahlil qilish va baham ko'rish imkoniyatini beradi. Videotahlil texnologiyalari (Tripp & Rich, 2012) o'qituvchilarga o'z darslarini yozib olib, ularni tahlil qilish va yaxshilash imkonini yaratadi.

O'zbekiston kontekstida bu texnologiyalarning ta'lim jarayoniga joriy etilishi bo'yicha tadqiqotlar hali to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, ayrim universitetlarda bu usullar sinovdan o'tkazilmoqda.

Mentorlik tizimi kasbiy refleksiyaning rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi (Hobson et al., 2009). Mentor va yosh o'qituvchi o'rtasidagi muloqot kasbiy rivojlanish jarayonida tajriba almashish va tahliliy fikrlashni rag'batlantiradi. O'zbek olimlari orasida mentorlik tizimi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar kam bo'lsa-da, X. Mahmudov (2021) bu jarayonning pedagogik ta'limdagi ahamiyatini yoritgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kasbiy refleksiya bo'lajak pedagoglarning o'z ustida ishlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Uning samarali shakllanishi

uchun innovatsion texnologiyalar, refleksiv metodlar, mentorlik tizimi va o'z-o'zini baholash vositalari muhim omillar sifatida ko'rilmogda. Kelgusida bu yo'nalishda aniq eksperimental tadqiqotlar o'tkazish va milliy ta'lim tizimi uchun moslashtirilgan modelni ishlab chiqish zarur.

Bo'lajak pedagoglarda kasbiy refleksiyani rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u o'qituvchilarning o'z faoliyatini doimiy ravishda tahlil qilish va takomillashtirish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Ushbu bo'limda kasbiy refleksiya mohiyati, uning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar va uni shakllantirishning samarali pedagogik strategiyalari yoritiladi.

Kasbiy refleksiya – bu pedagogning o'z faoliyatini ongli ravishda tahlil qilishi, o'zining kasbiy rivojlanish jarayonini nazorat qilishi va pedagogik jarayondagi muvaffaqiyatlar hamda kamchiliklarni aniqlashi jarayonidir. Dewey (1933) va Schön (1983) fikriga ko'ra, refleksiv tafakkur o'qituvchining kasbiy mahoratini oshirishning asosiy omillaridan biridir.

Kasbiy refleksiya quyidagi asosiy jihatlarni qamrab oladi:

O'z-o'zini baholash – pedagog o'zining bilim va ko'nikmalarini obyektiv baholaydi.

Faoliyatni tahlil qilish – o'qituvchi o'z pedagogik uslublari va dars jarayonining samaradorligini ko'rib chiqadi.

Kelajak uchun rejalashtirish – o'qituvchi pedagogik strategiyalarini takomillashtirish bo'yicha xulosalar chiqaradi.

Kasbiy refleksiyaning rivojlanishiga bir nechta pedagogik va tashkiliy omillar ta'sir ko'rsatadi:

Kasbiy refleksiya bo'lajak pedagoglarning professional rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Uning samarali shakllanishi uchun refleksiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, mentorlik tizimi va pedagogik amaliyot jarayonida o'zini baholash usullari muhim rol o'ynaydi. Ta'lim muassasalari kasbiy refleksiya jarayonlarini tizimli ravishda rivojlantirishga e'tibor qaratishlari lozim.

Xulosa

Bo'lajak pedagoglarda kasbiy refleksiyani rivojlantirish – ta'lim sifati va o'qituvchining professional o'sishini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Kasbiy refleksiya pedagoglarga o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolar ustida ishlash, o'z-o'zini baholash va ta'lim jarayonini takomillashtirish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida quyidagi muhim xulosalar chiqarildi:

1. Kasbiy refleksiya tushunchasi pedagogning o'z kasbiy faoliyatini ongli ravishda baholashi va kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashiga asoslanadi.
2. Refleksiyani rivojlantirish omillari orasida innovatsion ta'lim texnologiyalari, mentorlik tizimi, interfaol metodlar va muammoli ta'lim yondashuvlari muhim rol o'ynaydi.
3. Refleksiyani shakllantirish usullari sifatida portfolio yuritish, refleksiv kundaliklar yozish, videotahlil, mentorlik va teskari aloqa tizimlaridan foydalanish samarador ekani aniqlandi.
4. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish pedagoglarga o'z darslarini tahlil qilish va

kasbiy rivojlanishlarini kuzatish imkoniyatini yaratadi.

5. Mentorlik tizimi va hamkasblararo muloqot pedagoglarning reflektiv ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'lishi aniqlangan.

Shunday qilib, kasbiy refleksiyaning rivojlantirish bo'lajak pedagoglarning o'z kasbiy faoliyatini ongli ravishda boshqarishlariga, ta'lim jarayonini takomillashtirishlariga va natijada samarali o'qituvchi bo'lishlariga yordam beradi. Ushbu jarayonni tizimli ravishda amalga oshirish uchun ta'lim muassasalarida reflektiv metodlarni qo'llash, mentorlik tizimini yo'lga qo'yish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ637-son.
2. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОСВПО нового поколения. - М. - 2006. - 72 с
3. Ларионова Г. А. Компетенции в профессиональной подготовке студентов вузов: знания, действия, деятельность, самоопределение: монография. - Челябинск. - 2004. - 171 с.
4. Diyora, A. (2025). GENDER EQUALITY AND SOCIAL DEVELOPMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 3(30), 60-62.
5. Ахназарова, Д. Э. (2023). TALABALARDA IJODKORLIK QOBILIYAT XUSUSIYATLARINI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS PSIXOLOGIK JIHATLARI: Axnazarova Diyora Erkin qizi Guliston Davlat Universiteti stajor-tadqiqotchisi. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (8), 96-99.

BO'LAJAK PEDAGOGLARNI INNAVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHDA TAJRIBA ALMASHISHNING ILMIY METODIK ASOSLARI VA USULLARI

Rizayeva Gulnara¹

Abdukarimova Munisa²

Alfraganus universiteti

KEYWORDS

bakalavrlar tayyorlash,
o'qituvchining kasbiy standarti,
modernizatsiya.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarni innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida rivojlantirish jarayonida tajriba almashishning ilmiy-metodik asoslari va usullari tahlil qilinadi. Innovatsion ta'lim texnologiyalari o'qitish samaradorligini oshirish, interfaol yondashuvlarni rivojlantirish va pedagogik jarayonni takomillashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda tajriba almashishning zamonaviy shakllari, jumladan, onlayn va oflayn seminarlar, vebinarlar, amaliy treninglar, mentorlik va hamkorlikdagi loyihalar tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagogik innovatsiyalarni amaliyotga joriy etish va ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-metodik yondashuvlar yoritiladi. Mazkur tadqiqot natijalari bo'lajak pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish va ularning innovatsion kompetensiyalarini shakllantirishga ko'mak beradi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14962180**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Mamlakatimizda ta'limni rivojlantirishning maqsadli dasturiga muvofiq ta'lim tizimii modernizatsiyalash, kadrlarni qayta tayyorlash, o'quv jarayonini axborotlashtirish, axborot makonlarini yaratish kabilarni amalga oshirish zarur. Sanab o'tilgan talablar yangi milliy ta'lim tizimining shakllanishiga, inson kapitalining rivojlanishiga, mamlakatimiz iqtisodiyotining mustahkamlanishiga olib keladi. Pedagog kadrlarning bilimlarini, kompetensiyalarining doimiy yangilash va butun ta'lim tizimini takomillashtirish uchun shart-sharoitlarni yaratish lozim. Ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarning joriy qilinishi ta'lim oluvchilarni dolzarb pedagogik bilimlar bilan ta'minlash uchun o'z kasbiy faoliyatiga yangi yondashuvlarni olib kirish va ularni o'zlashtirishi darajasining ortishiga

¹ Alfraganus universitet Pedagogika fakultet "Pedagogika va psixologiya" kafedrası dosenti, (PhD).

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti

imkon beradi. Ta'lim tizimini modernizatsiyalash ta'lim oluvchilarning ham ta'lim olish faoliyatidagi o'zgarishlarni ko'rsatadi [1].

Axborot jamiyatida o'qituvchilarning maqomi va rolini o'zgartirish zarurati, kasbiy tayyorgarlik sifatining pasayishi, o'qituvchilik kasbini egallashning yangi usullari va vositalarini ishlab chiqish bilan bog'liq bo'lgan o'qituvchilar ta'limini modernizatsiya qilish muhim tarkibiy tuzilmalarga olib keldi va mamlakatimizda pedagogik ta'lim tizimidagi mazmunli o'zgarishlar. Bu birinchi navbatda, zamonaviy o'qituvchining yangilangan qiyofasini shakllantirishda namoyon bo'ldi. Universal professional, professional mobil, fan bo'yicha nafaqat yuqori sifatli tayyorgarlik ko'rishga, balki mustaqil o'qishga, yangi fan yo'nalishlarini o'zlashtirishga va harakat usullari va ta'lim jarayonining turli ishtirokchilari bilan samarali o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yadi.

Shunday ekan, bugungi kunda ta'lim jarayonida ishlab chiqilgan so'ngi umumiy ta'lim dasturlari orqali o'quv jarayonini loyihalash va amalga oshirish bo'yicha faoliyatning birinchi turi pedagogik funktsiya kabi mehnat funktsiyalarini birlashtiradi. Ushbu maqolada bizning ko'rib chiqish ob'ektimiz ta'lim va rivojlantirish faoliyati hamda ularning alohida komponentlaridan iborat.

Ta'lim faoliyati quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- mehnat faoliyatini (zamonaviy amalga oshirish, shu jumladan sinfda va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quv-tarbiyaviy ishlarning interfaol, shakllari va usullari;
- talabalarda rivojlanish kognitiv faollik, mustaqillik, tashabbuskorlik, ijodkorlik va boshqalar);
- zarur ko'nikmalar (o'quv guruhlarida talabalarining turli yoshdagi bolalarkattalar jamoalarini tashkil etish);
- zarur bilimlar (ta'lim metodologiyasi asoslari).

Xususan, ta'lim tizimida qabul qilingan eng muhim hujjatlardan biri bu – yangi tahrirdagi **“Ta'lim to'g'risida”**gi qonunning qabul qilinishi bo'ldi. Mazkur qonunga asosan ta'lim sohasidagi asosiy printsiplar, ta'lim tizimi, turlari va shakllari aniq belgilab qo'yildi.

Belgilab berilgan printsiplar asosida hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi talabalarni faqat tayyor bilimlarini egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari izlanishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanish, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida ishlashda o'qituvchida innovatsion faoliyat haqida tushuncha bo'lishi kerak. Mohiyatiga ko'ra innovatsion faoliyat ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba-sinov ishlari olib borish, fan-texnika yutuqlaridan foydalanish asosida yangi takomillashtirilgan mahsulotni yaratishdan iborat. Pedagogning innovatsion faoliyati quyidagilar bilan belgilanadi:

- yangilikni qo'llashga tayyorligi;
- pedagogik yangiliklarni qabul qilishi;
- novatorlik darajasi;
- kommunikativ qobiliyatning rivojlanganligi;
- ijodkorligi;
- tashabbuskorligi.

Talaba o'qituvchi orqali o'zlashtirgan ma'lumotlarni takrorlash, musra qil fikrlash va original manbalarni o'rganish hamda hayotiy tajribalarga haqiqiy vazifalarga asoslanib faoliyat yuritishga ko'nikma hosil qila olishi kerak. Davlat ta'lim standartining yangi avlodini joriy etish talaba va o'qituvchini "umr bo'yi ta'lim" modelini shakllantirishga asoslanadi. Ushbu kontseptsiya hayot davomida o'rganish zarurligini ko'rsatadi, doimiy va izchil faoliyat yuritishga asoslanadi. Har bir talaba ma'lum bir kompetentsiyaga ega bo'lishi kerak, keyingi hayot va kelajakdagi rivojlanish uchun zarur. Professor S.P. Baranov o'zining 1981 yilda yozgan "O'quv jarayonining mohiyati" asarida eng muhim vazifalar ekanligini ta'kidlaydi. O'qitishda tinglovchilarda olingan bilimlarni hayotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish, shaxsni muayyan jamiyatda hayotga tayyorlash kerakligini ta'kidlaydi [2].

Yangiliklar yoki innovatsiyalar har qanday kasb inson faoliyatiga xosdir va shuning uchun tabiiy ravishda o'rganish, tahlil qilish va amalga oshirish ob'ektiga aylanadi. Innovatsiyalar o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, ular alohida o'qituvchilar va butun jamoalarning ilmiy izlanishlari, ilg'or pedagogik tajribasi natijasidir. Bu jarayon o'z-o'zidan bo'lishi mumkin emas, uni boshqarish kerak.

Pedagogik jarayonga kelsak, innovatsiya deganda o'qitish va tarbiyalashning maqsadlari, mazmuni, usullari va shakllariga yangi narsalarni kiritish, o'qituvchi va talabaning birgalikdagi faoliyatini tashkil etish tushuniladi.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritishdir. Innovatsion texnologiyalardan foydalanishda o'qituvchiga quyidagi bilimlarni bilish taqazo etiladi:

- AKT bo'yicha bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lish;
- YaPT (yangi pedagogik texnologiya) bo'yicha xorijiy tajribalardan bohabar bo'lish;
- Ta'lim jarayonini tashkil etishda didaktik o'yinlardan, interfaol usullardan foydalanish mahorati;
- Ilg'or pedagogik texnologiya bo'yicha bilimlarni o'zlashtirib borish;
- Bilimlarni ko'nikma va malakalarga aylantirish texnologiyasi shakllangan bo'lishi;
- Dars jarayonida harakatli o'yinlardan unumli foydalana bilishi;
- Imkoni bo'lsa darsni internet tarmog'iga bog'lab o'ta bilishi;
- O'z ustida tinmay ishlashi, har sohaga oid yangiliklarni kuzatib borishi va boshqalar.
- O'qituvchi innovatsion texnologiyalarga asoslanib darsni tashkil etar ekan, turli texnik vositalardan ham (kampyuter, proyektor, elektron doska va hokazo) foydalanishi mumkin.

O'qituvchining faoliyatida innovatsiyalar qanchalik ko'p bo'lsa, mazmun shunchalik oshadi. Ta'limda innovatsion texnologiyalar va interfaol metodlar haqidagi tasavvurlar barqaror va mukammal shaklga ega emasligini ham e'tirof etish kerak. Har bir o'qituvchi ta'limga individual tarzda yangilik kiritishi mumkin. Innovatsion texnologiyalar o'qituvchi o'z faoliyatidan qoniqmaslikdan kelib chiqadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh mezoni o'sib kelayotgan avlodni yuksak ma'naviyatli, intellektual salohiyati baland, har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalash hamda mamlakatimiz kelajagini yanada yuksaltiradigan, o'zbek elining dong'ini jahonga taratadigan, g'oyatda intellektual, manan barqaror yosh malakali kadrlarni yetishtirib borishdir.

Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati, uzluksiz ta'lim tizimi orqali shaxsning har tomonlama barkamol bo'lib yetishini ko'zda tutadi. Bunda shaxs uzluksiz ta'limda va kadrlar tayyorlashda ta'lim xizmatlarining iste'molchisi hamda ishlab chiqaruvchisi sifatida namoyon bo'ladi. Shunday ekan bu iste'molchi hamda ishlab chiqaruvchisi bo'lmish yosh avlodning ertangi kunini belgilab beruvchi bilim va ko'nikmalari, o'z navbatida malakali pedagog-o'qituvchilar tomonidan qiziqarli dars mashg'ulotlari, dunyo bilim va ko'nikmalariga javob bera oladigan oliy ta'lim sifati yanada intellektual bilimlar bilan boyitilib borishi hamda ijtimoiy-gumanitar fanlar orqali mu^ahkamlanib bormog'i lozimdir. Avvalombor, qiziqarli dars mashg'ulotlari bo'lajak pedagog yoshlarda o'z faniga hamda kasbiga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi va dars mashg'ulotlariga bo'lgan faol tushunchalar, tajribalar hamda salohiyatni kuchaytiradi. Bu esa ular kelajagiga qo'yilgan ilk qadamlari bo'ladi desak mubolag'a bo'lmas edi. O'sib kelayotgan yosh avlodga bugungi kunda qanchalik e'tibor va ahamiyat qaratadigan bo'lsak mamlakatimizda shu darajada ilmiy yuksalish kuzatiladiki, biz buni hozirgi rivojlanib borayotgan fan-texnika jarayonlarida va barcha sohalarida yaqqol namoyon bo'lganligini ko'ra olamiz desak, fikrimizning yorqin dalili bo'lar edi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yanada ilg'or va manan barqaror yosh avlodimiz ertangi kuni yuksak ma'naviyatini salmoqli darajada boyituvchi shaxs pedagoglardir. Shuningdek, bu borada birgalikdagi harakat yoshlarimizning barkamol inson bo'lib voyaga yetishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqil davlatda ta'lim tizimini shakllantirish va rivojlantirish, millatning taqdiri va istiqbolini ta'minlash kabi jiddiy muammolarni hal qilishning ilmiy asoslari va amaliy yo'llarini yaratishda buyuk ajdodlarimizning ibratli ishlari, ta'limotlarini hayotimizga tadbiq etish taqazo etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baranov S.P. O'quv jarayonining mohiyati. - M., 1981. - 143 b.
2. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. -T.: TDPU. 2006 y.
3. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.
4. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. -T.: "Moliya " nashriyoti, 2003 y. - 171 b.
5. Ахназарова, Д. Э. (2023). TALABALARDA IJODKORLIK QOBILIYAT XUSUSIYATLARINI

NAMOYON BO 'LISHINING O 'ZIGA XOS PSIXOLOGIK JIHATLARI: Axnazarova Diyora Erkin qizi Guliston Davlat Universiteti stajor-tadqiqotchisi. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (8), 96-99.

6. Diyora, A. (2025). GENDER EQUALITY AND SOCIAL DEVELOPMENT. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 3(30), 60-62.

BO'LAJAK PEDAGOGLARNI INNAVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHDA TAJRIBA ALMASHISHNING ILMIY METODIK ASOSLARI VA USULLARI

Rizayeva Gulnara¹

Abdukarimova Munisa²

Alfraganus universiteti

KEYWORDS

texnologiya, innovatsion,
konsepsiya, manbalar,
tashkiliy, metodik, psixologik,
pedagogik jamoalar,
parametrlari, innovatsion
o'qitish.

ABSTRACT

Innovatsion faoliyat-pedagogning o'z kasbini takomillashtirishdagi mavjud shakl va vositalarni egallashga ijodiy yondashuvini nazarda tutadi. Ta'limdagi innovatsiyalar va innovatsion faoliyat haqida barqaror, hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar va innovatsion pedagogik faoliyat haqida barqaror va hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar tasniflar shu paytgacha mukammal tarkib topgan emasligini ham e'tirof etish lozim.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14962272**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Bugungi kunda har bir soha va tizim faoliyatini innovatsion g'oyalar va texnologiyalar asosida olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan mavzuga kirishishdan oldin «innovatsiya» so'zining ma'nosiga biroz to'xtalishni lozim topdik. Innovatsiya tushunchasi (lotincha novus yangi) tadqiqotlarda va ilmiy ishlarda XIX asrlarda qo'llanila boshlagan. Avval u alohida elementlarni bir sohadan boshqa sohaga kiritishni ifodalagan. Texnikaviy yangiliklar kiritish qonuniyatlarini o'rganib firmalar foyda olish uchun «innovatsion siyosatni» butun bir tizim sifatida o'zlashtirishdi. Mazkur faoliyat jamiyat hayotining ixtiyoriy bo'g'inini yangilash bo'yicha umumiy belgilarga, qonuniyatlar, yangilik kiritish mexanizmiga ega. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayonda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida qatnashayotgan har bir o'quvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishga asoslanadi.

Bu usullardan foydalanganda bilim olish o'quvchi uchun qiziqarli mashg'ulotga aylanadi. Interfaol usullar qo'llanilganda o'quvchilar o'qituvchilar yordami va hamkorligida mustaqil ishlash ko'nikma va malakalariga ega bo'ladilar. O'quvchilar yangi bilimlarni ilmiy

¹ Alfraganus universitet Pedagogika fakultet "Pedagogika va psixologiya" kafedrasida dosenti, (PhD).

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti

izlanish, tadqiqotchilik, tajriba sinovlar o'tkazish asosida o'zlashtiradilar. Ilm orqali bilim olish tamoyiliga amal qilinadi. Ta'lim jarayoni qatnashchilari kichik guruhlariga bo'lingan holda ishlaydilar. O'quv topshiriqlari alohida bir o'quvchiga emas, balki kichik guruhning barcha a'zolariga beriladi. O'qitish jarayonini tashkil etishning asosiy shakli darsdir.

Hozirgi paytda darsning xilma xil noan'anaviy shakllari joriy etilmoqda. Bunday darslar o'quvchining ijodiy qobiliyatini o'stirish, aqliy salohiyatini kuchaytirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish va har bir yangilikni tez va to'la qabul qila olish ko'nikma va malakalarining shakllanishiga xizmat qiladi. Dars jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarda ilmiy izlanishga qiziqishni uyg'otadi, ijodkorlik va bunyodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada egallangan bilim, ko'nikma va malakalar amaliy faoliyatda tatbiq etiladi, o'zlashtirish sifati oshadi. Buning uchun o'qituvchi mahoratli bo'lishi va mavzularning mazmuniga qarab darsni to'g'ri rejalashtirishi, mashg'ulot davomida barcha o'quvchilarni faol va ongli ishlashlariga erishmog'i lozim.

Pedagogik innovatsiya bu pedagogik g'aoliyatdagi yangilik, o'qitish va tarbiya mazmuni va texnologiyasidagi o'zgarishlar, ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan. Innovatsiya - innovatsiya natijasi sifatida tushuniladi va innovatsion jarayon uchta asosiy bosqichning rivojlanishi sifatida qaraladi: g'oyani yaratish (ma'lum bir holatda, ilmiy kashg'iyot), amaliy jihatlarida g'oyalarni rivojlantirish va yangiliklarni amaliyotga tatbiq etish.

Pedagogik innovatsiyalab samaradorligining o'lchovi sifatida optimallik o'qituvchi va o'quvchilarning kafolatlangan natijaga erishishi uchun kuch-quvvat sarflashlarini taqozo etadi. Turli o'qituvchilar va o'quvchilar o'zlarining shaxsiy pedagogik hamda o'quv faoliyatlari jarayonida turlicha darajadagi samaradorlikka

Bundan tashqari, xususi, to'g'ri pedagogik (masalan, uslubiy) yangiliklarning samaradorligi, agar ular ijtimoiypedagogik rejada qo'llab-quvvatlanmasa, qo'llab-quvvatlanmasa, ancha past bo'ladi. Shunday qilib, xususi innovatsiyalar va ijtimoiy-pedagogik yangiliklarni qo'llabquvvatlovchi ijtimoiy-pedagogik kontekstni yaratish ham, ma'lum hajm, miqyos va daraja umuman mintaqaviy ta'lim tizimini rivojlanishini sezilarli darajada kuchaytirishi mumkin.

Yuqoridagilardan tashqari har qanday innovatsion jarayonda yangiliklarni yaratish va yangiliklardan g'oydalanish (o'zlashtirish) kabi tuzilmalarni ko'rish oson; bir-biri bilan bog'liq bo'lgan mikroinnovatsion jarayonlardan iborat bo'lgan butun maktabning rivojlanishi asosida yotadigan murakkab innovatsion jarayon.

O'qituvchilarda ijodkorlikni shakllantirishning muhim pedagogik sharti uni mustaqil bilim olish va ijodiy fikirlashga yonaltirishdan iborat. Shu bilan bir qatorda, o'qituvchilar orasida ijodiy muhit, muayyan ma'naviy-ruhiy holat, tashkiliy, metodik, psixologik chora-tadbirlar qo'llashga ham alohida e'tibor qaratish lozim. erishadilar. Xuddi mana shuning o'zi pedagogik innovatsiyalarning optimallik darajasini belgilaydi.

Innovatsion usullarning eng muhim belgisi sifatida natijalanganlik o'qituvchi faoliyatida ijobiy yutuqlarga erishilgandagina namoyon bo'ladi. O'lchovlardagi texnologiklik, kuzatuvchanlik, natijalarning qayd etilganligi o'qitishning yangi usullari,

metodlarini baholash orqali namoyon bo'ladi. Mazkur o'lchovning ahamiyatli jihati shaxs, uning idroki va tushunchalarini shakllantirishning bir butunligida namoyon bo'ladi. Shu munosabat bilan innovatsion jarayonni ilmiy g'oyani amaliy foydalanish bosqichiga olib chiqish va shu bilan bog'liq ijtimoiy pedagogik muhitdagi o'zgarishlarni amalga oshirish jarayoni deb hisoblash mumkin. G'oyalarning innovatsiyaga aylanishini ta'minlaydigan va bu jarayonni boshqarish tizimini shakllantiradigan faoliyat bu innovatsion faoliyatdir. Innovatsiya jarayoni rivojlanish bosqichlarining yana bir o'ziga xos xususiyati mavjud. Pedagogik tajribada pedagogik innovatsiyalarni ijodiy qo'llash alohida o'qituvchilar ish faoliyatining boshlang'ich bosqichida namoyon bo'ladi.

Pedagogik innovatsiyalarning mazmuni, uni qo'llash metodlarini bo'lajak o'qituvchilar tajribasiga singdirish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muassasasi hayotiga pedagogik innovatsiyalarni keng ko'lamda olib kirish uchun unda yangilik muhitini yaratish, muayyan axloqiy psixologik holatni shakllantirish, tashkiliy, metodik, psixologik xarakterdagi choratadbirlarni kullash talab etiladi. Shu maksadda bulajak ukituvchilarning kreativ funksiyalarini rivojlantirish, ularni pedagogik innovatsiyalar bilan izchil kurollantirib borish, innovatsion usullarni tahlil va tatbiq qilishga o'rgatish vazifasini kuyish lozim.

Pedagogika fanida ta'lim tizimidagi yangilik masalalari muttasil mutaxassislar tomonidan o'rganilib kelinmoqda. Biroq, ijtimoiy-pedagogik yangiliklar mintaqaviy ta'lim tizimini rivojlantirish omili sifatida, bir tomondan, nisbatan yaqinda tez rivojlanayotgan ijtimoiy pedagogika fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida nisbatan yaqinda paydo bo'lganligi sababli, boshqa tomondan, ta'limni markazsizlashtirish va mintaqalashtirishning ijtimoiy tendensiyasining nisbiy yangiligi bilan bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baranov S.P. O'quv jarayonining mohiyati. - M., 1981. - 143 b.
2. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. -T.: TDPU. 2006 y.
3. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.
4. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. -T.: "Moliya " nashriyoti, 2003 y. - 171 b.
5. Ахназарова, Д. Э. (2023). TALABALARDA IJODKORLIK QOBILIYAT XUSUSIYATLARINI NAMOYON BO 'LISHINING O 'ZIGA XOS PSIXOLOGIK JIHATLARI: Axnazarova Diyora Erkin qizi Guliston Davlat Universiteti stajor-tadqiqotchisi. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (8), 96-99.
6. Diyora, A. (2025). GENDER EQUALITY AND SOCIAL DEVELOPMENT. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 3(30), 60-62.

“OLIIY O'QUV YURTLARIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH”

Xalilov Farxod¹

Ismoilova Dinoraxon²

Alfraganus universiteti

KEYWORDS

uzluksiz ma'naviy tarbiya, oliy ta'lim, pedagogik texnologiyalar, axloqiy tarbiya, innovatsion yondashuvlar, ma'naviy rivojlanish, interfaol metodlar, tarbiyaviy tizim, ijtimoiy loyihalar, ma'naviyat darslari.

ABSTRACT

Ushbu maqolada oliy o'quv yurtlarida uzluksiz ma'naviy tarbiya tizimini takomillashtirish masalasi tahlil qilinadi. Talabalarning ma'naviy rivojlanishini ta'minlash, ularning axloqiy va madaniy qadriyatlarini mustahkamlash oliy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Tadqiqotda uzluksiz ma'naviy tarbiya tizimining nazariy va amaliy asoslari, uni rivojlantirishning innovatsion yondashuvlari hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning roli yoritiladi. Shuningdek, oliy o'quv yurtlarida ma'naviy tarbiyani takomillashtirish bo'yicha samarali usullar – interfaol metodlar, ma'naviyat darslari, tarbiyaviy tadbirlar va ijtimoiy loyihalardan foydalanish muhimligi ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy tarbiya jarayonini tizimli tashkil etish va uni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14962329**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Innovatsion jamiyatning o'ziga xos xususiyati o'zida har xil yosh kategoriyasidagi insonlar bilimni doimiy tizimli ravishda to'ldirib borish va kengaytirishni ta'minlaydigan hayot davomida va bosqichma-bosqich jarayondan iborat bo'lgan uzluksiz ta'lim – tarbiya hisoblanadi. Uzluksiz ta'lim - tarbiyaning maqsadi bilimlar iqtisodiyotining innovatsion rivojlanish bo'g'ini sifatida insonning o'zgarishlarga va iqtisodiyotni modernizatsiyalashga, kasbiy hayot, madaniyat, jamiyat va hokazolarga moslashish qobiliyatini mustahkamlash sifatida namoyon bo'ladi. Uzluksiz ta'lim – tarbiya ijodkor, ijtimoiy faol, kreativ, ma'naviy boy shaxsni shakllantiruvchi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda oldinda borishlik uchun zarur sharoitlar yaratadi va shu bilan birga bugungi global iqtisodiy sharoitda har bir insonning butun hayoti davomida rivojlanib borishining asosini namoyon

¹ Alfraganus universitet Pedagogika fakultet "Pedagogika va psixologiya" kafedrasi dosenti, (PhD).

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti

etuvchi sifatidagi innovatsion ta'lim modelining eng muhim konsepsiyasidan biri hisoblanadi.

Shaxsning butun hayoti davomida samarali rivojlanib borishini sifatli ta'minlash va uni kafolatlashda innovatsion ta'lim modelining eng muhim konsepsiyalaridan biri bu – ta'lim-tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabat g'oyasining muhim ahamiyatga ega ekanligi bilan baholanadi.

Uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar bu o'qituvchi va o'quvchilar orasida yuzaga keladigan samarali muloqot munosabatlari bo'lib, u ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchining psixologik moslik darajasiga to'g'ri kelgan holda ularning o'zaro ta'sirida shakllanib, mustahkamlanib boradi. Uzluksiz ta'lim – tarbiya jarayonida yo'lga qo'yiladigan ikki tomonlama ongli aloqalar, munosib tajribali munosabatlar, o'zaro birgalikda faoliyat va aloqa jarayonida ular tomonidan ko'rsatilayotgan o'zaro ta'sir va o'zaro ta'sirning bog'liqligini xolisona namoyon yetilishi o'zining uzoq tarixiy taraqqiyotiga egadir.

Har bir ijtimoiy tuzumda insonning ma'naviy yuksalishini ta'minlovchi ta'lim-tarbiya, ma'naviyat va ma'rifat kabi tushunchalar mavjud bo'lib, ular psixologiya, pedagogika sohasidagi o'zgarishlarni jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq holda o'rganishni talab etadi.

O'rta Osiyo mutafakkirlarining ta'lim – tarbiya jarayonida shaxslararo munosabatlarni o'rnatishning ahamiyati haqidagi qarashlari hozirgi kungacha bo'lgan turli tarixiy davrlarda tarbiya, maktab va pedagogik-psixologik nazariyalarining taraqqiyotini davrlar talabi asosida o'rganib kelinmoqda. Har bir ijtimoiy tuzum, uning kelajagi, insoniyat istiqboli, kishilarning xayot va turmush darajasi fan va madaniyat taraqqiyoti bilan bevosita bog'liqlir.

Binobarin, Yangi O'zbekiston strategiyasida ham aynan, milliy qadriyatlar, ajdodlar merosidan unumli foydalanish, uni qayta o'rganish va ilmiy izlanishlar asosida ulardan Uchinchi renesansning poydevori sifatida foydalanish bugungi dolzarb masalalardan biri ekanligi ta'kidlab o'tilgan.

Ajdodlar merosiga yangicha tafakkur asosida yondoshish, o'tmishdagi pedagogik tafakkur daholarining shuhratini tiklash, ularning g'oyalarini xalq xayotiga tatbiq etish kabi ulug' ishlar amalga oshirilmoqda.

Tarixdan ma'lumki, VII-XII asrlar davomida Markaziy Osiyoda madaniyat, ilm-fan beqiyos rivojlana bordi. O'sha tarixiy davrda al – Xorazmiy, Forobiy, al – Farg'oni, al – Beruniy, ibn Sino, az – Zamaxshariy singari qomusiy olimlar dunyoga keldi. Ular bilan yonma-yon dunyoviy ilmlar tug'ildi. Sharq mutafakkirlari inson ma'naviy va tafakkur dunyosini boyitishda, insoniyat ongini, madaniy – ma'rifiy qarashlarni o'stirishda o'z davrida va keyinchalik ham asosiy rol o'ynadilar, inson kamolotiga doir beqiyos ta'limotni yaratdilar. XV – XVI asrlarga kelib qadimiy Turkiston jahonga Qozizoda Rumiy, Ulug'bek, Ali Qushchi, Haydar Xorazmiy, Hofiz Xorazmiy, Lutfiy, A.Navoiy, Bobur, Abulg'oziy Baxodirxon singari allomalarni voyaga yetkazdi. Bu davrda Markaziy Osiyo shaharlarida qator madaniy va ilmiy markazlar vujudga keldi. Demak, Markaziy Osiyo xalqlari, xususan

o'zbek xalqi va uning madaniy – ma'rifiy taraqqiyoti asrlar davomida misli ko'rilmagan darajada rivojlangan. Qolaversa, uning axloq-odobga oid qarashlari, ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlarni o'rnatishning muhimligi haqidagi qarashlari, pedagogika fanlari bo'yicha ta'limoti butun jahonga o'rnak bo'larli ma'no va mazmun kasb etgan.

Bugungi kunda O'rta Osiyo mutafakkirlarining ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar to'g'risidagi qarashlari jamiyat taraqqiyoti qonunlariga suyanan holda turli nazariyalarni, ta'lim-tarbiyaning mazmuni va metodlarini samarali o'rganib, ilg'or va progressiv fikrlarning hammasidan ijodiy foydalanish imkoniyati yaratilmoqda.

Sharq mutafakkirlarining ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar haqidagi qarashlari ijtimoiy hodisa sifatida ta'lim - tarbiya nazariyasi va amaliyotini turli bosqichlarda xilma-xil bo'lganligini ochib beradi, ilg'or qarashlarning taraqqiyot yo'lini ko'rsatib beradi.

Biz O'rta Osiyo mutafakkirlarining ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar haqidagi qarashlarini o'rganish va tahlil qilishda: ularning ilmiy – ma'naviy me'rosi, xalq og'zaki ijodi, muqaddas kitoblar, pandnoma va asarlariga asoslanamiz.

O'rta Osiyo mutafakkirlarining ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar haqidagi qarashlarini o'rganish o'qituvchilarning faqatgina pedagogik madaniyatini oshiribgina qolmay, balki, shu bilan birga, ularning pedagogik mahoratlarini yuqori cho'qqiga ko'tarishga yordam beradi. Shuningdek, o'tmishning ta'lim – tarbiya sohasidagi eng yaxshi tajribalarini, ularning ta'lim va tarbiya haqidagi, odob axloq haqidagi qarashlarini o'rganadi, bu esa ularning kundalik faoliyatlarida yordam beradi, ularni bevosita amaliy faoliyatga tayyorlaydi.

Ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar to'g'risidagi qarashlari Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Farobiy, Yusuf Xos Hojib, Amir Temur, Ibn Sino, Alisher Navoiy va boshqalar asarlarida o'z ifodasini topgan. Ushbu allomalarning asarlarida ta'lim-tarbiya va axloq-odobga oid fikrlar, ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim bo'lgan insonparvarlik, bilimga e'tiqod, xalq manfaatini himoya qilish, ma'naviyatini ulug'lash, komil insonni tarbiyalash singari masalalar yoritildi.

Imom Ismoil al-Buxoriy - IX asrda islom olamida mashhur hadisshunos bo'lib tanildi. U musulmon Sharqida hadis to'plash, ularni tartibga solish bilan mashhur bo'ldi. Uvint, «ususan, «Saxih al-Buxoriy» acapi jahonga mashhur va ma'lumdir. U islomshunoslikning eng yirik ustunlaridan biri sifatida o'z ijodida dinning tarbiyaviy tomonlarini rivojlantirishga intildi, (shu bilan islom tarixida bitmastuganmas xazina qoldirdi.

Abu Nasr Forobiy - ilmning turli sohaları, ayniqsa, falsafa va mantiq, ijtimoiy masalalarga oid bir yuz oltmishdan ortiq asarlar yozib qoldirdi. U qadimgi falsafiy qarashlarini o'z davri talablari asosida rivojlantirib, bir butun ta'limot yaratdi. Uz asarlarida komil inson, yetuk jamoa va ularga erishish yo'llari haqida g'oyalarni ilgari surdi. U «birinchi muallim» hisoblangan. Aristotel ta'limoti va falsafasini juda mukammal bilgani uchun Sharqda «Muallimi soniy»—«Ikkinchi muallim» nomi bilan shuhrat qozondi. Farobiy insonni dunyo taraqqiyotining eng mukammal va yetuk yakuni deb biladi. Shunga ko'ra, u

o'z asarlarida insonga ta'lim-tarbiya berish zarurligini aytadi. Bunda ta'lim-tarbiya usullaridan kutilgan maqsad masalalari→(natija) asosiy o'rin egallashini qayd etadi. Uning ko'rsatmalari hozirgi ta'lim va tarbiya texnologiyasining tarkibiy tuzilmasiga juda yaqin:

1. Ta'lim-tarbiya maqsadi → ijtimoiy ehtiyoj
2. Ta'lim-tarbiya mazmuni → ta'lim jarayoni
3. Natija → ta'lim-tarbiya oluvchi va ta'lim-tarbiya beruvchidir

Abu Abdulloh Muhammad Xorazmiy - X asrdan bizgacha yetib kelgan

«Mafotiq al-ulum» - «Ilmlar kaliti» asarida o'z davridagi barcha ilmlar va ularning vazifalari haqida ma'lumot berdi, muayyan fanlarni turkumlarga ajratib, ularga xos xususiyatlarni ko'rsatdi. U barcha ilmlarni shariat ilmlari va noarab (arablarda bo'lmagan) ilmlar nomi bilan ikki katta guruhga bo'ldi. Huquqshunoslik, mantiq ilmlarining aqliy, axloqiy, ijtimoiy-siyosiy tarbiya uchun muhim ahamiyatga molik ekanligini ko'p marta ta'kid etdi.

Bola o'zining birinchi o'qituvchisiga ishonadi, o'zining butun muhabbatini unga bag'ishlab, undan ham shuni kutadi. Shunday ekan, tarbiyada hamma narsa tarbiyachining shaxsiga asoslangan bo'ladi. Lekin hozirgacha o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarida muammolar bor. Bu mavzu orqali mazkur muammo qanday yechimga ega bo'lishi kerakligi haqidagi masalani ko'rib chiqamiz.

Bu va boshqa masalalar ko'pgina o'rta asr sharq allomalarining asarlarida ham yoritilgan. Forobiyning ta'kidlashicha, o'qituvchining faoliyati yoshlarda san'atni egallash uchun axloqiy me'yor va amaliy ko'nikma hosil qilishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Bu faoliyatning maqsadi - o'quvchilarni baxt yo'llarini izlashga tayyorlashdan iborat. O'z majburiyatiga sovuqqon bo'lgan o'qituvchilar Forobiy fikricha, hurmatga sazovor emaslar. «Sharq Arastusi»ning ta'kidlashicha, o'qituvchining vazifasi mohir davlat rahbariniki kabidir. O'qituvchi ham rahbar kabi ko'rgan va eshitganlarini yaxshi esda saqlab qolishi; idrokli va farosatli bo'lishi, ma'noli nutqqa ega bo'lishi va o'quvchilarga o'z fikrini aniq bayon eta olishi, ilmni faqatgina sevmay, balki o'z bilimini o'quvchilariga ham berishi, spirtli ichimliklar ichmasligi, adolatparvar, yolg'ondan xazar qilishi, mag'rur va nomusli, o'quvchilariga nisbatan adolatli; belgilangan maqsadiga erishish uchun qat'iyatli bo'lishi kerak. «Bunday inson barkamollikning oliy darajasiga yetib, baxt cho'qqisiga erishadi. Bu inson baxtga erishish yo'llarini biladigan insondir», - deb yozgan edi Forobiy.

Ibn Sino - tasavvurida o'qituvchi mard, adolatparvar va dilkash, bola tarbiyasi usullari hamda axloq qoidalarini yaxshi biladigan insondir.

O'qituvchi o'quvchi tabiatini o'rganib, aql tuzilishiga kirishi kerak. Ibn Sinoning fikricha o'quvchiga qarata aytilgan har bir so'zida o'qituvchi imoishoradan foydalanishi kerak. Ibn Sinoning fikri shu jihatdan muhimki, o'qitish jarayonida o'qituvchi turli usullardan foydalanishi kerak. Faqat shu sharoitda o'qituvchi o'quvchining mayli va qobiliyatini aniqlab, kasb tanlashda unga yordam bera oladi.

Tusiy - o'zining «O'rganish yo'lidagiga qo'llanma»sida boshqalar kabi o'qituvchi va o'quvchi munosabati masalasida to'xtalib o'tdi. O'quvchi o'qituvchiga suyanmog'i kerak, chunki o'qituvchi va otaning-birgalikdagi harakati zarur. O'quvchi o'qituvchi bergan

axborotni o'zlashtirib, uni mustahkamlashi, xotirasida saqlashi kerak. O'rganayotgan mavzuni aniq tushunishi kerak. Boshidan bu ko'nikma hosil qilinmasa, ularda oxirigacha past bilim va yomon odatlar saqlanib qoladi. «O'quvchi harakatchan, yoqimli va talabchan, vazifalarni bajarishda tirishqoq, bilag'on va tarbiyali inson bo'lib yetishish uchun harakat qilishi kerak», -degan edi Tusiyl. O'qituvchi o'quvchilar ongiga ta'sir etish uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi. Asosiy vazifa - o'quvchilar muhabbati va ishonchiga sazovor bo'lish. Bunda, ta'kidlaydi Tusiyl, o'qituvchi shifokor bo'lishi kerak, chunki kasalning tuzalishi shifokorga bo'lgan ishonchga bog'liq. Tusiyl o'qituvchilarga quyidagi talabni qo'yadi: rad etib bo'lmaydigan dalillar asosida bahs yurita olish, gapirgan gaplariga chuqur ishonch, nutq, mantiqiy bayon eta olish.

Abu Rayhon Beruniy - O'rta Osiyo fanini dunyo miqyosiga olib chiqqanlardan biri, mashhur qomusiy olim sifatida tarix, astronomiya, matematika, geografiya (dori-darmonlar haqidagi) ilmlarga oid 150 ga yaqin asarlar yozdi. Abu Rayhon Beruniy asarlarida ta'lim-tarbiyaning muhim metodologik asoslari:

-darsda o'quvchilarni zeriktirmaslik (motivatsion va shaxsni rivojlantirish vaziyatlari- ni ishlab chiqish, o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati tarkibiy tuzilmasini aniqlash)

-ta'limdagi uzviylik va izchillik (darsning ta'limiy, tarbiyaviy va shaxsni rivojlantiruvchilik vazifalarining birligi va uzviyligi);

-yangi mavzuni qiziqarli, asosan ko'rgazmali bayon etish (ta'lim metodlarini tanlash, ta'lim vositalaridan foydalanish uslubini aniqlash)

-olib borilayotgan mashqlarning bolalar yoshiga mos bo'lishi (o'quvchilarning o'zlashti rish darajasini ma'lum bosqichdan yuqoriroq bosqichga ko'tarish ketmaketligini ta'min lash)

- har bir ta'lim jarayonini yengildan og'irga qarab murakkablashtirib borish

(ta'limning texnologik vositalarlarini o'quvchining yoshiga mos qilib tanlash)

- bolaga bilim berishda majburan zo'riqishga yo'l qo'ymaslik (ped texnologiyadan majburan foydalanmaslik)

Burxoniddin az-Zarnujiy - «Ta'lim oluvchiga ta'lim berish va ta'lim berish yullari» risolasida ilm va kasb-xunar o'rganishning asosiy shartlari sifatida o'quvchida jiddiy istak, kat'iyat va non bo'lishi lozimligini, shundan keyin yaxshi muallim xamda yetarlicha vakt zarurligini yozgan.

Abu Ali ibn Sino - yaratgan asarlarining soni 400 dan ortiq bo'lib, u ilmning turli sohalari — falsafa, mantiq, tibbiyot, adabiyotshunoslik, axloqshunoslik va musiqaga oid asarlardir. Chunonchi, birdaniga darslik bilan band kilib kuymaslik, yengildan og'irga borish, jamoa bo'lib o'qitishga e'tibor berish, bilim berishda bolalarning mayli,qiziqishi,qobiliyatini hisobga olish va hokazolar haqida o'z fikrini yozib qoldirgan

Abul Kosim Mahmud az-Zamaxshariy - Sharqda islom dunyosida serqirra olim, xususan tilshunoslik, dinshunoslik, mantiq kabi ilmlarni chuqur bilish bilan yaxshi tanildi. Olim Zamahshariyning arab tili grammatikasiga bagishlangan «Almufassal fi san'at al-i'rabi» («Fleksiya san'ati haqida mufassal kitob»), «Navobig' ul- qalim» («Nozik iboralar»), «Al

mu'jam al-arabiy al-forsiy» («Arabcha-forscha qomus»), «Nuzxat ul-mastaanis» («Do'stlar farog'ati»), «Muqaddima ul-adab» («Adabiyotga kirish»), «Al Kashshof» kabi Qur'onni tafsir etgan asarlari Sharqda mashhurdir. Uning asarlarida axloq, ta'lim-tarbiya va ilm o'qitishga oid psixologik fikrlar va ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar keng yoritilgan.

Buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiyning yaqin do'sti Kamoliddin Xusayn Voiz Koshifiy bola tarbiyasida maktab va muallimning alohida o'rni borligi haqida gapirib, muallimlar dono, bilimli, shirinsuxan, adolatli bo'lishi zarur, deb hisoblaydi. Alloma murabbiylar to'g'risida "Axloqi Muhsiniy" asarida shunday yozadi: "Murabbiy (bolaga) nasihat va ta'lim berishda lutf va odob qoidalariga rioya qilishi darkor. Jamoatchilik joylarida o'quvchiga pand berish yaramaydi, balki xilvat joyda bolaga nasihat qilish zarur. Agar (murabbiy) nasihat berishning fursati kelganini bilsa, unga muloyimlik bilan murojaat qilishi lozim, chunki bizning zamonamizda muloyim va xushfe'l bo'lish maqsadga muvofiqdir".

Buyuk allomalardan Abdurahmon Jomiy tarbiyachi – muallim foaliyatiga quyidagicha ta'rif beradi: "muallim bilimli, aqlli, adolatli, o'zida butun yuksak fazilatlarni mujassamlashtirgan bo'lishi kerak. O'zini nomunosib tutgan odam hech vaqt bolalarga bilim va odob bera olmaydi".

Hozirgi zamon o'qituvchisi qanday ijobiy sifatlarga ega bo'lishi lozim. Avvalo zamonaviy bilimlar, ilg'or tajribalar hamda pedagogik mahoratni yuqori darajada egallaganligi, pedagogik izlanish vazifasiga Demak, pedagogik mahorat egasi bo'lish uchun o'qituvchi o'zida ham ilg'orlikni, ham novatorlikni (yangilikka intilish), ham ijodkorlikni tarbiyalaiga lozim. O'qituvchi pedagogik mahoratini "O'qituvchining axloqiy shakllanishi" yo'nalishida o'rgangan professor Malla Ochilov pedagogik mahoratni egallashning muhim manbasi axloq deb ta'kidlab, kasbga oid axloq normalarini shunday ta'riflaydi».

Pedagogik mahoratning o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri, uning o'qituvchi shaxsi va kasbi to'g'risida mukammal ma'lumot va tushunchalarga ega ekanligidir. O'qituvchi inson sifatida shaxsiy fazilatlarga ega bo'lishi bilan birga, kasbiy, ya'ni ixtisoslik fazilatlari ham ega bo'lishi loeimligini tajriba ko'rsatmoqda. Buni yuqorida kasb axloqi to'g'risida bildirilgan fikrlar misolida ham ko'rdik.

Shaxsiy sifatlar tizimida: milliy mafkuraviy onglik, milliy odoblilik, farosat, nozik didlik, o'z kasbga sadoqat va vijdoniylik, tashabbuskorlik, bolajonlik, talabchanlik, adolatparvarlik, pedagogik odob, tadbirkorlik, qatilylik, har qanday vaziyatda o'zini idora qila olish, millatlararo muloqot madaniyati, kuzatuvchanlik, samimiylilik, topqirlik, kelajakka ishonch, xushmuomalalilik kabi fazilatlarga ega bo'lishi kerak.

«Muallimning yuksak sifati uning aqli, ilmi, fikri, so'zi, axloqu-odobidadir, - degan edi taniqli murabbiy, maktabshunos olim Hikmatulla Abdullaev o'zining «Yashil daftar hikmati» asarida - O'qituvchining yuz qarashlari ham, gapirishlari ham, qalbi ham, ko'rinishi ham, yurish-turishi ham, kiyinishi ham chiroyli va ibrat namunasi bo'lsin. Ayniqsa, uning nutqi tushunarli, ravon, ta'sirli bo'lishi darkor. U muloqotda bamisoli so'z zargari ekanligini ko'rsata olishi muhimdir. Shunga erishish kerakki, odamlar, ayniqsa, ota-onalar va

o'qituvchilar uni rostgo'y, halol, pokiza, sog'lom fikrli, shafqatli va muruvvatli, insonparvar kishi sifatida e'tirof etsinlar».

Ta'lim va tarbiya jarayoni har bir o'qituvchidan ulkan aql-zakovat, sabrmatonat, o'quvchilarga va o'z kasbiga yuksak mehr-muhabbatli bo'lishni talab etadi. O'qituvchining doimo izlanuvchan, bilim va tajribasini orttirib borishi, o'quvchilarni chuqur tushunish, ularning ichki dunyosini payqay olish, o'sish va rivojlanish darajalarini nazorat qilib borishi va zarur paytda so'z, ish yoki amaliy harakat bilan yordam bera olish qobiliyati ta'lim va tarbiya jarayonining muvaffaqiyatini ta'minlovchi omillardir.

Pedagogik kasb - bu komil inson sifatida xarakterlanuvchi ijtimoiy ahamiyatga molik fazilatlarning barqaror tizimidir. O'qituvchi o'z kasbiga ixlos qo'yishi va uning ijtimoiy ahamiyatini tushunib yetishi, bolalarga ta'sir o'tkazishi va ular bilan hamdardligini namoyon qila olishi shunday fazilatlar majmuasidirki, ular o'qituvchi faoliyati va muloqoti bilan uyg'unlashganda o'qituvchi mehnatining bir butunligiga erishiladi.

O'qitish va tarbiyalash - bular bir-biridan ancha farqli tushunchalardir. O'qituvchi o'z kasbining to'la ma'nodagi egasi bo'lishi uchun uni atrofidagi odamlar hurmat qilishlari kerak. O'qituvchi hamma joyda madaniyatli murabbiy, ezgu fazilatlar egasi sifatida namuna bo'lishi zarur.

O'qituvchilik faoliyati shu kasbni tanlagan kishilardagi qobiliyat va iste'dodning barcha qirralarini ishga solishga majbur qiladi.

A.S.Makarenko, «jamoadi 40 ta qobiliyatli o'qituvchi o'rniga 4 ta qobiliyatli tarbiyachi-o'qituvchi bo'lgani ma'qul»ligi haqida gapirgan edi.

Bu bilan u qobiliyatsiz kishilar ta'lim-tarbiya ishiga katta zarar yetkazishi mumkinligini alohida uqtiradi.

Avvalo, o'qituvchi — maktabdagi ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy tashkilotchisidir. Yigit va qizlarning ma'lumot jihatidan umumiy tayyorgarlik darajasi hamda mustaqil ijodiy tafakkur taraqqiyoti, tarbiyalanganlik darajasi dastur va darsliklarga emas, balki o'qituvchiga, uning mahorati hamda fuqarolik xislatlariga ham taallukdi bo'ladi.

Ta'lim va tarbiya tarixini o'rganar ekanmiz, uning rivojlanishi, yillar davomida shakllanib borishi ustoz va shogird faoliyatiga bog'liqligining guvohi bo'lamiz. Eng qadimgi davrlardayoq mudarrislar (o'qituvchilar) ta'lim va tarbiyaning samarali ta'sir usullarini qidirib topib, hayotga tatbiq eta boshlaganlar. Buning natijasida eramizdan oldingi davrlardayoq ta'lim-tarbiyaning samaradorligiga erishilishi uchun o'qituvchiga bo'lgan talablar kuchayib bordi. O'qituvchi mahoratini takomillashtirish yuzasidan turli g'oyalar, nazariya va tavsiyalar paydo bo'la boshladi.

Miloddan avvalgi VII - VI asrlarda O'rta Osiyoda ishlab chiqarish kuchlarining ortib borishi bilan ijtimoiy hayotda ham ijobiy o'zgarishlar ro'y berdi. Turk va fors tilida so'zlashuvchi xalqlar o'rtasida o'zaro madaniy aloqalar yuzaga keldi. Yosh avlodni mustaqil hayotga tayyorlashda asrlar davomida qo'llanib kelingan, yerli millatning o'ziga xos urf - odati va an'analariga mos ravishda tatbiq etilgan ta'lim va tarbiyaning noyob usul va vositalari, tadbir va shakllari vujudga kela boshladi. Hali maktab bo'lmagan, pedagogik fikr tarkib topmagan davrdayoq qabila a'zolarining bolalarda mehnatsevarlik, axloq-odob,

nafosat, do'stlik, mehrshafqat, insonparvarlik sifatlarini tarkib toptirish sohasidagi aql idroki va usullari yillar davomida hayot tajribasi va sinovlaridan o'tib, sayqallanib o'sha davrning olijanob mevasi sifatida bizning davrimizgacha yetib keldi.

VII asrlarga kelib O'rta Osiyoda ilm-fan va madaniyat sohasidagi rivojlanish bevosita ta'lim va tarbiya beruvchi mudarrislarining qizgin faoliyati hamda ularga qo'yiladigan talablarning nihoyatda rang- barangligi va xilma-hilligi bilan diqqatga sazovordir. Ilk ibtidoiy jamoa va quldorlik davrlaridan boshlab, bolalarning ta'lim va tarbiyasiga javobgar ulamolar hamda mudarrislar nasihat, tushuntirish, rag'batlantirish, maqtash, namuna ko'rsatish, tanbeh berish, ta'qiqlash, majbur ilish, po'pisa qilish, qo'rqitish kabi usullardan foydalanganlar. Biroq mudarrislarining o'zi bolaga ta'lim-tarbiya berish uchun mukammal amaliy va nazariy bilimga ega bo'lishi kerak edi. Shu sababli mudarrislar savodli madrasa toliblari orasidan tanlangan va ma'lum muddat tayyorgarlikdan o'tishgan.

Buyuk allomalarimiz o'z asarlarida mudarrislar kasbining nozikligini, masuliyatli ekanligini va murakkabligini, shu bilan birga sharafligi ekanligini, yoritib, muallimning mahorati, ularga qo'yilgan talablar, fazilatlariga oid qarashlar, shogirdlar bilan munosabatga kirishish mahorati, muomalasi to'grisida o'z mulohazalarini bildirganlar. Uyg'onish davrining yetuk namoyandalari Abu Nasr Forobiy, Shayx Sa'diy Sheroziy, Al Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Davoniy kabilarning ijodiy merosi pedagogik tafakkurni shakllantirishda bo'lajak murabbiylarga muhim manba bo'lib hisoblanadi. Ular avlodlardan avlodlarga o'tib, o'z qimmatini yo'qotmagan mudarrislarini, tarbiyachilarni tayyorlash tajribalarini umumlashtirib, boyitib borishgan. Zero, insoniyat kelajagi va kurrai zaminning gullab yashnashi faqat ta'lim va tarbiyaga bog'liq ekanligini buyuk mutafakkirlar chuqur his qilishgan. Shuning uchun muallimlar kuchi va g'ayrati bilan barkamol avlodni tarbiyalash ularning eng yorqin orzusi bo'lib kelgan. O'zbekiston deb atalmish muazzam zaminimizda yashab o'tgan allomalarning bu borada o'z o'zni va hurmati bor. Barkamol avlodni tarbiyalash, bunda muallimning o'zni to'grisida allomalarimiz ijodiy merosidan juda ko'p misollar keltirishimiz mumkin.

Abu Nasr Forobiy - O'rta Osiyo xalqlari madaniyatini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan olimdir. Forobiy o'rta asrda fanni birinchi bo'lib klassifikatsiya qilib chiqqan. U arifmetika, geometriya, astronomiya va musiqani muhim tarbiyaviy fanlar deb atadi. Ushbu fanlarni o'rgatuvchi o'qituvchini har tomonlama mukammal bilimga va tajribaga ega bo'lishi lozimligini ta'kidlaydi. Chunonchi, o'z asarlarida "...ustoz shogirdlariga qatg'iq zulm ham, haddan tashqari ko'ngilchanlik ham qilmasligi lozim. Chunki ortiqcha zulm, shogird dilida ustozga nisbatan nafrat uyg'otadi, bordiyu ustoz juda ham yumshoq ko'ngilli bo'lsa shogird uni mensimay qo'yadi va u beradigan bilimdan sovib qoladi. Shuning uchun o'qituvchi bolalarning fe'l-atvoriga qarab ta'lim-tarbiyaning "qattiq" yoki "yumshoq" usullaridan foydalanishi mumkin" deydi. Bunda ustoz mudarrisga quyidagi talablarni qo'yadi: tarbiyalanuvchilar o'qish va o'rganishga ishtiyoqmand bo'lsalar ta'lim-tarbiya jarayonida yumshoq usullar qo'llaniladi; tarbiyalanuvchilar o'zboshimcha, itoatsiz bo'lsalar, qattiq, ya'ni majburlovchi usullar qo'llaniladi.

Unsurul Maoliy Kaykovusning «Qobusnoma» asarida ilk bor notiqlik san'ati maktablarining Sharq mamlakatlarida rivojlanishi tarixi bayon etilgan hamda o'sha davr notiqchilari haqida ma'lumotlar berilgan. Ushbu asar hozirgi global o'zgarishlar davrida insonni ma'naviy jihatdan kamolotga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur noyob asar ko'plab Sharq va G'arb tillariga tarjima qilinib shuhrat qozongan.

Kaykovus asarda har bir yoshni aqliy, axloqiy, jismoniy tarbiyasida turmush tajribasi muhim ahamiyat kasb etishini aytadi. Bolalarni faqat yaxshi mudarris tarbiyani hayot bilan bog'lagan holda kamolotga yetkazishi mumkin deb, uning yo'llarini va usullarini bayon etgan. Kitobda, javonmardlar egallashi zarur bo'lgan quyidagi yo'nalishlarda ta'lim-tarbiya berish nazariyasi ko'zda tutilgan:

Kaykovus bilim haqida.

Hunar va turli kasb egalari haqida.

Turmush va xulq-odob koidalari haqida.

Jismoniy yetuklik haqida.

Shayx Muslihiddin Sa'diy Sheroziy XIII asrda Eronda yashab ijod qilgan yirik shoir va mutafakkirdir. U faylasuf-shoir bo'lishi bilan birga tajribali murabbiy ham bo'lgan. Shoir "Guliston" asarida o'z davri mudarrislarini turli toifaga bo'lib, ularni ta'riflaydi. Qattiqqo'l o'qituvchilarni "...basharasi tirishgan, tili zahar, yomon xulqli, odamlarni ranjitadigan, gadoy tabiatlik, ochko'z, uni ko'rishi bilan shogirdlarining kayfiyati uchar" shogirdlar undan bilim va tarbiya ololmaydilar. Yana bir toifadagi o'qituvchilar "...sodda, yaxshi va yumshoq ko'ngilli odam. Unarunmasga so'zlamas edi va bolalarni ranjitadigan so'zlar ogzidan chiqmas edi. Uning farishtadek axloqliligi va mehribonligini ko'rgan bolalar murabbiyni mensimay qo'yidilar. Uning yumshoq tabiatlik ekanligini bilishib, ilmni ham o'rganmadilar. Alqissa bolalar o'yin va to'polonga berilib vaqni bekorga o'tkazdilar".

Bu holatga Shayx Sa'diy ikki xil ta'rif beradi. Birinchidan, Sa'diy yashagan davrda ham, undan keyingi davrlarda ham maktabda o'quvchilarni qattiqqo'llik bilan o'qitganlar. Ikkinchidan, Shayx Sa'diy bu holni o'z ko'zi bilan ko'rgan va qatgaqqo'l o'qituvchiga nisbatan norozilik bildirmagan, ilm va tarbiya berishda qattiqqo'llikni afzal ko'rgan: "jabr ustod boz mehr padar" deb ta'kidlaydi, ya'ni o'qituvchining jabri va jazosi ota mehridan ham afzalligini aytadi.

Abu Ali ibi Sino - o'z asarlarida inson kamolotida uch narsa - irsiyat, muhit, tarbiya muhim rol o'ynashini ta'kidlab, bunda mudarrislar bolalarga ta'lim berishdek mas'uliyatli burchni bajarib, shu uch holatga javobgarlik hissi bilan yondashishini uqgiradi va mudarrislariga faoliyatda muvaffaqiyatga erishish garovi bo'lgan quyidagi tavsiyalarni beradi:

Bolalar bilan muomalada bosiq va jiddiy bo'lish.

Berilayotgan bilimning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga e'tiborini qaratish.

Ta'limda turli shakl va metodlardan foydalanish. Uquvchining xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini nazorat qilish.

Bolalarni fanga qiziqitira olish.

Berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olish.

Bilimlarni o'kuvchilarning yoshi, aqpiy darajasiga mos ravishda tushunarli olib borish.

Har bir so'zning bolalar hissiyotini uygotish darajasida bo'lishiga erishish.

Buyuk allomalardan Abu Nosir Tusiy o'zining «O'qituvchilarni tarbiyalash to'g'risida» nomli asarida quyidagilarni yozadi: «Murabbiy munozaralarini to'g'ri olib borish, rad etib bo'lmaydigan darajada isbot qilishi, o'z fikrlarini to'g'riligiga ishonishi, nutqi mutlaqo sof va ravon bo'lishi lozim. Murabbiy nutqi hech qachon zaharxandali, qo'pol va qattiq bo'lishi mumkin emas. Dars paytida o'zini tuta olmasligi darsni buzadi».

Buyuk mutafakkir Abdurahmon Jomiyning «Iskandar xirodnomasi» asarida muallimlar haqida quyidagi fikrlar bildirilgan: «muallim aqlli, adolatli, o'zida barcha yuksak fazilatlarni mujassamlashtirgan bo'lishi kerak. O'zini nomunosib tutgan murabbiy hech vaqt bolalarga bilim bera olmaydi» deb ta'kidlaydi.

Alisher Navoiy - ijodida muallimlarga munosabat alohida berilgan. Uning fikricha, har bir inson o'ziga ta'lim va tarbiya bergan ustozini, o'qituvchisini umrbod xurmat qilishi va uni e'zozlashi kerak. O'qituvchi mehnatini har qanday xazina bilan o'lchab bo'lmaydi:

Alisher Navoiy yosh avlod tarbiyasini har qanday tasodifiy murabbiyga ishonib topshirib bo'lmashligini aytib, o'qituvchiga yuksak talablarni ko'yadi. Bolani tarbiyalash va unga bilim berish, uning qobiliyatini o'stirish uchun nihoyatda savodli o'qituvchi va mahoratli tarbiyachi bo'lish kerak. Alisher Navoiy o'qituvchini faqat dars beruvchi, bilim beruvchi deb bilmaydi, bashsi mahoratli tarbiyachi bo'lishi lozim deb ilm va odobni birga olib borilishini, bu ikki jarayon hech qachon ajralmasligini ta'kidlab o'tadi.

Buyuk alloma o'zining «Mahbub-ul qulub» didaktik asarida o'qituvchi xalq oldida obro'ga, hurmat va izzatga sazovor bo'lishi kerakligini, u xalq g'ami bilan yashashini, xalqqa yordam beruvchi, xalq bilan birga bo'lishi lozimligini aytadi. Nodon, mutaasib, johil mudarrislarini tanqid qilib, mudarris olimlar orasidagi eng sara «malak qiyofali» kishi bo'lishi, ya'ni sof ko'ngilli, pok qalbli, insofli, karam-muruvvatli, odobli, vafoli, kishilikning eng yaxshi va olijanob xislatlarini o'zida aks ettiruvchi bo'lishi kerak deydi. Ayniqsa, madrasalarda ta'lim-tarbiya bilan shugullanuvchi mudarrislariga jiddiy talablarni qo'yadi: «Mudarris kerakki, garazi mansab bo'lmasa va bilmas ilmni aytishga urinmasa, manmanlik uchun dars berishga havas ko'rgazmasa va olg'irlik uchun gap-so'z va gavg'o yurgizmasa, nodonlikdan sallasi katta va pechi uzun bo'lmasa, gerdayish uchun madrasa ayvoni unga bosh o'rin bo'lmasa, yaramasliklardan qo'rqsa va nopoklikdan qochsa... nainki, o'zini olim bilib, necha nodonga turli xil fisq ishlarni qilish mumkin, balki halol desa, qilmas ishlarni qilmoq undan sodir bo'lsa va qilar ishlarni kilmaslik unga qoida va odat bo'lib qolsa, bu mudarris emas, yomon odatni tarqatguvchidir». Demak, mudarris bilimli, fozil va donishmand bo'lishi, kishilikning eng yaxshi fazilatlarini o'zida mujassamlashggirgan olijanob va kamtarin bo'lishi, har qanday yaramas ishlardan xoli va pok bo'lishi, o'z xulqi va odobi bilan boshqalarga namuna bo'lishi lozim. Ayni o'rinda o'qituvchi mehnatini eng murakkab va mashaqqatli ish ekanligini xolisona baholaydi: «Uning ishi odam qo'lidan kelmas, odam emas, balki dev ham qila bilmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashdan o'zlik qilardi. U esa bir to'da bolaga ilm va adab o'rgatadi, ko'rkim bunga nima yetsin.

Shunisi ham borkim, u to'dada fahm-farosati ozlar ham bo'ladi, unday kishiga yuzlarcha mashaqqat qilsa qanday bo'ladi.

Har qanday bo'lsa ham, yosh bolalarda uning haqqi ko'pdir. Agar shogird podshoxdikka erishsa unga (muallimga) qulluq qilsa arziydir". Kamoliddin Husayn Voiz Koshifiy - "Futuvvatnomai Sultoniyy yoxud javonmardlik tariqati" asarida ustoz-shogird munosabatlariga keng to'xtalgan. U muallimlarning shogirdlariga beradigan har bir o'gitini kadrldaydi. "Maraka joylarida" (dars—ma'ruza o'qiladigan joy) shogirdlar muallimning har bir so'zini e'tibor bilan tinglashini va unga amal qilishini ta'kidlaydi. Jumladan, alloma shunday yozadi: "Agar shogirdlikning binosi nimaning ustiga quriladi, deb so'rasalar, ibodat ustiga, deb javob bergin. Agar ibodat nima deb so'rasalar, samo va toatdir, deb aytgin. Agar samo (eshitish) va toat nimadir deb so'rasalar nimani ustoz aytsa, uni jon kulog'i bilan eshitish, chin ko'ngli bilan qabul qilish va vujud a'zolari orqali amalda ado etishdir deb ayt".

Koshifiy asarida shogirdlikning 8 ta odobini ko'rsatib o'tadi: birinchi bo'lib salom berish; ustozning oldida kam gapirish; boshni oldinga egib turish; ko'zni har tomonga yugurtirmaslik;

gap so'ramoqchi bo'lsa, avval ustozdan ijozat so'rash; ustoz javobiga e'tiroz bildirmaslik; ustoz oldida boshqalarni g'iybat qilmaslik; o'tirib turishda hurmat saqlash.

Koshifiy ustozlik shartlarini ham bayon qiladi: "Bilgilkim hech bir ish ustozsiz amalga oshmaydi va kimki ustozsiz bir ishni qilur ersa, ul ishning asosi mustahkam bo'lmaydi. Kimki, ustozsiz ish boshlagan bo'lsa, ishi va amali samara qozonmaydi, ustozning etagini tutib shod bo'l, bir muddat ustozga xizmat qilginda, so'ngra o'zing ustoz bo'l. ...Agar ustoz tarbiyasini olgan komil inson kim deb so'rasalar, u pok mazhabli o'z aybini ko'radigan, dono va tamizli kishidir deb aytgil. Unda hasad, gina va baxillikdan asar bo'lmaydi".

Koshifiy bola tarbiyasida maktab va muallimniig alohida roli borligi haqida gapirib, muallimlar dono, bilimli, shirinsuxan, adolatli bo'lishi zarur, deb hisoblaydi. Alloma murabbiylar to'g'risida yana bir asari «Axloqi Muhsiniy»da shunday yozadi: «Murabbiy (bolaga) nasihat va ta'lim berishda lutf va odob qoidalariga rioya qilishi darkor. Jamoatchilik joylarida unga pand berish yaramaydi, balki xilvat joyda bolaga gapirish zarur. Agar (murabbiy) nasihat berishning fursati kelganini bilsa, unga muloyimlik bilan murojaat qilishi lozim, chunki bizning zamonamizda muloyim vaxushfe'l bo'lish maqsadga muvofikdir».

Az Zamaxshariy deydi: "murabbiy o'qib tursagina murabbiy bo'la oladi, agar o'qishni to'xtatib qo'yar ekan, unda murabbiylik o'ladi". Bu dono fikrga yoshidan, pedagogik mahoratidan, qanday dars berishidan qat'iy nazar barcha o'qituvchilar rioya qilishlari maqsadga muvofiqdir.

Uzluksiz ta'lim – tarbiya jarayonini insonparvarlashtirish, unda shaxslararo munosabatlar tamoyillari va asosiy qoidalarini hayotga tatbiq etish uchun bugungi kunda barcha ta'lim muassasalarida har jihatdan qulay va mustahkam poydevor sifatida sog'lom, raqobatbardosh, ijodiy innovatsion muhit yaratish vazifalari birinchi o'ringa qo'yilmoqda. Bunda sharq mutafakkirlarining boy ijodiy merosidan foydalanish zaruratini davr taqozo

etmoqda. O'quv jarayonlaridagi shaxslararo munosabatlarga asoslangan o'zaro do'stona munosabat, ta'lim olish va ta'lim berishdagi hamkorlikdagi sog'lom, raqobatbardosh gumanitar muhitning – ijtimoiy - tarixiy hodisa sifatida bosqichma – bosqich shakllanib, rivojlanib borish mutafakkirlarimiz asarlarida e'tirof etilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tarixiy ildizlari uch ming yildan chuqurroq qadimiyatga borib taqaluvchi o'zbek davlatchiligi ko'p marotaba yuksalishlarni boshidan kechirgan O'zbekiston insoniyat sivilizatsiyasi qaror topgan davlatlardan biri sifatida o'z o'rnini va salohiyatiga ega hudud sanaladi. Sharq Uyg'onish davri – birinchi Renessansi deb nom olgan o'rta asrlar va bugungi kunga qadar yetishib chiqqan buyuk alloma va mutafakkirlarning jahon ilm-fani va madaniyati, rivojiga qo'shgan bebaho hissasi dunyo ilmiy jamoatchiligi tomonidan haqli ravishda tan olingan. Buyuk ajdodlarimiz o'z ilmiy merosi bilan insoniyat sivilizatsiyasiga munosib hissa qo'shganlar. Zero, buyuk alloma va mutafakkirlarining boy ilmiy merosi, undagi ta'lim - tarbiyaga oid qarashlar asrlar osha sayqal topib, zamonaviy jamiyat rivoji, uning taraqqiyoti uchun dasturulamali bo'lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaev H. Yashil daftar hikmati. -T.: O'qituvchi, 2000.
2. Ibrohim Haqqul. Navoiyga qaytish. - T.: FAN, 2007, 223 b.
3. Kaykovus. Qobusnoma (Forschadan Muhammad- Rizo Ogahiy tarjimai).: S.Dolimov. - T.:
4. O'qituvchi, 2006, 208 b.
5. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. - T.: Istiqlol, 2003. -
6. Ochilov M. Muallim qalb me'mori: Saylanma. -T.: O'qituvchi,
7. Sodiqova T. Murabbiy kim?...-T.: Toshkent islom universiteti, 2006, 83 b.
8. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri - T.: A. Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993. - 187 b.
9. Axmedov A.E., Smolyaninova I.V., Shatalov M.A. Sistema nepreryvnogo obrazovaniya kak drayver sovershenstvovaniya professionalnykh kompetensiy// Professionalnoe obrazovanie i rynka truda. 2016. №3. S.26-28.

O'ZBEK SHOIRASI ZULFIYAXONIM

Eshbekova Dildora¹

Nukus shahri 32-sonli maktab

KEYWORDS

Zulfiya, Hamid Olimjon, she'r,
she'riyat, adabiyot, muhabbat,
sevgi, sadoqat, sog'inch.

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbek xalqining buyuk shoirasi Zulfiyaning hayoti, ijodi va faoliyati haqida so'z borgan bo'lib, o'zbek adabiyotidagi o'rni atroflicha tahlil qilingan. Zulfiya she'rlaridagi insonparvarlik, muhabbat va sadoqat kabi tushunchalar ochib berilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14962406**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Sharq ayolining jamiyatdagi teng huquqi uchun mardonavar kurashgan ayol. Zulfiya she'riyatining nufuzi – bizning dabdabali murakkab davrimizning haqqoniy ifodasi, o'ziga xosligi, zamondoshlarimizning qalbi va harakatlarining yorqin tasviridadir. O'zbek xalqining atoqli va ardoqli vakili, taniqli jamoat arbobi, xalqaro tinchlik uchun kurash jarchisi Zulfiya Isroilova xalqaro “Nilufar”, Javoharlal Neru nomidagi hamda Davlat mukofatlari sohibasidir. Zulfiyaxonim Isroilova 1915-yili Toshkent shahrining qadimiy Degrez mahallasida tavallud topgan. Avval boshlang'ich maktabda, so'ng xotin – qizlar bilim yurtida tahsil olgan. 1935-1938-yillarda O'zbekiston fanlar akademiyasining til va adabiyot instituti aspiranturasida o'qigan. Shundan keyin turli nashriyotlarda ishlagan. 1935-yildan 1980-yilgacha, qariyb o'ttiz tilga yaqin respublikamizda keng tarqalgan “Saodat” nomli xotin – qizlar jurnalida bosh muharrir bo'lgan. Zulfiyaxonim Isroilova Hamid Olimjon bilan turmush qurgan. Biroq ular orzularga to'la hayot kechirayotgan pallada 1944-yili mashina halokati tufayli turmush o'rtog'idan ayrildi. Shoirasi esa 1996-yilda 81-yoshida vafot etadi. Shoirasi badiiy ijodga juda erta kirishdi. O'n yetti yoshida “Hayot varaqalari” deb atalmish dastlabki she'riy kitobini chop ettirdi. Uzoq ijodiy umri davomida o'ttizga yaqin she'riy to'plamlar, o'ndan ortiq dostonlar yaratdi. Shoirasi hammani o'ylatadigan, barcha kishilarga Jaxldor bo'lgan holatlarni she'rga soladi. Shuning uchun ham yozganlari ko'pchilikka manzur bo'ladi. Zulfiyaning ulkan iste'dodi faqat yurtimizdagina emas balki

¹ Nukus shahri 32-sonli maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

dunyo miqyosida ham e'tirof etilgan. U – xalqaro “Nilufar” mukofoti egasi.

Shoira sherlarining el aro mashhurligi tasodifiy emas. U bolaligidan olamga hayrat ko'zi bilan qarovchi, uning boshqalar ko'rolmaydigan jihatlarini ilg'ovchi qizaloq ekanligi bilan ajralib turardi. Buning ustiga, oilasidagi muhit ham yosh Zulfiyada badiiy ijodga ishtiyoqni alangalatardi. Shoira bolaligini shunday eslaydi: “Otamni... Isroil degrez der edilar. Otam zahmatkash temirchi edi. Otamning hamma vaqt olovga yo'ldosh kasbidan faqat zavq ko'rar edim. Otamday qudratli odam yo'q edi men uchun. Temirlar otam qo'lida chaqmoqlar taratishiga boqib, hayratda qolar edim. Uning qo'llari cho'g'ga aylangan temir parchasini istagan shaklga solib, inson uchun kerakli narsaga aylantirishga qodir edi. Men hali-hanuz otamday bolishni orzu qilaman, ammo na iloj, inson qalbiga kira bilish temirga ishlov berishdan mashaqqatliroq, yurakni chaqmoq kabi alanga oldirish har kimga ham muassar bo'lavermas ekan...”

Mening onam o'zining ta'bincha, “usti butun – ichi tutun” ayollardan edi. U hamma vaqt kamgap, xayolchan edi, lekin fikrlari, o'ylari mudroq emasligini, unga mutelik, zaiflik yot ekan-ligini bilar edim. Ruhidagi ma'yuslik, ovoqidagi hazinlik faqat uning xarakteriga xos bir sifatgina edi, xolos.

Onamning qancha-qancha qo'shiq va afsonalarni, doston va er-taklarni bilisjiiga aqlim bovar qilmasdi. Bu sehrli afsona va ertaklar bizga benihoya huzur bag'ishlar, o'ziga rom qilib olar, har safar yangi jilva kasb etardi. Aminmanki, mo'jizalar yaratishga qodir, jahonni ko'zga keng ochuvchi, insonni go'zallik sari yetaklovchi so'zga shaydolik hissini mening qalbimda ostonaga hatlab ko'chaga chiqmagan oddiy ayol – onam uyg'otgan...”

Zulfiya she'riyati ana shunday pokiza buloqlardan suv ichgan ijoddur. Ayni shu sababdan uning tinchlik haqidagi, inson ruhiya-tini g'ajib tashlay oladigan hijron to'g'risidagi, tabiatning ajib bir holati borasidagi she'rlari hech kimni befarq qoldirmaydi. Shu bois shoira barcha ayollarga, barcha onalarga, barcha ma'shuqalarga xos, tushunarli, anglanarli bo'lgan she'riyati aslo eskirmaydi. Uning asarlarida halol inson tuyg'ularining porloq yulduzi charaqlab turadi.

Xalq orasida “Oydinda”, “Sensiz”, “Yurak”, “Falak”, “Bahor keldi seni so'roqlab”, “O'g'irlamang qalamim bir kun”, “Bo'm-bo'sh qolibdi bir varaq qog'oz” kabi she'rlari, “O'g'lim, sira bo'lmaydi urush”, “Mushoira” kabi she'rlari mashhur. “Uni Farhod der edilar”, “Quyoshli qalam”, “Xotiram siniqlari” kabi lirik va liro-epik dostonlar muallifi. 1935 yilda shoir Hamid Olimjon bilan turmush qurgan va uning bevaqt vafotidan so'ng ko'plab mahzun she'rlar yaratgan. Pushkin, Lermontov, Nekrasov, L. Ukrainka, V. Inber va boshqa ko'plab shoirlarning asarlaridan namunalarni o'zbek tiliga tarjima qilgan. Zulfiya she'riyati tabiatga hamda uning ajralmas qismi va yuqori cho'qqisi bo'lmish odamzotga nisbatan hayajonli sevgi bilan burkangan. Uning she'rlarida tabiat och ranglarda, yorqin bo'yoq va timsollarda gavdalanadi.

Zulfiyaning olijanoblik, jasorat, haqqoniy xalq g'ururi, tabiat va insonga nisbatan samimiy tuyg'ular va hurmat, boy ranglar va kutilmagan yangi timsollar bilan bajarilgan lirikasi, kitobxon qalbini larzaga keltiradi, insoniyatning kelajakka bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Iqtidorli shoira va yozuvchi, inson qalb tugʻyonlarini oʻtkir bilimdoni boʻlib, turli janrlarda asarlar yaratgan: dostonlar, balladalar, elegiyalar, nasriy sheʼrlar, hikoyalar, ocherklar, publististik maqolalar va gazeta xabarlar. Uning koʻp sheʼrlari SSSR xalqlari tinchligi va doʻstligi sari kurashga bagʻishlangan edi. Urush yillari u vatanparvarlik sheʼrlarini yozgan. U tomonidan, shuningdek, oʻzbek bastakorlarining operalariga librettolar ham yozilgan, masalan, "Zaynab va Omon" operasiga libretto. Shu bilan birga, turmush oʻrtogʻi Hamid Olimjon qalamiga mansub "Semurg" dostoni mavzusi asosida, ertak-sahna asarini ham yozgan. Shoira adabiy-ijtimoiy faoliyati uchun koʻpgina davlat mukofotlari bilan taqdirlangan.

Zulfiyaxonim hayoti davomida yozgan sheʼrlar va dostonlari quyidagilardir: "Iqror", "Hosil", "Bahor keldi, seni soʻroqlab", "U", "Zaynab va Omon", "Doʻstlarimga", "Alatau qoʻshigʻi tomon", "Yulduzli alla", "Hayot sahifalari" (1932), "Lolalar", "Oydin tun", "Orzu", "Nastarin", "Noma "lum sovgʻa", "Bu yerda men tugʻilganman"

Mevaning tami u yetishgan yogʻochga qanchalik bogʻliq boʻlsa, ijodkorning asarlari uning shaxsiyatiga ham shunchalik aloqadordir. Sobiq shoʻro davridagi ijodkorlar orasida Zulfiya sheʼriyati shu jihatdan, ayniqsa, ajralib turadi. Uning nozik chizgilar, goʻzal tashbihlar bilan bir vaqtda "inson ruhiyatini gʻajib tashlay oladigan" ayriliqdan tugʻilgan tiyiqsiz iztirob, taqdirning rahimsiz-achchiqligiga poʻrtanavor isyon aks etgan lirikasi shoira shaxsiyati va ruhiyatidagi nozik manzaralardir, deyish mumkin. Zulfiya ijodida hijron, sadoqat toʻgʻrisidagi sheʼrlar salmoqli oʻrin egallaydi. Bu -tabiiy hol. Negaki, u oʻzining ikki kishi uchun yashalgan uzoq umri davomida ayriliqning ellik ikki yillik yoʻlini bosib oʻtib, hijron kuychisi va sadoqat timsoliga aylandi. Shoiraning nihoyasiz ayriliqning hasratlari aks etgan sheʼrlarida badbinlik, umidsizlik, noshukurlik, soʻngsiz qaygʻuga asirlik tuygʻulari yoʻq. Uning hijronzada sheʼrlarida suyguvchi, suygani bois ayriliqdan qattiq kuyguvchi, ammo hayotdagi yorugʻliklarni koʻra olguvchi va koʻrganiga shukronalik qilguvchi aqilli ayol sezimlari aks etgan. Zulfiyaning mashhur "Bahor keldi seni soʻroqlab" asarida uning hijron mavzusidagi barcha boshqa sheʼrlaridagi kabi kuchli dard, chegarasiz hijron aks etgan. Ulkan insoniy alam, oʻkinchning sheʼrga yoʻgʻrilgan samimiy ifodasi sheʼrxonning koʻnglini titratadi. Chunki titragan koʻngilning manzarasi sheʼrxon ruhiyati va hissiyotini ham titratishi tayin. Sheʼrda ifoda etilgan shoira, bahor, yel timsollarining bari sogʻinch dardiga muhtalo. Ularning uchalasi ham oʻrik gullariga maftun boʻlib, bahor yellarini "baxtim bormi deya" soʻroqqa tutgan, shoiranida, bahornida, yelnida yaxshi koʻrgan jingala sochli xayolchan yigit Hamid Olimjonni birday sogʻinishgan. Bu dard uch qaygʻukashni bir-biriga yaqinlashtiradi, ularni bir-birini suyashga, bir-birini tuyishga undaydi.

Birinchi toʻrtlik mazmun-mohiyati bilan sheʼrga kirish vazifasini oʻtaydi. Lirik qahramonning atrofidagi hamma narsa bahor qaytib kelganidan darak beradi. Tabiat marhamatli, unda fasllar aylanib kelaveradi. Koʻklam goʻzalligiga burkangan olam -toʻkis. Unda bultur bor boʻlgan narsalarning deyarli barchasi bu yil ham mavjud. Lekin lirik qahramon, bahorning oʻzi va sarin yel uchun olam toʻkis emas. Ular kimnidir qoʻmsaydi, qidiradi, topgisi keladi.

Sheʼrning ikkinchi bandida lirik qahramon izlayotgan odamining tabiati qandayligini

tasvirlashga diqqat qaratiladi:

Qancha sevar eding, bag'rim, bahorni,
O'rik gullarining eding maftuni.
Har uyg'ongan kurtak hayot bergan kabi
Ko'zlaringga surtib o'parding uni.

She'rxon bahorni yaxshi ko'rgan, o'rik gullariga maftun bo'lib, sha'niga she'rlar bitgan, bahorda uyg'ongan har bir kurtak go'yo unga hayot berganday ko'zlariga surtib o'padigan odamning tabiati, hissiyot olamini sezganday bo'ladi. Bahorning uni izlab sarsari kezishini ham bu shaxsning qandayligini ko'rsatuvchi belgi deyish mumkin. She'rda bahorning holati: "Qishning yoqasidan tutib so'radi seni, Ul ham yosh to'kdi-yu chekildi nari" misralari orqali berilishi ko'klamga muhabbat qo'yib, uni ham o'ziga shaydo qilgan shaxs tabiati haqida muayyan tasavvur uyg'otadi. Bahorning qish yoqasidan tutishi shoira ko'ngil holatini ifodalashi bilan birga yaralish fasli ko'klamning yo'qotish fasli qishga munosabatini ham aks ettiradi. Olamni ramziy idrok etishga odatlangan xalqimizning badiiy tajribasi bu o'rinda "qish" timsoli o'lim ramzi sifatida kelayotganligini anglatadi. Qishning bahor bergan haq savolga javob topolmay ko'z yoshi to'kishi, nari chekinishi bilan lirik qahramonning ko'klam yeli so'roqlari qoshida lol qolishi holatidagi uyg'unlik tasviri she'rxonni o'ziga rom etadi. O'qirman o'z husnu ko'rkini ko'rsatmoqchi bo'lib shoir yigitni bog'lardan, yashil qirg'oqlardan qidirgan shabbodaning uni topolmagach, qahr bilan bo'ronga aylanib jarliklarga bosh olib ketishi, alamdan tog'larning toshini soylarga qulatishi tasvirini tabiiy qabul qiladi. Sezgir o'qirman lirik qahramonning yanoqlari za'faronligi sabablari to'g'risida ham o'yga toladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam Zulfiyaxonim o'zbek she'riyatida o'ziga xos o'ringa ega shoira bo'lishi bilan birga inson sifatida ham shu xalqning barcha olijanob xislatlariga ega ayol bo'lgan. Bugun shu maqolani yozish va Zulfiyaxonimni ijodiga chuqurroq nazar solish orqali yana bir karra amin bo'ldimki, o'zbek adabiyoti XX asrda har qancha ziddiyatli, mashaqqatli va murakkab yo'lni bosib o'tgan bo'lmasin, unda bir qator tom ma'nodagi ijodkorlar etishib chiqqan va ularni ichidagi porloq yuzluzlardan biri bu Zulfiyaxonim bo'lgan. Bugungi istiqlol kunlarida ularning ijodlari yangi qirralari bilan namoyon bo'lmoqda. Zulfiyaxonimning hayoti va ijodi barcha xotin-qizlar uchun ibrat. Negaki, uning hayotidagi mehnatsevarligi, doimo olg'a intilishi, sevgi bobida sadoqatli yor ekanligi, badiiy ijod borasida tinimsiz izlanuvchanligi hamda hayot qiyinchilik larida esankiramasligi, erishilgan yutuqlar oldida o'zini yo'qotmasligi har qanday qiz yoki ayol qalbida havas uyg'otadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sultonova M., Ijod sahifalari, Toshkent, 1975; Zulfiya [bibliografiya], Toshkent, 1977; Sultonova M., Zulfiya, Toshkent, 1985; Ibrohimov M., Quyoshli she'riyat ijodkori, Toshkent, 1986; Ehtirom [nashrga tayyorlovchilar: Rahima Shomansurova, Ra'no Rahmonova], Toshkent, 1995.
2. Naim Karimov, m. G. Gulyama, 1983 yil.
3. Qayumov L. Shoira Zulfiya. Toshkent, O'zadabiynashr, 1965.

4. Mirvaliev S. O'zbek adiblari. Toshkent: Yozuvchi", 2000.
5. Tanlangan asarlar (3 jildli), Toshkent, 1985.

IMPORTANCE OF INTERNATIONAL TOURISM FOR MODERN SOCIETY AND ECONOMY

Xoliqberdiyeva Z.M¹

Summera Khalid²

State University of Oriental studies

KEYWORDS

Tourism, pandemic,
international tourism,
travelling, tourists, economy,
digitalization and technology,
tour operator, sustainable
tourism, touristic sites.

ABSTRACT

This article focuses on the role of international tourism for the countries's economy, society and the other sectors as it is becoming increasingly worldwide. Due to the natural infrastructure and created facilities and conditions for tourists, countries are receiving millions of visitors every year. And the importance of international tourism is incomparable. International tourism has benefits not only for tourism industry of the country but also, because of it other fields can be developed by agreements and cooperations. For instance, governments get a better road infrastructure, accommodation system, it affects to residents's lifestyles and so on.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14976619**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

International tourism plays a crucial role in the global economy and society. It connects people from different cultures, drives economic growth, and enhances international cooperation. As the world becomes increasingly interconnected, tourism has become one of the most influential industries, providing countless benefits to countries worldwide.

Tourism is a major source of revenue for many countries. When tourists spend money on accommodation, food, transportation, and entertainment, it generates income that supports local businesses and industries. This influx of foreign currency helps improve a nation's overall economic stability. Furthermore, the tourism industry provides millions of jobs across various sectors, including hospitality, transportation, retail, and entertainment. Tour guides, hotel staff, restaurant workers, and travel agencies all benefit from the demand created by international visitors. In addition to this, even in rural areas, people can get a job as seller, guide tourists in order to provide information about the culture and traditions

¹ Master, Department of Tourism, Tashkent State University of Oriental studies

² Associate Professor, Department of Foreign Economic Activity and Tourism, Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, Uzbekistan

of dwellers in particular area. Small businesses, such as souvenir shops, traditional artisans, and local restaurants, thrive due to tourism. This encourages entrepreneurship and helps preserve local crafts and traditions as well. By evolving of international tourism, governments invest in better roads, airports, public transport, and other infrastructure projects to attract and accommodate tourists. These developments also benefit local residents by improving their quality of life. Moreover, tourism is a great opportunity for foreigners to learn about a new culture, but it also creates many opportunities for local citizens. It allows young entrepreneurs to establish new products and services that would not be sustainable on the local population of residents alone. Moreover, residents experience the benefits that come with tourism occurring in their own country.

But, unfortunately because of pandemic, number of flights were cancelled to other regions, as a result, tourism sector faced decline and it affected to the economy of worldwide at the same time. There was a massive decline in the travel and tourism industry in 2020. The tourism industry declined by more than 67% compared to the previous year. This makes one of the greatest downward shifts in the tourism industry ever recorded after subsequent time. Pacific island Fiji tends to face an economic crisis because of a decline in tourist and tourism activities. Countries relying totally on tourism were more affected this year. From January to May 2020. International tourist arrivals declined by more than 56% similarly in April it was recorded with a decline of 97%. The limited movement of people from place to place results in a massive loss for the aviation industry as well.

Air passenger was reduced by almost 60.2% compared to 2019. This creates the worst conditions for the airline industry. Among many industries airline industry was one of the most impacted as there was a decline in tourist flow.

Tourism's GDP contribution dropped from \$624.7 billion (2.9% of GDP) to \$356.8 billion (1.7% of GDP), marking the greatest decline in tourism history. Total number of visitors in 2020 was comparatively low compared with the past 10 years of data.

Overall global tourism in 2020 didn't grow that well the unpredictable circumstance has resulted in a massive decline in the GDP as well. There were approximately 1.5 billion tourist arrivals in 2019 and the number declined by more than 75% in 2020 the estimated tourist arrival in 2020 was around 381 million only. Compared with the 2019 tourist arrival the data fluctuation is very high.

Social and cultural importance of international tourism: Tourism allows people from different backgrounds to interact, fostering mutual understanding and tolerance. Tourists learn about new traditions, languages, and lifestyles, while locals gain exposure to foreign cultures. It creates new relations between foreigners and local people and it will even affects to whole countries friendship and brings to agreements another fields as well. This is one of the benefits of tourism for economy and society respectively. Apart from this, tourism preserves heritage and nature that many historical sites, museums, and national parks are maintained because of tourism revenue. Additionally, eco-tourism promotes environmental conservation efforts and sustainable practices.

And by making tourists informed about our culture and traditions, they will be curious about our ethnics and they are the ones who bring other visitors to our country and it will be great contribution to tourism development .For example , visitors choose to travel to India not only because of its nature's beauty but also rich heritage and culture and they have much desire to experience their traditions such as holidays, to see their traditional clothes and so on.

Moreover, tourism helps build positive relationships between countries by increasing diplomatic and business opportunities. It also enhances a country's global image, making it more attractive for investment and cooperation. We can take Turkey and China as examples who have the diplomatic relations between countries that more and more tourists visit to these countries which can reinforce countries deals and agreements.

And also, as tourism grows, governments improve public services such as healthcare, security, and environmental protection to accommodate visitors. These improvements benefit both tourists and local residents.

An opportunity for sustainable development :

Tourism offers great opportunities for emerging economies and developing countries. It creates jobs, strengthens the local economy, contributes to local infrastructure development and can help to conserve the natural environment and cultural assets and traditions, and to reduce poverty and inequality. This can be achieved, in particular, if local people are able to benefit from the income opportunities arising from tourism.

Tourism offers vast potential, but it is also an industry that is vulnerable to crises. People's decisions on where to travel depend greatly on their personal view of the overall situation at a given destination. Security plays a key role in this context. This is an aspect for which tourists rely, for example, on travel warnings issued by their home countries' foreign ministries. But other factors play a key role, too. During the COVID-19 pandemic, global tourism declined dramatically starting in 2020. Within a very short period, the industry's ways of operating and the level of revenue changed fundamentally. According to United Nations figures, up to 100 million jobs in the tourism sector were at risk. However, tourism generally recovers more quickly from crises than other industries.

The Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ) supports the efforts of its partner countries to develop the tourism sector in such a way that it becomes resilient to crises and offers income and employment opportunities to the population at large. The private sector is an important partner for the transition to economically and environmentally sustainable tourism.

Coming back to the benefits of international tourism for society ,It is the local culture that the tourists are often coming to visit and this is another way to demonstrate the importance of international tourism.

Tourists visit Beijing to learn more about the Chinese Dynasties. Tourists visit Thailand to taste authentic Thai food. Tourists travel to Brazil to go to the Rio Carnival, to mention a few...

Many destinations will make a conserved effort to preserve and protect the local culture.

This often contributes to the conservation and sustainable management of natural resources, the protection of local heritage, and a renaissance of indigenous cultures, cultural arts and crafts. Events and festivals of which local residents have been the primary participants and spectators are often rejuvenated and developed in response to tourist interest. The jobs created by international tourism can also be a great boost for the local community. Aside from the economic impacts created by enhanced employment prospects, people with jobs are happier and more social than those without a disposable income.

Local people can also increase their influence on tourism development, as well as improve their job and earnings prospects, through tourism-related professional training and development of business and organisational skills.

International tourism can see rise to many commercial business, which can be a positive social impact of tourism. This helps to enhance the community spirit as people tend to have more disposable income as a result. These businesses may also promote the local cultures and arts. Museums, shows and galleries are fantastic way to showcase the local customs and traditions of a destination. This can help to promote/ preserve local traditions . Another reason for the importance of international tourism is the preservation of heritage. Many tourists will visit the destination especially to see its local heritage. It is for this reason that many destinations will make every effort to preserve its heritage. This could include putting restrictions in place or limiting tourist numbers, if necessary. This is often an example of careful tourism planning and sustainable tourism management. Furthermore, tourism has a big influence on environmental conservation and sustainable practices that Communities may protect forests, wildlife, and marine ecosystems, knowing that these natural resources are key tourism assets. Sustainable tourism practices, such as responsible waste management, energy conservation, and eco-friendly initiatives, benefit the environment and support community well-being.

Destinations and tourism organizations can further these efforts by developing tourism ambassador certificate programs focused on environmental stewardship. Educating ambassadors on sustainability principles and eco-friendly practices prepares them to inspire visitors to act responsibly, ensuring the destination's natural beauty and resources are protected for generations to come. This would be fruitful for both nature and tourists that both side would see profit and especially governments do not have to much effort in order to protect environment and nature.

Now, I am going to describe pre pandemic situation in International tourism with bringing statistics : International tourism virtually recovered (99%) pre-pandemic levels in 2024, with most destinations exceeding 2019 numbers.

2024 marks the consolidation of international tourism recovery from its worst crisis ever, four years after the outbreak of the COVID-19 pandemic. An estimated 1.4 billion international tourists (overnight visitors) were recorded around the world in 2024, an increase of 11% over 2023, or 140 million more.

Results were driven by strong post-pandemic demand, robust performance from large source markets globally, as well as the ongoing recovery of destinations in Asia and

the Pacific.

The Middle East remained the strongest-performing region when compared to 2019, with international arrivals climbing 32% above pre-pandemic levels in 2024, though 1% compared to 2023.

Europe welcome 1% more arrivals than in 2019 and 5% over 2023, while Africa saw a 7% increase in arrivals compared to 2019 and 12% more than in 2023.

The Americas recovered 97% of its pre-pandemic arrivals, and Asia and the Pacific 87%. By subregions, North Africa (+22%) and Central America (+17%) saw the strongest performance in 2024 over 2019. Total export revenues from tourism (including passenger transport) are estimated at a record USD 1.9 trillion in 2024, about 3% higher than before the pandemic and 4% more than in 2019 (real terms). International tourism export had already recovered pre-pandemic levels in 2023. International tourist arrivals are expected to grow 3% to 5% in 2025 compared to 2024, according to preliminary estimates.

The positive outlook for the sector is reflected in the latest UN Tourism Confidence Index, with a score of 130 for 2025 (based on a scale of 0 to 200, where 100 equals similar performance). About 64% of UN Tourism Panel of Experts indicate 'better' or 'much better' prospects for 2025 compared to 2024.

In conclusion, international tourism has always much more benefits for economy growth, society, accommodation, transport system and so on rather than its drawbacks. So that, every country should highlights and take obstacles which are being barriers to develop international tourism as it has many advantages from many aspects.

References

1. Richard Sharpley & David J. Telfer
2. info@unwto.org
3. P. C. Pearce – Tourist Behaviour: Themes and Conceptual Schemes
4. <https://tourismteacher.com/international-tourism/>
5. <https://www.schroders.com/en-gr/gr/professional/insights/how-important-is-international-tourism-to-the-global-economy/>
6. Fayzullayev, B.Z. and Khalid, S., 2023. Navigating The Digital Divide: Analysing The Impact Of Technology And Connectivity On Modern Trends In International Labor Migration. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 20, pp.80-92.
7. Oyatullokh Akmalov, ., & Dr. Summera Khalid, . (2024). THE IMPACT OF LOGISTICS ON GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT: A COMPREHENSIVE REVIEW. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 6(02), 40–43. <https://doi.org/10.37547/tajmei/Volume06Issue02-05>
8. Khalid, S. ., Stecenko, I. ., Kadirova, Z. ., Nurieva, A. ., & Gazieva, S. . (2023). Green Economy, Growth, and Deal: a Triad for Sustainable Development Goals. *SGS - Engineering & Sciences*, 2(02). Retrieved from <https://spast.org/techrep/article/view/4444>

KASALLIKLARNING OLDINI OLISH VA SALOMATLIKNI MUSTAHKAMLASH

Dusmurodova Mashhura¹

Buxoro davlat tibbiyot instituti

KEYWORDS

sog'lom turmush tarzi,
profilaktika, salomatlikni
mustahkamlash, kasalliklar,
immunitet.

ABSTRACT

Mazkur maqolada kasalliklarning oldini olish va salomatlikni mustahkamlashning muhim jihatlari ko'rib chiqilgan. Profilaktika choralari, sog'lom turmush tarzini shakllantirish usullari va jamoaviy salomatlikni ta'minlash masalalari batafsil tahlil qilinadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati ham yoritiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

Bugungi kunda inson salomatligini ta'minlash va kasalliklarning oldini olish global ahamiyat kasb etmoqda. Sog'lom turmush tarzi, to'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollik, va yomon odatlardan voz kechish kabilar nafaqat individual sog'liqni, balki butun jamiyatni mustahkamlashda muhim omillardir. Shuningdek, tibbiy xizmat sifati va sog'liqni saqlash tizimi samaradorligini oshirish orqali jamiyatning umumiy salomatligini yaxshilash mumkin. Ushbu maqolada ushbu masalalarning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi.[1]

Profilaktika choralari va ularning ahamiyati

Kasalliklarning oldini olishning birlamchi (immunizatsiya, gigiyena), ikkilamchi (o'z vaqtida diagnostika va davolash) va uchlamchi (remissiya davrida parvarish qilish) turlari mavjud. Har bir bosqichda davlat va shaxsiy sa'y-harakatlar uyg'unligi muhimdir.

Sog'lom turmush tarzini shakllantirish

¹ Abu Ali Ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot institute 3-bosqich talabasi

To'g'ri ovqatlanish va jismoniy mashqlar bajarish, yomon odatlardan voz kechish sog'lom turmush tarzining asosiy komponentlaridir. Xususan, balansli dietani qo'llash va haftasiga kamida 150 daqiqa jismoniy faol bo'lish tavsiya etiladi.

Jamoaviy salomatlikni mustahkamlash

Jamiyatda salomatlikni mustahkamlash dasturlarining amalga oshirilishi katta ahamiyatga ega. Davlat darajasida olib borilayotgan sog'liqni saqlash dasturlari, masalan, profilaktika tadbirlari va sportni ommalashtirish orqali aholi salomatligi sezilarli darajada yaxshilanishi mumkin.

Profilaktika usullarini ikki asosiy guruhga ajratish mumkin:

1. **Xavf omillariga bevosita ta'sir ko'rsatish:** Bu usullar ma'lum bir kasallikni rivojlanish xavfi mavjud bo'lganda, mutaxassis tomonidan belgilanadi va maxsus profilaktika deb ataladi.
2. **Umumiy salomatlikni saqlash va immunitetni mustahkamlash:** Bu chora-tadbirlar organizmning umumiy holatini kerakli darajada ushlab turish va hayotiy energiyani oshirishga qaratilgan.

Profilaktika turlari

Kasalliklarning oldini olish bilan shug'ullanuvchi tibbiy profilaktika uchta asosiy guruhga bo'linadi:

1. **Birlamchi profilaktika:** Kasallik yo'qligida uni oldini olish va sog'lom holatni saqlashga qaratilgan. Ushbu bosqichda organizmni umumiy mustahkamlash, doimiy tibbiy ko'rikdan o'tish, shaxsiy gigienani saqlash va vitaminli preparatlarni qabul qilish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, vaksinalar ham birlamchi profilaktikaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.
2. **Ikkilamchi profilaktika:** Bu bosqichda maqsad kasallikni erta aniqlash va uni o'z vaqtida davolash orqali asoratlarning oldini olishdan iborat.
3. **Uchlamchi profilaktika:** Bu usul kasallikdan keyin qayta asoratlar yuzaga kelishini oldini olishga qaratilgan.

Birlamchi profilaktika sog'lom turmush tarzini shakllantirish va shifokor bilan muntazam maslahatlardan foydalanish orqali yuqumsiz kasalliklarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi.[2]

Profilaktik tibbiyot va sog'liqni saqlash amaliyoti o'rtasidagi chegara profilaktika va davolash o'rtasidagi oddiy farqdan ko'ra murakkabroq. Profilaktik tibbiyot sohasini Leavell va Clark tomonidan taklif qilingan klassifikatsiya doirasida birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi profilaktika bosqichlarini qamrab oluvchi tarzda aniqlash odat tusiga kirgan. Ushbu modelga qo'shimcha ravishda, boshqa tadqiqotchilar tomonidan to'rtlamchi profilaktika tushunchasi ham joriy qilingan bo'lib, bu haddan tashqari tibbiylashtirishni kamaytirish va bemorlarni ortiqcha yoki invaziv tibbiy aralashuvlardan himoya qilishni maqsad qiladi.

Bundan tashqari, birlamchi profilaktika ijtimoiy omillarga (masalan, ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va xulq-atvoriy omillar) ta'sir ko'rsatish orqali kasallik xavfini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ham o'z ichiga oladi.

Ushbu maqola profilaktikaning turli darajalari kontekstida integrativ va profilaktik tibbiyot o'rtasidagi aloqalar va ularning birgalikda samarali ishlashi uchun konseptual yondashuvni muhokama qiladi. Bundan tashqari, u ushbu mavzuda ilgari XMT (hozirgi Milliy Tibbiyot Akademiyasi) tomonidan e'lon qilingan maqolaning yangilangan ko'rinishini taqdim etadi va jamoatchilik uchun ochiq foydalanishga havola qiladi.[3]

Odamlarda turmush tarzi, mavsum, organizmning moyilligi va zararli odatlar mavjudligiga qarab turli davrlarda uchraydigan asosiy patologiyalarni quyidagicha ajratish mumkin:

- **Umurtqa bilan bog'liq muammolar:** Bular skolyoz, osteoxondrozning mavsumiy avj olishi, umurtqa siljishi, churra va boshqa kasalliklarni o'z ichiga oladi.
- **Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari:** Asosan keksa yoshdagi insonlar duch keladigan muammolar bo'lib, organizmning qarishi sababli tomirlar tiqilib qoladi. Davolashsiz, bunday kasalliklar doimiy og'riqlar bilan kechadi.
- **Tish kasalliklari:** Tishlarning parvarishi yoshligidan boshlab insonning sog'lom hayotiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tish kasalliklarining profilaktikasi nafaqat og'iz bo'shlig'i, balki yuz skeleti va organizmning boshqa ko'plab a'zolaridagi patologiyalarning oldini olishga yordam beradi.
- **Nafas olish tizimi patologiyalari:** Bu kasalliklar nafas qisishi va og'ir yo'tal kabi muammolar orqali hayot sifatini sezilarli darajada yomonlashtirishi mumkin. Profilaktika usullari ushbu patologiyalarga moyil aholi uchun katta foyda keltiradi.

- **Ichak kasalliklari:** Har bir inson hayoti davomida kamida bir marta bunday patologiyalardan aziyat chekkan. Bu kasalliklar bolalar va kattalar orasida yetakchi o'rin tutadi.
- **Yuqumli bo'lmagan zararlanishlar:** Bu kasalliklar ko'proq bolalarda uchrab, ularning profilaktikasi uchun alohida yondashuv va chora-tadbirlar talab etiladi.

Har bir kasallikni mustaqil holda ko'rib chiqish mumkin, ammo davolashning maksimal samarasi organizmni yagona tizim sifatida qabul qilib, kompleks yondashuvni qo'llaganda erishiladi. Afsuski, ko'pincha bunday yondashuv kamdan-kam uchraydi. Organizm yaxshi holatda bo'lsa va bezovtalik bo'lmasa ham, kasallikni kutmasdan profilaktik choralarni erta boshlash muhimdir.[4]

Patologiyalarning birlamchi profilaktikasi quyidagi kompleksni o'z ichiga oladi:

Nafas olish kasalliklariga qarshi profilaktika – bu eng oddiy va samarali usullardan biri bo'lib, dorivor o'simliklar bilan bug'ni nafas olishni o'z ichiga oladi. Misol uchun, kartoshka bug'ini nafas olish burun shilliq qavatining tez tiklanishiga yordam beradi va yallig'lanishga qarshi tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, ignabargli daraxtlar, masalan, archa yoki qarag'ay efir moylari shilliq qavatni moylash orqali mikroblar va boshqa patologik organizmlarga qarshi kurashishda yordam beradi. Burun tomchilari ham kasalliklarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi.

Fizioterapiya muolajalari profilaktikadan ko'ra ko'proq davolashda qo'llaniladi, ammo sog'lomlashtirish kurslarini o'tkazish zaruriyatini har bir inson mustaqil ravishda belgilashi kerak.

Bolalik kasalliklarining oldini olish choralari: Boshlang'ich va maktab yoshidagi bolalar ko'proq kasalliklarga moyil bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar doimiy aloqada bo'lib, shaxsiy gigiena qoidalariga rioya qilmasliklari kasalliklarga sabab bo'ladi. Bola o'yinchoqlarni og'ziga kiritishi yoki qo'l yuvmasdan ovqatlanishi mumkin. Shuning uchun bolalarda kasalliklarning oldini olish sanitariya-ma'rifiy ishlar orqali amalga oshirilishi kerak. Bolalar to'g'ri qo'l yuvish, gigiena qoidalariga rioya qilishni o'rganishlari kerak, va ota-onalar ularga namuna bo'lishlari lozim.

Bolalikdagi kasalliklarning oldini olish keng qamrovli bo'lib, barcha organlarning yaxshilanishiga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Bolaning tanasi doimiy ravishda rivojlanib

boradi, shuning uchun u kasalliklarni tez-tez boshidan kechiradi. Yuqumli bo'lmagan kasalliklar profilaktikasi bir nechta omillarga bog'liq:

- **Ota-onalarning salomatligi:** Bolalar ko'p vaqtini uyda o'tkazadilar va ularning salomatligi bolalarga ta'sir qiladi. Ota-onalarning surunkali kasalliklariga genetik moyillikni tekshirish kerak.
- **Intrauterin rivojlanish:** Homiladorlik davrida ayollar nafaqat ginekologlar, balki boshqa mutaxassislar bilan maslahatlashishi kerak.
- **Yashash sharoitlari:** Bolaning yashash joyi uning salomatligiga ta'sir qiladi, shuning uchun sharoitlarni yaxshilash tananing rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.
- **Faol hayot tarzi:** Bolalarga maxsus gimnastika va sport klublariga qatnashish tavsiya etiladi, bu esa skolyoz va boshqa kasalliklarning oldini olishga yordam beradi.
- **O'qish va dam olish tartibi:** Bolaning uyquasi va immun tizimi normal ishlashi uchun yaxshi dam olish kerak.
- **Stressni boshqarish:** Stressni kamaytirish, ota-ona bilan munosabatlarni tartibga solish va yomon natijalardan saqlanish zarur.

Bularning barchasi bolalar hayotini yengillashtirishi, kasalliksiz va sog'lom bo'lishiga yordam beradi.[5]

Yurak kasalliklarining oldini olish organizmning umumiy sog'lig'ini yaxshilashdagi asosiy bosqichlardan biridir. Atrof-muhit va turmush darajasining yomonlashuvi barcha tizimlar va organlarning faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu ayniqsa yurak va qon tomirlarida sezilarli.

Yurak va qon tomir tizimi kasalliklarining oldini olish quyidagi choralarni o'z ichiga oladi:

- Tug'ma nuqsonlar yoki surunkali kasalliklar mavjud bo'lsa, ovqatlanish tartibini belgilash va individual parhezni yaratish.
- Faol turmush tarzi yurak kasalliklarining oldini olishda muhim rol o'ynaydi, chunki jismoniy faolsizlik organizmda tuzlar va yog'larning yig'ilishiga olib keladi, bu esa yurak-qon tomir tizimi muammolariga sabab bo'lishi mumkin.
- Jismoniy faollik yurak va qon tomir tizimi kasalliklarini oldini olishda sanatoriyalar va kurortlarda amalga oshiriladigan profilaktika muolajalarining muhim qismi hisoblanadi.

- Stressdan saqlanish yurak salomatligini saqlashda asosiy omildir. Asab tizimining ortiqcha kuchlanishi qon tomirlarining holatiga zarar yetkazadi.
- Chekish, spirtli ichimliklar, giyohvand moddalar va kimyoviy moddalarni iste'mol qilishdan voz kechish yurak faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.
- Doimiy tibbiy tekshiruvlar kasalliklarni erta bosqichda aniqlashga yordam beradi va ularni samarali davolash imkonini beradi. Tish salomatligi boshqa organlar bilan chambarchas bog'liqdir, shuning uchun og'iz bo'shlig'ini tozalash va tibbiy tekshiruvlar yurak kasalliklarining oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Tish kasalliklarini oldini olish yaxshi gigiena va muntazam stomatologik tekshiruvlardan iborat. To'g'ri turmush tarzi va o'z vaqtida og'iz bo'shlig'ini tozalash ko'plab kasalliklarning oldini olishga yordam beradi.[6]

Stomatologik profilaktikaning boshlang'ich bosqichi - bu bolalar bilan sanitariya va ma'rifat ishlari, shuningdek, homiladorlik paytida ayollar bilan maslahatlashuvlar. Bola tishlari chiqqanidan keyin stomatologga muntazam tashrif buyurish muhimdir.

Surunkali kasalliklar kompleks davolashni talab qiladi, shu jumladan konservativ va jarrohlik usullarni qo'llash, bu jarayonning samarali tiklanishiga yordam beradi.

Shaxsiy gigienaga amal qilish muhim, buning uchun zamonaviy standartlarga muvofiq tish cho'tkasi, tish pastasini va qo'shimcha vositalarni to'g'ri tanlash zarur. Sog'lom tishlar - bu nafaqat yaxshi kayfiyat, balki butun organizmning sog'lig'ining ko'rsatkichi hisoblanadi.[7]

XULOSA

Barcha ko'rsatilganlarni xulosalaylik, Mazkur maqola tahlil natijalariga asosan, Kasalliklarning oldini olish va salomatlikni mustahkamlash inson hayotining sifatini oshiruvchi va jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Shaxsiy mas'uliyat, davlat dasturlari va sog'liqni saqlash tizimidagi islohotlarning uyg'unligi bu jarayonning muvaffaqiyatini belgilaydi. Sog'lom turmush tarzini shakllantirishga qaratilgan harakatlar uzoq muddatli ijobiy natijalarni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi materiallari.

2. Худайкулова, Н. И., & Жумаева, Ш. Б. (2020). О стимуляции иммунитета на гиалуронидазу-фактор патогенности паразитов. In Университетская наука: взгляд в будущее (pp. 106-108)
3. Nazarova, F., & Hudaikulova, N. (2019). Healthy generation-the basis of a healthy family. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(7), 69-73.
4. Karimov B. "Profilaktika tadbirlari bo'yicha qo'llanma." Samarqand, 2021.
5. Nazarova, F. (2021). Fўзда асосий ривожланиш фазаларни аниқлашда фенологик кузатиш усулидан фойдаланиш. Хоразм маъмун академияси ахборотномаси 11(131-134).
6. WHO. "Global action plan for the prevention and control of noncommunicable diseases." Geneva, 2021.

ФЕНОМЕН «ГИБРИДНЫХ ВОЙН» В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Зарипова Зебинисо¹

Гайратов Фаррух²

Гайратова Ойгуль³

Ташкентский государственный университет востоковедения

KEYWORDS

безопасность, «Холодная война», традиционные методы ведения войны, гибридная война и ее элементы; кибератаки, информационные манипуляции, экономические санкции, несимметричные угрозы

ABSTRACT

Современные международные отношения переживают этап глубоких изменений, которые можно охарактеризовать как период слома традиционных систем безопасности и трансформации взаимодействий между государствами.

Классические конвенциональные войны уступают место новым, сложным и многофакторным подходам, включающим в себя не только военные и политические, но и экономические, информационные компоненты и др. Страны, сталкиваясь с новыми вызовами, начинают применять т.н. гибридные методы ведения войн, иногда сочетая традиционные военные действия с более тонкими и часто незаметными методами давления, такими как кибератаки, информационные войны, использование частных военных компаний. В результате этих процессов системы безопасности перестают быть жесткими и предсказуемыми, а новые формы угроз становятся ключевыми для понимания современных международных отношений. В статье рассматриваются особенности гибридной войны, примеры её применения в современной политике, а также основные вызовы, которые она ставит перед мировым сообществом.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Введение

«Гибридная война» — это сравнительно новый термин в международной политике. Исследования и обсуждения этого феномена стали активно развиваться с конца XX

¹ Доцент Ташкентский государственный университет востоковедения

² Магистрант 1 курса ТГУВ по направлению Международные отношения и современные полит. процессы ТГУВ

³ Магистрантка 1 курса ТГУВ по направлению Туризм и гостеприимство ТГУВ

века. Конфликты в Косово и Ираке, усилили интерес к исследованию темы в связи с появлением новых технологий и угроз.

В отличие от традиционных войн, которые обычно характеризуются открытыми военными столкновениями между армиями государств, гибридная война включает в себя широкий спектр методов воздействия, которые могут применяться одновременно или поочередно. Эти методы часто представляют собой невоенные средства борьбы, такие как кибератаки, информационные манипуляции, использование местных ополченцев, экономическое давление и тд. Особенности гибридной войны делают ее крайне сложной для обнаружения и предотвращения, поскольку она часто носит скрытый характер, а ее последствия могут быть очень разрушительными.

Основная часть

Франк Хоффман, один из самых известных теоретиков гибридных войн, в 2007 году предложил следующее определение: "Гибридная война — это использование сочетания традиционных и нетрадиционных, асимметричных и массовых методов ведения войны, направленных на подрыв военной мощи противника, экономики и социальной стабильности"². Для Хоффмана ключевым элементом является сочетание различных стратегий и технологий ведения войны. Важным аспектом является также то, что гибридная война может быть направлена как против государств, так и против отдельных социальных групп или даже отдельных людей³.

Часто в литературе, в качестве примера гибридной войны в рамках современной системы международных отношений Потсдамского мира, приводят Вьетнамскую войну⁴. В этой войне использовались не только традиционные военные методы, но и элементы партизанской борьбы, информационной пропаганды, а также действия, направленные на влияние на общественное мнение⁵.

Сверхдержавы времен «холодной войны» использовали не только метод опосредованного военного противостояния, но и экономические санкции, пропаганду, шпионские операции, вмешательство в дела третьих стран, поддерживая локальные конфликты, т.е. использовались гибридные стратегии для оказания давления друг на друга без прямого военного столкновения. «Гибридность» состояла в сочетании военных и политических инструментов для достижения стратегических целей.

С течением времени элементы гибридных войн продолжали развиваться. Одним из наиболее значимых этапов стала интернет-революция и развитие информационных технологий в конце 1990-х годов. Кибератаки стали неотъемлемой частью гибридных

² Хоффман, Ф. Г. (2007). "Hybrid Warfare: The Nature of Modern Conflict.". Joint Force Quarterly. P. 1-18, 19-47, 95-130, 150-170.

³ Бартош А. Гибридная война становится новой формой межгосударственного противоборства. Военное обозрение. 9 апреля 2017г. URL: <https://topwar.ru/112955-gibridnaya-voyna-stanovitsya-novoy-formoy-mezhgosudarstvennogo-protivoborstva.html>

⁴ "The Vietnam War: An Analysis of Hybrid Warfare". Harvard University Press, 2002. P.35-56

⁵ Лебедев, А. С. "Гибридная война. Концепция, методы, стратегии". Стр. 45-68, 112-135, 140-155..

войн, позволяя государствам вмешиваться в дела друг друга через разрушение информационных систем и манипуляции общественным мнением.

Примером такого вмешательства являются кибератаки на инфраструктуру Грузии в 2008 году⁶, а затем и на Украину в 2014 году. В этих конфликтах помимо традиционных военных действий активно использовались кибератаки для разрушения критической инфраструктуры, распространения дезинформации и манипуляций общественным мнением через соцсети. В 21 веке также добавляются новые аспекты гибридных войн, такие как использование гибридных сил (например, частных военных компаний), а также информационные атаки через медиа и социальные сети.

Кроме того, наблюдается и использование экономических методов давления — санкций, блокировки торговли, манипуляции курсами валют и др.,

Они могут включать следующие элементы;

1. Информационная пропаганда. Использование СМИ и социальных сетей для манипулирования общественным мнением, распространения фальшивых новостей, подстрекательства к насилию.
2. Кибератаки. Вмешательство в информационные системы с целью нарушения инфраструктуры, кражи данных или изменения результатов выборов.
3. Марионеточные действия. Поддержка вооруженных групп и повстанческих группировок, использование региональных конфликтов для достижения стратегических целей.
4. Психологические операции. Воздействие на моральный дух противника, дестабилизация политической ситуации в стране⁷.

Одним из ярких примеров гибридной войны является конфликт в Украине, начавшийся в 2014 году. В этом конфликте Россия использовала множество элементов гибридной войны: от информационных атак и распространения пропаганды до прямого вмешательства через поддержку сепаратистских движений на востоке Украины.

Еще один пример — вмешательство в выборы в других странах, например, в США в 2016 году. Использование кибератак для взлома серверов политических партий, распространение дезинформации через социальные сети и даже попытки повлиять на политическую повестку страны — всё это части гибридной войны, направленной на ослабление демократических процессов и политической стабильности.

Гибридная война представляет собой серьёзную угрозу для международной безопасности. Она имеет несколько характерных особенностей, которые делают её особенно опасной:

1. Неопределенность и скрытность. Действия, которые составляют основу гибридной войны, часто трудно классифицировать как агрессию, что затрудняет принятие

⁶ Алексей Арбатов "Гибридная война: Россия и Запад". Стр. 72-90, 91-120, 150-175.

⁷ Панарин И. Н. Гладиаторы гибридной войны // Экономические стратегии. 2016. № 2. С. 60–65.

решений о необходимых ответных мерах. Например, кибератака или информационная кампания не всегда воспринимаются как акты войны.

2. Размытые границы. Важной особенностью гибридных войн является то, что они часто ведутся на границе «серых зон»⁸ — неопределенных территорий, где закон, международные нормы и даже национальные границы могут быть подвергнуты манипуляциям или игнорированию. В этом контексте очень часто возникает вопрос: что считать актом агрессии, а что — внутренним делом государства? Гибридная война часто не ограничивается только одной страной, а может охватывать несколько регионов, включая киберпространство, что затрудняет оценку масштаба угрозы.

3. Невозможность применения традиционных инструментов защиты. Стандартные меры защиты, такие как военное вмешательство или дипломатические санкции, не всегда подходят для противодействия гибридным угрозам. В некоторых случаях ответные действия могут лишь усугубить ситуацию.

4. Множественность акторов. Гибридные угрозы могут исходить не только от государств, но и от частных лиц или организаций, что усложняет задачу определения агрессора.

5. Технологическая зависимость. Современные кибератаки⁹ и манипуляции информацией используют высокие технологии, с которыми не все страны могут эффективно бороться.

Для защиты от гибридной войны необходимо разработать новые стратегии безопасности. В первую очередь это требует усиления киберзащиты и создания межгосударственных союзов для борьбы с информационными манипуляциями. Важным элементом является развитие стратегического мониторинга, который поможет оперативно выявлять угрозы¹⁰.

В добавок ко всему вышесказанному также нужно повышать осведомленность населения о существующих угрозах и обучать людей тому, как защищаться от фейковых новостей и манипуляций в интернете. Государства должны уделять больше внимания защите своей инфраструктуры, особенно энергетической и финансовой.

Заключение

Гибридные войны — это феномен, который возник в ответ на изменения в международной политике и технологиях в последние десятилетия. Изначально гибридная война представляла собой сочетание традиционных и нетрадиционных методов ведения боевых действий, а затем стала включать новые элементы, такие как кибератаки, информационные войны, использование частных военных компаний.

⁸ <https://www.geopolitika.ru/article/gibridnaya-voyna-i-seraya-zona>

⁹ Современные международные отношения: слом системы международной безопасности и трансформация - Мартин Ван Криекен, *«Глобализация и трансформация международных отношений»* (Krieken, M., *Globalization and the Transformation of International Relations*, 2014).

- Семён М. Усанов, *«Международные отношения в эпоху трансформации»* (Усанов, С. М., *International Relations in the Age of Transformation*, 2018).

¹⁰ <https://ruxpert.ru>

Прогнозируя будущее гибридных войн, можно ожидать, что они продолжат эволюционировать с появлением новых технологий, таких как искусственный интеллект и автономные системы, а также усилится роль киберпространства. Время от времени будут появляться новые формы невоенных конфликтов, такие как манипуляции с данными и информацией, которые могут стать более влиятельными и разрушительными, чем традиционные военные методы.

Вместо традиционного восприятия войны как физического столкновения вооруженных сил, гибридные войны становятся более многоуровневыми и сложными, где важно не только вооружение, но и информационное, экономическое и технологическое превосходство. В будущем это будет определять характер международных отношений и стратегий безопасности.

Список использованной литературы:

1. Хоффман, Ф. Г. (2007). "Hybrid Warfare: The Nature of Modern Conflict." *Joint Force Quarterly*. Стр. 1-18, 19-47, 95-130, 150-170.
2. <https://ruxpert.ru>
3. <https://www.geopolitika.ru/article/gibridnaya-voyna-i-seraya-zona>
4. Лебедев, А. "Гибридная война. Концепция, методы, стратегии". Стр. 45-68, 112-135, 140-155.
5. Арбатов, А. "Гибридная война: Россия и Запад". Стр. 72-90, 91-120, 150-175.
6. Современные международные отношения: слом системы международной безопасности и трансформация
Мартин Ван Криекен, *«Глобализация и трансформация международных отношений»* (Krieken, M., *Globalization and the Transformation of International Relations*, 2014).
Семён М. Усанов, *«Международные отношения в эпоху трансформации»* (Усанов, С. М., *International Relations in the Age of Transformation*, 2018).
7. Панарин И. Н. Гладиаторы гибридной войны // Экономические стратегии. 2016. № 2. С. 60–65.
8. Бартош А. Гибридная война становится новой формой межгосударственного противоборства. Военное обозрение. 9 апреля 2017г. URL: <https://topwar.ru/112955-gibridnaya-voyna-stanovitsya-novoy-formoy-mezhgosudarstvennogo-protivoborstva.html>
- 9 "The Vietnam War: An Analysis of Hybrid Warfare". Harvard University Press, 2002. P.35-56

“OLIIY O'QUV YURTLARIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH”

Xalilov Farxod¹

Ismoilova Dinoraxon²

Alfraganus universiteti

KEYWORDS

qadriyat, aksiologik, aksiologik kompetensiya, milliy qadriyat.

ABSTRACT

Ushbu maqolada qadriyat, eksplikatsiya, aksiologik kompetensiya tushunchalarining mazmuni va mohiyati yoritib berilgan. Shuningdek, umumiy o'rtta ta'limda aksiologik tarbiya mexanizmlarini takomillashtirish pedagogik muammo ekanligi haqida batafsil so'z yuritilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

Dunyoda so'nggi yillarda insonning qadr-qimmatini yuksaltirishga qaratilgan shaxsning ichki salohiyatini o'rganish muammosi pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi va tarbiya mexanizmlarining asosiy komponentlari: shaxsiy salomatlik, o'z faoliyatini tashkil etish, o'zini o'zi rivojlantirish, o'zini o'zi jamoadagi nufuzini belgilash va jamiyat infrastrukturalarida o'zini o'zi realizatsiya qilish kabi tushunchalar shaxsning umuminsoniy qadriyatlar pozitsiyasida ekanligidan dalolat bermoqda. Inson uchun qadriyatli bo'lgan hodisalar, jarayonlar, voqealar mohiyatini anglash aksiologiya jarayonida sodir bo'lar ekan, ijtimoiy infrastrukturalarda yoshlarda aksiologik qadriyatlar tizimini rivojlantirish, ularni yuksak ma'naviy axloqli, insonparvarlik fazilatlariga ega, o'z kasbini chuqur biladigan mutaxassis sifatida tarbiyalash muammolarini ilmiy-pedagogik jihatdan tadqiq qilish masalalari yetakchilik qilmoqda.

Mamlakatimizda yoshlar bizning kelajagimiz, ular ota-ona va ajdodlarimiz ishining davomchilari hisoblanadi. Bizning asosiy maqsadimiz - milliy va ma'naviy qadriyatlar asosida komil insonni tarbiyalashdir. Komil inson deganda, eng avvalo, dunyoqarashi keng, vatanparvar, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan,

¹ Alfraganus universitet Pedagogika fakultet "Pedagogika va psixologiya" kafedrasi dosenti, (PhD).

² Alfraganus universiteti 1-bosqich magistranti

mas'uliyatli va sog'lom kishilarni tushunamiz. Inson faqat tarbiya orqaligina komillikka erishadi. Uning ma'naviy darajasi atrofida yuz berayotgan voqyea-hodisalarni qanday qabul qilishi va mustaqil baholay olishiga ham bog'liq" Shunday ekan, uzluksiz ta'lim tizimida yoshlarning aksiologik kompetensiyalarini rivojlantirish, ma'naviy dunyoqarashini mustahkamlashda milliy qadriyatlarga oid boy ma'naviy merosimizdan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Har bir davr, har bir millat yoki alohida shaxsning o'ziga xos qadriyatlari bor. Zamonaviy sharoitda aksiologiya mustaqil ijtimoiy pedagogik xususiyat sifatida baholanmoqda va bugungi kunda aksiologiyaning asosiy tushunchalari - "qadriyat", «qadriyatlarga yo'naltirilganlik», «qadriyatlarni belgilash», «baholash», «baholash munosabati», «qadriyatlarga asoslangan qiymatli mulohazalar» kabi kategoriyalar zamonaviy nuqtai nazardan tavsiflanishi lozim. Bugungi kunda mamlakatimizda "Yangi O'zbekiston-xalqchil va insonparvar davlat" g'oyasi amalda. Ushbu g'oyani amalga oshirish yo'lida konstitutsiyaviy islohotlarga kirishish ostonasida turibmiz. Bu katta islohotlarimizning mohiyatan yuksalishiga, mantiqiy ta'sirchanligini oshirishga xizmat qilishi tabiiy.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining juda ko'p moddalarida tarixiy qadriyatlar o'z o'rnini topganining shohidi bo'lamiz. Masalan, diniy bag'rikenglik doimo o'zbek xalqining tarixiy qadriyati bo'lib kelgan. Konstitutsiyamizning 31-moddasida hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanishi, har bir insonga xohlagan diniga e'tiqod qilish yoki hyech qanday dinga e'tiqod qilmaslik huquqining berilganligi Bosh Qomusimizning xalqimiz tarixiy an'analari, qadriyatlariga asoslanganidan dalolat beradi.

Tarixga nazar tashlasak, Amir Temurning xizmatida musulmonlar bilan bir qatorda buddaviylar, nasroniylar va boshqa din vakillari ham bo'lgan, lekin ularning birortasi kamsitilmagan.

Mamlakatimizda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamdagi islohotlar har bir inson uchun qadriyatli mental tafakkurni mustahkamlash, huquqiy demokratik davlatni mustahkamlash va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish negizida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va ma'naviy-axloqiy tarbiyaning o'zaro aloqadorligi, yaxlitligi, uning barkamol avlod tarbiyasi tizimida tutgan o'rni, tarixiy ildizlari, qadimgi Sharq ma'naviy-axloqiy tarbiya taraqqiyotini rivojlantirishga qaratilmoqda.

Qadriyat - bu obyekt yoki hodisaning madaniy, ijtimoiy yoki shaxsiy munosabatlardagi odamlar uchun ma'noga ega bo'lgan oliy ne'matidir. Aksiologiya atamasi 1902 yilda fransuz olimi P.Lapi tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, qadriyatlarning tabiati, ularning voqelikdagi o'rni va qadriyatlar dunyosining tuzilishi, ya'ni turli qadriyatlarning o'zaro, ijtimoiy va madaniy omillar va shaxs tuzilishi bilan bog'liqligini o'rganadi.

Pedagogik fikrning butun tarixi to'g'ridan-to'g'ri baholash munosabatlari bilan, inson uchun eng muhimini aniqlash istagi bilan bog'liq. Eng umumiy shaklda aksiologik mavzu har bir davr, har bir millat uchun alohida dolzarblik kasb etadi.

Antik davrda bu qarashlar: ezgulikni inson uchun mantiqiy hodisa sifatida umumiy tushunish bilan turli xil yondashuvlar sifatida belgilandi.

Demokrit hayotning qadriyati va maqsadi baxt, deb hisoblagan. Yuqori darajadagi baxt-yaxshilik bo'lib, u quyidagi shakllarda mavjud: xotirjamlik, yaxshi kayfiyat, ichki barqarorlik; uyg'unlik va xotirjamlik.

Suqrot donishmandlikni bilimning birligi, ezgulikni tanlash va ezgulikni amalda tatbiq etishni oliy ne'mat deb bilgan. So'qrot insonni o'z-o'zini bilishga chaqirgan va eng yuqori yaxshilikka erishish sifatida qadriyatlar tizimini shakllantirish zarurligini e'tirof etgan. Boshqa yunon faylasufi Epikur esa eng oliy baxt- zavq deb hisoblagan, azob-uqubatlarning yo'qligi deb tushunilgan.

O'rta asrda: Sharqda zardo'shtiylarning muqaddas kitobi - "Avesto"da hamda buyuk ajdodlarimiz - Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Alisher Navoiy asarlarida insonda yuksak axloqiy fazilatlarini kamol toptirishda milliy qadriyatlar masalasi asosiy o'rinni egallagan. Ma'lumki, o'zbek xalqi o'zida millatimizga xos ko'p asrlik ma'naviy qadriyat va an'alarimizni, udum va rasm-rusumlarimizni, ma'naviy-ma'rifiy, madaniy merosimizni saqlab keladi. O'zbek millatiga xos bo'lgan muomala madaniyati, mehr-oqibat, muruvvat, andisha va or-nomus kabi odob-axloqqa oid his-tuyg'ular nafaqat tarbiya vazifasini o'taydi, balki insoniy qadriyatlar va fazilatlarining namoyon bo'lishida, komil insonni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbek xalqining oliy qadriyati- oila, uning a'zolarining tinch-totuvligi va o'zaro mehr-muhabbati, dunyoqarashi, ma'naviy saviyasi, qiziqishi, e'tiqodi, jamiyatdagi mavqeyi, husnlatofati farzand tarbiyasiga ma'lum ma'noda ta'sir o'tkazadi. Bunday oilada tarbiyalangan farzandlar go'zallikka ishtiyoqmand, ruhiy tetik, bag'ri butun, hayotga qiziquvchan, xotirjam, tinch-totuv oilaviy hayot kechirishga tayyor bo'lib o'sadilar. Sharqda milliy qadriyatlarni farzandlar ongi va qalbiga singdirish oiladan boshlanadi. Jumladan, yoshlar kattalardan: suvga tuflama, non ustiga narsa qo'yima, nonning uvog'i ham non, yoshi ulug'larning yo'lini kesib o'tma, ota-onangning gapini ikkita qilma, ustozingni hurmat qil, atrofingga befarq bo'lma kabi nasihatlarini eshitib, turli rivoyat, maqol, hikmatlarni tinglab, xotiralarida saqlab voyaga yetadilar. Jumladan, "Avesto"dagi "Ezgu fikr - ezgu so'z - ezgu amal" g'oyasi bo'yicha fikr yuritish; Qur'oni karim, hadisi sharif kabi muqaddas manbalarda keltirilgan ma'naviy-ma'rifiy o'gitlar orqali yoshlar ongida ruhiy poklikni shakllantirish muhim bo'lib hisoblanadi. Yevropada o'rta asrlarda: eng oliy qadriyat atrofdagilarga yaxshilik qilish deb hisoblangan.

F.Bekon fikricha, inson uchun qadriyat-bu insonning boshqa odamlarga nisbatan burch va majburiyatlari sifatida jamoat manfaatining eng oliy ko'rinishi deb hisoblagan.

B.Spinoza qadriyatni aql va erkinlik bilan belgiladi. Erkinlik, uning tushunchasiga ko'ra, ehtiroslardan epikuriy zavqlanish emas, balki ehtiroslarning aqlga bo'ysunishidir. Spinoza ham hayotni eng muhim qadriyat deb hisoblab, uni o'limdan yuqoriroq darajaga qo'ygan.

Zamonaviy yondashuvlarda: qadriyatlar madaniyatning ko'rinishi sifatida baholandi (M.Veber) yoki ijtimoiy institutlar (T.Parsons), jamoalar va sivilizatsiyalar (P.A.Sorokin), axloqiy (shuning uchun qimmatli) ekanligi va faoliyat ko'rsatish vositasi sifatida tahlil etildi. Odamlarning go'zallik, baxt va boshqalar haqidagi tasavvurlari ham o'zgargan.

Aksiologiyaning pedagogikada ta'limot sifatida rivojlanishida I.Kant katta rol o'ynadi, u Insonni o'z falsafasining markaziga qo'ydi, bu esa, aslida, aksiologik bilimlar taraqqiyotida

yangi bosqichni ochdi. Kant an'ana va qiymatni mahsulot deb hisoblash davrini tugatadi va Kant bilan inson uchun qadriyatni tushunish bosqichi boshlanadi. Kant aksiologiyasi, Bekon singari, burch kategoriyasiga asoslanadi. Bu burch tuyg'usi, deb hisoblagan Kant, odamlarni hayvonlardan ajratib turadi va yaxshilikka yo'l ochadi.

Eng oliy qadriyat sifatida Vindelband haqiqat, ezgulik, go'zallik va muqaddaslikni insonni boshqaradigan azaliy va tarixiy bo'lmagan tamoyillar deb hisoblagan, ularni so'zsiz majburiyat me'yori sifatida amalga oshirgan. Vindelband oliy qadriyatlardan tashqari, insoniyat mavjudligi uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni: fan, qonun va tartib, san'at va dinni ajratib ko'rsatdi.

Har bir xalqning milliy qadriyatlarini uning tarixi, ma'naviyati, madaniyati, o'ziga xos urf-odatlarini, an'analarisiz tasavvur qilish qiyin.

Mamlakatimizda yoshlarni milliy an'ana va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash, ma'naviy yetuk va jismonan sog'lom barkamol avlodni voyaga yetkazish, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan tadbirlar mamlakatimiz istiqboli uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir, tashabbuskor, xalq manfaati yo'lida bor salohiyatini safarbar qiladigan, shijoatli mutaxassis kadrlarni yetishtirish uchun zamin yaratmoqda. Shu bilan birga, ta'lim muassasalarida tehsil olayotgan, aholining keng qatlamini tashkil etuvchi o'quvchilarning aksiologik, ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish va milliy g'urur tuyg'usini yangi bosqichga ko'tarishni ob'yektiv ehtiyojga aylantirdi. Ushbu ob'yektiv ehtiyoj insonning jamiyatda mavjud bo'lgan ko'p qirrali munosabatlar, ijtimoiy - iqtisodiy, siyosiy shart-sharoitlar asosida, turli insoniyatlar ta'sirida shakllanadigan insonning aksiologik qadriyatlar tizimidagi o'rnini mafkuraviy mental eksplikatsiyada tadqiq etishga undaydi.

Eksplikatsiya - (lot.: explicatio-tushuntirish, joylashtirish) - pedagogik ob'yekt, yoki, aksiologik hodisalar mohiyatini turli xil boshqa jarayonlar va hodisalar orqali targ'ib qilish (oshkor qilish) usuli. Eksplikatsiya usulini ketma-ket qo'llash quyidagi bosqichlardan (algoritmardan) iborat:

- xususiyatlar, parametrlar va belgilar majmuini dastlabki tanlash (selektsiya), ular orqali xossalarni tushuntirish ob'yektidan (hodisalar) ifodalovchilarga o'tkazish va almashtirish;
- ob'yektlarni (hodisalar) qidirish va tanlash - tanlangan xususiyatlarni targ'ib qilish;
- aniqlangan ob'yekt (hodisalar)ning tanlangan xususiyatlarini tanlangan ob'yektlar (hodisalar) orqali ifodalash (tarqatish), ya'ni bilish orqali tushuntirish;
- an'anaviy qo'llash qoidalari tariqasida tushuntirish usuli (tartibi yoki texnikasi) ilgari noma'lum (noaniq, noaniq, g'ayrioddiy) tushunchaning (terminning) ichki mazmunini unga tashqi ob'yektlar (hodisalar) orqali ochish ma'lum xususiyatlarni aniqlash yoki tushuntirish uchun ishlatiladi. Binobarin, eksplikatsiya tushuntirilgan tushunchalarga chuqur kirib borish usuli sifatida ishlatiladi va quyidagi qoidalar bilan cheklanadi:
- izohlanayotgan tushunchani izohlovchi ob'yektlar (hodisalar) mustaqilligi (aks holda ularning xilma-xilligi bevosita qiymatini yo'qotadi);
- xususiyatlar, parametrlar va jihatlarni almashtirish chegaralarini (ramkasini) qat'iy belgilashni ta'minlaydigan ularning farqlanishini ajrata olish;

Ilmiy metodologiya kontekstida eksplikatsiya (tushuntirish) ilmiy bilimlar doirasida ko'p turli funktsiyalarni bajaradi. Shunday qilib, eksplikatsiya pedagogikada quyidagilarni amalga oshirishga imkon beradi:

- noaniq va noma'lum intuitiv tasvirlarni (eksplikantlar) qat'iy kategorik va mantiqiy tushunchalar (eksplikantlar) shakliga tarjima qilish;
- muayyan bilim sohasini kontseptuallashtirish, uni yaxlit tizimga keltirish;
- turli obyektlar (hodisalar) yoki tushunchalar (terminlar) o'rtasidagi ilgari aniq bo'lmagan (yoki yashirin) bog'liqliklarni aniqlash va boshqalar. Shu bilan birga, mental eksplikatsiyada kontsepttsyaning intuitiv mazmunini uniqadriyatli ifodalovchi tushunchalar bilan rasmiylashtirilgan mazmunining asl ob'yekt (hodisalar) va bilim rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan aloqani bildiradi. Shu ma'noda, mafkuraviy mental eksplikatsiya muayyan mafkuraviy qarashlar yaxlitligining mazmunini yoritishga xizmat qilib, uning qismlari, masalan, inson ma'naviyati, mustaqil ravishda o'rganiladigan pedagogik hodisa sifatida namoyon bo'la boshlaydi vajamiyat a'zolarining o'zaro munosabatlarida aks etadi.

Tahlillardan ayon bo'lishicha, qadriyatlar, ularning yoshlar tarbiyasidagi o'rni haqida olimlarimiz turli ta'riflarni keltirganligiga qaramasdan, ularning leytmotivida (o'zagida) ma'naviy meros, madaniy boyliklar, ko'hna tarixiy yodgorliklar hayotiy qadriyatlarning eng muhim omillari sifatida keltirilgan. Xususan, M.Farmonova fikricha, "milliy qadriyatlar - millat uchun ahamiyatga ega bo'lgan etnik jihat va xususiyatlar bilan bog'liq xoslik shaklidir. Dunyoda o'ziga xos qadriyatlari bo'lmagan millat yo'q. Milliy qadriyatlar millatning tarixi, yashash tarzi, ma'naviyati, madaniyati bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi" Binobaring, so'nggi yillarda O'zbekistonda milliy qadriyatlarga e'tibor kuchaydi. Bu ona yurtga ehtirom, avlod-ajdodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, hayo, andisha kabi xususiyatlarning ustuvorligi bilan tavsiflanadi. Qadriyatlarni faqat moddiy va ma'naviy boyliklar sifatida tushunish, izohlash ilmiy jihatdan to'g'ri emas.

Ma'lumki, qadriyatlar o'z mohiyatiga ko'ra xilma-xildir. Ular orasida tabiiy, moddiy, ma'naviy, ijtimoiy-siyosiy, axloqiy qadriyatlar alohida ajralib turadi. Qadriyatlar-jamiatimiz poklanishi va ravnaqining muhim omilidir.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan "Taraqqiyot strategiyasi" -islohotlarning yangi bosqichi bo'lib, unda aholini, yoshlarni ma'naviy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan qo'llab-quvvatlash yetakchi o'rinni egallaydi. Shu o'rinda iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar asosida davlat idoralari xodimlarining uyma-uy yurib, xalq dardini tinglash, og'irini yengil qilish, moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab -quvvatlash ishlari yo'lga qo'yildi.

Abdurauf Fitrat o'zining "Oila" nomli asarida bolalarni "diqqatlari va zehnlari chuqur va jiddiy bo'lishiga o'rgating.... Ko'rganlari ustidan tez xulosa chiqarmasinlar", - deya ta'kidlab, farzand tarbiyasiga e'tibor berish lozimligini uqtiradi.

G'.G'ofurovning milliy an'analarga bag'ish!angan maqolasida "milliy qadriyatlarning quyidagi ko'rinishlari tilga olgan: 1) tabiiy qadriyatlar; 2) iqtisodiy qadriyatlar; 3) ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar; 4) ma'naviy qadriyatlar; 5) axloqiy qadriyatlar. Jumladan, "ota-bobolarimiz ilm o'rgatish bilan birga farzandlarimizga avloddan-avlodga o'tib kelayotgan milliy-ma'naviy, axloqiy qadriyatlarni singdirganlar. "Iqtisodiy qadriyat - iqtisodiy munosabatlar jarayonida

shaxslar o'rtasidagi o'zaro manfaatlarni hisobga olish, halollik, poklik, bag'rikenglik, ishonchlilik kabi fazilatlarining amal qilinishini anglatadigan tushuncha". Shu o'rinda qo'ni-qo'shnichilik qadriyatini misol qilib keltirsak, unda qo'shnilar o'rtasida o'zaro ishonch, xabar olish va moddiy yordam berish milliy qadriyat sifatida birinchi o'ringa qo'yilgan.

Keyingi vaqtlarda tarbiya masalasida qo'lga kiritilgan yutuqlarimiz qatori oilada, maktab va jamoat tashkilotlarida milliy, umuminsoniy qadriyatlarining, an'analarning ustuvorligiga erishildi.

Aksiologik qadriyatlar tizimi Konstitutsiyamizda ham o'z ifodasini topdi. Endilikda yangilanayotgan ma'naviyat asosidagi yangi qadriyatlar tizimini yaratish kun tartibidagi dolzarb masala bo'lib qoldi. Mafkura jamiyatning turli sohalari ijtimoiy, siyosiy, falsafiy, axloqiy, huquqiy, diniy qarashlarning majmuidan iboratdir. Aksiologik tizim yangi ma'naviyatning yutuqlarini ifodalovchi nazariy bilimlar, qarashlar majmui sifatida jamiyat rivoji uchun muhim reja strategik ahamiyatga egadir.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi [2023y, 30 aprel] davlatimizning qomusiy hujjati bo'lib, bu hujjat tahlil qilinganida unda yoshlar tarbiyasi, axloq-odobi, ijtimoiy himoyalangani, konstitutsiyaviy haq-huquqlariga oid yetmishga yaqin atama va so'z birlikmalari mavjud ekani ma'lum bo'ldi. Jumladan, bunyodkorlik g'oyalariga sodiqlik, yuksak mas'uliyat, ijtimoiy adolatparvarlik, insonparvarlik, demokratik-huquqiy davlat, fuqarolarning tinchligi, milliy totuvlik, xalqimizning urf-odatlar va an'analari, qadriyatlari, ijtimoiy hayotda mafkuralar xilma-xilligi va erkinligi, inson va jamiyat munosabatlaridagi ijtimoiy adolat, dunyo hamjamiyatida xalqlar va millatlarning suveren tengligi, fuqarolarning e'tiqodi, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar qonun oldidagi tengligi, sha'ni va obro'sining daxlsizligi, fuqarolarning vijdon erkinligi, adolatli mehnat, ijod erkinligi va har bir shaxsning madaniy yutuqlardan foydalanish erkinligi, yosh avlodni tarbiyalash va bepul ta'lim olishi kabi fikrlar keltirilgan bo'lib, ular Bosh Qomusimizda huquqiy jihatdan kafolatlangan.

Odob-axloq milliy qadriyatlarimizning tarkibiy qismidir. "Davlat o'z faoliyatini inson va jamiyat farovonligini ko'zlab, ijtimoiy adolat va qonuniylik prinsiplari asosida amalga oshiradi"-deyilgan. Darhaqiqat, yosh avlodni qonuniylik prinsiplari asosida o'z xalqiga, uning qadriyatlariga, an'analarga, tili va madaniyatiga muhabbat va hurmat ruhida tarbiyalash orqali o'z xalqini millatlarning butun jahon hamjamiyatida tenglardan biri sifatida idrok qiluvchi haqiqiy insonni, o'z Vatanining jonkuyarini tarbiyalash dolzarbdir.

N.Sh.Erkaboyevaning "Yoshlarni yangi O'zbekiston sharoitida ijtimoiy faolligini oshirish zamonaviy pedagogika va psixologiyaning dolzarb muammosi sifatida" nomli maqolasida "O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida yoshlarni zamon talablari darajasida tarbiyalash ularda zamonaviy ijtimoiy kompetentsiyalarini shakllantirishda pedagogika va psixologiya tizimidagi fanlarni o'rni hamda turli xil yondashuvlar asosida o'qitishga ustuvorlik berish yo'llari ochib berilgan" Demak, insonning aksiologik kompetensiyalarga ega bo'lishi, uning ijtimoiy faol bo'lishida ifodalanib, ma'naviy rivojlanganligidan dalolat beradi. Ilmiy manbalarda keltirilishicha, inson ma'naviyati - insonga xos bo'lgan ichki ruhiy holat va uning ijtimoiylashgan shakllari: millat, davlat va jamiyat ma'naviyatining tarkibiy qismi;

insonning ruhiy va aqliy olamini ifoda etadigan atama sifatida shaxsning axloqiy, madaniy, falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, diniy tasavvurlarini o'z ichiga oladi. Shunday ekan, ma'naviyat hayotiy tajribalar davomida sayqallanib, rivojlanayotgan qadriyatlar tizimi sifatida yoshlarda aksiologik kompetensiyalarni rivojlantirish kundalik hayotimizda muhim o'rin tutadi va mazkur ijtimoiy - pedagogik hodisani tadqiq etish hamisha dolzarbligini yo'qotmaydi.

Aksiologik kompetensiya- shaxsning qadriyat ongini, qadriyatlar tizimidagi munosabatini va xulq-atvorini shakllantirishda muhim o'rin egallab, ta'limning tarbiyaviy funksiyasi bilan bog'liq holda qaraladi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarida aksiologik kompetentlikni rivojlantirish uchun, avvalambor, tarbiya mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini keltirib chiqaradi va bu ijtimoiy ehtiyoj va pedagogik muammo sifatida, uning milliy va umumbashariy zaminini mustahkamlash asosida o'quvchi-yoshlarga zamon talablari va jahon andozalari asosida bilim va ma'lumot berish bilan birga, ularda yuksak ma'naviy madaniyat, axloq va ma'rifat fazilatlarini singdirish va tarbiyalashda mujassamlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaev H. Yashil daftar hikmati. -T.: O'qituvchi, 2000.
2. Ibrohim Haqqul. Navoiyga qaytish. - T.: FAN, 2007, 223 b.
3. Kaykovus. Qobusnoma (Forschadan Muhammad- Rizo Ogahiy tarjimasi).: S.Dolimov. - T.:
4. O'qituvchi, 2006, 208 b.
5. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. - T.: Istiqlol, 2003. -
6. Ochilov M. Muallim qalb me'mori: Saylanma. -T.: O'qituvchi,
7. Sodiqova T. Murabbiy kim?...-T.:Toshkent islom universiteti, 2006, 83 b.
8. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri - T.: A. Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993. - 187 b.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОПЫТА РЫНКА В ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГАХ СТРАН БЛИЖНЕГО ВОСТОКА В УЗБЕКИСТАНЕ

Бобожанова.Ш.Х¹

Ахунова. Н²

Институт Внешней политики и международных экономических отношений¹

Ташкентский Государственный Университет Востоковедения²

KEYWORDS

Туризм, ближний восток, Узбекистан, опыт рынка туристических услуг, маркетинговые стратегии, инновации в туризме, экономическое сотрудничество; устойчивый туризм

ABSTRACT

Туризм является одной из динамично развивающихся отраслей экономики во многих странах мира, включая Узбекистан. Развитие туристической инфраструктуры и повышение конкурентоспособности туристических услуг становятся важнейшими задачами для успешного развития страны как туристического направления. Особое внимание уделяется использованию международного опыта, в том числе стран Ближнего Востока, которые продемонстрировали высокие темпы роста туризма, эффективное внедрение новых технологий и инновационных подходов в сферу предоставления туристических услуг. Внедрение опыта этих стран может значительно повысить привлекательность Узбекистана для иностранных туристов и стимулировать внутренний туризм.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Степень изученности темы: туристической отрасли в Узбекистане и странах Ближнего Востока обсуждается в ряде научных исследований, посвященных международному туризму, экономике стран региона и вопросам их взаимодействия. Однако исследования, касающиеся конкретных механизмов переноса опыта стран Ближнего Востока в Узбекистан в контексте туристической сферы, остаются ограниченными. В связи с этим, данная работа направлена на более глубокий анализ практик и стратегий, применяемых в странах Ближнего Востока, и возможности их адаптации в условиях Узбекистана.

¹ Институт Внешней политики и международных экономических отношений Кафедра: Туризм

² Научный руководитель: доцент кафедры «Туризм и Гостеприимство» PhD. Ташкентский Государственный Университет Востоковедения

Цель магистерской диссертации: Исследование возможностей и перспектив использования опыта рынка туристических услуг стран Ближнего Востока для развития туристической отрасли Узбекистана

задачи: Провести анализ состояния и тенденций развития туристической отрасли в странах Ближнего Востока.

- Исследовать успешные практики и инновационные решения в сфере туризма, используемые в странах Ближнего Востока.
- Оценить текущее состояние туристической индустрии Узбекистана и выявить его сильные и слабые стороны.
- Разработать рекомендации по применению опыта стран Ближнего Востока в контексте Узбекистана.
- Оценить экономическую эффективность внедрения предложенных инноваций и стратегий.

Научная новизна магистерской диссертации: Научная новизна работы заключается в систематизированном подходе к анализу опыта стран Ближнего Востока в сфере туристических услуг и предложении конкретных методов его внедрения в Узбекистан. В диссертации выявляются ключевые успехи и ошибки этих стран, рассматривается возможная адаптация их практик для улучшения туристической инфраструктуры и повышения конкурентоспособности Узбекистана на международном туристическом рынке. Впервые на основе сравнительного анализа предложены рекомендации по оптимизации государственной политики и частных инициатив в туризме.

Теоретическая и практическая значимость результатов: Теоретическая значимость работы состоит в расширении научных представлений о возможностях адаптации международного опыта в условиях развивающихся стран, таких как Узбекистан. Практическая значимость заключается в разработке рекомендаций, которые могут быть использованы государственными и частными организациями, работающими в сфере туризма в Узбекистане, для повышения эффективности их деятельности. Внедрение предложенных решений может привести к росту числа иностранных туристов, улучшению качества туристических услуг и развитию инфраструктуры.

Структура магистерской диссертации. Диссертация состоит из введения, четырёх глав, заключения и списка использованных источников. Структура работы включает:

- Глава 1: Теоретические основы туристической индустрии и международного опыта стран Ближнего Востока.
- Глава 2: Анализ состояния и перспектив туристической отрасли Узбекистана.
- Глава 3: Исследование успешных практик в сфере туризма стран Ближнего Востока.
- Глава 4: Разработка рекомендаций по адаптации опыта стран Ближнего Востока в Узбекистане.

Заключение: Обобщение выводов и рекомендаций.

В своем исследовании я акцентировал внимание на важности туристической индустрии как одного из ключевых факторов экономического роста. Узбекистан, обладая богатым культурным наследием, уникальными природными ресурсами и стратегически выгодным расположением, имеет огромный потенциал для развития туризма. Однако на сегодняшний день туристическая отрасль страны сталкивается с рядом проблем, таких как недостаточно развитая инфраструктура, низкое качество услуг и недостаточное использование современных технологий. В качестве решения я предложил изучить опыт стран Ближнего Востока, которые достигли впечатляющих успехов в развитии туризма. Например, Объединённые Арабские Эмираты, Саудовская Аравия, Катар продемонстрировали эффективные модели государственного и частного партнёрства, инновационные подходы в сфере гостиничного сервиса, разработки туристических маршрутов и маркетинга. Использование этих практик в Узбекистане позволит значительно улучшить качество туристических услуг, а также стимулировать рост внутреннего и международного туризма.

Важнейшей частью моего исследования стало предложение практических рекомендаций по адаптации зарубежного опыта с учётом специфики Узбекистана. Это включает в себя как улучшение инфраструктуры, так и использование новых технологий для продвижения туристического потенциала страны на международных рынках. Таким образом, работа направлена на создание комплексного подхода к развитию туризма в Узбекистане с опорой на успешные международные практики, что, безусловно, способствует улучшению экономики страны и повышению её привлекательности для иностранных инвесторов и туристов.

Список использованной литературы

1. Абдурахмонов, К.Х.). Перспективы развития туристической отрасли в Узбекистане: Анализ международного опыта. Ташкент: Издательство «Фан ва технологиялар».
2. Алиев, М.Р. (2020). Туризм в странах Ближнего Востока: Стратегии развития и инновационные подходы. Дубай: Middle East Tourism Institute.
3. Ахмедов, Ш.Б. (2019). Маркетинговые стратегии в индустрии гостеприимства стран Персидского залива. Ташкент: Университет мировой экономики и дипломатии.
4. Бекмуродов, И.С. (2022). Халяль-туризм как инструмент привлечения мусульманских туристов в Узбекистан: Опыт Ближнего Востока. Ташкент: Издательство «Маънавият».
5. Ганиева, Д.Т. (2021). Инфраструктурное развитие туризма в Узбекистане: Международный опыт и национальная адаптация. Самарканд: Самаркандский государственный университет.
6. Каримов, Н.Ш. (2023). Государственное регулирование туристической индустрии: Сравнительный анализ Узбекистана и стран Ближнего Востока. Ташкент: Издательство «Иктисодиёт».

7. Назаров, У.Ф. (2020). Использование цифровых технологий в сфере туризма: Опыт стран Ближнего Востока и перспективы внедрения в Узбекистане. Ташкент: Национальный университет Узбекистана.
8. Салимова, Р.О. (2018). Экономическое влияние туризма на развитие регионов: Пример Дубая и Ташкента. Дубай: Gulf Economic Journal.
9. Хусанов, Б.К. (2019). Проблемы и перспективы развития туристического бизнеса в Узбекистане: Уроки стран Ближнего Востока. Ташкент: Академия государственного управления при Президенте Республики Узбекистан.
10. Юсупов, А.Н. (2022). Инвестиции в туристический сектор: Опыт стран Ближнего Востока и возможности Узбекистана. Ташкент: Издательство «Ўзбекистон».

PRINCIPLES OF TEACHING COMPUTER SCIENCE

Umarova Odina¹

Andijan city Vocational school No.4

KEYWORDS

Modern, method, education, information, intellectual, activity, technology.

ABSTRACT

This article discusses the problems of teaching computer science in modern schools.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

The use of computers in the educational process is an educational process itself cannot be a guarantee to improve efficiency. On the computer the modeled idea is perfect, and the tools and forms of their organization are the same to the intended pedagogical efficiency only in the conditions of mutual harmony with one another can be achieved.

Effective use of computers without excessive student fatigue one of the conditions is training at all stages of computerization of education from the selection of the material, to the pedagogical processing of it by the student and the teacher designing the content of activities, education in the form of an act, a link, a stage, a period psychological, pedagogical, methodological events up to the planning of action construction based on requirements. Computer-based education without setting such requirements computerization of education without substantiating its principles, its effectiveness It's hard to think about.

The scientific principle must be reflected in computer education. This The realization of the demand is the foundation of the students' scientific worldview armed with a theoretical system of knowledge, their knowledge develops interests.

The systematicity of education is the internal science of the teaching material logic and appropriateness to the age and psychological characteristics of students necessary didactic

¹ *Andijan city Vocational school No.4*

principle. Organized according to the principle of systematicity and the concepts in the educational material and between them that connections are mastered by students in a logical manner is achieved. This principle of systematicity and sequence is implemented in computer education shows that it is one of the necessary didactic principles.

This is when several features of one learning element are studied in a lesson. Features are placed in a sequence convenient for mastering and first feature with the second, the second feature with the third, and so on in that order it should be connected (systematized) in terms of content. Currently the scope of the demonstrability principle has expanded considerably.

Speech demonstration tool, textbook, mobile didactic materials, technique Harmonization with tools is the main principle of demonstration is becoming a style". In fact, the computer, in addition to text, can display various tables, charts, diagram, display images in hundreds of colors, resize to different sizes, able to move freely. Such opportunities are educational helps the students to learn the material easily. To this end we believe that the principle of visibility should be fulfilled in computer education.

Taking into account the individual characteristics of students in educational work successful implementation of education, effectiveness of student activity creates a basis for provision. Individualization of students' activities in computer education There are many opportunities to follow the principle, and it is a special requirement must be shown. The way to the inner world of the student through the individualization of education is opened, personal qualities - self-confidence, determination are brought up in it.

"Individualization of education is individual for each student means to organize according to the characteristics. Educational process through individualization, various obstacles in this process (the child's shyness, lack of mutual understanding between the teacher and the student, the educational material complexity, etc.) are eliminated, levels of educational organization (education is easy, standards of organization in medium and high difficulty) are determined".

The next principle is the principle of connection between theory and practice. "Science arises from the practical needs of mankind, and with life, practice with, will have a strong connection with production needs". Since then and the relationship between theory and practice in computer education it is necessary to put the requirement that the principle of Theory on the principle of connection with practice, education and upbringing with life, with practice a vital need to realize social experience in a strong bond the laws of appropriation are reflected. To readers of the content of the information that is presented on the computer screen is known to be competent and capable of performing tasks that require a computer also separate to the principle of merit, which is related to the requirement of diligence it is necessary to pay attention.

The principle of comprehensibility must be fulfilled in computer education. This is a requirement The content of each frame on the computer screen is designed for PDV that the

students are worthy of the level of understanding and their exchange, Acceptance of students with features such as repetition, speed of imaging it should be done by achieving compliance with the possibilities of obtaining. "Deservingness it is inappropriate to consider the principle of teaching as a conscious requirement". This is wrong understanding and the content of the educational material, tasks and questions corresponding to it, superficial construction and application to education will lead to very ugly results

possible Both cross-disciplinary and intra-disciplinary connections in the content of the educational material coverage in students such as comparison, generalization, and inference has a great influence on the development of skills. Therefore, in computer-based education implement the principle of ensuring both inter-discipline and intra-discipline connection it is permissible to put the demand that it must be increased.

Providing education related to marriage and production of acquired knowledge, Although implementation is a different phenomenon, they are related to each other closely related. The task of connecting education with life is on the computer screen national in the content of the text of the educational material, assignments, and questions requires a reflection of our values. Based on this goal, we study in the content of the material, there is a reflection of thoughts encouraging nationality, faith, morals expression of love for motherland, parents, science, nature, hadiths, that it is necessary to express the opinions related to concepts such as economy we know Encouraging students' desire to learn is to accustom them to thinking, independent work and creativity, and to quickly and qualitatively complete assignments. For this, first of all, the characteristic of children that differs from adults is their tendency to interesting things, to events that seem abstract to them. taking into account their curiosity, it is necessary to organize the lessons in such a way that the students actively participate in them, the information displayed on the screen let him study with enthusiasm, let him observe about them.

References:

1. Internet Technologies the contents of the English as well as German Wiki-books and Wikipedia projects were licensed under Creative Commons Attribution-ShareAlike April 19, 2015.
2. Joseph B. Miller Internet technologies and information services Libraries Unlimited USA, 2014.
3. Azizxo_jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2009. – 248 b.

MALAYZIYADA TURIZM XIZMATLAR BOZORINING RIVOJLANISHI

Oripjonova Mastura¹

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

KEYWORDS

Malayziya, turizm, iqtisodiy o'sish, pandemiya, madaniy boyliklar, eko-turizm.

ABSTRACT

Ushbu maqolada Malayziya turizmining rivojlanishi, uning iqtisodiyotga qo'shgan hissasi va o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Malayziyaning tabiiy va madaniy boyliklari sayyohlarni jalb qilishda asosiy omillar sifatida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, COVID-19 pandemiyasi turizmga ta'sir ko'rsatgan davr va undan keyingi tiklanish jarayonlari o'rganilgan. Malayziya turizmi iqtisodiy o'sish, xorijiy investitsiyalar jalb qilish va mahalliy sanoatni rivojlantirishda muhim rol o'ynashi qayd etiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH.

Turizm ko'plab davlatlarda iqtisodiyot uchun muhim ahamiyat kasb etib, valyuta tushumlari, ish o'rinlari yaratish va daromadlar orqali iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shadi. Shuningdek, turizm infratuzilmani rivojlantirish, mahalliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va texnologiya hamda axborot almashuvini osonlashtirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, u atrof-muhitni muhofaza qilish, mahalliy madaniy xilma-xillikni saqlash va rivojlantirishga ham yordam beruvchi soha sifatida e'tirof etilgan.

1970-yillarda xalqaro sayohatlarning ommalashuvi natijasida so'nggi 40 yil davomida turizmdan keladigan daromadlar muntazam o'sib bordi. Malayziya ham bu jarayondan mustasno emas. Mamlakatning o'ziga xos tabiiy va madaniy boyliklari ichki va xalqaro sayyohlarni jalb qilishda katta rol o'ynaydi.

Malayziya turizm maskanlari orasida oq qumli plyajlar, tiniq suvli tropik orollar, marjon riflari va dengiz hayoti bilan mashhur. 19 ta milliy bog', o'rmonlar, baland tog'li dam olish maskanlari va Sharqiy Malayziyadagi Kinabalu tog'i ekologik turizm uchun muhim

¹ Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti magistranti

yo'nalishlar hisoblanadi. Shuningdek, ko'p asrlik madaniy an'analar, san'at va urf-odatlar, ko'p millatli va ko'p dinli jamiyatning uyg'un yashash tajribasi mamlakatni madaniy turizm uchun jozibador maskanga aylantirgan. Madaniy xilma-xillik Malayziyaning tillari, festivallari, oshxonasi, kiyimlari va hunarmandchilik mahsulotlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Malayziya xarid qilish, sport va sog'lomlashtirish turizmi bo'yicha ham mashhur yo'nalishlardan biri sanaladi. MICE (yig'ilishlar, imtiyozlar, konferensiyalar va ko'rgazmalar) bozori sifatida esa tadbirkorlar va kompaniyalar uchun qulay imkoniyatlar yaratadi.

Umuman olganda, Malayziya o'rtacha narxlarda har xil ehtiyoj va didlarga mos keladigan dam olish xizmatlarini taklif etadi. Hukumat tomonidan faol qo'llab-quvvatlanishi va boy resurslari tufayli Malayziya xalqaro miqyosda mashhur turizm yo'nalishiga aylanish imkoniyatiga ega.

1960-yillarda turizm ahamiyatsiz tarmoq bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda u mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli hissa qo'shayotgan sohalaridan biriga aylandi. Turizm iqtisodiy o'sishni rag'batlantirib, Malayziyaning tashqi savdo balansini yaxshilash va aholi bandligini oshirishga katta hissa qo'shmoqda.

TADQIQOT METODLARI

Maqola tayyorlash jarayonida birlamchi va ikkilamchi ma'lumot manbalaridan foydalanildi. Rasmiy statistik hisobotlar, xalqaro turizm bo'yicha tahliliy tadqiqotlar va Malayziyaning turizmni rivojlantirish siyosati bo'yicha rasmiy hujjatlar o'rganildi. Shuningdek, mahalliy turizmni rivojlantirishga oid strategiyalar va ekologik turizmni o'rganishga alohida e'tibor qaratildi.

NATIJALAR

Malayziyada turizm quyidagi asosiy omillar tufayli rivojlanmoqda:

1. Tabiiy resurslarning boyligi: Malayziya tropik o'rmonlar, hayvonot va o'simliklar dunyosining xilma-xilligi, shuningdek, zamonaviy kurort hududlariga ega. Langkavi, Borneo va Penang kabi orollar xalqaro sayyohlar uchun eng ommabop joylar hisoblanadi.
2. Madaniy xilma-xillik: Malayziya turli etnik guruhlar – malaylar, xitoylar, hindular va boshqa millatlarning birgalikda yashash tajribasini namoyon etadi. Mahalliy festivallar, an'analar va oshxona madaniyati turistlar uchun katta qiziqish uyg'otadi.
3. Turizm infratuzilmasi: Mamlakatda zamonaviy aeroportlar, qulay transport tarmoqlari va turli darajadagi mehmonxonalarning mavjudligi turizmni rivojlantirishga xizmat qilmoqda.
4. Davlat siyosati: Malayziya hukumati "Visit Malaysia" kabi kampaniyalar orqali turizmni faol targ'ib qiladi va sayyohlarni jalb qilish uchun maxsus dasturlarni amalga oshiradi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Malayziyaning turizm sohasidagi muvaffaqiyati bir qancha omillarga asoslanadi. Avvalo, mamlakatning geografik joylashuvi va tabiiy resurslari turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, madaniyatlararo uyg'unlik va davlat tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ammo, turizm rivojlanishi bilan bog'liq ekologik muammolar va turistik joylarning haddan tashqari ekspluatatsiya qilinishi ayrim salbiy oqibatlarga olib kelmoqda.

Yillar	Sayyohlar soni, mln kishi	Daromad hajmi, mlrd dollar
2013	25,72	65,4
2014	27,44	72
2015	25,72	69,1
2016	26,76	82,1
2017	25,95	82,1
2018	25,83	84,1
2019	26,1	86,1
2020	4,33	12,7
2021	0,13	0,24
2022	10,07	28,23

Yuqoridagi jadvalga muvofiq jarayonlarni 3 bosqichga ajratib olamiz :

1. 2013–2019 yillar oralig'ida o'sish sur'atlari

- 2013 yilda Malayziyaga 25,72 million sayyoh tashrif buyurgan va bu ko'rsatkich 2019 yilgacha biroz o'zgaruvchan bo'lsa-da, umumiy hisobda o'sish kuzatilgan.

- Daromad hajmi ham 2013 yildagi 65,4 milliard dollardan 2019 yilga kelib 86,1 milliard dollarga yetgan. Bu o'sish infratuzilma yaxshilanishi va turizm strategiyalarining muvaffaqiyati bilan izohlanadi.

2. Pandemiya ta'siri (2020–2021 yillar)

- 2020 yilda COVID-19 pandemiyasi sababli sayyohlar soni keskin kamayib, 4,33 million kishini tashkil etdi. Daromad hajmi esa 12,7 milliard dollarga tushdi.

- 2021 yilda bu pasayish davom etdi: atigi 0,13 million sayyoh va 0,24 milliard dollar daromad qayd etildi. Bu davrda Malayziyada sayohat cheklavlari va global turizmning turg'unligi katta rol o'ynadi.

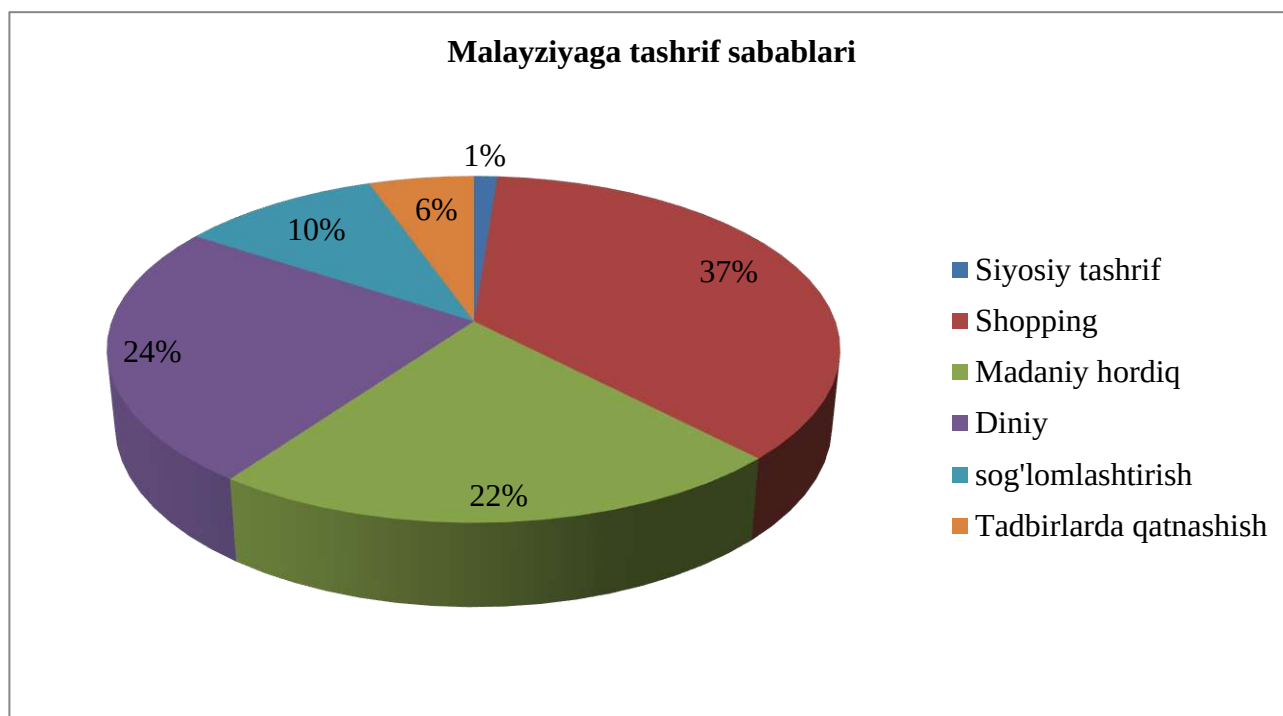
3. 2022 yildagi tiklanish jarayoni

- 2022 yilda pandemiya so'ng turizm sektori tiklana boshladi: sayyohlar soni 10,07 million kishiga yetdi, daromad hajmi esa 28,23 milliard dollarni tashkil etdi. Bu ko'rsatkichlar to'liq tiklanishdan hali yiroq bo'lsa-da, ijobiy o'sish tendensiyasi qayta boshlandi.

Umumiy qilib olganda Malayziya turizm sektorining 2013–2022 yillardagi o'zgarishlarini aks ettiradi. 2013–2019 yillardagi barqaror o'sish pandemiya davrida keskin pasaygan bo'lsa-da, 2022 yilda tiklanish jarayoni boshlangan. Kelgusida turizmni rivojlantirish uchun

innovatsion yondashuvlar va pandemiya ta'sirlarini bartaraf etishga qaratilgan strategiyalar zarur bo'ladi.

Malayziyada turizm xizmatlar bozorining rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar mavjud. Ayniqsa turizmning shop,sog'lomlashtirish turizmi va diniy turizm sohalari ushbu xizmat ko'rsatishning rivojlanishiga katta ta'sirini ko'rsatmoqda.Quyida statistikada buning

guvohini ko'rish mumkin

Ushbu diagrammada Malayziyaga tashrif buyuruvchilar orasida turli maqsadlar uchun sayohat qilishning foiz ko'rinishidagi taqsimoti aks ettirilgan. Diagramma quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor qaratadi:

1. Xarid qilish (Shopping)– 36.4%: Sayohatlarning eng katta qismini tashkil etib, Malayziyaga tashrif buyuruvchilarning asosiy sababi sifatida namoyon bo'lgan. Bu ko'rsatkich mamlakatning savdo va turizm sohasida yuksak darajada rivojlanganligini ko'rsatadi.
2. Diniy ziyorat (Diniy)– 24.2%: Malayziyadagi diniy obidalar va muqaddas joylar xalqaro va mahalliy sayyohlar uchun jozibador maskanlar hisoblanadi.
3. Madaniy hordiq– 22.1%: Mamlakatning boy madaniy merosi va xilma-xil festival va tadbirlari madaniyatga qiziquvchi sayyohlarni jalb qilmoqda.
4. Sog'lomlashtirish– 10.3%: Malayziyaning sog'lomlashtirish xizmatlari va sanatoriylari ham tashrif uchun muhim omil hisoblanadi.
5. Tadbir va siyosiy tashriflar– 5.2%: Konferensiyalar, ko'rgazmalar va biznes maqsadidagi tashriflar ham Malayziyaga keluvchilar orasida o'z o'rniga ega.

Ushbu ma'lumot Malayziya turizm sektorining keng qamrovli ekanligini va turli xil ehtiyoj va qiziqishlarga xizmat qilayotganligini ko'rsatadi. Diagrammada aks ettirilgan asosiy yo'nalishlar mamlakatning turizm strategiyasida qaysi sohalarga ko'proq e'tibor qaratish lozimligini belgilashga yordam beradi.

XULOSA

Malayziyada turizm mamlakat iqtisodiyotining asosiy ustunlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi uchun tabiiy resurslar, madaniy xilma-xillik va rivojlangan infratuzilma muhim omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, turizmni barqaror rivojlantirish va ekologik muammolarni hal qilish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rish zarur. Kelgusida Malayziya turizmi global miqyosda yanada yuksalishi uchun davlat va xalqaro hamkorlikning kuchaytirilishi lozim.

Malayziya turizmini yanada rivojlantirish uchun quyidagi choralarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

1. Ekoturizmni rivojlantirish: Ekoturizm infratuzilmasini kengaytirish va atrof-muhitni muhofaza qilishga oid chora-tadbirlarni kuchaytirish lozim. Xususan, marjon riflari va milliy bog'larni saqlashga ko'proq investitsiyalar jalb qilinishi zarur.
2. Raqamli marketing: Malayziyaning turizm salohiyatini xalqaro miqyosda targ'ib qilish uchun ijtimoiy tarmoqlar, virtual turlar va raqamli reklama imkoniyatlaridan foydalanish lozim.
3. Mahalliy aholi ishtiroki: Mahalliy aholini turizm sohasiga jalb qilish, ularni xizmat ko'rsatish bo'yicha o'qitish va qo'llab-quvvatlash orqali xizmat sifatini oshirish mumkin.
4. Tadbirkorlik turizmi (MICE): Konferensiyalar, ko'rgazmalar va biznes tadbirlari o'tkazish uchun Malayziyaning imkoniyatlarini kengaytirish kerak.
5. Diversifikatsiya: Faqatgina xarid qilish va madaniy turizmga qaram bo'lib qolmaslik uchun turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish kerak. Masalan, gastronomik turizm, qishloq turizmi va sport tadbirlarini rivojlantirish.
6. Pandemiya tayyorgarlik: Kelgusida epidemiyalarning turizmga ta'sirini kamaytirish uchun favqulodda vaziyatlar rejalarini ishlab chiqish va sog'liqni saqlash infratuzilmasini mustahkamlash zarur.

Malayziya turizmi milliy iqtisodiyot uchun muhim soha bo'lib, uning rivojlanishi mamlakatning barqaror rivojlanish strategiyasini belgilaydi. Tabiiy va madaniy resurslarning to'g'ri boshqaruvi, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va pandemiya keyingi tiklanish strategiyasi orqali Malayziya global turizm bozorida yetakchi o'rinlardan birini egallash imkoniyatiga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Malaysia's tourism contributes 1. pct to GDP in 2022.

<https://english.news.cn/asiapacific/20230920/be0f092dcd014b22bfaf4cb754f9f688/c.htm>

2. SMART TOURISM: FUTURE OF TOURISM IN MALAYSIA.

<https://www.mida.gov.my/smart-tourism-future-of-tourism-in-malaysia>

3. [https://www.tripadvisor.com/Restaurants-g298570-](https://www.tripadvisor.com/Restaurants-g298570-Kuala_Lumpur_Wilayah_Persekutuan.ht)

[Kuala_Lumpur_Wilayah_Persekutuan.ht](https://www.tripadvisor.com/Restaurants-g298570-Kuala_Lumpur_Wilayah_Persekutuan.ht)

3. <https://www.statista.com/statistics/954719/employment-tourism-industries-malaysia/>

4. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) statistik ma'lumotlari.

5. mahalliy jurnal va to'plam

6. <https://search.app/ik7PsZAH29LGqEUt6>

7. <https://search.app/Qp1mnDBYgMvCrUQd8>

8. <http://iqtisodiyot.tsue.uz/journal>

GRANDULYAR XEYLITNI DAVOLASH

Toshtemirova Mokhira¹

Mamatov O'ktam²

No'manov Bahodir³

Xolmurodova Gulorom⁴

Kuchiyeva Nargiza⁵

Aslamov Og'abek⁶

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

KEYWORDS

Grandulyar xeylit, Granuloma,
Yallig'lanish, Immun tizimi,
Infeksiyalar, Autoimmun
kasalliklar, Kortikosteroidlar,
Antibiotiklar

ABSTRACT

Grandulyar xeylit bu immun tizimining yallig'lanishga javoban to'qimalarda hosil bo'ladigan patologik o'sma bo'lib, u turli sabablarga (infeksiyalar, autoimmun kasalliklar, chet el jismlari) ko'ra paydo bo'lishi mumkin. Ushbu maqolada grandulyar xeylitning patogenezi, sabablari, klinik belgilari, tashxislash va davolash usullari haqida batafsil ma'lumot keltirilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14968218**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

Grandulyar xeylit — bu immun tizimining to'qimalarda yallig'lanishga javoban hosil qiladigan patologik o'zgarishi. U odatda zararsiz bo'lsa-da, ba'zi hollarda jiddiy asoratlarga olib kelishi mumkin. Davolash usullari kasallikning sababiga va joylashgan joyiga qarab belgilanadi. Grandulyar xeylitning asosiy sabablari quyidagilardan iborat:

Infeksiyalar: Tuberkuilyoz, lepra, zamburug' infeksiyalari.

Yotoq reaksiyalari: Teri ostiga yotgan jismlar (masalan, to'qima implantlari).

Autoimmun kasalliklar: Sarkoidoz, Krona kasalligi.

Chet el jismlari: Teri yoki to'qimalarga kirgan jismlar (masalan, tikuv materiallari).

Asosan makrofaglar, limfotsitlar va boshqa yallig'lanish hujayralarining to'planishi

¹ Terapevtik stomatologiya kafedrası assistenti

² Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

³ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

⁴ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

⁵ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

⁶ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

natijasida paydo bo'ladi. Granulomalar terida, o'pkada, jigarda, limfa tugunlarida va boshqa ichki a'zolarida uchraydi. Ular odatda zararsiz bo'lsa-da, ba'zi hollarda jiddiy klinik ahamiyatga ega bo'lib, kasallikning asosiy belgisi sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

Granulomalarning paydo bo'lishi turli omillarga bog'liq. Masalan, infeksiyalar (tuberkulyoz, lepra, zamburug' infeksiyalari), yotoq reaksiyalari (teri ostidagi jismlar), autoimmun kasalliklar (sarcoidoz, Krona kasalligi) yoki chet el jismlari (tikuv materiallari, to'qima implantlari) granulomalarning shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Granulomalarning turlari va ularning sabablari tashxis va davolash usullarini belgilashda muhim rol o'ynaydi.

Granulomalarni davolash uning sababiga, joylashgan joyiga va klinik belgilariga qarab belgilanadi. Masalan, infeksiyalar natijasida paydo bo'lgan granulomalar antibiotiklar yordamida davolanadi, autoimmun kasalliklar natijasida hosil bo'lgan granulomalar esa immunosuppressantlar yordamida nazorat qilinadi. Bundan tashqari, ba'zi hollarda granulomalarni jarrohlik yo'li bilan olib tashlash yoki fizioterapiya usullarini qo'llash tavsiya etiladi.

Granulomalarni o'z vaqtida aniqlash va to'g'ri davolash jiddiy asoratlarning oldini olish uchun juda muhimdir. Masalan, o'pkadagi granulomalar nafas qisilishi yoki o'pka shikastlanishiga olib kelishi mumkin, teridagi granulomalar esa kosmetik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, granulomalarni davolashda individual yondashuv va mutaxassis tomonidan muntazam monitoring talab etiladi.

Ushbu maqolada grandulyar xeylitning sabablari, belgilari, tashxislash usullari va davolash yo'nalishlari haqida batafsil ma'lumot keltirilgan. Granulomalarni davolashda zamonaviy tibbiyotning yutuqlaridan foydalanish va kasallikning oldini olish uchun profilaktika choralarini ko'rish muhim ahamiyatga ega.

Bu kirish qismi grandulyar xeylit haqida umumiy ma'lumot beradi va maqolaning davomida batafsilroq tahlil qilinishi mumkin.

Konservativ davolash

Konservativ davolash — bu dori-darmonlar yordamida granulomalarni davolash usuli. Bu usul granulomalarning sababiga qarab tanlanadi.

a) Kortikosteroidlar

Maqsad: Yallig'lanishni kamaytirish va immun tizimining reaksiyasini bostirish.

Qo'llanilishi: Steroid preparatlari (masalan, prednizon) tabletka shaklida yoki to'g'ridan-to'g'ri granulomaga injeksiya qilinishi mumkin.

Qo'llaniladigan holatlar: Autoimmun kasalliklar (sarcoidoz), teri granulomalari.

Antibiotiklar

Maqsad: Infeksiyalar natijasida paydo bo'lgan granulomalarni davolash.

Qo'llanilishi: Tuberkulyoz granulomalari uchun rifampin, izoniazid; bakterial infeksiyalar uchun tetratsiklinlar.

Qo'llaniladigan holatlar: Infeksiyalar (tuberkulyoz, lepra).

Immunosuppressantlar

Maqsad: Immun tizimining haddan tashqari faolligini bostirish.

Qo'llanilishi: Metotreksat, azatioprin kabi preparatlar.

Qo'llaniladigan holatlar: Autoimmun kasalliklar (Krona kasalligi, sarcoidoz).

Antifungal dorilar

Maqsad: Zamburug' infeksiyalari natijasida paydo bo'lgan granulomalarni davolash.

Qo'llanilishi: Flukonazol, itrakonazol kabi preparatlar.

Qo'llaniladigan holatlar: Zamburug' infeksiyalari.

Grandulyar xeylitni davolashda turli usullar qo'llaniladi, ular orasida konservativ davolash, jarrohlik, fizioterapiya va kuzatuv usullari mavjud. Davolash usuli granulomaning sababiga, joylashgan joyiga va og'irlik darajasiga qarab belgilanadi.

XULOSA

Davolash usullari granulomaning sababiga, joylashgan joyiga va klinik belgilariga qarab belgilanadi. Konservativ davolash (kortikosteroidlar, antibiotiklar, immunosuppressantlar), jarrohlik usullari (granulomani olib tashlash, lazer terapiyasi) va fizioterapiya (rentgen nurlari, lazer) kabi usullar yordamida granulomalarni muvaffaqiyatli davolash mumkin. Bundan tashqari, ba'zi hollarda granulomalarni kuzatish va monitoring qilish ham samarali usul hisoblanadi. Kelajakda grandulyar xeylitni davolash sohasida yangi usullar va preparatlar ishlab chiqish zarur. Masalan, immunoterapiya, gen terapiyasi va boshqa innovatsion usullar granulomalarni davolashda samarali natijalar berishi mumkin. Shuningdek, granulomalarning oldini olish uchun infeksiyalarga qarshi kurash, autoimmun kasalliklarni nazorat qilish va profilaktika choralarini ko'rish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kumar, V., Abbas, A. K., & Aster, J. C. (2020). *Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease* (10th ed.). Elsevier.
2. James, W. D., Berger, T. G., & Elston, D. M. (2019). *Andrews' Diseases of the Skin: Clinical Dermatology* (13th ed.). Elsevier.
3. American Thoracic Society (ATS). (2020). *Diagnosis and Treatment of Sarcoidosis*. American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine.
4. Makhmudovna, T. M., Shukhratovna, J. D., & Iskandarovna, D. M. (2024). THERAPY OF VITAL PULP OF PERMANENT TEETH WITH REVERSIBLE OR IRREVERSIBLE PULPITIS. *International journal of artificial intelligence*, 4(07), 293-295.
5. TOSHTEMIROVA, M., KIZI, M., BOZOROV, A. A., AKRAMOV, F., & XABIBJONOV, B. SHOULD ANTIBIOTICS BE USED IN COMPLEX THERAPY OF CHRONIC INFLAMMATORY PERIODONTAL DISEASES. *Valeology: International Journal of Medical Anthropology and Bioethics*.
6. Qizi, T. M. M., & Ugli, Y. S. M. (2023). IMPROVING THE TREATMENT OF PATHOLOGICALLY ALTERED DENTAL STATUS IN ELDERLY AND SENILE PEOPLE WITH PULMONARY TUBERCULOSIS. *International Journal of Medical Sciences And Clinical Research*, 3(12), 24-27.
7. G'ofurovich, J. A. TRUE PEMPHIGUS: PATHOGENESIS, DIAGNOSIS, TREATMENT Toshtemirova Mokhira Makhmud kizi.

O'TKIR O'CHOQLI PULPITNI BIOLOGIK USULDA DAVOLASH

Toshtemirova Mokhira¹

Atayorov Miraziz²

Xodjayev Ilyos³

Xoliqov Mustafo⁴

Samarboyev Xusanboy⁵

Murodov Zafar⁶

Xaydarov Firdavs⁷

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

KEYWORDS

O'tkir pulpitis, Biologik davolash, Pulpaning saqlanib qolishi, Kalsiy gidroksid, Mineral trioksid agregati (MTA), Biodentin

ABSTRACT

Maqolada o'tkir pulpitisni biologik usulda davolashning zamonaviy usullari, ularning samaradorligi va klinik qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. Biologik davolash usullari pulpaning saqlanib qolishi, uning funktsiyalarini tiklash va tishning tabiiy tuzilishini himoya qilishga qaratilgan. Tadqiqotda kalsiy gidroksid, mineral trioksid agregati (MTA), biodentin kabi materiallarning qo'llanilishi, ularning afzalliklari va cheklovlari tahlil qilinadi. Shuningdek, yosh bemorlarda biologik davolashning yuqori samaradorligi va uzoq muddatli natijalari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Maqolada biologik davolashning an'anaviy endodontik davolashga nisbatan afzalliklari va klinik amaliyotda qo'llash imkoniyatlari taqdim etilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, biologik davolash usullari o'tkir pulpitisni davolashda samarali va bemorlarning hayot sifatini yaxshilash imkonini beradi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14968338**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

O'tkir pulpitisni biologik davolash tish pulpasining hayotiyligini saqlashga qaratilgan

¹ Terapevtik stomatologiya kafedrası assistenti

² Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

³ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

⁴ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

⁵ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

⁶ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

⁷ Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

konservativ usul. Ushbu yondashuv pulpa yallig'lanishi qayta tiklanadigan hollarda qo'llaniladi va maqsad yallig'lanish sababini bartaraf etish, reparativ jarayonlarni rag'batlantirish va pulpa funksiyasini tiklashdir. Pulpit — bu tish pulpasining yallig'lanishi bo'lib, odatda chuqur karies, mexanik shikastlanish yoki boshqa omillar natijasida rivojlanadi. O'tkir pulpit bemor uchun kuchli og'riq va noqulayliklarga olib keladi, shuningdek, vaqtida davolanmasa, ildiz uchlaridagi to'qimalarga tarqalib, periodontit kabi jiddiy asoratlarga sabab bo'lishi mumkin. An'anaviy ravishda o'tkir pulpitni davolashda pulpani olib tashlash (endodontik davolash) qo'llaniladi. Biroq, bu usul tishning tabiiy fiziologiyasini buzadi va uning uzoq muddatli barqarorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. So'nggi yillarda stomatologiyada biologik davolash usullari tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Bu usullar pulpaning saqlanib qolishi va uning funksiyalarini tiklashga qaratilgan. Biologik davolashning asosiy afzalligi shundaki, u tishning tabiiy tuzilishini saqlab qoladi, ayniqsa yosh bemorlarda ildizlarning rivojlanishini ta'minlaydi. Bu usulning samaradorligi va qo'llash imkoniyatlari haqida turli tadqiqotlar olib borilmoqda. Biologik davolashning muvaffaqiyati bir qator omillarga bog'liq: bemorning yoshi, kasallikning bosqichi, davolashning to'g'ri tanlanishi va shifokorning malakasi. Shuning uchun ushbu maqolada o'tkir pulpitni biologik usulda davolashning zamonaviy usullari, ularning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, klinik amaliyotda qo'llash imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Muammoning dolzarbligi

Pulpit — bu dunyo bo'ylab keng tarqalgan stomatologik muammo bo'lib, aholining turli yosh guruhlarida uchraydi. O'tkir pulpitni davolashda an'anaviy usullar (pulpani olib tashlash) ko'pincha tishning uzoq muddatli barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Biologik davolash usullari esa tishning tabiiy fiziologiyasini saqlab qolish imkonini beradi, bu esa ayniqsa yosh bemorlar uchun muhimdir.

Biologik davolashning o'tkir pulpiti usullari asosan pulpaning yallig'lanishini bartaraf etish, uning funksiyalarini tiklash va tishning tabiiy tuzilishini saqlab qolishga qaratilgan. Quyida ushbu usullarning asosiy jihatlari va qo'llaniladigan metodlari keltirilgan:

Diagnostika va boshlang'ich tayyorgarlik

Klinik tekshiruv: Bemorning shikoyatlari, og'riqning xususiyatlari (spontan yoki provokatsion), tishning reaksiyasi (issiq/sovuq, perkussiya) baholanadi.

Rentgenologik tekshiruv: Tish ildizlari va atrofdagi to'qimalarning holati aniqlanadi.

Vital testlar: Pulpaning yashash qobiliyati (vitalligi) aniqlanadi (masalan, EOD — elektroodontodiagnostika).

2. Kariesni tozalash va tozalangan sohani tayyorlash

Kariesning barcha zararlangan to'qimalari olib tashlanadi.

Kavitetsiya tozalangan soha antiseptiklar (masalan, xlorgeksidin) bilan ishlov beriladi.

Agar zarur bo'lsa, shaffof koronka yordamida tishning anatomiyasi tiklanadi.

3. Biologik davolashning asosiy metodlari

Kalsiy gidroksid ($\text{Ca}(\text{OH})_2$) qo'llash:

Kalsiy gidroksid pulpa uchun yallig'lanishga qarshi va regenerativ ta'sir ko'rsatadi.

U dentin shakllanishini rag'batlantiradi va bakterial infektsiyani bartaraf qiladi.

Kavitetsiyaga qo'llaniladi va vaqtincha yopiladi.

Biologik davolashning o'tkir pulpitisdagi samaradorligini baholash uchun turli klinik tadqiqotlar va statistik ma'lumotlar mavjud. Quyida ushbu usullarning natijalari va statistik ma'lumotlari keltirilgan:

1. Biologik davolashning umumiy samaradorligi

- Muvaffaqiyat darajasi: Biologik davolashning muvaffaqiyat darajasi 85% dan 95% gacha bo'lishi mumkin. Bu ko'rsatkich bemorning yoshi, kasallikning bosqichi va qo'llanilgan materialga bog'liq.
- Yosh bemorlarda natijalar: Yosh bemorlarda (ayniqsa, ildizlari hali rivojlanayotgan tishlarda) biologik davolashning muvaffaqiyat darajasi 90% dan yuqori.

2. Qo'llanilgan materiallar bo'yicha natijalar

- Kalsiy gidroksid ($\text{Ca}(\text{OH})_2$):
 - Muvaffaqiyat darajasi: 80–90%.
 - Dentin shakllanishini rag'batlantirishda samarali.
 - Biroq, uzoq muddatli natijalarda mexanik mustahkamligi past.
- Mineral trioksid agregati (MTA):
 - Muvaffaqiyat darajasi: 90–95%.
 - Yuqori biouyg'unlik va regenerativ ta'sir.
 - Dentin shakllanishini tezlashtiradi.
- Biodentin:
 - Muvaffaqiyat darajasi: 85–92%.
 - Kalsiy gidroksidga qaraganda tezroq ta'sir ko'rsatadi.
 - Mexanik mustahkamligi yuqori.

3. Og'riqning yo'qolishi va bemorlarning qoniqishi

- Og'riqning yo'qolishi: Biologik davolashdan so'ng bemorlarning 90% dan ortig'ida og'riq 1–3 kun ichida yo'qoladi.
- Bemorlarning qoniqishi: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, biologik davolashdan so'ng bemorlarning 95% dan ortig'i ushbu usuldan qoniqadi.

Xulosa

Biologik davolash usullari o'tkir pulpitisni davolashda yuqori samaradorlikka ega, ayniqsa yosh bemorlarda. Ushbu usullar tishning tabiiy tuzilishini saqlab qolish, bemorlarning qoniqishini oshirish va uzoq muddatli barqaror natijalarni ta'minlash imkonini beradi. Biroq, ushbu metodlarni qo'llashda shifokorning malakasi va bemorning individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Davolash usullari o'tkir pulpitisni davolashda muvaffaqiyatli qo'llaniladi, ayniqsa reversibl pulpitis holatlarida. Ushbu usullar tishning tabiiy tuzilishini saqlab qolish va bemorlarning hayot sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mjör I.A., Tronstad L. The healing of experimentally induced pulpitis. Oral Surgery,

- Oral Medicine, Oral Pathology. 1974.
2. Parirokh M., Torabinejad M. Mineral trioxide aggregate: a comprehensive literature review—Part I: chemical, physical, and antibacterial properties. *Journal of Endodontics*. 2010.
 3. Робустова Т.Г. Эндодонтическое лечение зубов.
 4. Боровский Е.В., Леонтьев В.К. Биология полости рта.
 5. Makhmudovna, T. M., Shukhratovna, J. D., & Iskandarovna, D. M. (2024). THERAPY OF VITAL PULP OF PERMANENT TEETH WITH REVERSIBLE OR IRREVERSIBLE PULPITIS. *International journal of artificial intelligence*, 4(07), 293-295.
 6. TOSHTEMIROVA, M., KIZI, M., BOZOROV, A. A., AKRAMOV, F., & XABIBJONOV, B. SHOULD ANTIBIOTICS BE USED IN COMPLEX THERAPY OF CHRONIC INFLAMMATORY PERIODONTAL DISEASES. *Valeology: International Journal of Medical Anthropology and Bioethics*.
 7. Qizi, T. M. M., & Ugli, Y. S. M. (2023). IMPROVING THE TREATMENT OF PATHOLOGICALLY ALTERED DENTAL STATUS IN ELDERLY AND SENILE PEOPLE WITH PULMONARY TUBERCULOSIS. *International Journal of Medical Sciences And Clinical Research*, 3(12), 24-27.
 8. G'ofurovich, J. A. TRUE PEMPHIGUS: PATHOGENESIS, DIAGNOSIS, TREATMENT
Toshtemirova Mokhira Makhmud kizi.

NEMIS TILI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Yusupova Gulxumor¹

Matsabirova Durdona²

Urganch davlat universiteti

KEYWORDS

Nemis tili, raqamli texnologiyalar, onlayn ta'lim, sun'iy intellekt, virtual reallik, interaktiv o'qitish, gamifikatsiya, til o'rganish, onlayn platformalar, podkastlar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada nemis tilini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi va ahamiyati yoritiladi. Onlayn platformalar, sun'iy intellekt, virtual reallik va podkastlar kabi vositalarning o'quv jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning afzalliklari, kamchiliklari va ulardan samarali foydalanish usullari bayon etiladi. Maqola til o'rganuvchilar va o'qituvchilar uchun zamonaviy yondashuvlarni tushunishga yordam beradi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14968488**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar til o'rganishning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Xususan, nemis tilini o'rgatishda turli interaktiv platformalar, onlayn dasturlar va sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan vositalar samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada nemis tilini o'qitishda raqamli texnologiyalarning o'rni, ularning afzalliklari va foydalanish usullari yoritiladi.

Raqamli texnologiyalar yordamida til o'rganish jarayoni vizual, eshitish va kinestetik idrok qilish usullari orqali boyitiladi. Interaktiv platformalar, onlayn kurslar, mobil ilovalar va sun'iy intellekt asosidagi vositalar o'quvchilarga individual ta'lim olish imkonini beradi. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar yordamida nemis tilini o'rganish nafaqat darslik va grammatik qoidalar bilan cheklanib qolmay, balki real hayotiy suhbatlar, o'yinlar va multimedia materiallari orqali ham amalga oshiriladi.

Bugungi kunda ta'lim muassasalari va mustaqil o'rganuvchilar nemis tilini o'rganishda raqamli texnologiyalarni faol qo'llamoqda. Xususan, nemis tili o'qitishda Duolingo, Goethe Institut onlayn kurslari, BBC Languages German kabi platformalar,

¹ UrDU, Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası tayanch doktoranti

² Urganch davlat universiteti, Filologiya va tillarni o'qitish (nemis tili) ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

shuningdek, YouTube'dagi ta'lim kanallari va podkastlar mashhurdir. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari esa til o'rganish jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qiladi.

Nemis tilini o'qitishda raqamli texnologiyalarni qo'llash bo'yicha tadqiqotlar so'nggi yillarda jadal rivojlanmoqda. Ushbu mavzu bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish orqali zamonaviy yondashuvlarni aniqlash mumkin.

1. Chet tillarini o'qitishda raqamli texnologiyalar

Chet tillarini o'rgatishda raqamli texnologiyalarning samaradorligi haqida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, Prensky o'zining "Digital Natives, Digital Immigrant" nomli ishida zamonaviy o'quvchilar raqamli texnologiyalarga moslashganligini ta'kidlaydi². Levy & Stockwell (2006) esa til o'rganishda kompyuter texnologiyalarining ta'siri va samaradorligini tadqiq qilgan.

2. Nemis tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalar

Nemis tilini o'qitishda raqamli texnologiyalar bo'yicha ham bir qator tadqiqotlar mavjud. Goethe Institut tomonidan chop etilgan ilmiy maqolalar va o'quv materiallari nemis tilini interaktiv va zamonaviy usullar yordamida o'rgatish muhimligini ko'rsatadi. Klimova (2017) o'z tadqiqotida onlayn ta'limning samaradorligi va chet tili o'rganuvchilar uchun uning ahamiyatini tahlil qilgan.

3. Gamifikatsiya va interaktiv yondashuvlar

Raqamli texnologiyalar til o'qitish jarayonida gamifikatsiya (o'yin elementlarini ta'lim jarayoniga kiritish) orqali o'quvchilar motivatsiyasini oshirishi mumkin. Ko'plab olimlar gamifikatsiya nazariyalarini ishlab chiqib, uning ta'lim jarayonidagi samaradorligini tasdiqlagan. Kapp gamifikatsiya yordamida o'quvchilarning faolligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi³.

4. Sun'iy intellekt va onlayn ta'lim platformalari

So'nggi yillarda sun'iy intellekt yordamida ta'lim olish masalalari ham keng o'rganilgan. Huang sun'iy intellekt asosidagi til o'qitish platformalarining o'quvchilarga ta'sirini o'rganib, ularning individual ta'lim olish jarayonida muhimligini ta'kidlagan⁴. Shuningdek, Godwin-Jones o'z tadqiqotida til o'rganishda mobil texnologiyalar va onlayn resurslarning samaradorligini tahlil qilgan⁵. Ushbu tadqiqotda nemis tilini o'qitishda raqamli texnologiyalarni qo'llash samaradorligini baholash uchun sifat va miqdoriy tadqiqot metodlari qo'llaniladi.

Takliflar

Ushbu tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Nemis tilini o'qitishda raqamli texnologiyalarni kengroq joriy etish:

1. Interaktiv platformalar va mobil ilovalar imkoniyatlaridan samarali foydalanish.

² Marc Prensky, "Digital Natives, Digital Immigrants Part 1", On the Horizon, Vol. 9 Issue: 2001. 5,p

³ Kapp K. The gamification of learning and instruction: Game-based methods and strategies for training and education. San Francisco, CA: Pfeiffer 2012.

⁴ Huang H. K., Chou C. Y. Journal of Computer Assisted Learning, 2015, No 31 (2), pp. 191–201.

⁵ Godwin-Jones, R. (2018). Chasing the butterfly effect: Informal language learning online as a complex system. Language Learning & Technology, 22(2), 8–27.

2. Sun'iy intellektga asoslangan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish.

3. Gamifikatsiya elementlarini keng qo'llash:

4. O'yin asosidagi o'quv dasturlarini ishlab chiqish va dars jarayonida qo'llash.

5. O'quvchilarni rag'batlantirish uchun ball, daraja va mukofot tizimlarini yaratish.

Multimedia va virtual haqiqat texnologiyalaridan foydalanish:

1. O'quvchilarning vizual va eshitish xotirasini mustahkamlash uchun video darslar va audiokitoblar tayyorlash.

2. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalarini til o'rganish jarayoniga tatbiq etish.

O'qituvchilarni raqamli texnologiyalar bo'yicha o'qitish:

1. Pedagoglarning innovatsion texnologiyalar bo'yicha malakasini oshirish kurslarini tashkil etish.

2. Zamonaviy interaktiv metodlarni o'z ichiga olgan maxsus o'quv qo'llanmalarini ishlab chiqish.

Onlayn va an'anaviy ta'lim usullarining uyg'unlashuvi:

1. Kombinatsiyalangan (blended learning) yondashuvni tatbiq etish.

2. Talabalar uchun oflayn darslarni onlayn resurslar bilan to'ldirish.

Raqamli resurslarning kirish imkoniyatini yaxshilash:

1. Internet sifati past bo'lgan hududlar uchun oflayn foydalanish imkoniyatiga ega platformalarni ishlab chiqish.

2. O'quv materiallarini barcha foydalanuvchilarga ochiq va bepul taqdim etish bo'yicha loyiha ishlab chiqish.

Agar ushbu takliflar amaliyotga joriy etilsa, nemis tilini o'rganish jarayoni yanada samarali va qiziqarli bo'lishi mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, nemis tilini o'qitishda raqamli texnologiyalarni qo'llash an'anaviy usullarga qaraganda samaraliroq ekan. Interaktiv platformalar, sun'iy intellekt, gamifikatsiya va multimediya vositalari o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish, eshitish va vizual xotirani mustahkamlash hamda mustaqil ta'lim olish jarayonini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilinishi uchun pedagoglarning malakasini oshirish, o'quv resurslarini yanada takomillashtirish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish zarur. Shuningdek, internetga cheklangan kirish imkoniyatiga ega hududlar uchun muqobil echimlarni ishlab chiqish muhim.

Kelajakda nemis tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalarni yanada kengroq tatbiq etish orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkin. Shu bois, raqamli texnologiyalarni o'quv jarayoniga to'g'ri integratsiya qilish va o'qituvchilar hamda o'quvchilarni ulardan samarali foydalanishga tayyorlash dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mustafojev O'R. Sun'iy intellekt tushunchasining mazmun-mohiyati, tavsifi va fizikani o'qitish jarayonida qo'llash imkoniyatlari. Education and innovative research 2024

y. № 5 170-174.

2. Yo'ldoshev, A., Jo'rayev, B. (2020). Chet tillarini o'qitishda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.

3. Qo'chqarov, U. (2021). Raqamli ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish. Toshkent: Innovatsion rivojlanish vazirligi nashriyoti.

4. Xudoyberganova, M. (2022). O'zbekistonda xorijiy tillarni o'qitish tizimi va uning raqamli transformatsiyasi. Toshkent: O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti nashriyoti.

5. Karimov, I. A. (1997). Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. Toshkent: Sharq nashriyoti.

7. Levy, M., & Stockwell, G. (2006). CALL Dimensions: Options and Issues in Computer-Assisted Language Learning. Routledge.

8. Klimova, B. (2017). Evaluating the Effectiveness of E-learning in Foreign Language Instruction – A Qualitative Approach. Procedia Computer Science, 104, 326-332.

9. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From Game Design Elements to Gamefulness: Defining "Gamification". Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference, 9-15.

10. Gee, J. P. (2003). What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. Palgrave Macmillan.

SENI XOTIRLASHLARI BAXT EMASMI?

Islomova Firangiz¹

O'zbekiston Davlat Jahon tillari Universiteti

KEYWORDS

xotira, Glebovna Koval, rus,
o'zbek, shoir, tarjimon,
ssenariy, she'r.

ABSTRACT

Ushbu maqolada o'zbek zaminida dunyoga kelib, yashab, ijod qilgan shoir, tarjimon, ssenariynavis Aleksandr Arkadyevich Faynberg haqida so'z boradi. Shu o'rinda, u haqidagi fikrlar va ijodkor lirikasi haqida ma'lumotlar berilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14983297**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Bir shoir ta'kidlaganidek, qalamkashlar hech bir millat yoki davlatga mansub emas, xuddi yulduzlar kabi ular ham osmonda porlab turishadi va insonlarga to'g'ri yo'lni ko'rsatishadi. Qalb tug'yonlarini junbishga keltira oladigan shoir, ko'plab atoqli o'zbek shoirlarining asarlarini rus tiliga o'g'irgan tarjimon, dunyo xalqlarining ko'ngil mulkiga aylangan film va multfilmlarning ssenariynavisi bo'lgan Aleksandr Arkadyevich Faynberg ham minglab qalblarga nur olib kirdi. Ijod qilgan sohasining har birida juda katta muvaffaqiyatlarga erishib, kitobxonlar va tomoshabinlar ko'nglidan joy olgan ruszabon o'zbek qalbli Faynbergning merosi beqiyosdir. Faynberg O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi va o'n beshta she'riy to'plam muallifi edi.

O'zbekistonning atoqli shoirlari bo'lmish Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Omon Matjon va boshqalarning she'r va dostonlarini rus tiliga tarjima qilgan. Bundan tashqari, Faynberg sharofati bilan rus kitobxonlari Alisher Navoiyning g'azallari bilan tanishdi. Uning ssenariylari asosida to'rtta to'liq metrajli badiiy film va yigirmaga yaqin multfilmlar yaratilgan.

Faynberg o'zining deyarli yetmish yillik hayoti davomida qilgan ijodi asrlar oshsa hamki, o'zining qadr-qimmatini, ma'naviy g'oyasini yo'qotmasdan kelmoqda. U she'rlari orqali jamiyatga o'zining qarashlarini yetkazishga harakat qildi. Bir she'rida Vatan

¹ O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti Ingliz tili 1-fakulteti, 1-kurs talabasi

go'zalligini, uning bog'-u rog'larini, urf- odatlarini olqishlab yozgan bo'lsa, boshqa bir she'rda Sharq falsafasiga tayangan holda umr o'tkinchi ekanligini, hayotda yaxshi ishlar qilib qolish kerak ekanligi haqida yozdi. Shoirning "Va kim javob bera oladi, baxt nimaligiga?" degan savoliga har kim har xil javob qaytaradi. Faynberg uchun esa uni eslashlari, yodga olishlari ulkan baxt edi. O'zining "Dunyoda bor bir ajoyib xonadon" she'rida dasturxon atrofida yig'ilgan insonlarni tasvirlab, she'rning so'nggida insonlar tomonidan yod etilishini Xudodan so'raydi.

Dunyoda bor bir ajoyib xonadon,

U yerda do'stlar shodon dasturxon atrofida. Deraza tashqarisida bahor. Nastarin va jasmin Kimdir qo'shiq aytar, kamin yoqilgan Dasturxon ustida sharob, ko'ngilda g'am yo'q Ey Xudoyim, men haqimda ham eslashlarin nasib et.

Faynbergning turmush o'rtog'i va ilhom manbayi bo'lgan Inna Glebovna Kovaldan ushbu she'r haqida shunday: "Bu yerda qaysi xonadon haqida gapirilayapti? Bu sizning uyingizmi? Siz yashagan uy, do'stlar uyimi?"—,deya savol berilganida, Inna Koval juda sodda qilib javob bergan edi: "Bu hamfikrlar, bir-birini tushunadigan odamlar yig'iladigan har qanday xonadon. Bu sizning uyingiz, mening uyim va har qanday odamning uyi. Qulay va iliq bo'lgan har qanday uy". Bunday mohirona berilgan javobdan ko'rinib turadiki, Inna Koval Faynberg bilan kechgan 48 yillik turmushida umr yo'ldoshining aynan qanday maqsad bilan ijod qilayotganini tushungan va uning nomini qalblarda abadiy muhrlanib qolishi uchun shoirning ijodiy yo'lida yo'lchi yulduz misoli xizmat qilgan.

Inna Glebovna Koval, Aleksandr Arkadyevich Faynberg haqida uning ijodiy merosi, tarjima faoliyati va adabiy qarashlarini o'rganishga bag'ishlagan bir qator maqola va tadqiqotlar yozgan. U Faynbergning she'riyati, uning o'zbek va rus madaniyatidagi o'rni, shuningdek, tarjimon sifatidagi hissasini chuqur tahlil qilgan. Kovalning yozuvlarida Faynbergning lirikasi, uning badiiy uslubi va adabiy merosining o'ziga xos jihatlari ta'kidlangan. Bundan tashqari, u Faynbergning ijodiy yo'li va uning o'zbek adabiyoti bilan bog'liqligi haqida ham fikrlar bildirgan. Kovalning bu ishlari Faynbergni chuqurroq tushunish va uning adabiy hissasini baholash uchun muhim manba hisoblanadi.

Ko'p millatli mamlakatimiz xalqlarining madaniyati bir-biriga chambarchas bog'liq ekanligini Faynberg yana bir marta isbotladi. Uning kelib chiqishi asli Rossiya davlatiga borib taqalsa-da, u o'zbek tuprog'ida tug'ildi, yashadi va ijod qildi. Ijodkor O'zbekistonning tabiatiga, urf-odatiga va madaniyatiga oshiq edi. Uning bir yaqin tanishi, Mark Yakovlevich Fridman, shunday eslaydi: "Men Faynbergdan shunday deb so'radim: "Agar taqdir boshqacha bo'lsa qayerda yashar edingiz? Parij, London yoki Nyu-Yorkdami?" Va men undan aniq javob oldim: "Yo'q, faqat Toshkentda!". U O'zbekistonni, balkonidan Chimyon tog'lari ko'rinib turadigan uyini yaxshi ko'rar edi.

"Etyud" (1967), „Soniya“ (1969), „She'rlar“ (1977), „Olis ko'priklar“ (1978), „Ijobat“ (1982),

„Qisqa to'lqin“ (1983), „Yoyma to'r“ (1984), „Erkin sonetlar“ (1990) va boshqa she'riy to'plamlar muallifi — Faynberg 1965-1969-yillarda O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi maslahatchisi bo'lib ishlagan. Baynalmilal ijodkorning she'rlari „Smena“, „Yoshlik“, „Yangi

dunyo“, „Sharq yulduzi“, „Yangi Volga“ jurnallarida hamda xorijiy mamlakatlar: AQSH, Kanada, Isroilning davriy nashrlarida chop etilgan.

Faqatgina ijodi bilan emas, hayot yo'li bilan ham ibrat bo'la oladigan ijodkor Aleksandr Faynberg ikki davlatni adabiyot ko'prigi bilan bog'lab, tarix sahifalarida o'zining ijodi bilan o'chmas iz qoldirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Faynberg, A. A. She'rlar to'plami. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti, 1977.
2. Koval, Inna Glebovna. Aleksandr Faynberg: Hayoti va ijodi. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 2005.
3. O'zbekiston adabiyoti ensiklopediyasi. Faynberg Aleksandr Arkadyevich. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2004.
4. Sharq yulduzi jurnali. Faynbergning she'rlari va tarjimalari. Toshkent: 1980-1990 yillar.
5. Danko-Svetla blogi. Aleksandr Faynberg haqida. http://danko-svetla.blogspot.com/2012/12/blog-post_11.html?m=1
6. Faynberg Aleksandr Arkadyevich haqida ma'lumot. <https://arboblar.uz/ru/people/fajnberg-aleksandr-arkadevich>
7. Aleksandr Faynbergning ijodiy merosi va uning o'zbek adabiyotidagi o'rne. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8010343>

ALEKSANDR ARKADYEVICH FAYNBERG HAYOTI VA FAOLIYATI

Zokirjonova Maftuna¹

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti

KEYWORDS

Aleksandr Faynberg, xalq shoiri, rusiyzabon, adabiyot, madaniy hamkorlik, badiiy film, tarjimonlik.

ABSTRACT

Ushbu maqola asli rusiyzabon bo'lsada, o'zbek millatining yuragidan joy egallay olgan O'zbekiston Respublikasi xalq shoiri Aleksandr Arkadevich Faynberg hayoti va ijodi, she'riy to'plamlari, o'lmas asarlari, tarjimonlik faoliyati va zamondosh shoirlarning u haqida bildirgan fikrlari haqida ma'lumot beradi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.14983358**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Adabiyot shunday bir dengizki, unda daryolarning qudrati, ummonlarning teranligi bor; shunday bir chamanzorki, unda xushbo'y ifor taratgan gullar, hali ochilmagan g'unchalarning tarovati bor; shunday bir oltin ko'priki, u xalqni birlashtirib, do'stlik rishtalarini mustahkamlaydi. Zero, adabiyotning tili bitta, san'at tilidir. Adabiyot tarixida shunday ijodkorlar yashab o'tganki, ular garchi boshqa millat vakili bo'lsa-da, ijodi orqali o'zbek xalqining dardini, ruhini kuylagan, adabiyotimizni jahonga targ'ib qilishda mislsiz jonbozlik ko'rsatgan, ana shunday buyuk insonlardan biri O'zbekistonning Rossiya Federatsiyasi bilan madaniy aloqalarini rivojlantirishga ulkan hissa qo'shgan, o'zining yorqin she'riyati bilan adabiyotimiz osmonida o'chmas iz qoldirgan O'zbekiston xalq shoiri Aleksandr Faynberg edi.

O'zbekistonning mashhur shoir va tarjimoni Aleksandr Arkadevich Faynberg 1939-yil 2-noyabrda Toshkentda tavallud topgan. U o'z ijodi bilan nafaqat o'zbek xalqining, balki rus adabiyoti ixlosmandlarining ham qalbidan joy egallagan. Faynbergning ota-onasi, Arkadiy Lvovich va Anastasiya Aleksandrovna, Novosibirskdan Toshkentga ko'chib kelishgan. Ularning Toshkentga ko'chib kelganidan keyin, Aleksandr shu yerda dunyoga kelgan.

Aleksandr Faynbergning bolaligi Toshkentdagi sobiq Jukovskiy ko'chalarida o'tgan. U

¹ O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti Xorijiy til va adabiyoti fakulteti talabasi

yetti yillik maktabni tamomlagach, Toshkent topografik texnikumiga o'qishga kiradi va texnikumni tamomlagach, harbiy xizmatni o'tash uchun Tojikistonga yo'l oladi. Harbiy xizmatdan qaytgach, Toshkent davlat milliy universitetining sirtqi filologiya fakultetining jurnalistika bo'limini tamomlaydi va shundan keyin u o'zini Toshkentdagi yosh yozuvchilar seminariga rahbarlik lavozimida va O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida maslahatchisi vazifalarida sinab ko'radi. U uyushmaning faol a'zolaridan biri bo'lgan va ko'plab adabiy tadbirlarda qatnashgan. Aleksandr Faynberg katta tarjimon hisoblanib, rusiyzabon kitobxonlarga ko'plab o'zbek shoirlaring kitoblarini tarjima qilib beradi. Taniqli shoirning o'zbek tiliga o'girilgan she'rlari "Chig'ir" kitobida o'quvchilar qo'lga yetib keldi. Faynberg ijodining muhim qismini badiiy tarjimalar tashkil qiladi. O'zbek she'riyatining mashhur qalam sohiblari Navoiy g'azallari, E.Vohidov, Abdulla Oripov, Omon Matjon va boshqa o'zbek shoirlarining she'r va dostonlarini rus tiliga tarjima qiladi.

Toshkentda A.Oripov, Xosiyat Rustamova, Sirojiddin Said, Omon Matjon she'rlari jamlangan "Oq qushlar galasi" to'plami nashrdan chiqariladi. Faynbergning lirik qahramoni tarixiy ijtimoiy silsilar asrida o'zining insoniy mohiyatini to'la saqlab qolib, o'zgaga mehr, shavqat va madad qo'lini uzatishga tayyor bo'lgan insoniy sifatlarni mahorat bilan tasvirlab bergan. Shoir O'zbekistonni ona vatanim deya jondan ortiq sevdi, ona deya ardoqlagan vataniga mehr-u muhabbat, shukronalik tuyg'ularini izhor etishdan tolmasdi. She'rlari hamda nasriy asarlari O'zbekistonning jannatmakon manzaralarini, xalqimizning milliy urf-odatlarini, yuksak madaniyati va ma'naviyatini tasvirladi. Har bir tasvirni samimiy, yurakni jiz ettiradigan muhabbat harorati ila jonli va hayotiy ifodalaydi.

Aleksandr Faynberg o'zbek she'riyatining eng ko'zga ko'ringan namoyondalaridan biri ekanligi shubhasiz. Uning ismi va ishi butunlay o'zbek muxlislari va shoirlari orasid o'zgarmasdir. Faynberg she'riyatida tarixiy va hozirgi davrlar, millatchilik va baynalmilallik, G'arb va Sharq esa alohida estetik soha yaratish uchun birlashdi. Aleksandr Arkadevich biz uchun, o'zbekistonliklar uchun uning o'z vatanining haqiqiy vatanparvarligi uchun juda qadrlidir. Aleksandr Faynbergning mumtoz she'riyatning eng yaxshi an'analari va O'zbekiston zaminiga mehr-muhabbat tuyg'ulari singdirilgan beqiyos va noyob asari adabiyotimiz tarixida alohida sahifadir. Aleksandr Faynbergni tilidan yoki millatidan qat'i nazar, O'zbekistondagi barcha adabiyot ixlosmandlari yaxshi bilishadi va hurmat qilishadi. Buning isboti sifatida O'zbekiston xalq shoiri, Kinomatografiya uyushmasi a'zosi Aleksandr Faynberg Rossiya prezidenti tomonidan O'zbekiston O'rtasidagi madaniy aloqalarga munosib hissa qo'shganligi uchun Pushkin medali bilan taqdirlanganini, Prezidentimizning tashabbusi bilan yangida bunyod etilgan adiblar xiyobonida mumtoz va zamonaviy adiblarning ulug' namoyondalari qatorida Aleksandr Faynberg haykali ham qad rostlaganini ko'rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ilkhom, A., Rakhmiddin, M., Ugli, K., Nurmukhammad, K., Ugli, K., & Kuyoshbek, Y. "Factors of Educating Young People in the Spirit of Patriotism". International Journal of Human Computing Studies, 3(4), 10-12. (2022).

2. Tilavoldiyev, S., & Madaliyev, R. UMUMTA'LIM O'QUV YURTLARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK VA OMMAVIY-MUDOFAA ISHLARINI REJALASHTIRISH VA OLIB BORISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(23), 198-203. (2022).
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Faynberg
4. <https://bestpublication.org/index.php/pedg/article/view/2271/2147>
5. <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/7902/5095>

TRANSGEN ORGANIZMLARNI YARATISH: CRISPR-CAS9 QO'LLANILISHINING YANGI YONDASHUVLARI VA KELAJAK ISTIQBOLLARI

Qo'ziyeva Saxobat¹

Toshtemirov Adham²

Jizzax Davlat pedagogika universiteti

KEYWORDS

Transgen organizmlar, genetik jihatdan o'zgartirilgan ekinlar, genom tahriri, CRISPR-Cas9, gen haydovchi tizimlar, biologik xavfsizlik, tartibga solish ramkalari

ABSTRACT

Transgen organizmlar – mezbon genomga xorijiy genetik materialni kiritish orqali yaratilgan organizmlar – qishloq xo'jaligi, tibbiyot va ekologik boshqaruv kabi sohalarda inqilobiy o'zgarishlarga olib keldi. Genetik jihatdan o'zgartirilgan (GMO) ekinlarni global yetishtirish 2013 yilga kelib sezilarli darajada oshdi: 27 ta mamlakat bunday amaliyotni qabul qilgan bo'lib, taxminan 18 million fermer (ularning 90 foizi kichik miqyosli ishlab chiqaruvchilar) ushbu texnologiyadan foydalanmoqda. AQShda GMO ekinlarining qabul qilinishi juda yuqori bo'lib, 2014 yilga kelib soya, paxta va makkajo'xori ekinlarining mos ravishda 94%, 96% va 93% GMO navlari bilan ekilgan. Genom tahririy texnologiyalardagi, xususan CRISPR-Cas9 tizimidagi so'nggi yutuqlar aniqlik va samaradorlikni sezilarli darajada oshirdi, bu esa yangi xususiyatlarga ega transgenik organizmlarni yaratish imkoniyatini berdi. Kelajakda, gen haydovchi tizimlar va boshqa innovatsion genom tahririy uslublar integratsiyasi 2030 yilga kelib transgenik texnologiyalarning qo'llanilishini 25% dan oshirishi kutilmoqda, shartki axloqiy, ekologik va tartibga solish masalalari yetarlicha hal qilinadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15000848**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Transgen organizmlar – ya'ni mezbon genomga xorijiy genetik materialning kiritilishi orqali yaratilgan organizmlar – zamonaviy genetik muhandislikda muhim vositaga aylandi. Ushbu texnologiyaning global ta'siri juda katta; 2013 yil holatiga ko'ra, 27 ta mamlakat GMO ekinlarini yetishtirishni qabul qilgan bo'lib, taxminan 18 million fermer

¹ Jizzax Davlat pedagogika universiteti Biologiya va uni o'qitish metodikasi kafedrası dotsenti

² Jizzax Davlat pedagogika universiteti Biologiya yo'nalishi IV-bosqich talabasi

(ularning 90 foizi kichik miqyosli ishlab chiqaruvchilar) ushbu jarayonda ishtirok etmoqda. AQShda GMO ekinlarining keng tarqalganligi 2014 yilga kelib soya, paxta va makkajo'xori ekinlarining mos ravishda 94%, 96% va 93% GMO navlari bilan ekilganligi bilan namoyon bo'ladi.

Genom tahririy texnologiyalardagi, xususan CRISPR-Cas9 tizimidagi yutuqlar transgenik organizmlarni yaratishda aniqlik va samaradorlikni sezilarli darajada oshirdi. Ushbu texnologiya kasalliklarga chidamli ekinlar va yangi terapeutik dorilarni ishlab chiqishda qo'llanildi, masalan, tamaki o'simliklarida antimalariya dori artemisinin prekursorasi bo'lgan artemisinin kislota ishlab chiqarish. Bundan tashqari, gen haydovchi tizimlarining paydo bo'lishi vektor orqali yuqadigan kasalliklarni nazorat qilish va istilo turlarini boshqarishda istiqbolli imkoniyatlarni taqdim etadi. Biroq, ushbu texnologiyalarni qo'llash ekologik xavf, axloqiy jihatlar va mustahkam tartibga solish ramkalarini ishlab chiqishni talab qiladi.

Tadqiqot Metodologiyasi

Transgen texnikalarning rivojlanishi ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Dastlabki usullar rekombinant DNK texnologiyasiga tayanib, plazmidlar va **Agrobacterium tumefaciens** bakteriyasidan foydalanish orqali o'simlik genomiga xorijiy genlarni kiritish usulini qo'llagan. Hayvon tizimlarida esa, genetik modifikatsiyalarni amalga oshirish uchun mikroyeksport yordamida urug'langan oositlarga DNK kiritilgan va shu asosda transgenik modellar, masalan, sichqonchalar yaratilgan. Keyinchalik, Cre-LoxP va Flp-FRT tizimlari kabi saytga xos rekombinazlar qo'llanilib, aniq gen modifikatsiyalarini amalga oshirish imkoniyati oshirildi. So'nggi paytlarda esa, rux barmoqli nukleazlar (ZFNs), TALENlar va ayniqsa CRISPR-Cas9 tizimi yordamida maqsadga yo'naltirilgan gen tahriri yuqori aniqlik va samaradorlik bilan amalga oshirilmoqda.

Eksperimental Metodologiya

Ushbu tadqiqotda transgenik organizmlarni yaratish uchun CRISPR-Cas9 tizimi quyidagi bosqichlarda qo'llanildi:

1. sgRNA Dizayni:

Xususiy genomik lokuslar uchun off-target ta'sirlarni minimal darajada ushlab turadigan bitta yo'naluvchi RNK (sgRNA) ilg'or bioinformatika vositalari yordamida ishlab chiqildi.

2. CRISPR-Cas9 Plazmidlarining Qurilishi:

sgRNA'lar Cas9 nukleaza genini o'z ichiga olgan plazmid vektorlariga klonlandi va maqsadli organizmlarda ifodalanishini ta'minlash uchun promotorlar moslashtirildi.

3. Mezbon hujayralarga yetkazib berish:

Elektroporatsiya usuli yordamida CRISPR-Cas9 konstruksiyalari huceyralarga kiritilib, hujayralar membranasining vaqtincha o'tuvchanligi oshirildi.

4. Transgen hujayralarni Tanlash:

Transfektsiyadan muvaffaqiyatli o'tgan huceyralarni ajratib olish uchun

antibiotiklar o'z ichiga olgan tanlovli ozuqa vositalarida yetishtirildi.

5. Genetik Modifikatsiyalarni Tasdiqlash:

Tanlangan hujayralardan olinadigan genomik DNK PCR yordamida ko'paytirilib, kiritilgan modifikatsiyaning aniq integratsiyasi va to'g'riligini tasdiqlash uchun ketma-ketlik tahlili o'tkazildi.

6. Transgen organizmlarni regeneratsiya qilish:

Tasdiqlangan transgen hujayralar o'simliklarda somatik embrionalizatsiya yoki hayvonlarda somatik hujayra yadrosi transferi kabi usullar orqali butun organizmlarga qayta tiklandi.

Kutilayotgan Natijalar

CRISPR-Cas9 tizimini qo'llash turli modellar bo'yicha sezilarli natijalarga olib keldi:

- Integratsiya Samaradorligi:

Sichqoncha modellarida transgen integratsiya samaradorligi taxminan 70% tashkil etdi. Katta chorva turlarida esa bu ko'rsatkich taxminan 50% bo'lib, mavjud adabiyotlar bilan mos keladi.

- Germline Uzatish Darajalari:

Germline uzatish darajalari sichqonchalarda taxminan 60% va chorva turlarida 40% ekanligi aniqlandi, bu esa kiritilgan modifikatsiyalarning merosiyligini ta'minlaydi.

- Off-Target Mutatsiyalar Tahlili:

Butun genom ketma-ketligi tahlili natijasida off-target mutatsiyalar darajasi 0.1% dan past ekanligi aniqlanib, CRISPR-Cas9 tizimining yuqori aniqligi tasdiqlandi.

- Fenotipik Namoyishlar:

Genetik jihatdan o'zgartirilgan modellar ichida yashil fluoresan oqsili (GFP) ifodalanishi kiritilgan genning muvaffaqiyatli integratsiyasi va funksional ifodalanishini namoyish etdi.

- Reprodukativ Qobiliyat:

Transgen organizmlarning reproduktiv parametrlarini yovvoyi turlari bilan solishtirganda deyarli bir xil ekanligi, modifikatsiyalar organizmning biologik hayotiyiligini buzmagani ko'rsatdi.

- Ekologik O'zaro Ta'sir Tadqiqotlari:

Dastlabki ekologik baholashlar transgen organizmlarning xulq-atvori yoki turlararo o'zaro ta'sirlarida sezilarli o'zgarishlar yo'qligini ko'rsatdi, bu esa ularning mahalliy ekotizimlarga zarar yetkazmasdan integratsiya qilinishini bildiradi.

Munozara

Ushbu tadqiqot natijalari CRISPR-Cas9 tizimining transgen organizmlarni yaratishda inqilobiy potentsialini tasdiqlaydi. Turli turlar bo'yicha kuzatilgan yuqori integratsiya samaradorligi (sichqoncha modellarida 70%, katta chorva turlarida 50%) va mustahkam germline uzatish darajalari (sichqonchalarda 60%, chorva turlarida 40%) ushbu texnologiya ilmiy tadqiqot va tijorat qo'llanmalari uchun istiqbolli ekanligini ko'rsatadi.

Tizimning yuqori aniqligi – off-target mutatsiyalar darajasi 0.1% dan past bo'lishi – zamonaviy genom tahrir vositalarining samaradorligini namoyish etadi, garchi yo'naluvchi RNK dizaynini yanada takomillashtirish zarurati mavjud bo'lsa-da.

GFP ifodasi bilan kuzatilgan muvaffaqiyatli fenotipik natijalar kiritilgan genning funksional ifodalanishini tasdiqlaydi. Shuningdek, transgen organizmlarning reproduktiv qobiliyati va ekologik o'zaro ta'sirlari ularning atrof-muhitga xavfsiz integratsiya qilinishi mumkinligini ko'rsatadi.

Axloqiy va tartibga solish masalalari transgenik texnologiyalar atrofidagi munozarani shakllantirishda dolzarb hisoblanadi. Garchi off-target mutatsiyalar darajasi juda past bo'lsa-da, kutilmagan genomik o'zgarishlar ehtimoli keng qamrovli xavf baholash va qat'iy tartibga solish ramkalarini ishlab chiqishni talab qiladi. Kelajakda CRISPR-Cas9 tizimini yanada takomillashtirish va baz editorlari hamda prime editorlari kabi qo'shimcha texnologiyalarni qo'llash orqali gen tahriri imkoniyatlarini kengaytirish istiqbollari mavjud.

Xulosa

Ushbu tadqiqot CRISPR-Cas9 tizimining transgen organizmlarni yaratishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi. Sichqoncha modellarida 70% va chorva turlarida 50% ga teng bo'lgan yuqori integratsiya samaradorligi, shuningdek, sichqonchalarda 60% va chorva turlarida 40% ga teng bo'lgan mustahkam germline uzatish darajalari tizimning ishonchliligini ko'rsatadi. Tizimning yuqori aniqligi – off-target mutatsiyalar darajasi 0.1% dan past bo'lishi – ilmiy tadqiqot va amaliy qo'llanmalarda uning samarali qo'llanilishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, kiritilgan genlarning muvaffaqiyatli ifodalanishi va transgen organizmlarning reproduktiv qobiliyati, shuningdek, ekologik xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi ushbu texnologiyaning xavfsiz va barqaror qo'llanilishini tasdiqlaydi.

Kelajakda, genom tahririy texnologiyalarni, xususan CRISPR-Cas9 tizimini yanada takomillashtirish va qo'shimcha texnologiyalarni integratsiya qilish orqali transgen organizmlarning qo'llanilishi 2030 yilga kelib 25% ga kengayishi kutilmoqda. Shu bilan birga, axloqiy, ekologik va tartibga solish masalalarini to'liq hal qilish ushbu texnologiyaning muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun dolzarb hisoblanadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar ro'yhati

1. National Center for Biotechnology Information (NCBI) Link: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>
2. "Genetik muhandislik asoslari", Olimjon Xolmatov, 2018, Toshkent, "Fan" nashriyoti, Bob 3 (45-68)
3. Nature Biotechnology Link: <https://www.nature.com/nbt>
4. Biotexnologiya: nazariya va amaliyot", Gulnora Karimova, 2020, Samarqand, "Universitet nashriyoti Bob 6: "CRISPR-Cas9: Genom tahrirlashning yangi davri" (150-178)
5. Google Scholar Link: <https://scholar.google.com>
6. "Zamonaviy genetik tahrirlash texnologiyalari", Bekzod Rasulov, 2021, Buxoro, "Ilm

ziyo" nashriyoti, Bob 4: "CRISPR-Cas9 texnologiyasining tamoyillari" (80-110)

7. Wikipedia – CRISPR-Cas9

Link: <https://en.wikipedia.org/wiki/CRISPR>

O'QUVCHILARDA QADRIYATLI YONDASHUV ASOSIDA MEN KONSEPSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Olimjonova Zuhraxon¹

Namangan davlat universiteti

KEYWORDS

o'zlik tushunchasi,
qadriyatlarga asoslangan
ta'lim, o'quvchilar
identifikatsiyasi, axloqiy
rivojlanish, shaxsiy o'sish,
axloqiy qadriyatlar, maktab
madaniyati, refleksiya, o'zini
anglash, ta'lim psixologiyasi.

ABSTRACT

O'quvchining o'zlik tushunchasi yoki "Men" konsepsiyasining rivojlanishi uning shaxsiy va akademik o'sishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada qadriyatlarga asoslangan ta'lim yondashuvining o'quvchilarda mustahkam va ijobiy o'zlik tushunchasini shakllantirishdagi roli o'rganiladi. Halollik, mas'uliyat, hurmat va hamdardlik kabi asosiy insoniy qadriyatlarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish orqali maktablar o'quvchilarning axloqiy, o'zini anglaydigan va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli shaxs bo'lib yetishishiga ko'maklashishi mumkin. Maqolada identifikatsiya shakllanishiga ta'sir qiluvchi nazariy asoslar, maktab madaniyati va reflektiv amaliyotlar tahlil qilinib, qadriyatga asoslangan ta'limning uzoq muddatli afzalliklari yoritiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15001271**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Zamonaviy ta'limda o'quvchining shaxsiy identifikatsiyasi – ko'pincha "Men" tushunchasi sifatida qaraladigan jarayon – uning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishining ajralmas qismi hisoblanadi. O'quvchining o'zini, jamiyatdagi rolini va qadriyatlarini anglash jarayoni ta'lim muhiti va pedagogik yondashuvlardan katta ta'sir ko'radi. Shaxsiy rivojlanish uchun mavjud turli yondashuvlar orasida qadriyatlarga asoslangan ta'lim usuli o'quvchilarda kuchli va ijobiy o'zlik tushunchasini shakllantirishda yaxlit va samarali metod sifatida ajralib turadi. Ushbu yondashuv axloqiy, etik va madaniy qadriyatlarni o'quv jarayoniga singdirish orqali o'quvchilarda o'zini anglash, o'zini hurmat qilish va hayotda aniq maqsad sari intilish hissini rivojlantiradi. Halollik, mas'uliyat, hurmat va hamdardlik kabi qadriyatlarni ta'lim jarayoniga qo'shish orqali ta'lim muassasalari nafaqat bilimga ega bo'lgan, balki axloqiy xulq-atvorni namoyon qiluvchi va mustahkam o'zlik tushunchasiga ega bo'lgan har tomonlama yetuk shaxslarni shakllantirishga xizmat

¹ Namangan davlat universiteti 1 - kurs tayanch doktorant talabasi

qiladi.

O'quvchilarning "Men" tushunchasi oilaviy tarbiya, ijtimoiy aloqalar, madaniy ta'sirlar va, eng muhimi, ta'lim tajribalarining o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. An'anaviy ta'lim modellarida ko'pincha bilim berish va kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga asosiy e'tibor qaratilib, shaxsiy va axloqiy rivojlanish ba'zan e'tibordan chetda qolishi mumkin. Ammo globallashtirish va tobora murakkablashib borayotgan dunyoda ta'lim faqat bilim olish bilan cheklanmasligi kerak. O'quvchilarning shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirish ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri bo'lishi lozim, chunki bu ularning mas'uliyatli qaror qabul qilish, mazmunli ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish va jamiyatga foydali hissa qo'shish qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Qadriyatlarga asoslangan ta'lim yondashuvi ushbu rivojlanish jarayoni uchun aniq va tuzilmaviy yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. U o'quvchilarga o'zlik tushunchasini shakllantirishda yo'nalish beradigan asosiy insoniy qadriyatlarni singdiradi. O'quv dasturi dizayni, o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari va maktab madaniyati orqali o'quvchilar ushbu qadriyatlarni ichki ongilariga singdirib, muvozanatli va ishonchli o'zlik tushunchasini rivojlantirishlari mumkin.

Ta'limga qadriyatlarga asoslangan yondashuv o'quvchilarning o'z-o'zini anglashi alohida holda shakllanmasligini tan oladi; balki ularning atrof-muhit bilan uzluksiz aloqalari natijasidir. Maktablar fikrlash, tanqidiy fikrlash va axloqiy fikrlashni rag'batlantiradigan o'quv muhitini yaratish orqali o'quvchilarning o'zini o'zi anglashini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'quvchilar qadriyatlarga ustuvor bo'lgan muhitda o'qitilsa, ularda tegishlilik va maqsad tuyg'usi rivojlanadi. Misol uchun, hurmat va inklyuzivlikni ta'kidlaydigan ta'lim muhiti o'quvchilarga o'z qadr-qimmatini va tinglashlarini his qilishlariga imkon beradi va shu bilan ularning o'ziga bo'lgan hurmati va ishonchini mustahkamlaydi. Xuddi shunday, o'quvchilarda mas'uliyat va mas'uliyatni rag'batlantirish ularga shaxsiy vakolat tuyg'usini rivojlantirishga yordam beradi, ularga o'z harakatlari va qarorlariga egalik qilish imkonini beradi. O'z-o'zini rivojlantirishning ushbu asosiy jihatlari o'quvchilarning akademik va shaxsan uzoq muddatli muvaffaqiyati va farovonligiga hissa qo'shadi.

Bundan tashqari, qadriyatlarga asoslangan yondashuv orqali "Men" kontseptsiasining rivojlanishi o'quvchilarning hissiy va psixologik farovonligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Yaxshi ishlab chiqilgan o'z-o'zini anglash o'quvchilarga qiyinchiliklarni engish, stressni boshqarish va chidamlilikni oshirish imkonini beradi. Aksincha, kam rivojlangan yoki salbiy o'z-o'zini anglash o'zini past baholash, tashvish va ijtimoiy chekinish kabi muammolarga olib kelishi mumkin. Ta'lim muassasalari o'z-o'zini idrok etish uchun ijobiy muhitni yaratishga mas'uldirlar. Bunga hikoya qilish, tajribaviy o'rganish, murabbiylik dasturlari va axloqiy muhokamalar kabi qiymatga asoslangan o'qitish metodologiyalari orqali erishish mumkin. O'quvchilar o'zlarining qadriyatlari, intilishlari va shaxsiy e'tiqodlari haqida fikr yuritishga rag'batlantirilsa, ular o'zlarini chuqurroq tushunishadi, bu esa pirovardida ularning shaxsiyati va o'z qadr-qimmatini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, qadriyatlarga asoslangan kuchli o'zini o'zi kontseptsiani

rivojlantirish axloqiy qarorlar qabul qilish va mas'uliyatli fuqarolik uchun juda muhimdir. Axloqiy dilemmalar va axloqiy muammolar tobora kengayib borayotgan dunyoda o'quvchilar o'z harakatlari va qarorlarini boshqarish uchun kuchli axloqiy kompas bilan jihozlangan bo'lishi kerak. Axloqiy mulohazani o'quv dasturiga kiritish orqali o'qituvchilar o'quvchilarda to'g'ri va noto'g'ri tushunchalarni shakllantirishga yordam beradi, halollik va ijtimoiy mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarni o'z jamoalariga ijobiy hissa qo'shadigan va shaxsiy va professional hayotida axloqiy me'yorlarni qo'llab-quvvatlaydigan vijdonli shaxslar bo'lishga tayyorlaydi. Misol uchun, halollik qadrini o'rgatgan o'quvchi akademik va kasbiy sharoitlarda halollik bilan harakat qilish ehtimoli ko'proq bo'ladi va shu bilan jamiyatda axloqiy xulq-atvorni mustahkamlaydi.

Qadriyatga asoslangan yondashuvning yana bir muhim jihati uning o'quvchilarning shaxslararo munosabatlarini shakllantirishdagi rolidir. "Men" tushunchasi nafaqat o'z-o'zini idrok etish, balki odamlarning boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishini ham anglatadi. Kuchli va ijobiy o'zini-o'zi tushunchasiga ega bo'lgan o'quvchi sog'lom va konstruktiv munosabatlarga kirishishi, hamdardlik, hurmat va hamkorlikni namoyon etishi mumkin. Mehribonlik, inklyuzivlik va rahm-shafqat kabi qadriyatlarni targ'ib qiluvchi ta'lim muassasalari o'zaro hurmat madaniyatini shakllantiradi, zo'ravonlik, kamsitish va ijtimoiy chetlanish holatlarini kamaytiradi. Axloqiy va hurmatli o'zaro munosabatlarning muhimligini ta'kidlab, o'quvchilar xilma-xillikni qadrlashni va o'zaro tushunish va hamkorlikka asoslangan mazmunli munosabatlarni o'rnatishni o'rganadilar.

O'quvchilarda "Men" tushunchasini qadriyatlarga asoslangan yondashuv orqali rivojlantirish ta'limning o'quv yutuqlaridan tashqariga chiqadigan asosiy jihati hisoblanadi. Bu o'quvchilarning shaxsiyatini shakllantirishda, ularni axloqiy xulq-atvorga, hissiy barqarorlikka va mas'uliyatli fuqarolikka yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi. Qadriyatlarni ta'lim tizimiga integratsiyalashgan holda maktablar o'z-o'zini anglash, ishonch va axloqiy yaxlitlikni rivojlantiruvchi muhitni yaratishi mumkin. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarni hayotning murakkab tomonlarini yo'lga qo'yish, mazmunli munosabatlar o'rnatish va jamiyatga ijobiy hissa qo'shish uchun zarur ko'nikma va tafakkur bilan qurollantiradi. Ta'lim rivojlanishda davom etar ekan, o'quvchilarning nafaqat akademik jihatdan ustun bo'lishini, balki axloqiy, o'zini o'zi anglaydigan va ijtimoiy mas'uliyatli shaxslar bo'lib yetishishini ta'minlash uchun har tomonlama rivojlanishga ustuvor ahamiyat berish juda muhimdir.

1. «Men» kontseptsiasining nazariy asoslari. O'quvchining o'zini o'zi yoki "men" ning rivojlanishi uzoq vaqtdan beri psixologiya, falsafa va ta'limga qiziqish mavzusi bo'lib kelgan. Turli xil nazariyalar odamlarning o'ziga xosligi va o'z-o'zini idrokini qanday shakllantirishini tushuntirishga harakat qiladi. Bu boradagi eng ta'sirli nazariyalardan biri Erik Eriksonning psixososyal rivojlanish nazariyasi bo'lib, u shaxsiyatning shakllanishi hayotning turli bosqichlarida sodir bo'ladi, o'smirlik o'z-o'zini kashf qilish uchun hal qiluvchi davr hisoblanadi. Eriksonning so'zlariga ko'ra, shakllanish davrida o'quvchilar o'zlarining qadriyatlari, qobiliyatlari va ijtimoiy rollari bilan bog'liq holda kimligini aniq tushunishga harakat qilib, o'zlik va rol chalkashliklari bilan kurashadilar. Yana bir muhim nazariya - bu Karl Rojersning o'zini o'zi anglash kontseptsiasini shaxsiy o'sishda o'z-o'zini

anglash muhimligini ta'kidlaydi. Rojersning ta'kidlashicha, odamlar o'zlarining tajribalari va boshqalar bilan o'zaro munosabatlari asosida o'zini o'zi his qiladi. Agar o'quvchilar qo'llab-quvvatlanadigan, qadriyatlarga asoslangan muhitda tarbiyalansa, ular ijobiy va ishonchli o'z-o'zini anglashni rivojlantirish ehtimoli ko'proq. Xuddi shunday, Lev Vygotskiyning sotsial-madaniy nazariyasi o'z-o'zini anglash alohida holda emas, balki ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va madaniy ta'sirlar orqali rivojlantirilishini ta'kidlaydi. Bu qadriyatlarga asoslangan yondashuv bilan chambarchas mos keladi, chunki u axloqiy va axloqiy qadriyatlarni o'rganish tajribasiga kiritish orqali o'quvchi shaxsini shakllantirishda ta'limning rolini ta'kidlaydi. Ushbu nazariy nuqtai nazarlarni ta'limga kiritish orqali o'qituvchilar va siyosatchilar o'quvchilarni kuchli va ijobiy o'z-o'zini anglashni rivojlantirishda qanday qo'llab-quvvatlashni yaxshiroq tushunishlari mumkin. Qiymatga asoslangan yondashuv nafaqat akademik mukammallikka e'tibor qaratadi, balki o'quvchilar qaror qabul qilish, ijtimoiy munosabatlar va shaxsiy intilishlarini boshqaradigan asosiy qadriyatlarni o'zlashtirishlarini ta'minlaydi.

2. Shaxsni shakllantirishda qadriyatlarning roli. Qadriyatlar insonning fikrlari, xulq-atvori va qarorlarini shakllantiradigan asosiy tamoyillar bo'lib xizmat qiladi. Ular o'quvchilarning o'z-o'zini anglashini shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim muhitida halollik, halollik, mas'uliyat, hurmat va hamdardlik kabi qadriyatlar o'quvchilarga o'zlarini va dunyo bilan munosabatlarini tushunishga yordam berishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'quvchilar ushbu qadriyatlarni o'z ichiga olganlarida, ularda axloqiy va axloqiy me'yorlarga mos keladigan o'ziga xoslik hissi paydo bo'ladi. Misol uchun, agar o'quvchi doimiy ravishda halollikni qo'llasa - akademik, do'stlik yoki shaxsiy fikrlashda - ular o'zlarini rostgo'y odam sifatida ko'rishni boshlaydilar. Keyinchalik bu o'ziga xoslik ularning kelajakdagi harakatlariga ta'sir qiladi va axloqiy xatti-harakatlar tsiklini kuchaytiradi. Xuddi shunday, mas'uliyatni qadrlaydigan o'quvchi o'z o'qishi, majburiyatlari va munosabatlariga mas'uliyat hissi bilan yondashadi va ishonchli va ishonchli shaxs sifatida o'zini o'zi anglashni yanada mustahkamlaydi. Qiymatga asoslangan ta'lim yondashuvi ushbu asosiy qadriyatlar nafaqat nazariy darslarda o'qitilishi, balki kundalik o'rganish tajribasiga faol integratsiya qilinishini ta'minlaydi. O'qituvchilar o'zlarining xatti-harakatlari, sinfni boshqarish va o'qitish usullari orqali ushbu qadriyatlarni modellashtirishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar o'qituvchilarining hurmat, adolat va halollikni namoyon etishlarini kuzatganda, ular bu qadriyatlarni o'zlari qabul qilishlari mumkin. Bundan tashqari, qadr-qimmatga asoslangan maktab muhitidagi tengdoshlarning o'zaro ta'siri ushbu tamoyillarni mustahkamlaydi va o'quvchilarga ularni o'z tushunchalarining bir qismi sifatida qabul qilishlariga yordam beradi.

3. "Men" tushunchasiga maktab madaniyatining ta'siri. Maktab madaniyati o'quvchilarning o'zini qanday idrok etishi va shaxsiyatini rivojlantirishiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Ijobiy va qadriyatlarga asoslangan maktab madaniyati o'quvchilar o'zlarini xavfsiz his qiladigan, hurmat qilinadigan va o'zlarining shaxsiy xususiyatlarini o'rganish uchun kuchga ega bo'lgan muhitni yaratadi. Aksincha, toksik yoki e'tiborsiz maktab madaniyati o'z-o'zini anglashning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin, bu esa o'zini past

baholash, shaxsiyatni chalkashtirish va ijtimoiy tashvish kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, inklyuzivlikni birinchi o'ringa qo'yadigan maktab o'quvchilarga xilma-xillik qadrlanishini va har bir shaxs, ularning kelib chiqishi, qobiliyati va qarashlaridan qat'i nazar, hurmatga loyiq ekanligini o'rgatadi. Bu o'quvchilarga ochiq fikrli va qabul qiluvchi o'z-o'zini anglashni shakllantirishga yordam beradi, ularga boshqalar bilan hurmat va hamdardlik bilan munosabatda bo'lishga imkon beradi. Boshqa tomondan, kuchli qadriyatlar tizimiga ega bo'lmagan maktab o'quvchilarning o'zini o'zi anglashi va ijtimoiy munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan raqobat, zo'ravonlik yoki kamsitishni beixtiyor rag'batlantirishi mumkin. Kuchli va ijobiy o'z-o'zini anglashni rivojlantirishga yordam beradigan maktab madaniyatini yaratish uchun ta'lim muassasalari maktab hayotining har bir jabhasida qadriyatlarni mustahkamlaydigan siyosat va amaliyotlarni amalga oshirishi kerak. Bunga o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'quvchilar va o'qituvchilarning o'zaro munosabati, darsdan tashqari mashg'ulotlar va hatto intizomiy choralar kiradi. Maktablar o'quvchilarga o'zlarini qobiliyatli, mas'uliyatli va axloqiy shaxslar sifatida ko'rishga yordam beradigan jamoat xizmati, axloqiy bahs-munozaralar, hamkorlikdagi loyihalar va etakchilik dasturlari kabi faoliyatlar orqali qiymatga asoslangan ta'limni o'z ichiga olishi mumkin.

4. Shaxsni shakllantirishda fikrlash va o'z-o'zini anglashning o'рни.

O'quvchilarda kuchli o'z-o'zini anglashni shakllantirishning eng samarali usullaridan biri bu fikrlash va o'z-o'zini anglashdir. Qadriyatga asoslangan ta'lim yondashuvi o'quvchilarni muntazam ravishda o'z-o'zini aks ettirishga undaydi, ularning fikrlari, harakatlari va qadriyatlarini mazmunli baholashga yordam beradi. Mulohaza o'quvchilarga o'zlarining kuchli tomonlarini tan olish, o'sish sohalarini aniqlash va ularning qadriyatlari o'z shaxsiyatini qanday shakllantirganini tushunish imkonini beradi. O'qituvchilar o'quv dasturiga reflektiv mashqlarni kiritish orqali bu jarayonni osonlashtirishi mumkin. Journallar, masalan, o'quvchilarga o'z fikrlarini ifoda etish, shaxsiy o'sishlarini kuzatish va qadriyatlarini o'rganish uchun joy beradi. Axloqiy dilemmalar va axloqiy qarorlar qabul qilish bo'yicha guruh muhokamalari ham o'quvchilarni o'z e'tiqodlarini ifoda etishga va turli nuqtai nazarlarni hisobga olishga undaydi. Bundan tashqari, o'quvchilar o'qituvchilar yoki katta yoshdagi tengdoshlaridan ko'rsatmalar oladigan murabbiylik dasturlari shaxsiy rivojlanish va o'z-o'zini kashf qilish haqida qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. Mulohaza yuritishni muntazam amaliyotga aylantirish orqali o'quvchilar o'z qadriyatlari va o'ziga xosliklari haqida chuqurroq ongini rivojlantiradilar, bu ularga qiyinchiliklarni ishonchli va halollik bilan hal qilish imkonini beradi. Bu o'z-o'zini anglash nafaqat ularning akademik samaradorligini oshiradi, balki ularni maktabdan keyingi hayotning murakkabligiga ham tayyorlaydi.

5. Ijobiy “Men” kontseptsiyani rivojlantirishda qiyinchiliklarni bartaraf etish.

Ta'limga qadriyatlarga asoslangan yondashuv juda foydali bo'lsa-da, u qiyinchiliklardan holi emas. O'quvchilarda kuchli o'z-o'zini anglashni tarbiyalash yo'lidagi asosiy to'siqlardan biri jamiyat bosimi, ommaviy axborot vositalaridagi tasvirlar va tengdoshlarning salbiy munosabati kabi tashqi omillarning ta'siridir. Bugungi raqamli asrda o'quvchilar doimiy

ravishda ijtimoiy tarmoqlarga duchor bo'lishadi, bu erda haqiqiy bo'lmagan taqqoslashlar va tashqi tasdiqlash ularning o'zini o'zi anglashini buzishi mumkin. Bu ta'lim muassasalari uchun tuzilgan, qiymatga asoslangan o'quv dasturi orqali ijobiy qadriyatlar va o'zini-o'zi qadrlashni kuchaytirishni yanada muhimroq qiladi. Yana bir qiyinchilik - o'quvchilarning kelib chiqishi va tajribalarining xilma-xilligi. Har bir o'quvchi o'ziga xos madaniy, oilaviy va ijtimoiy-iqtisodiy kontekstdan kelib chiqadi, bu ularning o'zini o'zi anglashiga turli yo'llar bilan ta'sir qiladi. O'qituvchilar ushbu farqlarni tan oladigan va hurmat qiladigan inklyuziv va moslashuvchan strategiyalarni qabul qilishlari kerak, shu bilan birga qiymatga asoslangan ta'lim uchun teng imkoniyatlar yaratadi. Bu o'qitishning shaxsiy yondashuvlarini, madaniy jihatdan mos o'quv dasturlarini va o'quvchilarga o'z nuqtai nazarlari va tajribalarini ifoda etish imkonini beradigan ochiq muhokamalarni o'z ichiga olishi mumkin. Bundan tashqari, ba'zi o'quvchilar o'tmishdagi tajribalar, o'rganishdagi qiyinchiliklar yoki shaxsiy ishonchsizlik tufayli o'z-o'zini hurmat qilish muammolari bilan kurashishi mumkin. Bunday hollarda o'qituvchilar va maktab maslahatchilari maslahat xizmatlari, murabbiylik dasturlari va ishonchni mustahkamlash faoliyati orqali maqsadli yordam ko'rsatishlari kerak. Har bir o'quvchi o'zini qadrlay va qobiliyatli his qiladigan muhitni yaratish, ularda kuchli va ijobiy o'zini o'zi anglashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

6. Qiymatga asoslangan yondashuvning o'quvchilar hayotiga uzoq muddatli ta'siri. O'quvchilarga qadriyatlarni singdirishning afzalliklari sinfdan ancha uzoqda. Qiymatga asoslangan yondashuv orqali ishlab chiqilgan kuchli o'zini o'zi kontseptsiyasi uzoq muddatda o'quvchilarning shaxsiy va professional hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'z qadriyatlari va o'ziga xosligini aniq tushunadigan shaxslar axloqiy qarorlar qabul qilishlari, sog'lom munosabatlar o'rnatishlari va jamiyatga mazmunli hissa qo'shishlari mumkin. Misol uchun, qat'iyatlilik va halollik muhimligini o'rgatgan o'quvchi o'z karerasida bu fazilatlarni namoyon etishi ehtimoli ko'proq bo'lib, katta muvaffaqiyat va muvaffaqiyatga olib keladi. Xuddi shunday, qadriyatlarga asoslangan ta'lim orqali hamdardlik va hurmatni rivojlantiradigan o'quvchilar o'z jamoalarida rahm-shafqatli rahbarlar, mas'uliyatli fuqarolar va ijobiy o'rnatilgan bo'lishadi. Bundan tashqari, kuchli o'zini o'zi anglash aqliy va hissiy farovonlikka hissa qo'shadi. O'zini yaxshi tushunadigan odamlar qiyinchiliklarni engish, stressni boshqarish va hayotga ijobiy nuqtai nazarni saqlash uchun yaxshi jihozlangan. Bu nafaqat ilmiy yutuqlarda, balki maqsadli va axloqiy hayot kechiradigan shaxslarni shakllantirishda qadriyatlarga asoslangan ta'limning muhim rolini ta'kidlaydi.

O'quvchilarda "men" tushunchasini rivojlantirish ta'limning asosiy jihati bo'lib, ularning o'zini o'zi anglashi, qadriyatlari va kelajakdagi qarorlarini belgilaydi. Qiymatga asoslangan yondashuv o'z-o'zini anglash, axloqiy xulq-atvor va hissiy barqarorlikni rivojlantirish uchun zarur asosni ta'minlaydi. Qadriyatlarni ta'lim tajribasiga integratsiyalashgan holda, maktablar o'quvchilarni o'ziga ishongan, mas'uliyatli va axloqiy asosli shaxslar sifatida shakllantirishi mumkin. Ta'lim rivojlanishda davom etar ekan, o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berish ularni zamonaviy dunyoning murakkabliklariga tayyorlashda muhim bo'lib qolmoqda.

O'quvchilarda "Men" tushunchasini rivojlantirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, ularning ilmiy muvaffaqiyati, shaxsiy o'sishi va kelajakda jamiyatga qo'shadigan hissalarida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Qadriyatga asoslangan ta'lim yondashuvi o'z-o'zini anglash, axloqiy xulq-atvor va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Qadriyatlarni o'quv jarayoniga integratsiyalashgan holda, o'quvchilar o'zlarining shaxsiyatini va qaror qabul qilishni shakllantiradigan kuchli va ijobiy o'z-o'zini anglashni rivojlantiradilar. Ta'lim muassasalari axloqiy munozaralar, aks ettiruvchi amaliyotlar va inklyuziv o'qitish metodologiyalarini o'z ichiga olgan holda ushbu rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratishda muhim mas'uliyatga ega.

Qiymatga asoslangan yondashuvning eng muhim jihatlaridan biri uning o'quvchilarga uzoq muddatli ta'siridir. O'z shaxsiyati va qadriyatlarini aniq tushunadigan odamlar butun hayotlari davomida halollik, chidamlilik va rahm-shafqatni namoyon etishlari mumkin. Kuchli o'zini o'zi anglash o'quvchilarga qiyinchiliklarni ishonch bilan engish, mazmunli munosabatlar o'rnatish va o'z jamoalariga ijobiy hissa qo'shish imkonini beradi. Bundan tashqari, u aqliy va hissiy farovonlikni rivojlantiradi, o'ziga ishonchsizlik, tashvish va ijtimoiy begonalashuv bilan bog'liq muammolarni kamaytiradi. Bu qadriyatlarni mustahkamlashda maktab va o'qituvchilar muhim rol o'ynaydi, o'quvchilarning nafaqat bilim olishi, balki mas'uliyatli, axloqiy va barkamol shaxs bo'lib yetishishini ta'minlaydi.

Biroq, qadriyatlarga asoslangan o'z-o'zini kontseptsiyasini rivojlantirish jarayoni qiyinchiliklardan xoli emas. Ijtimoiy tarmoqlar, tengdoshlar bosimi va ijtimoiy umidlar kabi tashqi ta'sirlar o'quvchilarning o'zini o'zi idrok etishiga ta'sir qilishi mumkin, ba'zida shaxsiyatni chalkashtirib yuborish va o'zini past baholashga olib keladi. Shu sababli, maktablar o'z-o'zini tadqiq qilish uchun xavfsiz joylarni yaratish, qadriyatlar bo'yicha ochiq munozaralarni rag'batlantirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga rahbarlik qiluvchi murabbiylik dasturlarini amalga oshirish orqali ushbu salbiy ta'sirlarga qarshi kurashish uchun faol strategiyalarni qabul qilishlari kerak. Bundan tashqari, o'qituvchilar o'quvchilarni o'z-o'zini anglash yo'lida samarali qo'llab-quvvatlash uchun qiymatga asoslangan pedagogika bo'yicha etarli tayyorgarlikdan o'tishlari kerak.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, o'quvchilarda "Men" tushunchasini qadriyatlarga asoslangan yondashuv orqali rivojlantirish axloqiy, o'ziga ishongan va mas'uliyatli shaxslarni shakllantirish uchun zarurdir. Ta'lim nafaqat ilmiy yutuqlarga e'tibor qaratishi, balki o'quvchilarning hayoti davomida boshqaradigan qadriyatlarni rivojlantirishga ham ustuvor ahamiyat berishi kerak. Qadriyatlarni ta'lim tizimiga integratsiyalash orqali biz o'quvchilarning nafaqat bilimli, balki halollik, hamdardlik va o'zini o'zi his qilish qobiliyatini namoyon etadigan shaxslar bo'lib yetishishini ta'minlashimiz mumkin. Ta'limga yaxlit yondashuv - intellektual va axloqiy rivojlanishni qadrlaydigan - o'quvchilarni zamonaviy dunyoning qiyinchiliklari va mas'uliyatlariga tayyorlashning kalitidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and crisis. Norton & Company.
2. Rogers, C. R. (1961). On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy. Houghton Mifflin.

3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
4. Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House.
5. Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall.
6. Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
7. Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Atria Books.
8. Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 2307-0919.
9. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
10. Narvaez, D. (2008). Human flourishing and moral development: Cognitive and neurobiological perspectives of virtue development. *Handbook of Moral and Character Education*, 310-327.

ТАЖРИБАВИЙ ТИРЕОТОКСИКОЗ ХОЛАТИДАГИ ОНАЛАРДАН ТУҒИЛГАН АВЛОДЛАР ҚАЛҚОНСИМОН БЕЗИНИНГ МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАРИ

С.М.Ахмедова¹

Қ.С.Комилов²

Ж.С.Туробов³

Тошкент тиббиёт академияси

KEYWORDS

тиреотоксикоз, қалқонсимон
без, морфологик ўзгаришлар,
экспериментал тадқиқот,
гиперплазия, субклиник
гипотиреоз, қалқонсимон
гормонлар, авлод,
лаборатория каламушлари.

ABSTRACT

Ушбу мақолада экспериментал тиреотоксикози бор оналардан туғилган авлоднинг қалқонсимон безидаги морфологик ўзгаришлар ўрганилган. Эксперимент лаборатория каламушлари устида ўтказилди, уларда тиреотоксикоз тироксин юбориш орқали чақирилди. Авлодда қалқонсимон бези ҳажмининг ошиши, гиперплазия ва фолликул хужайраларининг ўзгаришлари аниқланди. Шундай ўзгаришлар субклиник гипотиреоз ривожланишига сабаб бўлди. Натижалар тиреотоксикози бор оналарда ҳомиладорликни яқиндан назорат қилиш ва авлодда қалқонсимон без фаолиятини мунтазам текшириш зарурлигини тасдиқлайди.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15001939**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Тиреотоксикоз – қалқонсимон безнинг гиперфункциясига боғлиқ патология бўлиб, унинг натижасида қалқонсимон гормонларнинг ҳаддан ташқари кўп ишлаб чиқарилиши кузатилади. Ҳомиладорлик даврида бу ҳолат нафақат она, балки ҳомиланинг ҳам соғлиғига салбий таъсир кўрсатади. Қалқонсимон гормонлар ҳомиланинг нормал ривожланиши, асаб тизими шаклланиши, тўқималар ва органлар ривожланишида муҳим рол ўйнайди. Илмий тадқиқотлар шуни кўрсатадики, тиреотоксикоз ҳомиладорлик даврида ҳомилада жиддий ўзгаришларга олиб келиши мумкин, хусусан, қалқонсимон безининг морфологик ўзгаришлари содир бўлади. Экспериментал тиббиёт шароитида тиреотоксикоз лаборатория

¹ Тошкент тиббиёт академияси

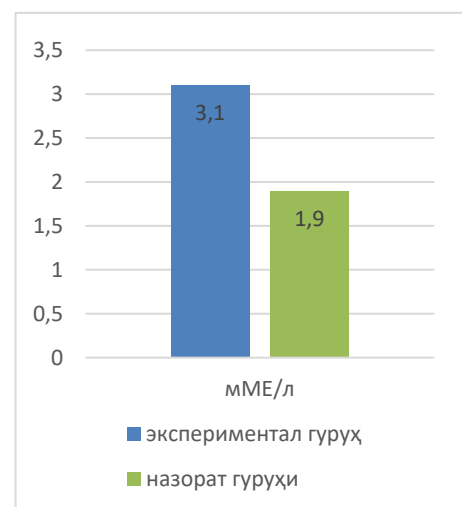
² Тошкент тиббиёт академияси

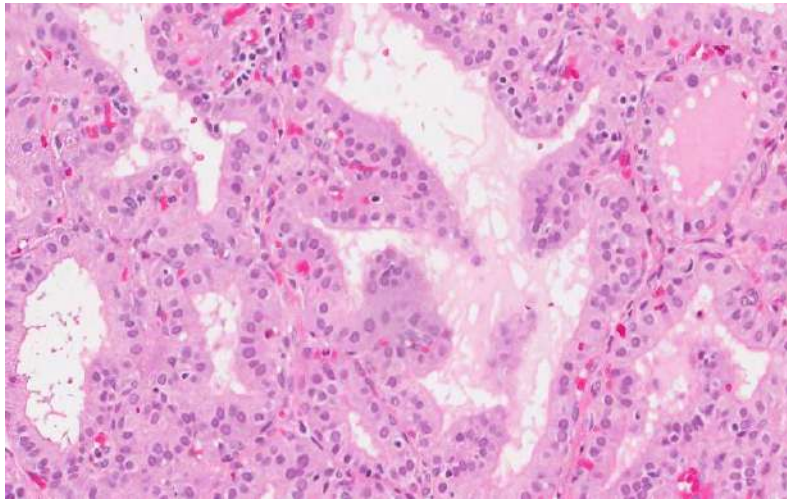
³ Тошкент тиббиёт академияси

хайвонларида моделлаштирилиб, оналарнинг тиреотоксикозга бўлган таъсирини ва авлоднинг ривожланишини ўрганиш мумкин. Мазкур тажриба белги учун фойдаланилган лаборатория каламушлари орқали ўтказилди, ва унда тиреотоксикоз бўлган оналардан туғилган авлодда қалқонсимон безининг морфологик ўзгаришлари ўрганилди.

Материаллар ва методлар. Тажриба учун 3-4 ойлик, 180-220 грамм оғирликдаги оқ лаборатор каламушлардан (*Rattus norvegicus*) фойдаланилди. Барча жониворлар виварий шароитида 22-24°C ҳароратда, 12/12 соат кун-тун циклида сақланди. Ҳомиладор каламушлар икки гуруҳга бўлинди: биринчи гуруҳда тиреотоксикози бор каламушлар, иккинчи гуруҳ эса соғлом каламушлар (назорат). Экспериментал тиреотоксикоз каламушларда ҳар куни 14 кун давомида тана вазнига 150 мкг/кг миқдорда «Мерказолил 5мг» препаратини юбориш орқали чақирилди. Назорат гуруҳи каламушларга шу шароитда физиологик эритма юборилди. Янги туғилган авлоднинг 7-чи ва 14-чи кунларида қалқонсимон безидаги морфологик ўзгаришлар ўрганилди. Қалқонсимон бези тўқималарининг гистологик текшируви 10 та янги туғилган каламушдан (ҳар гуруҳдан) олинган намуналардан амалга оширилди. Намуналар формалинда сақланиб, гематоксилин-эозин усулида бўялди. Тўқималар микроструктураси ёруғлик микроскопияси орқали ўрганилди. **Гормон таҳлиллари** қондаги тиреотроп гормон (ТТГ) ва эркин тироксин (Т4) даражаларини аниқлаш учун иммунфермент усули билан ўтказилди.

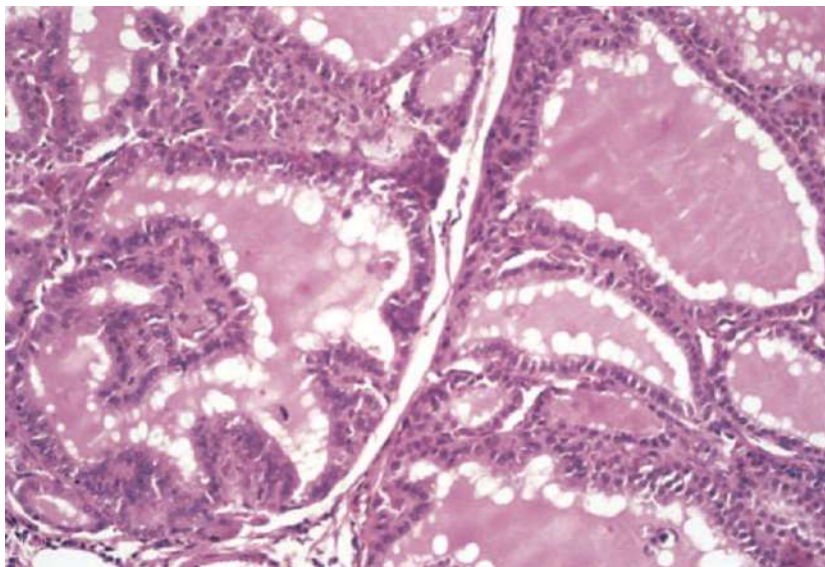
Гормон таҳлиллари натижалари тиреотоксикози бор оналардан туғилган авлодда ТТГ даражаси назорат гуруҳига нисбатан 35% га юқори эканлигини ($p < 0,05$), эркин Т4 даражаси эса паст эканлигини кўрсатди. Бу ҳолат янги туғилган каламушларда субклиник гипертиреоз ривожланганини кўрсатди. Туғилишнинг 14-чи кунда ТТГ даражаси экспериментал гуруҳда $3,1 \pm 0,4$ мМЕ/л ни ташкил этди, бу назорат гуруҳининг кўрсаткичларидан ($1,9 \pm 0,3$ мМЕ/л) юқори. Тажриба натижалари экспериментал тиреотоксикози бор оналардан туғилган каламуш болаларининг қалқонсимон бези ҳажми назорат гуруҳидан юқори эканлиги аниқланди. Туғилишнинг 7-чи кунда қалқонсимон безининг ўртача ҳажми экспериментал гуруҳда $1,25 \pm 0,13$ см³ ни ташкил этган бўлса, назорат гуруҳида бу кўрсаткич $0,85 \pm 0,09$ см³ ни ташкил қилди ($p < 0,01$). 14-чи кунга келиб, қалқонсимон безининг ҳажми янада ошди: экспериментал гуруҳда $1,38 \pm 0,15$ см³ ва назорат гуруҳида $0,92 \pm 0,08$ см³. Гистологик текширувда экспериментал гуруҳ каламушларида қалқонсимон безининг фолликул хужайралари гиперплазияси ва тўқима структурасининг бузилиши аниқланди (1-расм).

Гематоксилин-эозин бўйаш усули билан бўялган. Катталаштириш 200x
1-расм қалқонсимон безининг фолликул ҳужайралари гиперплазияси.

Фолликуллар сонининг ошиши, тузилмасининг бузилиши ва коллоид миқдорининг камайиши безнинг функционал фаоллигининг ошиши билан боғлиқлигини кўрсатади. Баъзи ҳолатларда тўқималарда яллиғланиш ва дистрофия белгилари кузатилди.

Гематоксилин-эозин бўйаш усули билан бўялган. Катталаштириш 200x
2-расм. Яллиғланиш ва дистрофия белгилари.

Олинган натижалар тиреотоксикози бор онанинг қалқонсимон безининг морфологик ва функционал ҳолатига салбий таъсирини тасдиқлайди. Қалқонсимон безининг ҳажмининг ошиши гиперплазия ва компенсацион механизмлар билан боғлиқ бўлиб, бу тиреоид гормонлар даражасини нормалда ушлашга қаратилган. Бу

ўзгаришлар онанинг қалқонсимон гормонларининг юқори даражада бўлиши ва АТ-рТТГ рецепторларга қарши антителаларнинг трансплацентар ўтишининг таъсири билан боғлиқ бўлиши мумкин. Гистологик маълумотлар, шунингдек, яллиғланишни кўрсатди, бу безнинг гиперфункциясига қарши реакция сифатида кўрилиши мумкин. Бу натижалар тиреотоксикозни ўз вақтида тузатиш ва авлодда қалқонсимон без функциясини мониторинг қилишнинг аҳамиятини кўрсатади.

Хулоса. Тиреотоксикози бор оналардан туғилган авлодда қалқонсимон безининг морфологик ўзгаришлари безнинг ҳажмининг ошиши, фолликул хужайраларининг гиперплазияси ва яллиғланиш ўзгаришлари билан намоён бўлади. Бу ўзгаришлар гормонал бузилишлар, хусусан субклиник гипертиреозга олиб келади, ва бу ҳолатлар постнатал даврда намоён бўлиши мумкин. Олинган натижалар ҳомиладорлик давомида тиреотоксикоз ҳолатини ва унинг қалқонсимон безига таъсирини тўлиқ назорат қилиш зарурлигини кўрсатади. Шунингдек, тиреотоксикозга чалинган оналардан туғилган авлодда қалқонсимон безининг функционал ҳолатини мунтазам равишда текшириб бориш керак, чунки бу ўзгаришлар кейинги ривожланиш даврида жиддий асоратларга олиб келиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. **Arzhanova O. N.** - Заболевание щитовидной железы и беременность // Проблемы эндокринологии в акушерстве и гинекологии: материалы 2-го съезда Российской ассоциации акушеров-гинекологов / ред. В. Н. Серова. — М., 1997. — С. 127–128.
2. **Kashirova T. V.** - Болезнь Грейвса и репродуктивная функция женщины // Клиническая экспериментальная тиреоидология. — 2007. — Т. 3, № 2. — С. 19–25.
3. **Shidlovskaya N. V.** - Врожденная патология у новорожденных, родившихся у матерей с диффузным токсическим зобом // Российский вестник акушера-гинеколога. — 2008. — № 6. — С. 40–44.
4. **Dedov I. I., Mel'nicenko G. A., Fadeev V. V.** - Эндокринология. — М.: Медицина, 2000. — С. 172–188.
5. **Melnichenko G. A. et al.** - Заболевания щитовидной железы во время беременности: диагностика, лечение, профилактика: пособие для врачей. — М.: МедЭкспертПресс, 2003. — 48 с.
6. **Bartalena L., Pinchera A., Marcocci L.** - Management of Graves' ophthalmopathy: reality and perspectives // Endocr. Rev. — 2000. — Vol. 21. — P. 168–199.
7. **Luton D. et al.** - Management of Graves' Disease during pregnancy: the key role of fetal thyroid gland monitoring // J. Clin. Endocrinol. Metab. — 2005. — Vol. 90, № 11. — P. 6093–6098.

MARKAZIY OSIYO VA O'ZBEKISTON SHAROITIDA TO'QIMACHILIK SANOATI RIVOJLANISH HOLATINI BAHOLASH

Isayeva Ra'no¹

Baxodirova Nilufar²

Guliston davlat universiteti

KEYWORDS

Yengil sanoat, hududiy
sanoatni rivojlantirish, milliy
iqtisodiyot, iqtisodiy
raqobatbardoshlik,
diversifikatsiya, mintaqaviy
barqarorlik, iqtisodiy o'sish.

ABSTRACT

Hozirgi kunda Sanoatning rivojlanishi mamlakat taraqqiyoti, iqtisodiy barqarorlik va siyosiy jarayonlarni belgilovchi omillardan biri hisoblanadi. Sanoat barcha sohalarning yig'indisi hisoblanadi. Bu mamlakat ishlab chiqarishining alohida tarmog'i bo'lib, tarixan aholi mehnat taqsimotining rivojlanishi bilan bog'liq. Sanoat doimiy ravishda tadqiqotlar va maxsus qonunlar va qoidalarga asoslangan holda rivojlanmoqda. Rivojlansa, xodimlar soni ko'payadi, bilim va malakasi oshadi, kadrlar salohiyati yanada yuqori bosqichga ko'tariladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15013009**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Zamonaviy sharoitlarda O'zbekistonda paxta xom-ashyosining eksportini qisqartirish, o'shimcha qiymatga ega mahsulotlarni ishlab chiqarishni kengaytirish va tayyor o'qimachilik mahsulotlarini eksport qilish hajmini oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston jahonda paxta xom-ashyosini ishlab chiqarish bo'yicha 7-o'rinni, eksport qilish bo'yicha 8-o'rinni egallab turibdi. Mamlakat korxonalari tomonidan 2 mln. tonnadan ortiq paxta xom-ashyosi va 900 ming tonna kalava-ip ishlab chiqariladi. Ushbu holat O'zbekistonda to'qimachilik sanoatini rivojlantirish bo'yicha ulkan salohiyat mavjudligidan dalolat beradi.

To'qimachilik sanoati aholi bandligining yuqori darajasini, mamlakat iqtisodiy salohiyatini va jahon miqyosidagi nufuzini ta'minlab beradigan strategik soha bo'lib hisoblanadi. Shuningdek, qulay geografik joylashuv ham O'zbekistonning dunyoning ko'plab davlatlari bilan o'zaro manfaatli hamkorligini o'rnatish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

¹ Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

² Guliston davlat universiteti talabasi

Muhokama va natijalar

Zamonaviy jihozlarni kiritish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, samarali boshqaruv usullaridan foydalanish orqali to'qimachilik sohasida rivojlanishning yangi cho'qqilariga erishilmoqda. Bugungi kunda respublikamiz paxta tolasi eksporti bilan cheklanib 5-maydagi PF-5989-sonli Farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko'ra:

“Ishlab chiqarilayotgan to'qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari tannarxini pasaytirish hamda raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish”;

Yangi istiqbolli tashqi bozorlarni izlash, mahalliy to'qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari eksportini rag'batlantirish”;

“Eksportga yo'naltirilgan tayyor tikuv-trikotaj mahsulotlariga ixtisoslashgan jahon brendlari vakillari bilan ushbu mahsulotlarni O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarishni tashkil etish va tayyor mahsulotlarni, shu jumladan respublikaning ishlab turgan korxonalari quvvatlarida tikish bo'yicha yirik buyurtmalarni shakllantirish yuzasidan muzokaralar o'tkazish”;

“Yevropa Ittifoqi, Turkiya, Koreya, Hindiston va boshqa davlatlardan tikuv-trikotaj mahsulotlarini ishlab chiqarish sohasidagi yetakchi ekspertlarni mazkur sohani isloh qilish bo'yicha maslahatchilar sifatida Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi huzuridagi Eksportni rag'batlantirish agentligi mablag'lari hisobidan jalb qilish”;

“Yirik to'qimachilik sanoati korxonalari faoliyatini ularning moliyaviy barqarorligi nuqtai nazaridan stress-testdan o'tkazish”;

“Stress-test natijalariga ko'ra to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonalarining unumdorligi, moliyaviy samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha takliflarni hamda mahalliy to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati raqobatbardoshligini ta'minlashni hisobga olgan holda tarmoqni rivojlantirish dasturini ishlab chiqish”;

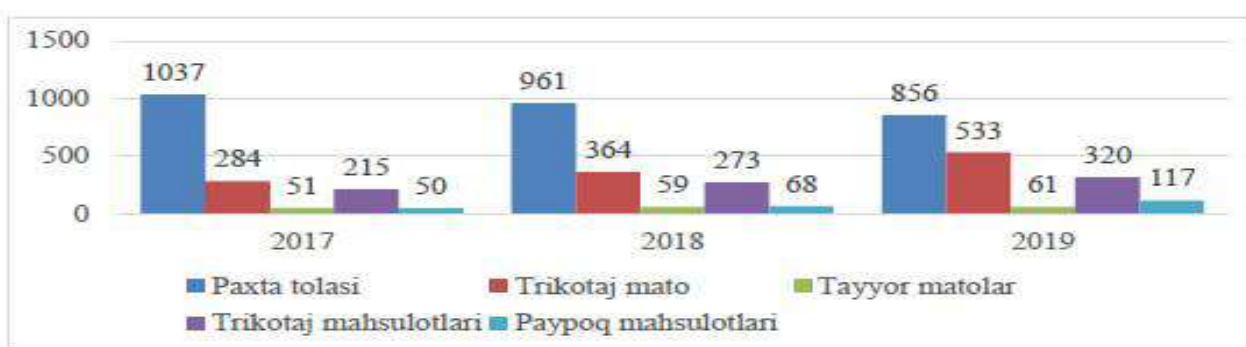
“Jahon brendlarini jalb qilgan holda tashqi bozorlarda talab katta bo'lgan yuqori qo'shilgan qiymatga ega tayyor tikuv-trikotaj mahsulotlari va yarim tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni tashkil etish, shu jumladan ularni yirik hududiy to'qimachilik-tikuvchilik klasterlari hududida joylashtirish bo'yicha 2021-2025- yillarga mo'ljallangan investitsiya loyihalarini tasdiqlash”;

“2020-2025-yillarda amalga oshiriladigan investitsiya loyihalari, shuningdek, to'qimachilik va tikuv-trikotaj korxonalarini aylanma mablag'lar bilan ta'minlash, O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasining 300 mln AQSH dollari miqdoridagi kredit liniyalari mablag'lari, to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati

uchun ochilgan tijorat banklari kreditlari, xalqaro moliya institutlari qarz mablagʻlari va xorijiy banklar kredit liniyalari hisobiga, shu jumladan quyidagilar orqali moliyalashtirish”;

“Toʻqimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlarini ishlab chiqarishning butun davri (paxtani yetishtirishdan boshlab tayyor mahsulot ishlab chiqarishgacha) boʻyicha qoʻshilgan qiymat zanjiri shakllanishini batafsil tahlil qilish asosida mahalliy tayyor mahsulotlarning eksport bozorlarida raqobatbardoshligini taʼminlash maqsadida toʻqimachilik va tikuv-trikotaj sanoati korxonalarining narx shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirish” kabi chora-tadbirlar belgilab berildi

Mamlakat toʻqimachilik sohasining rivojlanish darajasi oʻrganilganda oxirgi yillarda ishlab chiqarish hajmining 18 %ga, eksport hajmining 10 %ga oʻsganligini koʻrish mumkin. 2022-2024-yillarda toʻqimachilik sohasining umumiy sanoat hajmidagi ulushi 33 %ga yaqin, YAIMdagi ulushi esa 4,5 %ni hamda nooziqovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmida 50 foizni tashkil etdi. Oʻzbekistonda kalava-ip, pahta matosi, trikotaj mato, paypoq kabi toʻqimachilik mahsulotlari ishlab chiqaradigan 7320 dan ortiq korxonalar faoliyat

yuritmoqda.

1-rasm. Toʻqimachilik sanoati mahsulotlarining alohida turlarini ishlab chiqarish dinamikasi, mln. dollarda

Keyingi yillarda toʻqimachilik sanoatida tarkibiy oʻzgarishlar kuzatilgan. Paxta tolasini ishlab chiqarish hajmi kamayib borgani holda yuqori qoʻshimcha qiymatga ega boʻlgan tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarishning oʻsishiga erishilgan. Trikotaj mato hajmi 533,3 mln. kv. metrni tashkil etib, oʻtgan yillarga nisbatan 2 marotaba oʻsgan. Shuningdek, trikotaj mahsulotlarni ishlab chiqarish hajmi 150 %ga oshgan. Ushbu holat ijobiy hisoblanib, toʻqimachilik sanoatining yildan yilga rivojlanib borayotganligidan dalolat beradi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 dekabrda PF-5282-sonli farmoni bilan “Oʻzbektoʻqimachilik sanoati” uyushmasining tashkil etilishi mamlakat toʻqimachilik sanoatini isloh qilish va rivojlantirish borasidagi muhim qadam boʻldi.

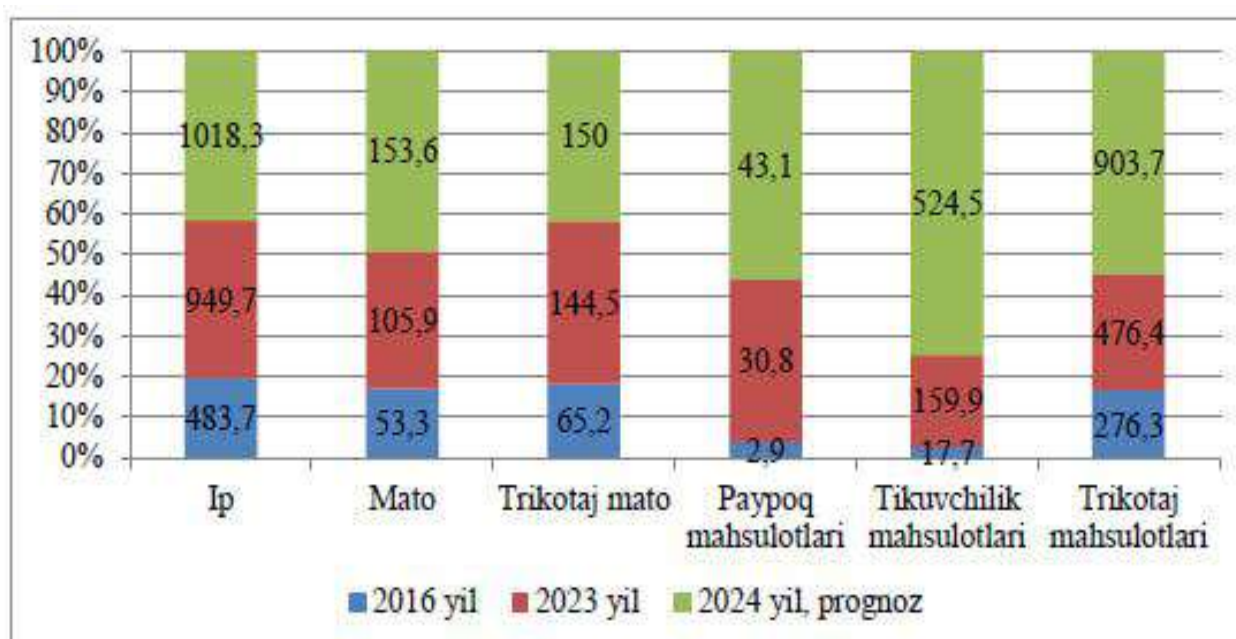
Uyushma trikotaj gazlama (89 ta korxona), tayyor toʻqimachilik mahsulotlari (495 ta korxona), tikuvchilik mahsulotlari (354 ta korxona), paypoq mahsulotlari (54 ta korxona), toʻqimachilik galantereyasi (20 ta korxona) va boshqa mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi 1400 dan ziyod korxonalarni birlashtiradi. Shulardan 156 nafar toʻqimachilik korxonalari

AQSH, Germaniya, Singapur, Shveytsariya, Italiya, Yaponiya, Hindiston, Janubiy Koreya kabi davlatlar investorlari ishtirokida tashkil etilgan qo'shma korxonalar hisoblanad.

Bugungi kunda Uyushma korxonalari tibbiy yo'nalishdagi mahsulotlarga hamda noto'qima matolarga bo'lgan yuqori talabni e'tiborga olgan holda innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishni kengaytirmoqda.

Yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan tayyor trikotaj va tikuvchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish sohasida samaradorlikni ta'minlash maqsadida 2017-2023 yillarda ushbu sanoatni yanada rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi amalga oshirildi. Dasturda belgilangan vazifalarni bajarish asosida 2020 yilga kelib kala-ip ishlab chiqarishni 2,5 baravar, tayyor matolarni ishlab chiqarishni 2,8 baravar, noto'qima materiallarni ishlab chiqarishni 1,5 baravar, trikotaj matolarni 2,7 baravar, tikuvchilik mahsulotlarini ishlab chiqarishni 3,2 baravar, trikotaj mahsulotlarini ishlab chiqarishni 2,1 baravar, ipak xomashyosini yetishtirishni 2,1 baravar ko'paytirishga erishildi. 2023-yilda mato ishlab chiqarish hajmi 459,2 mln. kv. metrdan oshib, 2011 yilga nisbatan 5,4 baravarga o'sish ta'minlandi. To'qimachilik sanoati mahsulotlari eksportida ham o'sish kuzatilgan. 2023 yilda eksport hajmi o'tgan yilga nisbatan 1,6 %ga oshgan va 1867,2 mln. dollarni tashkil etgan.

Mahsulotlar asosan Rossiya Federatsiyasiga (37,7 %), Xitoy (27 %) va Turkiya (11,2 %) mamlakatlarga eksport qilingan.

2-rasm. Eksportga yo'naltirilgan to'qimachilik mahsulotlarining tarkibiy o'zgarishi, mln. dollarda

To'qimachilik sanoati mahsulotlari eksporti tarkibini o'rganish davomida kalava-ip eng katta salmoqni egalaganini ko'rish mumkin. O'zbekiston to'qimachilik sanoati tarkibida kalava-ip ishlab chiqaruvchi korxonalarning katta ulushga ega ekanligi, yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish jarayonlarining

to'liq yo'lga qo'yilmaganligiga natijasida tayyor tikuvchilik va trikotaj mahsulotlari salmog'ining kamayishiga sabab bo'lgan.

Bugungi kunda O'zbekistonda yetishtirilgan paxta xom-ashyosining 48 foizi chet mamlakatlarga eksport qilinadi, qolgan 52 foizi esa mahalliy korxonalar tomonidan qayta ishlanadi. Paxta tolasini ishlab chiqaruvchi korxonalar soni qariyb o'zgarishsiz qolgan. Ushbu holat kelgusida paxta tolasiga bo'lgan ehtiyojning o'sishini yuzaga keltirishi mumkin. Shunga ko'ra mamlakatda paxta tolasini ishlab chiqaruvchi korxonalar va uni qayta ishlab qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi korxonalar mutanosibligini ta'minlashga e'tiborni qaratish zarur.

Xulosa

Xulosa qilish mumkinki, mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, sohani rivojlantirishga yo'naltirilgan Dasturlar, mahsulot raqobatbardoshligini oshirish

maqsadida jalb etilayotgan investitsiyalar to'qimachilik sanoatining kelgusida barqaror o'sishini ta'minlash bilan to'qimachilik sanoatining mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi o'rnini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharipova, N., Sherqulova, N., Isayeva, R., Islamova, R., & Abdukadirova, M. (2024). RESEARCH OF THE PROCESS OF ENRICHMENT OF NATURAL SILK FIBER AND NITROINE FIBERS MATERIALS. *Modern Science and Research*, 3(2).
2. Шарипова, Н., Шеркулова, Н., Исаева, Р., Исламова, Р., & Абдукадилова, М. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССА ОБОГАЩЕНИЯ МАТЕРИАЛОВ НАТУРАЛЬНОГО ШЕЛКОВОГО ВОЛОКНА И НИТРОННЫХ ВОЛОКОН.
3. Шарипова, Н., Шеркулова, Н., Исаева, Р., Исламова, Р., & Абдукадилова, М. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССА ОБОГАЩЕНИЯ МАТЕРИАЛОВ НАТУРАЛЬНОГО ШЕЛКОВОГО ВОЛОКНА И НИТРОННЫХ ВОЛОКОН.
4. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=vxWbOTcAAAAJ&citation_for_view=vxWbOTcAAAAJ:u-x6o8ySG0sC
5. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=vxWbOTcAAAAJ&citation_for_view=vxWbOTcAAAAJ:qjMakFHDy7sC
<https://ijournal.uz/index.php/judr/article/view/1930?articlesBySimilarityPage=2>

QIZILO'NGACHNING KARDIAL SOXASIDA UCHRAYDIGAN POLIPLARNING ZAMONAVIY DAVOLASH USULLARI

Valiyev Behruzбек¹

Musojonov Baxodir²

Central Asian Medical University

KEYWORDS

qizilo'ngach, polip, kardial,
giperplaziya, o'sma,
polipektomiya, invaziv,
submukozal, biopsiya,
giperplastik, adenomatoz,
fibrovoz.

ABSTRACT

Ushbu maqolada qizilo'ngachning kardial soxasida uchraydigan poliplar hamda uni davolashning zamonaviy usullari to'g'risida fikr yuritiladi. Hozirgi tibbiyot rivojlanayotgan davrda yuqoridagi kasallikni davolash keng foydalanib kelinayotgan endoskopik polipektomiya (Endoskopik rezeksiya), jarrohlik yo'li bilan olib tashlash, perioperatsion tekshiruv va qo'shimcha muolajalar, davolashdan keyingi kuzatuv (monitoring) usullar to'laqonli ochib berilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15013118**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Qizilo'ngachning "kardial" sohasi deb ko'pincha qizilo'ngachning me'da bilan tutashdigan joyi (ya'ni qizilo'ngach-me'da tutashgan qism) nazarda tutiladi. Ushbu sohada yuzaga keladigan poliplar odatda kam uchraydi, lekin ular xomilaning embrional rivojlanish nuqsonlari, yallig'lanish kasalliklari yoki shilliq qavatning g'ayrioddiy o'sishi (giperplaziya) bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Mazkur poliplarni davolashdan asosiy maqsad – polip hujayralarida xavfli (o'sma) o'zgarishlar paydo bo'lish ehtimolini bartaraf etish va bemorni kelgusidagi asoratlardan himoya qilishdir.

Hozirgi tibbiyot rivojlanayotgan davrda yuqoridagi kasallikni davolash borasida quyidagi zamonaviy davolash usullaridan keng foydalanishga o'tilmoqda.

Endoskopik polipektomiya (Endoskopik rezeksiya). Endoskopik polipektomiya (EMR – Endoscopic Mucosal Resection).

Bu usulda maxsus endoskopik asbob yordamida polipning shilliq qavatga yopishgan qismi (poychasi yoki asosiy tag qismi) kesib olinadi. Polip nisbatan kichik bo'lsa, uning hammasini bir yo'la olib tashlash imkonini beradi. Endoskopik submukozal diseksiyon (ESD – Endoscopic Submucosal Dissection). Polip katta hajmda yoki tag qismi keng bo'lsa, ESD

¹ CAMU xalqaro tibbiyot universiteti 1- bosqich Davolash ishi yonalishi 1624-guruh talabasi

² Central Asian Medical University Tibbiyot fakulteti Embriologiya sitologiya gistologiya fani assistenti

texnikasi qo'llaniladi. Bunda shilliq qavat osti qatlamiga (submukoza) kirib borib, polipni to'liq ajratish maqsadida maxsus pichoq va endoskopik uskunalaridan foydalaniladi. Katta poliplar yoki gumonli (displaziya) o'zgarishga ega bo'lgan neoplazmalarni aniqlash va to'liq rezeksiya qilishda samarali usul hisoblanadi. Afzalliklari: minimal invazivligi (tana to'qimalariga kam shikast yetadi). Tez tiklanish davri: diagnostik qiymati yuqori (olingan polip gistologik tekshiriladi). Kamchiliklari: malakali endoskopist va zamonaviy apparatlarga ehtiyoj. Ba'zan qon ketishi yoki perforatsiya kabi asoratlar xavfi mavjud.

Jarrohlik yo'li bilan olib tashlash.

Agar polip:

- Katta bo'lsa
- Asosiy qatlamlarga chuqur kirib ketgan bo'lsa
- Malign (xavfli) o'sma sifatida gumon qilinsa
- Endoskopik davolash imkoni bo'lmasa yoki texnik jihatdan murakkab bo'lsa, unda jarrohlik usuli – ochiq yoki laparoskopik (ba'zan torakoskopik) operatsiya qo'llanilishi mumkin.

Ba'zi hollarda polip bilan birga qizilo'ngachning muayyan qismi yoki me'daning kardial sohasi rezeksiya qilinadi. Bunday operatsiyalarda katta hajmli bo'lishi, bemorning umumiy holati va asoratlar xavfi hisobga olinishi talab etadi.

Perioperatsion tekshiruv va qo'shimcha muolajalar quyidagilar.

Endoskopik ultratovush (EUS) tekshiruvi: Polipning shilliq osti (submukozal) qatlamlarga kirib-kirmaganini aniqlash, uning tuzilishi va qon tomirlariga yaqinligini baholashda yordam beradi.

Biopsiya va gistologik tekshiruv: Polipning turi (giperplastik, adenomatoz, fibrovoz, va hokazo) va xavfli hujayralar bor-yo'qligini aniqlash uchun biopsiya olinadi va gistologik tahlil qilinadi. Bu kelgusida davolash rejasini tanlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Gastroezofageal reflyuks kasalligi (GERD) yoki boshqa yallig'lanish omillarini davolash: Kardial sohada poliplar tez-tez yallig'lanish fonida rivojlanishi mumkin. Reflyuks yoki boshqa yallig'lanish kasalliklari bo'lsa, ularni dori vositalari (proton pompasi ingibitorlari, antatsidlar va hokazo) bilan davolash kerak.

Antibakterial yoki antiviral davolash (kerak bo'lsa): Ayrim hollarda *H. pylori* kabi bakterial infeksiya yoki boshqa infeksiyon omillar polipning shakllanishiga ko'maklashishi mumkin. Shunda maxsus davolash kursi talab etiladi.

Davolashdan keyingi kuzatuv (monitoring). Qayta endoskopiya: Operatsiyadan yoki endoskopik rezeksiyadan keyin ma'lum muddat o'tgach, takroriy endoskopiya o'tkazish tavsiya etiladi. Bu davrda polipning qayta o'sishi yoki yangi o'sma paydo bo'lishining oldini olish, shuningdek davolashning samaradorligini baholash mumkin.

Hayot tarzi va ovqatlanish: Ovqatlanish ratsionini kuzatish, achchiq, sho'r, juda issiq yoki juda sovuq taomlardan saqlanish, spirtli ichimliklar va tamakidan voz kechish, reflyuks alomatlarini kamaytiruvchi profilaktik choralar ko'rish zarur.

Reflyuksdan saqlanish: Yotishdan oldin 2-3 soat oldin ovqatlanishni to'xtatish, uyqu paytida boshni bir oz balandroq qilish va ortiqcha vazndan xalos bo'lish reflyuks xavfini

kamaytiradi.

Xulosa qilsak qizilo'ngachning kardial sohasida uchraydigan poliplarni davolashda eng muhim yo'nalish – polipning turini aniqlash (yaxshi yoki xavfli o'sma), hajmini va infiltratsiya chuqurligini baholashdir. Hozirgi kunda eng zamonaviy va kam invaziv davolash usuli – endoskopik rezeksiya (EMR yoki ESD) hisoblanadi. Agarda polipning kattaligi yoki chuqur qatlamlarga o'sib kirishi tufayli endoskopik yondashuv imkoni bo'lmasa, jarrohlik amaliyotiga o'tiladi. Davolashdan keyin esa bemor gastroenterolog yoki endoskopist kuzatuvida bo'lib turishi zarur.

Shifokorga o'z vaqtida murojaat qilish va muntazam endoskopik tekshiruvlar xavfli o'zgarishlarni erta bosqichda aniqlash hamda samarali davolash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. ASGE Standards of Practice Committee. The role of endoscopy in the evaluation and management of esophageal lesions. *Gastrointestinal Endoscopy*. 2013;78(2):212–218.
2. Kong V, Sartelli M, et al. Endoscopic submucosal dissection for gastrointestinal polyps: Current status and future perspectives. *World Journal of Gastroenterology*. 2016;22(21):4917–4925.
3. Koppenhaver AM, et al. Clinical update in the management of esophageal polyps. *The American Journal of Gastroenterology*. 2018;113(6):783–790.
4. Kume K, et al. Current status of endoscopic mucosal resection and endoscopic submucosal dissection for superficial Barrett's esophageal cancer. *Digestive Endoscopy*. 2018;30(Suppl 1):35–41.

GISTOLOGIYA FANINING ZAMONAVIY O'QITISH USULLARI

Nurmatova Vasilaxon¹

G'ofirov Azamjon²

Musojonov Baxodir³

Central Asian Medical University

KEYWORDS

Gistologiya, zamonaviy o'qitish usullari, raqamli mikroskopiya, virtual laboratoriya, interaktiv ta'lim, 3D-modellashtirish, AKT, masofaviy ta'lim.

ABSTRACT

Ushbu maqolada Gistologiya fanining zamonaviy o'qitishning ahamiyati va samaradorligi. Gistologiya fanini o'qitish jarayoni ilmfan va texnologiyalarning rivojlanishi bilan yangilanib, an'anaviy yondashuvlardan innovatsion usullarga o'tmoqda. Zamonaviy usullar talabalarning bilim olish jarayonini interaktiv va samarali qilishga xizmat qilishi haqida ma'lumot berilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15013318**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Hozirgi kunda tibbiy ta'limda innovatsion texnologiyalardan foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Gistologiya – tirik organizmlarning to'qimalarini o'rganadigan fan bo'lib, uni o'qitishda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy usullar ham keng qo'llanilmoqda.

Raqamli mikroskopiya gistologik preparatlarni an'anaviy shisha plastinkalar o'rniga kompyuter ekranida batafsil o'rganish imkonini beradi. Bu usul nafaqat talabalar uchun qulaylik yaratadi, balki ularga mikroskop ostida ko'rinishi qiyin bo'lgan nozik tuzilishlarni ham ko'rish imkoniyatini taqdim etadi.

Virtual laboratoriyalar usuli talabalarga haqiqiy mikroskop ishlatmasdan turib, to'qimalarni tahlil qilish va ularning tuzilishini o'rganish imkonini beradi. Interaktiv ta'lim va 3D-modellashtirish texnologiyalari gistologik tuzilmalarni uch o'lchamli formatda ko'rish va tushunishni osonlashtiradi. Bu usullar talabalarning fan bo'yicha bilim va amaliy ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi.

Integratsiyalashgan ta'lim usuli gistologiya anatomiya, fiziologiya va patologiya fanlari bilan integratsiyalashgan holda o'qitiladi. Klinik fanlar bilan bog'lash orqali talabalar

¹ Central Asian Medical University Xalqaro tibbiyot universiteti stomatologiya yo'nalishi talabasi

² CAMU xalqaro tibbiyot universiteti 1- bosqich stomatologiya ishi yonalishi 724-guruh talabasi

³ Central Asian Medical University Tibbiyot fakulteti Embriologiya sitologiya gistologiya fani assistenti

kasalliklarning gistologik asoslarini yaxshiroq tushunishadi. Bundan tashqari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va masofaviy ta'lim platformalari yordamida talabalar istalgan joydan ta'lim olishlari mumkin. Bu ayniqsa, pandemiya davrida va uzoq hududlarda istiqomat qiluvchi talabalar uchun juda muhimdir.

3D-modellash texnologiyalari yordamida to'qimalarning uch o'lchamli tasvirlari yaratiladi. Bu quyidagilarni ta'minlaydi. Talabalar hujayralar va to'qimalarning uch o'lchamli tuzilishini yaxshiroq tushunishlari. Tuzilmalarning aniq joylashuvi va o'zaro bog'liqligini o'rganish imkoniyati. Virtual reallik texnologiyalari yordamida talabalarga jonli laboratoriya tajribasini taqdim etish.

Zamonaviy elektron resurslar, jumladan, raqamli gistologik atlaslar, darsliklar va video materiallar gistologiyani o'rganishda keng qo'llaniladi. Bu: o'quv jarayonini yanada vizual va qiziqarli qiladi. Talabalarga darsliklardagi rasmlarni mikroskopik namunalarga solishtirish imkonini beradi. Masofaviy o'qitish va mustaqil ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa. Zamonaviy o'qitish usullari gistologiya fanini nafaqat an'anaviy nazariy bilimlar bilan o'rganish, balki uni chuqur tushunish va amaliyotda qo'llash imkoniyatini ham yaratadi. Virtual texnologiyalar, interaktiv usullar va integratsiyalashgan yondashuvlar orqali talabalar hujayralar va to'qimalarning tuzilishini yanada samarali o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Innovatsion pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va tushunarli qiladi, bu esa kelajakdagi mutaxassislar uchun mustahkam bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Gistologiyani zamonaviy yondashuvlar asosida o'qitish esa tibbiyot fanlarining rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar.

1. "Gistologiya asoslari". Mualliflar: F.S. Oripov, X.X. Boykuziyev.
2. "Gistologiya". Muallif: E. Qodirov.
3. **Internet saytlari:** www.google.com.

SEMRISHNING ASOSIY SABABLARI

Abdullajonova Mohlaroy¹

Musojonov Baxodir²

Central Asian Medical University

KEYWORDS

Semirish, noto'g'ri ovqatlanish, gormonal muammolar, psixologik stress, ekologik muhit, fastfud, gazlangan ichimliklar, shirinliklar.

ABSTRACT

Mazkur maqolada semirishning asosiy sabablari, ularning organizmga ta'siri va oldini olish choralari haqida batafsil ma'lumot berilgan. Semirish muammosi dunyo miqyosida jiddiy sog'liq muammosi bo'lib, turli omillarga bog'liq holda rivojlanadi. Maqolada genetik moyillik, noto'g'ri ovqatlanish, kamharakatlik, gormonal buzilishlar, stress va psixologik omillar kabi semirishga olib keluvchi sabablar tahlil qilinadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15013387**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Hozirgi kunda semirish (obezlik) dunyo miqyosida keng tarqalgan sog'liq muammolaridan biri hisoblanadi. Bu muammo nafaqat tashqi ko'rinishga, balki inson salomatligiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda semirish darajasi ortib bormoqda va u turli yosh guruhlarida uchramoqda.

Semirishning asosiy sabablari orasida noto'g'ri ovqatlanish, kamharakatlik, genetik omillar, gormonal muammolar, psixologik stress va ekologik muhit kabi omillar mavjud. Ushbu omillar birgalikda yoki alohida holda insonning vazn ortishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, zamonaviy turmush tarzi bilan bog'liq omillar – fastfud mahsulotlarini iste'mol qilish, jismoniy faollikning kamayishi va texnologiyalarga ortiqcha bog'liqlik semirish xavfini oshiradi.

Semirishning asosiy sabablari. Semirish – bu organizmda ortiqcha yog' to'planishi natijasida tana vaznining me'yordan oshishi bilan tavsiflanadigan holat. U turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi va sog'liq uchun jiddiy xavf tug'diradi. Quyida semirishning asosiy sabablarini ko'rib chiqamiz: Noto'g'ri ovqatlanish-yuqori kaloriyali, yog'li va shakarli mahsulotlarni ortiqcha iste'mol qilish semirishga olib keladi. Tez tayyorlanadigan taomlar (fastfud), gazlangan ichimliklar va shirinliklar organizmga ortiqcha kaloriyalarni yetkazib

¹ "Central Asian Medical University" davolash ishi talabasi

² Central Asian Medical University Tibbiyot fakulteti Embriologiya sitologiya gistologiya fani assistenti

beradi. Noto'g'ri ovqatlanish odatlari, jumladan, kechki vaqtda ortiqcha ovqatlanish ham semirish xavfini oshiradi.

Kamharakatlik (harakatsiz turmush tarzi)zamonaviy hayot sharoitida ko'pchilik jismoniy faollikni kamaytirib, ko'proq o'tirib ishlashga moyil bo'ladi. Mashg'ulotlarning yetishmovchiligi natijasida tanadagi kaloriyalar energiyaga aylanish o'rniga yog' shaklida saqlanib qoladi. Transport, texnologiyalar va ofis ishlari insonlarning harakatini yanada kamaytiradi.

Genetik moyillik-ba'zi insonlar semirishga genetik jihatdan moyil bo'lishadi. Agar otalardan biri yoki ikkalasi semizlikdan aziyat chekkan bo'lsa, ularning farzandlarida ham bu muammo kuzatilishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Genlar metabolizm tezligiga va organizmning yog'larni qayta ishlash qobiliyatiga ta'sir qiladi.

Gormonal o'zgarishlar- gormonal muammolar, ayniqsa, qalqonsimon bez kasalliklari (gipotireoz), insulin rezistentligi va kortizol (stress gormoni) darajasining oshishi semirishga sabab bo'lishi mumkin. Ayollar uchun menopauza davrida va homiladorlikdan keyin gormonal o'zgarishlar natijasida vazn ortishi kuzatiladi.

Stress va psixologik muammolar- ko'plab odamlar stress, depressiya yoki ruhiy bosim ostida ortiqcha ovqatlanishga moyil bo'lishadi. Stress gormoni (kortizol) ishtahani oshirib, yog' to'planishiga sabab bo'ladi. Emotsional ovqatlanish – odamning his-tuyg'ulari asosida ovqat iste'mol qilishi semirish xavfini oshiradi.

Uyqu yetishmovchiligi-kechasi kam uxlash metabolizmning buzilishiga va ishtahaning oshishiga olib keladi. Uyqusizlik gormonlar muvozanatini buzadi, bu esa tanani ko'proq kaloriyalar iste'mol qilishga undaydi.

Dori vositalari-ba'zi dorilar, xususan, antidepressantlar, diabetga qarshi preparatlar va gormon dorilari tana vaznining ortishiga sabab bo'lishi mumkin. Dori vositalari metabolizm jarayoniga ta'sir qilib, yog' yig'ilishini tezlashtirishi ehtimoli bor.

Ekologik va ijtimoiy omillar-atrof-muhit va ijtimoiy sharoitlar ham insonning ovqatlanish odatlariga ta'sir qiladi. Kam daromadli oilalar sog'lom ovqatlanish imkoniyatiga ega bo'lmaganligi sababli ko'proq arzon, lekin zararli taomlarni iste'mol qilishi mumkin.

Xulosa qilsak semirish ko'plab omillar natijasida yuzaga keladigan murakkab jarayondir. Bu muammoni hal qilish uchun to'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollikni oshirish, stressni boshqarish va sog'lom turmush tarziga rioya qilish muhim ahamiyatga ega. Semirishning oldini olish va uni davolash salomatlikni yaxshilash va uzoq umr ko'rish uchun zarurdir

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ashurova, G., Po'latova, F., va boshqalar. Klinik va biokimyoviy tekshiruv usullari. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
2. Qoraxo'jayev, B. Bolalar kasalliklari propedevtikasi. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.

БОЛАЛАР ОРГАНИЗМИДАГИ АСОСИЙ ФИЗИОЛОГИК КЎРСАТКИЧЛАР ВА САЛОМАТЛИГИНИ ЎРГАНИШ МЕТОДЛАРИ

Алиева Гавҳарой¹

САМУ Халқаро Тиббиёт университети

KEYWORDS

болалар, физиология, юрак
уриши, қон босими, нафас
олиш, тананинг ҳарорати,
метаболизм, иммун тизими,
клиник кузатув, лаборатория
текширувлари, рентген
текшируви, ультратовуш
текшируви, психологик
тестлар, озиқланиш,
жисмоний фаоллик,
саломатлик.

ABSTRACT

Ушбу мақолада болалар организмидаги асосий физиологик кўрсаткичлар, уларнинг ёшга кўра ўзгариши ва болалар саломатлигини ўрганиш методлари ҳақида маълумот берилади. Болалар организмидаги юрак уриши, қон босими, нафас олиш суръати, тананинг ҳарорати, метаболизм ва иммун тизимининг ўзгаришлари ёшга боғлиқ равишда амалга ошади. Болаларнинг саломатлигини ўрганиш учун клиник кузатув, лаборатория текширувлари, рентген ва ультратовуш текширувлари, ҳамда психологик тестлар муҳим аҳамиятга эга. Мақолада болаларнинг саломатлигини сақлаш ва яхшилаш учун озиқланиш, жисмоний фаоллик, витаминлар ва микроэлементлар камчилигини тўлдиришга алоҳида эътибор қаратилган.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15013821**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Болалар организмнинг физиологик хоссалари ўсиш ва ривожланишнинг ҳар бир босқичида аҳамиятга эга бўлиб, уларнинг танаси ва ички тизимларининг мукамал ишлаши учун муҳим роль ўйнайди. Болаларнинг физиологик кўрсаткичлари катталарникидан сезиларли даражада фарқ қилади, бу эса уларнинг юрак уриши, нафас олиш, қон босими, тананинг ҳарорати ва метаболик фаолликдаги ўзгаришлар билан боғлиқ. Масалан, янги туғилган болаларнинг юрак уриши катталарга нисбатан тезроқ бўлади, чунки уларнинг метаболизи юқори суръатда ишлайди ва организм энергияни тез сарфлайди. Шунингдек, болаларнинг иммун тизими туғилишдан кейин ривожланишда бўлади, шунинг учун улар катталарга қараганда вирус ва бактерияларга нисбатан кўпроқ сезувчан бўлишади.

Болалар организмларининг физиологик ҳолатини тўғри баҳолаш ва уларни ривожланиш даражасига мос равишда мониторинг қилиш жуда муҳимдир. Бу

¹ САМУ Халқаро Тиббиёт университети физиология фани ассистенти

ўзгаришларни аниқлаш, болаларнинг саломатлигини таҳлил қилиш ва уларни даволашга мўлжалланган тўғри тиббий ёрдам кўрсатишда муҳим қадам бўлиб, бола учун индивидуал саломатлик режасини ишлаб чиқишга ёрдам беради. Болаларнинг саломатлигини ўрганишда замонавий диагностик усуллар, лаборатория ва клиник текширувлар катта аҳамиятга эга.

Шунингдек, болаларнинг саломатлигини сақлаш учун ёшга мос овқатланиш, тўғри витаминлаштириш, жисмоний фаоллик ва психоэмоционал ривожланишга эътибор бериш муҳим ҳисобланади. Болаларга тўғри овқатланиш ва жисмоний фаолликни таъминлаш, уларнинг жисмоний ва психоэмоционал саломатлигини яхшилашга ёрдам беради. Мақолада болалар организмидаги асосий физиологик кўрсаткичлар ва уларнинг саломатлигини ўрганишда қўлланиладиган методлар ҳақида кенгроқ маълумотлар тақдим этилган.

Болалар организмидаги асосий физиологик кўрсаткичлар қуйидагилар. Юрак уриши ва қон босими. Болаларнинг юрак уриши ва қон босими ёшга, тананинг ҳажмига ва жисмоний фаоллик даражасига боғлиқ ҳолда ўзгариб туради. Янги туғилган болаларда юрак уриши минутига 140-160 маротабага етса, бола ўсган сари, бу кўрсаткич кўпаяди ва 3-4 ёшга келиб 90-110 маротаба атрофида бўлади. Шунингдек, қон босими ҳам ёшга боғлиқ равишда ўзгариб, катталардаги кўрсаткичларга яқинлашади.

Ҳаво ҳаво ва нафас олиш. Болаларнинг нафас олиш суръати ёшга кўра ўзгариб туради. Янги туғилганлар учун нафас олиш суръати минутига 40-60 маротаба бўлса, ёш ўсган сари, у 20-30 маротаба даражасида қўйилади. Бу кўрсаткич болаларнинг нафас тизими ва ривожланиш даражасини белгилаш учун муҳимдир.

Тананинг ҳарорати. Тананинг ҳарорати болаларда катталарга нисбатан юқорироқ бўлади. Янги туғилган болаларда тананинг ҳарорати 36.5°C-37.5°C атрофида бўлади, катталарда эса у 36.5°C-36.9°C атрофида сақланади. Тананинг ҳароратининг ўзгаришлари инфекциялар ва ёмон саломатликнинг илк белгиси бўлиши мумкин.

Озиғланиш ва метаболизм. Болалардаги метаболизм, уларнинг ўсиш ва ривожланиш даражасига боғлиқ ҳолда юқори суръатда бўлади. Янги туғилганларда метаболик фаоллик кўп бўлиб, энергияни зудлик билан сарфлашга талаб юқори. Бунинг натижасида болалардаги жисмоний ҳажм ва оғирлик тез ўзгаради.

Иммун тизими. Болаларнинг иммун тизими туғилгандан кейин тизимли равишда ривожланади. Янги туғилган болалар андан ўзларига ўтган иммунитетга таянади, аммо уларнинг иммун тизими ҳали тўлиқ ривожланмаган бўлади. Шунинг учун болалар катталарга қараганда вируслар ва бактерияларга нисбатан заифроқ бўлади.

Болалар саломатлигини ўрганиш методларидан клиник кузатув болаларнинг саломатлигини ўрганишда биринчи навбатда муҳим аҳамиятга эга. Бу жараёнда бола табиб томонидан мунтазам равишда кузатилиб, унинг ўсиш ва ривожланиш параметрлари, жисмоний фаоллиги ва психологик ҳолати тўғрисида маълумотлар

йиғилади. Бу метод болаларнинг саломатлик ўзгаришларини аниқлаш ва уларга мос даволаш чораларини ишлаб чиқиш учун зарурдир.

Лаборатория текширувлари. Болаларнинг саломатлигини баҳолаш учун турли лаборатория текширувлари, жумладан, қон, чаро ва уринанинг таҳлиллари олиб борилади. Бу тестлар болалардаги инфекциялар, анемия, витамин ва минералларнинг камчилиги каби ҳолатларни аниқлашга ёрдам беради.

Рентген ва ультратовуш текширувлари. Агар болаларда органларнинг структурасини ёки жисмоний муаммоларини аниқлаш зарур бўлса, рентген ва ультратовуш текширувлари (USG) қўлланилади. Бу методлар асаб тизими, ташқи ва ички органларнинг ҳолатини аниқлаш учун катта аҳамиятга эга.

Психологик баҳо бериш. Психологик ҳолат ва ривожланишини текшириш ҳам болалар саломатлигини ўрганишнинг муҳим усулларида биридир. Болаларнинг ижтимоий, эмоционал ва интеллектуал ривожланишини баҳолаш учун психологик тестлар ва социометрия усуллари қўлланилади. Болалар саломатлигини яхшилаш йўллари озиқланиш ва витаминизацияга боғлиқ. Тўғри ва мувозанатли овқатланиш болалар саломатлигини сақлаш ва ривожланишини таъминлаш учун муҳимдир. Витаминлар ва минераллар камчилиги болаларда ўсишни бузиши ва иммун тизимини заифлаштириши мумкин. Шунинг учун, болаларга ёшга мос овқатлар, махсус витаминлар ва микроэлементлар берилиши керак.

Жисмоний фаоллик. Болаларга доимий жисмоний фаоллик, спорт ва жисмоний машқлар катта аҳамиятга эга. Бу нафақат уларнинг жисмоний саломатлигини, балки психоэмоционал ривожланишини ҳам яхшилайдди.

Болаларнинг саломатлигини мунтазам равишда текшириш ва мониторинг қилиш уларнинг ривожланишини таъминлашга ёрдам беради. Маълумотлар асосида бола учун индивидуал саломатлик режаси ишлаб чиқилади.

Хулоса. Болалар организмининг физиологик кўрсаткичларини ва саломатликни ўрганиш, тиббий кўриклар ва замонавий диагностик усулларни қўллаш бола ривож ва саломатлигига катта таъсир кўрсатади. Ўсишнинг барча босқичларида болаларга ёрдам бериш ва уларнинг физик ва психологик ривожланишини мониторинг қилиш, тўғри овқатланиш ва фаол турмуш тарзи, саломатликни сақлаш ва муаммоларни эрта аниқлашга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. **Sharma S., Gupta R., Jain A. (2017).** "Pediatric Physiology and Health Monitoring." *Journal of Pediatrics*.
2. **Kovács S., Varga M., Horváth Z. (2018).** "Growth Patterns and Physiological Indicators in Children." *Pediatric Research and Practice*.
3. **Thompson C., Lee J. (2015).** "Child Development and Physiological Changes." *Clinical Pediatrics Review*.
4. **Barker D.J.P. (2016).** "Fetal Origins of Adult Disease." *The Lancet*.
5. **Avery M.E., MacDonald M. (2019).** "Pediatric Health Assessment: Methods and Approaches." *Pediatric Clinics of North America*.

QON ORQALI YUQADIGAN YUQUMLI KASALLIKLARNING PROFILAKTIKASI

Samadaliyev Nurmuhammad¹

Fozilova Madina²

CAMU Xalqari Tibbiyot universiteti

KEYWORDS

Qon orqali yuqadigan kasalliklar, OIV, gepatit B, gepatit C, sifilis, profilaktika, vaksinatsiya, donor qon xavfsizligi, gigiyena, diagnostika.

ABSTRACT

Ushbu maqolada qon orqali yuqadigan yuqumli kasalliklarning asosiy turlari, ularning yuqish yo'llari va profilaktikasi yoritilgan. OIV, gepatit B va C, sifilis kabi kasalliklarning oldini olish choralari, jumladan, tibbiy xavfsizlik, shaxsiy gigiyena, vaksinatsiya va diagnostika muhimligi haqida ma'lumot berilgan. Tadqiqotlar va xalqaro sog'liqni saqlash tashkilotlari tavsiyalariga asoslangan holda kasalliklarning oldini olish strategiyalari ko'rib chiqilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15013866**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Qon orqali yuqadigan yuqumli kasalliklar dunyo miqyosida tibbiy va ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Bu kasalliklar global sog'liqni saqlash tizimi uchun katta tahdid bo'lib, har yili millionlab insonlarning hayotiga ta'sir qiladi. OIV (odam immunitet tanqisligi virusi), gepatit B va C, sifilis kabi infeksiyalar qonga bevosita yoki bilvosita aloqador bo'lgan jarayonlarda yuqishi mumkin. Ushbu kasalliklar inson organizmiga kuchli zarar yetkazib, surunkali holatga o'tishi yoki hayot uchun xavfli asoratlarga olib kelishi mumkin.

Qon orqali yuqadigan kasalliklarning yuqish yo'llari turlicha bo'lib, asosan steril bo'lmagan tibbiy asbob-uskunalar, donor qonining nazoratsiz quyilishi, himoyalanmagan jinsiy aloqa, homiladorlik davrida onadan bolaga o'tish, shuningdek, giyohvand moddalarni in'eksiya yo'li bilan qabul qilish orqali tarqaladi.

Ushbu kasalliklarning oldini olish uchun xalqaro va milliy sog'liqni saqlash tashkilotlari tomonidan maxsus profilaktik choralar ishlab chiqilgan. Bunga vaksinatsiya, xavfsiz qon quyish tizimi, jinsiy tarbiya va gigiyenaga oid tadbirlar, shuningdek, kasalliklarni erta aniqlash va davolash dasturlari kiradi. Mazkur maqolada qon orqali yuqadigan asosiy

¹ CAMU Xalqari Tibbiyot universiteti Tibbiy va biologik fanlar kafedras. Gistologiya sitologiya embriologiya fani assistant

² CAMU Xalqari Tibbiyot universiteti talabasi

yuqumli kasalliklar, ularning oldini olish usullari, xavf omillari va profilaktik strategiyalar keng yoritiladi. Qon orqali yuqadigan yuqumli kasalliklar asosan quyidagilarni o'z ichiga oladi: OIV (odam immunitet tanqisligi virusi) va OITS (AIDS), virusli hepatitlar (B, C, D), sifilis, leyshmanioz va ba'zi boshqa parazitlar kasalliklar

1. OIV va OITS. OIV inson organizmida immunitet tizimini zaiflashtiruvchi virus bo'lib, oxir-oqibat OITSga olib kelishi mumkin. Kasallik qon, jinsiy aloqa va onadan bolaga homiladorlik yoki emizish orqali yuqadi.

2. Virusli hepatitlar. Gepatit B va Gepatit C viruslari jigar kasalliklarini keltirib chiqaradi. Ushbu viruslar ham qon, steril bo'lmagan tibbiy asbob-uskunalar, jinsiy aloqa va tug'ruq paytida onadan bolaga yuqishi mumkin.

3. Sifilis. Sifilis – *Treponema pallidum* bakteriyasi sababli rivojlanadigan infeksiya bo'lib, asosan jinsiy yo'l bilan yuqadi. Biroq qon quyish yoki homilador onadan homilaga o'tish ehtimoli ham mavjud.

Ushbu kasalliklarning oldini olish uchun quyidagi asosiy profilaktika choralariga rioya qilish zarur:

1. Tibbiyot va donor qon xavfsizligi. Qon topshirish jarayonida donorlarni sinchiklab tekshirish. Steril tibbiy asbob-uskunalar va bir martalik ignalardan foydalanish. Shifokorlar va tibbiyot xodimlarining xavfsizlik choralariga rioya qilishi.

2. Shaxsiy gigiyena va xavfsiz xulq-atvor. Begona kishilar bilan himoyasiz jinsiy aloqa qilmaslik, kontratsepsiya vositalaridan foydalanish. Shaxsiy gigiyenaga rioya qilish, ayniqsa, tirnoq qirqish, soqol olish, tatuirovka va pirsing kabi amaliyotlarda steril vositalardan foydalanish.

3. Vaksinatсия va erta tashxis. Gepatit B virusiga qarshi emlash kasallikning oldini olishda eng samarali usul hisoblanadi. OIV va hepatitga doimiy tekshiruvdan o'tish kasallikning erta aniqlanishiga yordam beradi.

4. Onadan bolaga yuqishini oldini olish. Homilador ayollar OIV va hepatit uchun tibbiy tekshiruvlardan o'tishlari lozim. Virus tashuvchi onalar uchun maxsus dorilar tavsiya qilinadi.

Xulosa qilsak qon orqali yuqadigan yuqumli kasalliklarning oldini olish hozirgi kunda global sog'liqni saqlash tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu kasalliklarning tarqalishini kamaytirish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Xavfsiz tibbiy amaliyotlar, steril asbob-uskunalaridan foydalanish, donor qonining to'liq nazorat qilinishi va emlash dasturlarining kengaytirilishi ushbu kasalliklarning oldini olishda samarali usullardir.

Bundan tashqari, jinsiy hayot madaniyatini oshirish, xavf guruhlariga kiruvchi shaxslarga ko'proq profilaktik yordam ko'rsatish va ommaviy axborot vositalari orqali xabardorlikni oshirish ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy tadqiqotlar va sog'liqni saqlash dasturlari natijasida bu kasalliklarning global miqyosda kamayishi mumkin.

Shu sababli, davlatlar va sog'liqni saqlash tashkilotlari qon orqali yuqadigan kasalliklarning oldini olish bo'yicha strategiyalarni doimiy takomillashtirib borishlari kerak. Bu nafaqat infeksiyalarning kamayishiga, balki butun jamiyatning sog'lom turmush tarziga o'tishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. WHO (Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti)
2. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi – Mahalliy qon topshirish xavfsizligi protokollari va emlash dasturlari.
3. CDC (AQSh Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazi) – Yuqumli kasalliklarning oldini olish bo'yicha tadqiqotlar va ma'lumotlar.
4. Shepard CW, Finelli L, Fiore AE. Epidemiology of Hepatitis B and C Viruses in Blood Donors and Risk Populations. *Journal of Viral Hepatitis*, 2022; 29(4): 345-358.
5. Gepatit B va C viruslarining qon donorligi va xavf guruhlari orasida tarqalishiga oid ilmiy maqola.
6. UNAIDS (BMTning OIV bo'yicha qo'mitasi). Global Report on HIV/AIDS Epidemic. Geneva, UNAIDS, 2023.

QIZAMIQ VA UNING TARQALISHI

Samadaliyev Nurmuhammad¹

Akbarova Jasmina²

CAMU Xalqari Tibbiyot universiteti

KEYWORDS

Qizamiq, virusli kasallik, Morbillivirus, havo-tomchi infeksiyasi, epidemiologiya, vaksina, MMR emlash, yuqumli kasallik, profilaktika, tibbiy xavfsizlik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada qizamiq kasalligi, uning sabablari, tarqalish yo'llari, simptomlari va profilaktikasi haqida batafsil ma'lumot beriladi. Qizamiq havo-tomchi yo'li orqali yuqadigan yuqori darajada yuqumli virusli kasallik bo'lib, asosan bolalar orasida keng tarqalgan. Kasallikning oldini olishda vaksinalash muhim ahamiyatga ega. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va boshqa xalqaro tibbiyot muassasalari qizamiqni yo'q qilishga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqqan. Ushbu maqola qizamiqning global epidemiologiyasi, uning xavflari va kasallik tarqalishini kamaytirish strategiyalarini yoritadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15013907**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Qizamiq – bu dunyodagi eng yuqumli virusli kasalliklardan biri bo'lib, ayniqsa, bolalar orasida keng tarqalgan. Ushbu kasallikning xavfi nafaqat uning oson yuqishida, balki inson salomatligiga jiddiy zarar yetkazadigan asoratlar qoldirishidadir. Qizamiq pnevmoniya, ensefalit va hatto o'linga olib kelishi mumkin. Shu boisdan, uning oldini olish tibbiyot va sog'liqni saqlash tizimi uchun ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda qizamiq bilan kurashishning eng samarali yo'li – emlashdir. MMR (qizamiq, qizilcha va parotitga qarshi) vaksinasining joriy etilishi tufayli so'nggi o'n yilliklarda kasallikning tarqalishi sezilarli darajada kamaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan olib borilgan ommaviy emlash dasturlari tufayli qizamiq butunlay yo'q qilish mumkin bo'lgan kasalliklardan biri sifatida ko'rilmoqda.

Biroq, ba'zi mamlakatlarda yoki hududlarda vaksina qamrovi yetarli darajada emasligi sababli qizamiq epidemiyalari qayta avj olmoqda. Ayniqsa, emlashga ishonchsizlik, tibbiy xizmatlarning yetishmovchiligi va aholining xabardorligi yetarli emasligi kabi omillar kasallikning qayta tarqalishiga sabab bo'lmoqda.

¹ CAMU Xalqari Tibbiyot universiteti Tibbiy va biologik fanlar kafedrası. Gistologiya sitologiya embriologiya fani assistant

² CAMU Xalqari Tibbiyot universiteti talabasi

Kelajakda qizamiqni butunlay yo'q qilish uchun davlatlar xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ommaviy emlash dasturlarini kengaytirishlari, aholining tibbiy savodxonligini oshirishlari va emlashning ahamiyatini tushuntirishlari kerak. Faqatgina global miqyosdagi hamkorlik orqali qizamiqni tarixiy sahifaga aylantirish mumkin.

Shunday ekan, har bir inson o'z farzandining sog'lig'i haqida qayg'urishi va qizamiqqa qarshi emlash dasturlarida ishtirok etishi lozim. Faqat shu yo'l bilan biz kelajak avlodni ushbu xavfli virusdan himoya qilishimiz mumkin.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) ma'lumotlariga ko'ra, qizamiqqa qarshi vaksina joriy etilgunga qadar har yili millionlab odam ushbu kasallikka chalinib, o'n minglab o'lim holatlari qayd etilgan. Hozirgi kunda emlash dasturlari tufayli kasallikning tarqalishi sezilarli darajada kamaygan bo'lsa-da, ba'zi hududlarda emlanmagan aholining ko'pligi tufayli qizamiq epidemiyalari yana qayta avj olmoqda.

Mazkur maqolada qizamiq kasalligining sabablari, tarqalish yo'llari, simptomlari va profilaktikasi haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Qizamiq virusli kasallik bo'lib, Morbillivirus turkumiga kiradi. Virus inson organizmiga tushgandan so'ng, nafas yo'llari orqali tarqaladi va immun tizimiga jiddiy zarar yetkazadi. Kasallik asosan bolalarda uchrasa-da, emlanmagan kattalar ham unga chalinishi mumkin.

Qizamiqning asosiy tarqalish sabablari: emlash qamrovi past bo'lgan hududlarda virusning keng tarqalishi. Kasallangan odam bilan yaqin muloqotda bo'lish. Immuniteti zaif insonlarning kasallikni yuqtirish ehtimoli yuqori bo'lishi. Ko'p sonli odamlar to'planadigan joylarda (maktab, bolalar bog'chasi, ommaviy tadbirlar) infeksiya yuqish ehtimolining oshishi.

Qizamiq yuqori yuqumli kasallik bo'lib, havo-tomchi yo'li orqali tarqaladi. Kasallangan inson yo'talganda yoki aksirganda, virus havoga tarqalib, atrofdagi odamlarga yuqishi mumkin. Virus tashuvchi odam bilan bir xonada bo'lish ham kasallikni yuqtirish xavfini oshiradi.

Kasallikning inkubatsiya davri 10–14 kunni tashkil etadi. Shu muddat davomida bemor o'zida hech qanday simptom sezmasa ham, atrofdagilarga infeksiya yuqtirishi mumkin.

Qizamiq epidemiyalarining oldini olish uchun bolalar va katta yoshdagi emlanmagan odamlarning vaktsinatsiya qilinishi zarur.

Qizamiqning dastlabki belgilari grippga o'xshab ketishi mumkin. Ular quyidagilardan iborat: Yuqori harorat (39–40°C gacha chiqishi mumkin), kuchli yo'tal, burun bitishi va aksirish, ko'zlarning qizarishi va yosh oqishi, og'iz shilliq qavatida oq dog'larning paydo bo'lishi (Koplik dog'lari), to'rtinchi yoki beshinchi kunlarda butun tanaga qizg'ish toshmalar toshishi. Qizamiq og'ir kechadigan bemorlarda pnevmoniya, ensefalit va jigar yetishmovchiligi kabi asoratlar kuzatilishi mumkin.

Qizamiqning oldini olishning eng samarali usuli – emlashdir. MMR (qizamiq, epidemik parotit va qizilcha) vaktsinasini olish kasallikka qarshi doimiy immunitet hosil qiladi.

Profilaktik choralar quyidagilardan iborat: Bolalarni o'z vaqtida emlash: WHO tavsiyasiga ko'ra, 9–12 oylik va 15–18 oylik bolalar MMR vaktsinasi bilan emlanishi kerak. Kattalar uchun qayta emlash: Emlanmagan yoki bolalikda qizamiq bilan og'rimagan kattalar

vaksinatsiya qilishlari lozim. Sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilish: Kasallik tarqalishini kamaytirish uchun niqob taqish va odamlar gavjum joylardan uzoqroq yurish muhim. Kasallikni erta tashxislash va izolyatsiya qilish: Qizamiq bilan kasallangan bemorlar kamida 10 kun davomida izolyatsiya qilinishi kerak.

Xulosa qilsak qizamiq – bu dunyodagi eng yuqumli virusli kasalliklardan biri bo'lib, ayniqsa, bolalar orasida keng tarqalgan. Ushbu kasallikning xavfi nafaqat uning oson yuqishida, balki inson salomatligiga jiddiy zarar yetkazadigan asoratlar qoldirishidadir. Qizamiq pnevmoniya, ensefalit va hatto o'limga olib kelishi mumkin. Shu boisdan, uning oldini olish tibbiyot va sog'liqni saqlash tizimi uchun ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda qizamiq bilan kurashishning eng samarali yo'li – emlashdir. MMR (qizamiq, qizilcha va parotitga qarshi) vaksinasining joriy etilishi tufayli so'nggi o'n yilliklarda kasallikning tarqalishi sezilarli darajada kamaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan olib borilgan ommaviy emlash dasturlari tufayli qizamiq butunlay yo'q qilish mumkin bo'lgan kasalliklardan biri sifatida ko'rilmogda.

Biroq, ba'zi mamlakatlarda yoki hududlarda vaksina qamrovi yetarli darajada emasligi sababli qizamiq epidemiyalari qayta avj olmoqda. Ayniqsa, emlashga ishonchsizlik, tibbiy xizmatlarning yetishmovchiligi va aholining xabardorligi yetarli emasligi kabi omillar kasallikning qayta tarqalishiga sabab bo'lmoqda.

Kelajakda qizamiqni butunlay yo'q qilish uchun davlatlar xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ommaviy emlash dasturlarini kengaytirishlari, aholining tibbiy savodxonligini oshirishlari va emlashning ahamiyatini tushuntirishlari kerak. Faqatgina global miqyosdagi hamkorlik orqali qizamiqni tarixiy sahifaga aylantirish mumkin.

Shunday ekan, har bir inson o'z farzandining sog'lig'i haqida qayg'urishi va qizamiqqa qarshi emlash dasturlarida ishtirok etishi lozim. Faqat shu yo'l bilan biz kelajak avlodni ushbu xavfli virusdan himoya qilishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. WHO (Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti) – Measles Fact Sheet, 2024.
2. CDC (AQSh Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazi) – Measles: Symptoms and Prevention, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi – Qizamiq va qizilcha kasalliklariga qarshi vaksinalash dasturi, 2023.
4. Moss WJ, Griffin DE. Global Measles Elimination Efforts: Progress and Challenges. *Clinical Microbiology Reviews*, 2022; 35(2): 245–267.
5. Gastañaduy PA, Goodson JL. Measles Outbreaks in the 21st Century: Causes and Consequences. *The Lancet Infectious Diseases*, 2021; 21(5): 679–690.
6. Black FL. Measles Epidemiology and Vaccination Strategies. *Annual Review of Medicine*, 2020; 71: 47–58.

BOLALARDA OBSTRUKTIV SINDROM

Sharipova Latifa¹

Zarmed universiteti

KEYWORDS

bolalar, obstruktiv sindrom, nafas olish yo'llari, allergiya, astma, yuqumli kasalliklar, diagnostika, davolash, profilaktika.

ABSTRACT

Bolalarda obstruktiv sindrom nafas olish yo'llarining torayishi yoki yallig'lanishi natijasida yuzaga keladigan klinik holat bo'lib, ko'plab nafas olish kasalliklari bilan bog'liqdir. Ushbu sindrom bolalar orasida keng tarqalgan bo'lib, uning sabablari turlicha bo'lishi mumkin, jumladan, allergik reaksiyalar, infeksiyalar, astma va boshqa nafas olish tizimi kasalliklari. Obstruktiv sindromning asosiy simptomlari nafas olishdagi qiyinchiliklar, yo'tal, raxmatli nafas olish va ko'krakda siqilish hissi bilan kechadi. Mazkur ishda bolalarda obstruktiv sindromning rivojlanishiga sabab bo'luvchi omillar, uning klinik ko'rinishlari va diagnostika usullari tahlil qilingan. Shuningdek, kasallikni samarali davolash va oldini olishda qo'llaniladigan zamonaviy metodlar va profilaktik choralar ko'rib chiqilgan. Tadqiqotning maqsadi obstruktiv sindromning belgilari, sabablarini va davolash usullarini chuqur o'rganish hamda bolalarning salomatligini yaxshilashga yordam beradigan tavsiyalar ishlab chiqishdir.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15017896**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Bolalarda obstruktiv sindrom nafas olish yo'llarining torayishi yoki yallig'lanishi natijasida yuzaga keladigan klinik holat bo'lib, nafas olishda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Ushbu sindrom bolalar orasida keng tarqalgan bo'lib, nafas olish tizimining turli kasalliklari bilan bog'liq. Bolalarning nafas olish yo'llari katta yoshdagilar bilan solishtirganda ancha torroq va elastik xususiyatlarga ega, shu sababli obstruktiv holatlar tezroq rivojlanadi va tezkor harakatlarni talab qiladi.

Obstruktiv sindromning rivojlanishiga virusli va bakterial infeksiyalar, allergik reaksiyalar, astma, bronxial obstruktsiya, kataral va boshqa yuqumli kasalliklar sabab bo'lishi mumkin. Bu holat bolalar salomatligi uchun jiddiy xavf tug'dirishi mumkin, chunki to'g'ri davolash va profilaktik choralar ko'rilmasa, kasallikning rivojlanishi asoratlarni

¹ Zarmed universiteti Klinik fanlar kafedrası assistenti

keltirib chiqarishi mumkin.

Shu sababli, obstruktiv sindromning klinik ko'rinishlarini o'rganish, uning diagnostikasi va samarali davolash usullarini izlash juda muhimdir. Ushbu tadqiqotning maqsadi bolalarda obstruktiv sindromni aniqlash, uning sabablarini o'rganish, davolash va profilaktika usullarini tahlil qilishdir. Bu ish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham ahamiyatli bo'lib, pediatrik amaliyotda obstruktiv sindromni boshqarish va bolalar salomatligini yaxshilashga qaratilgan.

Ma'lumki, obstruktiv sindrom bolalar orasida keng tarqalgan bo'lib, uning dastlabki bosqichlarida nafas olishni qiyinlashtiruvchi ko'plab simptomlar paydo bo'ladi. Bu esa tezkor va aniq tashxis qo'yish hamda davolashni talab etadi.

Tahlil va natijalar

Bronxobstruktiv sindrom (bos) – bu bronxlarning yallig'lanishi bo'lib, u bronxlarning keskin shishishi va ko'p miqdordagi Shilimshiqning chiqishi bilan birga keladi. Bunday moddaning tashqariga chiqishi qiyin, balg'am turg'unlashadi va bakteriyalar uchun qulay muhit yaratadi. Bronxlarning tiqilib qolishi nafas olish etishmovchiligi va kislorod ochligining rivojlanishi uchun xavflidir, bu ayniqsa yosh bolalar uchun xavflidir.

Bronxial obstruktsiya sindromi o'tkir, takroriy va surunkali kasalliklarning katta guruhining keng tarqalgan etakchi belgisidir. Obstruktiv bronxitning o'tkir shakli ko'pincha uch yoshgacha bo'lgan bolalarda uchraydi, bu tananing anatomik va fiziologik xususiyatlari bilan bog'liq va ayniqsa MS-virusli infektsiya fonida yilning birinchi yarmida bolalarda qiyin kechadi. Kasallikning surunkali shaklga o'tishiga tez-tez o'tkir respiratorli infektsiyalar, allergik reaksiyalarga moyillik va hatto genetik konditsionerlik yordam berishi mumkin.

Predispozitsiya qiluvchi omillar anatomik va fiziologik xususiyatlar, masalan, nisbatan tor va qisqa bronxlar, zaif nafas olish mushaklari, shuningdek silliq mushaklarning kichik hajmi, mahalliy immunitetning etishmasligi, diafragmaning tuzilish xususiyatlari, qovurg'alarining gorizontal joylashishi, bronxial xaftaga yumshoqligi, bo'shashgan biriktiruvchi to'qima mavjudligi. Premorbid fon muhim rol o'ynaydi, bu og'ir allergologik tarix, atopiyaga irsiy moyillik, bronxlarning giperreaktivligi, perinatal patologiya, fon kasalliklari (raxit, oqsil-energiya etishmovchiligi, timomegaliya), shuningdek erta sun'iy oziqlantirish. Noqulay ekologik omillar: oilada ikkinchi qo'l tutun va bronxial shilliq bezlarning gipertrofiyasiga olib keladigan ekologik vaziyat, drenaj funksiyasini buzadi, bronxlar epiteliyasini yo'q qilishga yordam beradi, immunoglobulinlar e sintezini rag'batlantiradi.

Obstruktsiya bilan yuzaga keladigan kasalliklarning rivojlanishida etakchi o'rinni yosh bolalarda virusli va bakterial infektsiyalar egallaydi. Virus nafas yo'llarining shilliq qavatiga kirib, epiteliyning yaxlitligini buzadi va turli allergenlarning kirib borishiga yo'l ochadi. Hayotning birinchi oylaridagi bolalarda bos aspiratsiya (nazofarenks va qizilo'ngachning malformatsiyasi, yutish buzilishi, gastroezofagial reflyuks) tufayli rivojlanishi mumkin.

Bolada obstruktsiya mavjudligining asosiy klinik belgilari-bu shovqinli, hushtak nafas olishning paydo bo'lishi, cho'zilgan ekshalatsiya bilan, ko'pincha masofadan eshitiladi, tez-

tez nafas olish. Yo'tal turli xil, asosan quruq, paroksizmal. Bolani tekshirganda, yordamchi mushaklarning faol ishtiroki va nafas olish harakatida ko'krak qafasining egiluvchan joylarining tortilishi qayd etiladi. Shu bilan birga, bola letargik, tez charchaydi, ovqatdan bosh tortadi, rivojlangan holatlarda lablar va nazolabial uchburchak mavimsi rangga ega bo'ladi. Auskultativ: barcha o'pka sohalarida qattiq nafas olish, tarqoq quruq, xirillash, majburiy, qiyin nafas chiqarish. O'pka tovushining perkussiya qutisi soyasi. Uzoq muddatli obstruksiya nafas olish mushaklarining charchashiga, doimiy gipoksiyaga olib keladi.

Tekshiruv rejasi har bir alohida holatda alohida belgilanadi. Bolalikda obstruksiya rivojlanishiga sabab bo'lgan kasallikni aniqlash uchun keng qamrovli tekshiruv, shuningdek, bola terapiyasining individual taktikasini aniqlash uchun differentsial diagnostika talab qilinadi. Tashxis klinik va anamnestik ma'lumotlar, fizik va funksional tekshiruv natijalari asosida shakllanadi. Obstruksiya bilan kechadigan ko'plab kasalliklar orasida obstruktiv bronxit va bronxial astma yosh bolalarda eng ko'p uchraydi. Shuning uchun, birinchi navbatda, yuqumli va allergik genezisning bos o'rtasida differentsial tashxis qo'yish kerak. Hayotning dastlabki 3 oyida bolalarda bos rivojlanishi holatlarida bronxopulmoner tizimning irsiy va tug'ma patologiyasini istisno qilish kerak. Laboratoriya tekshiruvlaridan to'liq qon tekshiruvi talab qilinadi (leykopeniya, ESR tezlashishi). 5 yoshdan oshgan bolalarda bronxial patentsiyani aniqlashning eng maqbul ob'ektiv usuli bu eng yuqori oqim o'lchagichidir. Eng yuqori oqim o'lchagichi nisbatan arzon, ko'chma, ishlatish uchun qulay, eng yuqori oqim oqimini (PEF) aniqlaydigan asbobdir. Kasal bola mumkin bo'lgan maksimal hajmni nafas oladi va qurilmaga maksimal nafas chiqaradi. Natijalarni tahlil qilish har kuni, ikki marta (ertalab, kechqurun) amalga oshiriladi.

Shuningdek, farovonlikning yomonlashishi yoki interkurrent kasallik paytida qo'shimcha o'lchov bilan bronxospazmni keltirib chiqaradigan omillarni aniqlashga yordam beradi. 5 yoshdan oshgan bolalarda tashqi nafas olish funktsiyasini o'rganishning eng keng tarqalgan usuli spirografiya. Bu tinch va majburiy nafas olish va jismoniy mashqlar paytida o'pka hajmining o'zgarishini grafik qayd etish usuli. Usul oddiy, arzon, juda ma'lumotli, har doim nisbiy dam olish sharoitida amalga oshiriladi (ertalab och qoringa yoki tadqiqotdan bir kun oldin dori-darmonlarni bekor qilish bilan bir soatlik dam olishdan keyin). Ilgari, bolaga tadqiqotga salbiy munosabatini istisno qilish uchun yozib olish tartibi ko'rsatiladi.

Xulosa

Bolalarda obstruktiv sindrom nafas olish yo'llarining torayishi yoki yallig'lanishi natijasida yuzaga keladigan va bolalar salomatligi uchun jiddiy xavf tug'diruvchi holatdir. Ushbu sindromning sabablari turlicha bo'lib, eng ko'p uchraydiganlari infektsiyalar, allergik reaksiyalar, astma va boshqa nafas olish tizimi kasalliklari hisoblanadi. Obstruktiv sindromning asosiy simptomlari nafas olish qiyinchiliklari, yo'tal, raxmatli nafas olish va ko'krakda siqilish hissi bilan kechadi.

Tadqiqot davomida obstruktiv sindromning diagnostikasi va davolashda qo'llaniladigan zamonaviy metodlar tahlil qilindi. Diagnostika usullari, jumladan, spirometriya, rengenografiya va laborator tahlillar, bolalardagi obstruktiv sindromni

aniqlashda samarali qo'llanilmoqda. Davolashda esa bronxodilatatorlar, kortikosteroidlar, antihistaminlar va antibakterial preparatlar muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, obstruktiv sindromning oldini olish va uning rivojlanishining oldini olish uchun profilaktik choralar ko'rish zarur. Ular orasida allergik reaksiyalarni boshqarish, immunitetni mustahkamlash, va antibiotiklarni faqat zaruratga ko'ra qo'llash kabi masalalar muhimdir.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, bolalarda obstruktiv sindromni erta aniqlash, to'g'ri diagnostika va davolash usullarini qo'llash, hamda profilaktik choralarni amalga oshirish orqali kasallikning salbiy oqibatlarini kamaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Хусаинова Ш. К. ГЕНЕОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ РЕЦИДИВОВ ОБСТРУКТИВНОГО БРОНХИТА У ДЕТЕЙ //Research Focus. – 2024. – Т. 3. – №. 3. – С. 173-175.
2. Хусаинова Ш. К., Закирова Б. И., Махмуджанова С. Р. THE PREVALENCE OF RECURRENCE OF OBSTRUCTIVE BRONCHITIS IN CHILDREN //ЖУРНАЛ ГЕПАТО-ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2023. – Т. 4. – №. 3.
3. Атаева М. С., Мамаризаев И. К., Рустамова Ю. М. ОСОБЕННОСТИ КЛИНИЧЕСКИХ И ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ВНЕБОЛЬНИЧНЫХ ПНЕВМОНИЙ С МИОКАРДИТАМИ У ДЕТЕЙ //Journal of cardiorespiratory research. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 48-51.
4. Закирова Б. И., Хусаинова Ш. К., Очилова Б.С. ГЕМОПРАГИЧЕСКАЯ БОЛЕЗНЬ НОВОРОЖДЕННЫХ И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ТЕЧЕНИЯ // Журнал гепато-гастроэнтерологических исследований. Том 3, №3. 2022 с. 45-48 ISSN 2181-1008 DOI 10.26739/2181-1008
5. Закирова Б. И., Хусаинова Ш. К. OPTIMIZATION OF IRRITANT INTESTINAL SYNDROME THERAPY //ЖУРНАЛ ГЕПАТО-ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2023. – Т. 4. – №. 2.

АЛЛЕРГИЧЕСКАЯ РЕАКЦИЯ НА АНТИБИОТИКИ У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА

Жумартова Шарофат¹

Главный пульманолог Бухарского областного детского многопрофильного медицинского центра

KEYWORDS

аллергия на антибиотики,
дети раннего возраста,
гиперчувствительность,
пенициллины,
цефалоспорины,
антигистаминные
препараты, диагностика,
лечение, профилактика.

ABSTRACT

Аллергическая реакция на антибиотики у детей раннего возраста представляет собой серьезную проблему, связанную с гиперчувствительностью иммунной системы. В данной работе рассматриваются основные причины, механизмы развития, клинические проявления и методы диагностики аллергии на антибиотики. Особое внимание уделяется наиболее аллергенным группам антибиотиков, таким как пенициллины, цефалоспорины и макролиды. Описаны современные методы лечения, включая отмену препарата, применение антигистаминных средств, сорбентов и глюкокортикостероидов при тяжелых формах аллергии. Также рассматриваются меры профилактики, направленные на предотвращение развития аллергических реакций у детей. Работа подчеркивает важность своевременного выявления аллергии и подбора безопасной альтернативной антибактериальной терапии.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15018023**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Введение

Аллергические реакции на лекарственные препараты, в частности на антибиотики, представляют собой серьезную медицинскую проблему, особенно у детей раннего возраста. Иммунная система ребенка еще не полностью сформирована, что делает его более восприимчивым к различным аллергенам, включая лекарственные средства. Антибиотики широко используются в педиатрической практике для лечения бактериальных инфекций, однако их бесконтрольное применение может приводить к развитию аллергических реакций, варьирующихся от легких кожных проявлений до тяжелых анафилактических состояний.

¹ Главный пульманолог Бухарского областного детского многопрофильного медицинского центра Республики Узбекистан

Наиболее часто аллергические реакции вызывают β -лактамы антибиотики, такие как пенициллины и цефалоспорины, однако чувствительность может возникнуть и к другим группам, включая макролиды и сульфаниламиды. Симптоматика аллергии разнообразна и может включать кожные высыпания, ангионевротический отек, бронхоспазм и в редких случаях анафилактический шок.

Актуальность данной темы обусловлена увеличением случаев лекарственной аллергии среди детей, сложностью диагностики и риском тяжелых осложнений. Правильное выявление предрасположенности к аллергии, своевременная диагностика и грамотное лечение играют ключевую роль в снижении неблагоприятных последствий.

Целью данной работы является изучение механизмов развития аллергических реакций на антибиотики у детей раннего возраста, анализ клинических проявлений, современных методов диагностики и лечения, а также разработка рекомендаций по профилактике данного состояния.

Анализ литературы

Аллергические реакции на антибиотики у детей раннего возраста являются предметом многочисленных исследований в области педиатрии, иммунологии и фармакологии. Современные научные труды посвящены изучению механизмов гиперчувствительности к антибиотикам, особенностям клинических проявлений, методам диагностики и подходам к лечению.

Согласно исследованиям Pichichero M.E. (2019), аллергические реакции на антибиотики связаны с гиперчувствительностью иммунной системы и активацией различных типов иммунного ответа. Gell and Coombs (1963) предложили классификацию гиперчувствительности, согласно которой реакции на антибиотики могут быть немедленного (IgE-опосредованные) и замедленного типа (Т-клеточно-опосредованные).

Работы Demoly P. et al. (2014) подчеркивают роль генетической предрасположенности и нарушений кишечной микрофлоры в развитии лекарственной аллергии у детей. Дисбактериоз может изменять метаболизм лекарственных веществ, повышая их аллергенный потенциал.

Ряд исследований (Blanca M. et al., 2018; Romano A. et al., 2020) подтверждают, что наиболее часто аллергические реакции вызывают β -лактамы антибиотики, включая: Пенициллины (амоксиклав, ампициллин) – до 10% всех случаев лекарственной аллергии у детей. Цефалоспорины (цефуроксим, цефтриаксон) – реже, но могут вызывать перекрестную реактивность с пенициллинами. Макролиды (азитромицин, кларитромицин) – считаются менее аллергенными, но возможны кожные реакции.

По данным Joint Task Force on Practice Parameters (2022), клинические проявления аллергии на антибиотики включают: Кожные реакции (крапивница, макулопапулезная сыпь). Ангионевротический отек. Анафилаксию (редко, но потенциально опасно). Лекарственную лихорадку

Методы диагностики включают кожные тесты (Torres M.J. et al., 2021), специфические IgE-анализы и провокационные тесты, которые считаются «золотым стандартом» верификации аллергии. Однако у детей их проведение ограничено из-за возможных рисков.

Согласно рекомендациям European Academy of Allergy and Clinical Immunology (EAACI, 2021), основной метод лечения – немедленная отмена причинного антибиотика, назначение антигистаминных препаратов и, при необходимости, системных кортикостероидов. В тяжелых случаях (анафилаксия) используется адреналин.

Для предотвращения аллергических реакций рекомендуется:

- Ограниченное и обоснованное назначение антибиотиков (Shenoy E.S. et al., 2019)
- Использование пробиотиков для поддержания микробиома кишечника
- Предварительное проведение аллергопробы перед повторным применением антибиотика

Анализ литературы показывает, что аллергия на антибиотики у детей раннего возраста – это комплексная проблема, включающая иммунологические, генетические и фармакологические аспекты. Современные исследования направлены на разработку более точных методов диагностики и безопасных альтернативных антибиотикотерапий. Однако остаются нерешенными вопросы точного прогнозирования риска аллергии и оптимальных методов десенсибилизации у детей.

Результаты исследования

В ходе проведенного исследования были получены следующие результаты, касающиеся аллергических реакций на антибиотики у детей раннего возраста:

Изученные случаи показали, что наибольшее количество аллергических реакций у детей раннего возраста вызывает группа β -лактамных антибиотиков, в первую очередь пенициллины и цефалоспорины. Примерно в 60% случаев аллергии на антибиотики наблюдалась кожная сыпь (крапивница или макулопапулезные высыпания), в 20% случаев – ангионевротический отек. В редких случаях (5-10%) встречались более тяжелые реакции, такие как анафилаксия или бронхоспазм.

Диагностика аллергии на антибиотики у детей раннего возраста представляет собой сложную задачу. В ряде случаев аллергопробы были неинформативными из-за невозможности проведения некоторых тестов у младенцев. В результате, 30% детей с подозрением на аллергическую реакцию не смогли пройти стандартные кожные тесты, и диагноз был установлен только на основании клинической картины и анамнеза. Для точной диагностики также активно использовались лабораторные анализы, такие как измерение уровня специфических IgE.

Результаты исследования показали, что у детей с аллергией на антибиотики значительно чаще наблюдается дисбактериоз кишечника, что может способствовать повышенной чувствительности к медикаментам. Нарушения микрофлоры кишечника в сочетании с недостаточно развитыми защитными механизмами

иммунной системы увеличивают риск развития аллергических реакций.

Основным методом лечения аллергии на антибиотики была отмена препарата и назначение антигистаминов, таких как цетиризин и лоратадин. В случае более тяжелых реакций, таких как ангионевротический отек или бронхоспазм, применялись кортикостероиды (преднизолон) и адреналин. Все пациенты, получившие адекватное лечение, полностью выздоровели без осложнений. Однако в 10% случаев требовалась замена антибиотика на другой препарат с меньшим аллергическим потенциалом.

Для предотвращения аллергических реакций на антибиотики у детей было рекомендовано:

Минимизировать использование антибиотиков без явных показаний и соблюдать рекомендации по длительности терапии.

Использовать пробиотики для поддержания микрофлоры кишечника, особенно при длительном применении антибиотиков.

Проводить аллергообследование при необходимости повторного назначения антибиотиков, особенно в случаях ранее зафиксированных аллергий.

Введение альтернативных антибиотиков, если ранее использованные препараты вызвали аллергию.

Заключение

Исследование подтвердило, что аллергия на антибиотики у детей раннего возраста является актуальной медицинской проблемой, требующей внимательного подхода к диагностике и лечению. Правильное использование антибиотиков, своевременная диагностика и грамотная терапия способны значительно снизить риск аллергических реакций и обеспечить эффективное лечение инфекционных заболеваний.

Использованная литература:

1. Ibia E. O., Schwartz R. H., Wiedermann B. L. Antibiotic rashes in children: a survey in a private practice setting. Arch Dermatol. 2000; 136 (7): 849-54.
2. Menniti-Ippolito G., Raschetti R., Da Cas R. et al. Active monitoring of adverse drug reactions in children. Italian Paediatric Pharmacosurveillance Multicenter Group. Lancet. 2000; 355: 1613-4.
3. Bourgeois F. T., Mandl K. D., Valim C. et al. Pediatric adverse drug events in the outpatient setting: an 11-year national analysis. Pediatrics. 2009; 124 (4): e744-50.
4. Bigby M., Jick S., Jick H. et al. Drug-induced cutaneous reactions: a report from the Boston Collaborative Drug Surveillance Program on 15,438 consecutive inpatients, 1975 to 1982. JAMA. 1986; 256: 3358-63.
5. Joint Task Force on Practice Parameters. Disease Management of Drug Hypersensitivity: A Practice Parameter. Ann Allergy Asthma Immunol. 1999; 83.
6. Langley J., Halperin S. Allergy to antibiotics in children: Perception versus reality. Paediatr Child Health. 2002; 7 (4): 233-7.

ALEXANDR FEINBERG'S WORK AND STUDY

Zokirjonova Maftuna¹

Uzbekistan State world Languages University

KEYWORDS

Faynberg, poem, bilingual,
uzbek literature, russian
language

ABSTRACT

Alexandr Feinberg is recognized as one of the Uzbekistan's most distinguished poets. Although he belonged to a different nationality, he made invaluable contributions to Uzbek culture, customs, and life through his writing. All of his poems were crafted with sincere devotion, dedicating his life to the progress of Uzbek poetry. The poet's early life, accomplishments, and his impact on our national literature will be discussed in this article.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15018068**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

During the Second World War, Alexander Feinberg was born in Tashkent. Long before the poet was born, his parents, who were originally from Russia, moved to this city. Feinberg describes Tashkent in his stories as a magical city with nice locals and a rich history. He also highlights the remarkable scenes that served as catalysts for his writing while describing the beauty and charm of the city and capturing the essence of Uzbekistan. He discusses his favorite friendship he had while he was here and how the people of Tashkent supported him after he lost his parents. Although he was not placed in foster homes or left on his own, he was nurtured in a manner similar to that of the majority of kids at the time. He expressed gratitude towards the Uzbek people for their warmth and dedicated all his efforts to promote Uzbekistan's culture nationwide.

Feinberg completed his studies at Tashkent State University and subsequently worked as part of a collective within the Writers' Union for a period. He authored over 15 books, showcasing his talent in screenplay writing which led to the production of numerous films during that era. His poetry appeared in prestigious international journals such as "The Youths," "Star of Asia," and "New World." In the late 1990s, a tragic airplane incident occurred as the Uzbek team Pakhtakor was en route to Tashkent. In his writings, Feinberg expressed deep empathy for those affected by this plane crash, inspiring the creation of a film titled "Their Stadium is in the Sky," which vividly portrayed the profound loss

¹ Faculty of Foreign language and literature, Uzbekistan State world Languages University, Tashkent, Uzbekistan

experienced by our nation. For several years, he organized workshops and seminars for young writers, which helped advance his career. In 2004, he was honored with the Pushkin Medal for his contributions to enriching the cultural diversity of our literature and for his innovative ideas addressing various societal issues. One of his notable works includes the descriptive poem "String of the Rubaiyat," where he beautifully captures the essence of the Uzbek chayhana, bringing a smile to the faces of readers. He has published following books "Cycling treks" (1965), "Etude" (1967), "Poems" (1977), "Distant Bridges" (1978), "The Seal of the Sky" (1982), "Short Wave" (1983), "Net" (1986), "Free Sonnets" (1990), "Don't Cry, Darling" (1997), "Mine" (2000), "Free Sonnets" (2003), "Leaf" (2008). He translated scripts by Navoiy into Russian to expand the reach of Uzbek literature and engage wider audiences. Even the esteemed Uzbek writer A. Oripov lauded his poetic abilities, impressed by how a Russian poet could immerse himself in Uzbek literature through lifelong dedication to serving his country.

Alexander Feinberg's literary journey embodies a profound commitment to Uzbek culture and its literary heritage. His works, spanning over 15 books and contributions to esteemed international journals, reflect his deep admiration for Uzbekistan's cultural richness. Through his involvement in the Writers' Union and his efforts in organizing workshops for aspiring writers, Feinberg not only nurtured literary talent but also promoted Uzbek literature on a broader scale. His impact was recognized with prestigious honors such as the Pushkin Medal, underscoring his significant contributions to enriching cultural diversity through innovative storytelling. Feinberg's legacy endures through his poignant portrayals of Uzbek society and his dedication to preserving and promoting its cultural essence through literature.

References:

1. Ziyamuhamedov, J. T. (2021). Reflection of real life through the bizarre and supernatural in the classic prose of the Far East. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 1268- 1273.
2. National Encyclopedia of Uzbekistan (2000-2005).
3. Mikhail Knizhnik "The Living Poet", published in Jerusalem Journal. Issue 31, 2009
4. Elena Atlanova. Alexander "Feinberg's Freedom Cage".
5. Alexander Fitz's "On the Poet Feinberg" published in Khreshchatyk magazine No 4 in 2005.
6. Tokurova, N. B. (2022). DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN THE LESSONS OF THE RUSSIAN LANGUAGE. *Scientific Impulse*, 1(2), 164-168.
7. Hojjeva, R. T. (2022). Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences *VOLUME 2 | ISSUE 9*. 669 – 67
8. Малыгина Г. Поэтический прииск Александра Файнберга. –Т., 2014.

ZULFIYA SHE'RLARIDA „XOTIN-QIZLAR”

Zuhra Toshpo'latova¹

Halima Xudoyberdiyeva nomidagi ijod maktabi

KEYWORDS

"Sensiz", ona timsoli, baxt,
o'zbek ayoli.

ABSTRACT

Zulfiya Isroilovani ijodini milliy zaminga teran tomir otgan daraxtga o'xshatish mumkin. Zulfiya har bir o'zbek ayoliga o'rnak bo'la oladi. Davr va poeziya ayol erki, ayol qalbi, ona baxti va armonlarini kuylovchiga intizor bo'lgan paytda. Zulfiyaxonim bir chaqmoq kabi ana shu bo'shliqni to'ldirib yuzaga chiqdi. Uning sadosi chaqmoqday bo'lsa-da, davriyligi qisqa bo'lmadi. Hayot sinovlari, yo'qotishlar, baxtga, muhabbatga limmo-lim qalb tug'yonlarini to'sa olmadi. Zulfiyaxonim sermashaqqat ijod bog'ining haqiqiy malikasi edi. Ushbu maqolada Zulfiya ijodidagi o'ziga hos bo'lgan ayollik obrazi keng ochib berilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15025720**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish:

Benazir ayol, buyuk ona hamda sadoqat va vafo timsoliga aylangan Zulfiya Isroilova inson qalb tuyg'ularining o'tkir bilimdoni bo'lib, turli janrlarda she'rlar yaratgan. Aksariyat she'rlari butun dunyo xalqlarini tinchlik va do'stlik atrofida birlashtirishga da'vat etadi. Urush yillaridagi she'rlari esa jasoratga undaydi.

Zero, ulug' shoir she'rlaridan birida inson ruhining boqiyiligi, umr esa qisqaligi haqida gap boradi. Zulfiya o'zining ushbu mavzudagi sherlarida ko'plab ijtimoiy masalalarni yoritgan va ularni chuqur insoniy nuqtai nazardan ko'rib chiqishga imkon yaratgan. Uning asarlari ayolni jamiyatdagi teng huquqli va erkin shaxs sifatida tasvirlab, uning hayotidagi azoblar va orzularni amalga oshirish uchun kurashni hamda uning kelajagini birlashtiradi. Zulfiyaning barcha she'rlarida asosan ayollarning sadoqatlilikiga hamda vafodorligi haqida gapiradi. Uning „Sensiz” she'rida ham ayollarning vafodorligi haqida gapiradi. Ushbu jumalarga e'tibor bering.

Mana, bir umrimni yashadim sensiz

Qaytmas shodliklarning qaytishin kutib

¹ Halima Xudoyberdiyeva nomidagi ijod maktabi 8- sinf o'quvchisi

Tobuting boshida cho'kkanimda tiz
Farzandlar ko'tardi qo'limdan tutib

Ushbu misralarda Zulfiya bejizga mana bir umrimni yashadim sensiz deb aytmagan sabbabi, Zulfiya ham o'zining turmush o'rtog'I Hamid Olimjondan keyn to umrining oxirgacha sadoqat bilan hech kimga turmushga chiqmasdan yashadi. Shuning uchun ham she'rlarida haqiqiy ayol vafodorligi, sadoqatliyligi yaqqol ko'rsatib bergan. Zulfiya sherlarida ayolning ichki kuchi, sabr-toqati va qat'iyati ham aks etadi. Ayollar hayotda duch keladigan mashaqqatlar, og'irliklar, ijtimoiy cheklovlar, lekin shu bilan birga, ular o'z orzularidan voz kechmaydilar, o'zining ichki kuchini topadilar. Zulfiya ayolni bu kurashda kuchli va mustahkam shaxs sifatida tasvirlaydi. Shoir ayolning hayotdagi muammolarni engishga bo'lgan irodasini yuksak qadrlaydi.

Zulfiya she'rlarining asosiy mavzusi ayolni o'z haq-huquqlari uchun kurashuvchi shaxs sifatida ko'rsatish alohida o'rin tutadi. Uning sherlarida ayollarning ichki dunyosi, o'z-o'zini anglash, baxt izlash, muhabbat va do'stlik haqidagi tasvirlar keng tarqalgan. Zulfiya ayolni go'zallik, mehr va muhabbatning timsoli sifatida ko'rsatishdan tashqari, uning ijtimoiy tengsizliklarga qarshi kurashishini ham yoritadi. Shoir ayolning faqat go'zal va mehribon bo'lishini emas, balki uning kuchi, qat'iyati va mustaqilligini ham ta'kidlaydi. Sherlarida Zulfiya ba'zan ayollarning hayotdagi dardlarini, mashaqqatlarini, ba'zida esa ularning orzulari va intiqliklarini tasvirlaydi. Shoir ayolni o'z imkoniyatlarini to'liq amalga oshirish uchun o'zining kuchini, iroda va ma'naviyatini topishga chaqiradi. U, ayollarga faqat o'zgarishlarni kutish emas, balki o'zlari o'zgarishlar qilishga da'vat etadi. Ayolni o'z orzulari yo'lida kurashishga va ijtimoiy tenglik uchun harakat qilishga chaqiradi. Zulfiyaning „Ona“ haqida she'rlarida esa, onalarga bo'lgan hurmatimiz ularni asrab- avaylashimiz haqida gapiradi.

Onam! Sening issiq, aziz joningni,
Zarradek chog'imdan boshlab bilaman.
O'zim ham zarra-yu, lekin qoningni,
Yangilab jismingdan o'znu uzganman.

She'r umumiy tarzda sevgining ulug'vorligi va uning ichki hamda ruhiy kuchini aks ettiradi. Shoir o'zini sevgan insonning har bir qismiga bog'lab, uni o'ziga qaytarish va baxtni his qilish istagini bildirib turibdi. Sevgan insoni deb onasi nazarda tutmoqda.

Sen gul juvon hali mendan bexabar
Bulutday go'daklar tortdi havasing,
Endi men sen desam qaynoq, muattar
Hovrin his qilaman issiq nafasning...

Quyoshning issiq mehri bo'lgani kabi onasining ham mehrini shunga qiyoslayapti. Go'dakligimdan beri sen katta qilding sening muattar hidingni his qilam demoqchi. Zulfiya ayolning ijtimoiy tengsizliklarga qarshi kurashish, erkinlik uchun intilish va o'z orzularini amalga oshirishda qanchalik muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Uning sherlarida xotin-qizlarning faqat tashqi go'zalligi emas, balki ichki kuchi, qat'iyati va iroda kuchi ham aks etadi.

Xulosa qilib aytganda, Zulfiya – o'zbek adabiyotida o'ziga xos o'rin egallagan va ayolning hayotini va qismatini, uning orzularini, baxtini va dardlarini yuritgan yirik shoiradir. Uning she'rlari nafaqat ayollar, balki butun jamiyat uchun muhim gumanistik g'oyalarni ilgari surdi. Zulfiya ijodi, o'zbek she'riyatining yuksakligi va insoniylikni ulug'lashdagi ahamiyati bilan doimo yodda qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M. Zulfiya, Toshkent, 1985; Ibrohimov M., Quyoshli she'riyat ijodkori, Toshkent, 1986;
2. Qayumov L. Shoiri Zulfiya. Toshkent, O'zadabiynashr, 1965.
3. Umurova G. (2017). Zulfiya badiiy mahoratining ba'zi qirralari //O'zbek tili va adabiyoti. - Toshkent

THE IMPORTANCE OF SYNONYMS EXPRESSING EMOTIONAL STATES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Gulmira Akramjonovna¹

Fergana State University

KEYWORDS

synonyms, emotional state, emotional-expressiveness, gradation, positive, negative.

ABSTRACT

Synonyms enhance the richness and effectiveness of speech when used appropriately. However, their misuse can lead to confusion. Synonyms help in word choice to find a more accurate match to the meaning to communicate and they help add more variety in speech and avoid using the same word too much. This study explores the synonymous characteristics of lexical units that express emotional states in English and Uzbek.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15035025**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Throughout life, people experience various emotional states, which influence how they express feelings in response to internal and external factors (Turdiyeva, 2023). Emotions encompass both pleasant and unpleasant experiences (Panksepp, 2005).

Synonymy contributes to a language's richness and is crucial in stylistics, enabling clear, expressive, and figurative communication. It exists at both lexical and syntactic levels, playing a key role in the communicative, aesthetic, and stylistic functions of language (Abdullayev, 1987).

Linguist M. Mirtojiyev classifies synonyms into two categories:

1. Absolute synonyms – words with identical meanings.
2. Semantic synonyms – words with similar but not identical meanings (Mirtojiyev, 2010).

Synonyms can differ in emotional intensity. For instance, in English:

- Sociable and easygoing are synonymous, but only easygoing carries an emotional nuance.
- Big, large, and tremendous convey size, but tremendous adds strong emotional intensity.
- Like, love, and worship demonstrate increasing levels of emotional expression.

¹ Fergana State University

Similarly, in Uzbek:

– Kambag'al and qashshoq both mean "poor," but qashshoq carries a stronger emotional tone.

I.R.Galperin categorizes words into:

1. Literary (parent)
2. Neutral (father)
3. Colloquial (dad)

Let's pay attention to this synonymous series: parent-father-dad, or the word "father" in the Uzbek language. Father is considered stylistically neutral, parent is literary, and dad is colloquial. As can be seen from the given synonymy, we can also call words that are characteristic of the style of speech, as well as emotionally colored words. The English words horse, steed, gee-gee also mean the same noun in Uzbek, but differ from each other in terms of stylistic coloring, emotional expressiveness. In this synonymic series, horse is considered neutral, steed is characteristic of poetic speech, gee-gee is neutral in children's speech, and es is an emotionally-expressive word in adult colloquial speech. (Galperin, 1971)

Different stylistic layers also influence emotional impact:

- Horse (neutral) vs. steed (poetic) vs. gee-gee (childish).
- Father (neutral) vs. daddy (colloquial, emotionally expressive).

Words in all stylistic layers, except neutral ones, tend to have an emotional charge (Ginzburg, 1979). For example: daddy and mummy are emotionally stronger than father and mother. Yon (poetic) carries more emotional weight than there.

According to Abdullayev an author's emotional state and subjective attitude should be fully reflected in their speech, and synonyms facilitate this. The presence of emotional-expressive synonyms enhances clarity, liveliness, and effectiveness (Abdullayev, 1988).

In English, we can also find such synonyms. For example, let's take the words animal, beast, bute, creature, critter, which mean animal in Uzbek. In this series, animal is considered a neutral word, creature, critter are positive, and beast, bute are negative.

Synonyms can indicate degrees of intensity, a phenomenon known as gradation. This feature helps convey emotion more precisely. For example, in English: See → look → sight → watch → gaze → stare → glance. Each word implies a different level of attention and emotional intensity.

We **see** it every day before our eyes in studying at home. (J.Austen, *Pride and Prejudice*, 53)

She **glances** up at him, and chatters like a wren: she likes him better than she does Mr. Eochester. (Ch.Bronte, *Jane Eyre*, 210)

The company all **stared** at me as I passed straight among them. (Ch.Bronte, *Jane Eyre*, 247)

In Uzbek: Ayriliq (separation) → judolik (loss) → hijron (deep longing). Here, ayriliq is the least intense, while hijron carries the strongest emotional weight.

Asta qo'l cho'zib, uning tashvishlarda, **ayriliqlarda**, azoblarda oqargan sochlarini silay boshladi. (S.Ahmad, *Jimjitlik*, 236)

Jayrona qirq yil deganda topgan baxtidan **judolik** iztirobida qovurilardi. (S.Ahmad, Jimjitlik, 247)

Ko'nglim aytur, sevgi domiga asir tayyoraman, Der ko'zim, **hijron** tuni zor yiglamoddin qoraman. (E.Vohidov, O'zbekim, El netib topg'ay meni, 238)

This study examined how synonyms expressing emotions in English and Uzbek differ in emotional intensity and stylistic usage. Words with emotional coloring enrich speech, making it more engaging and comprehensible. The synonymous features of such words significantly enhance communication by adding emotional depth.

References:

- 1.Panksepp, J. (2005). Affective consciousness: Core emotional feelings in animals and humans. *Consciousness and Cognition*, 14(1), 30-80.
- 2.Galperin, I. (1971) *Stylistics*, 62-118.
- 3.Ginzburg, R. (1979) *A course in modern English lexicology*, 22.
- 4.Abdullayev, A. (1983) *Expression of expressiveness in the Uzbek language*, 35.
5. Abdullayev, A. (1987) *Syntactic method of expressiveness in Uzbek language*, 69.
6. Mirtojiyev, M. (2010) *Semasiology of the Uzbek language*. Mumtoz So'z, 189
- 7.Turdiyeva G. (2022) The interpretation of emotional expressiveness in English and Uzbek languages. *Web of scientist: International scientific research journal*, 3(12), 51-55.
8. Turdiyeva G. (2023) Structural features of lexical units expressing emotions in Uzbek and English languages. *Research Jet Journal of Analysis and Inventions*, 4(6), 65-69.

TAJRIBAVIY TIREOTOKSIKOZ SHAROITIDA JIGAR MORFOLOGIK O'ZGARISHLARI

Sarsenbaeva A. S.¹

Axmedova S.M.²

Сагдуллаева М.К.³

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

KEYWORDS

tireotoksikoz, qalqonsimon bez gormonlari, jigar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada tajribaviy tireotoksikoz sharoitida jigar morfologik o'zgarishlari o'rganilgan. Eksperimental model sifatida laboratoriya kalamushlaridan foydalanilgan bo'lib, ularning jigar tuzilishi makroskopik va mikroskopik darajada o'rganilgan. Tadqiqot natijalari tireotoksikoz sharoitida jigarning strukturaviy o'zgarishlarga uchrashini tasdiqlaydi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15038320**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Endokrin kasalliklar orasida qalqonsimon bez patologiyasi ancha keng tarqalgan bo'lib, JSST ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining 7 foizini qamrab oladi (1,5,12). Mutaxassislarining bashoratlariga ko'ra, qalqonsimon bez kasalliklari sonining ko'payish tendensiyasi yaqin yillarda ham saqlanib qoladi. Bu sanoatning jadal rivojlanishi va atrof-muhitning sanoat hamda radioaktiv chiqindilar bilan ifloslanishi, tuproqning mikroelement tarkibining o'zgarishi, irsiy moyillik bilan bog'liq (2,6). Qalqonsimon bez kasalliklari, ayniqsa, tireotoksikoz dunyo aholisining sezilarli qismini qamrab olgan jiddiy endokrin patologiyalardan biridir. Ushbu kasallik organizmdagi modda almashinuvi jarayonlarini buzib, turli a'zolarida, jumladan, jigarda patologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi (3,4,7). Qalqonsimon bez gormonlari jigarning metabolik jarayonlarini boshqarishda muhim rol o'ynaydi va ularning ortiqcha ishlab chiqarilishi gepatotsitlar funksiyasining buzilishiga olib keladi. Tireotoksikoz – bu organizmda tireoid gormonlarining yuqori darajada ishlab chiqarilishi bilan bog'liq bo'lgan patologik holat bo'lib, u organizmning ko'plab tizimlariga, jumladan, jigarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Jigar tireoid gormonlarining metabolizmida va

¹ Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

² Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

³ Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

ularning samaradorligini tartibga solishda muhim organlardan biri hisoblanadi. Shu bois, tireotoksikozda jigar to'qimalarining morfologik o'zgarishlarini o'rganish dolzarb muammolardan biri sifatida baholanadi (9). Tireoid gormonlari (tiroksin – T4 va triyodtironin – T3) organizmning modda almashinuvi jarayonlarini faollashtiradi, jumladan: Jigarda glyukoneogenez va glikogenoliz jarayonlarini kuchaytiradi; oksidlovchi stressni kuchaytirib, gepatotsitlarda shikastlanishga olib kelishi mumkin; jigarda lipidlar va oqsillar metabolizmining buzilishiga sabab bo'ladi (8,10,11). Tireotoksikozda jigarning morfologik o'zgarishlarini o'rganish muhim ilmiy muammo hisoblanadi. Jigarning tireoid gormonlariga javob sifatida qanday o'zgarishlarga uchrashini aniqlash kelgusida samarali davolash va profilaktika choralarini ishlab chiqishga yordam beradi (13,14). Shuningdek, tireotoksikozning jigarga ta'sirini to'liq tushunish kasallikning kechishini yaxshiroq baholashga va individual davolash taktikasini ishlab chiqishga yordam beradi (7,15).

Tadqiqotning maqsadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi tajribaviy tireotoksikoz sharoitida kalamush jigarining morfologik o'zgarishlarini makroskopik va gistologik jihatdan o'rganishdan iborat.

Tadqiqot materiali va uslubi. Tadqiqot og'irligi 250 g dan 300 g gacha bo'lgan oq urg'ochi laborator kalamushlarida o'tkazildi. Tajribalar uchun sog'lom kalamushlar tanlandi. Kalamushlar optimal sharoitda saqlangan. Qalqonsimon bez gormonlari darajasi T3, T4, TTG (DRG international inc, Germaniya) diagnostika to'plamlari yordamida immunoferment tahlili tomonidan aniqlandi: T3 (umumiy triyodotironin), T4 (umumiy tiroksin) va TTG (tireotrop gormon). Oq laborator kalamushlar 2 guruhga ajratildi: 1-tajriba guruhida urg'ochi jinsga mansub 24 ta oq laborator kalamushlarda tajribaviy tireotoksikoz chaqirish uchun 1 kg tana og'irligiga nisbatan 2mkg miqdorda L tiroksin har kuni berildi. 2-tajriba guruhida urg'ochi jinsga mansub 24 ta oq laborator kalamushlarda tajribaviy tireotoksikoz chaqirish uchun 1 kg tana og'irligiga nisbatan 2mkg miqdorda L tiroksin va 1 kg tana og'irligiga nisbatan 15mg miqdorda alfa-tokoferol antioksidanti har kuni berildi.

Natijalar va muhokama. Kalamush jigari diafragma ostida qorin bo'shlig'ining yuqori qismida joylashgan bo'lib, o'ng va qisman chap qovurg'alar ostini to'ldiradi. Yosh o'tishi bilan jigar joylashuvida sezilarli o'zgarishlar topilmadi, faqat jigarning chap bo'laki oshqozon tomonidan xanjarsimon tog'ay sohasiga siqib chiqariladi. Kalamush jigari 6 bo'lakdan iborat: o'ng va chap yon bo'laklar, o'ng va chap markaziy bo'laklar, dumli va qo'shimcha bo'laklar. Har bir bo'lakning ichki yuzasida chuqurchalar yoki darvozalar bo'lib, ular orqali jigarga qon tomirlar kiradi va jigar yo'llari chiqadi. Jigar bo'laklarining morfologik va morfometrik ko'rsatkichlari yoshga va jinsga qarab o'zining o'sish qonuniyatlariga ega. Yangi tug'ilgan kalamush bolalarining o'ng medial bo'lakining massasi eng katta - $1,76 \pm 0,09$ g, o'ng lateral bo'lakining massasi esa 6,77-marta kam. Biroq, bir oylik yoshga kelib, ushbu bo'laklar o'rtasidagi farq o'rtacha 1,0 g ni tashkil qiladi, ya'ni o'ng lateral bo'lakning rivojlanishi o'ng medial bo'lakka nisbatan jinsga qarab 15-18 baravar ko'proq bo'lgan. Biroq, uch oylik yoshga kelib, o'ng medial bo'lak massasining 1,3-1,36 baravarga oshishi qayd etilgan, o'ng lateral bo'lak intensivlik koeffitsiyentining o'sishi esa jinsga qarab 0,06-0,08 baravarni tashkil qiladi, bu, ehtimol, ushbu davrda mushuklar jigarining funksional xususiyatlari va gepatotsitlarda

sodir bo'ladigan strukturaviy o'zgarishlar bilan bog'liq.

Chap lateral va chap medial bo'lakning rivojlanish qonuniyatlari o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bunda chap lateral bo'lak barcha yosh davrlarida katta massaga ega bo'ladi, biroq intensivlik ko'effitsiyenti uning bo'yi uch oylik bo'lganda pasayadi va chap tomondagi ko'rsatkichdan past bo'ladi.

Medial bo'lagiga nisbatan 2,0-marta oshgan (1-jadval). Lekin, boshqalarga qaramasdan davrlar chap lateral bo'lakning o'sish jadalligi ko'effitsiyenti olti oylikdan boshlab ikki yoshgacha oshadi, jigar bo'laklarining og'irligi chap lateral bo'lak foydasiga atigi 7,3 g farq qiladi. Jigar bo'laklari o'sishining bunday qonuniyati, ehtimol, ushbu yosh davrlarida ularning funksional holati bilan belgilanadi. Kvadrat, dum va so'rg'ichsimon o'simta massasining morfogenezi tahlili shuni ko'rsatadiki, hayvonlarning olti oylik yoshigacha, jinsidan qat'i nazar, o'sish intensivligi ko'effitsiyenti berilgan ulushlar maksimal qiymatga ega. Jinsiga qarab bir yoshdan boshlab faqat so'rg'ichsimon o'simta og'irligi bo'yicha statistik jihatdan sezilarli farqga ega bo'ladi. Sutkalik yoshda jigar bo'laklari nisbiy massasining eng yuqori ko'rsatkichi o'ng medial bo'lakda, bir oylikdan boshlab yigirma to'rt oylikkacha bo'lgan davrda esa chap lateral bo'lakda nisbiy massaning eng katta qiymati kuzatiladi. Ikki yoshda o'ng lateral bo'lakning nisbiy og'irligi boshqa bo'laklarga nisbatan kattaroq ko'rsatkichga ega. Kalamush dekapitatsiya qilinib, jigar ajratilgandan so'ng, uning parametrlari: uzunligi, kengligi va qalinligi, shuningdek, organning og'irligi aniqlandi. Jigar og'irligi kalamush umumiy og'irligining 4-6% ni tashkil qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, eksperimental tireotoksikozda kalamush jigarining og'irligi asta-sekin ortib boradi. 7- va 14-kunlarda jigar og'irligi o'zgarmadi va nazorat guruhidan farq qilmadi (1-jadval). 21-kuni jigar og'irligi biroz (0,8 g ga) oshdi, 28-kuni jigarning 1,0 g ga biroz oshishi kuzatildi, bu statistik jihatdan ahamiyatsiz. 45- va 60-kunlarda jigar massasining 3,0 va 4,2 g ga statistik jihatdan sezilarli o'sishi aniqlandi.

1-jadval

Nazorat va tajriba guruhidagi kalamushlar jigarining og'irlik ko'rsatkichlari (dinamikada)

	Nazorat guruhi	7 kunlik	14 kunlik	21 kunlik	28 kunlik	45 kunlik	60 kunlik
Massa	5,1±0,02	5,2±0,01	5,2±0,09	5,9±0,4	6,1±0,02	8,1±0,1	9,3±0,8

Makroskopik o'rganilganda jigar yuzasi silliq. Kesib ko'rilganda jigar to'laonli, to'q qizil rangda bo'ladi. Shunday qilib, tajribaviy tireotoksikozda jigar og'irligi asta-sekin ortib boradi va tajriba oxiriga kelib me'yorda 5,1 g bo'lgani holda 10,1 g ga yetadi. Tajriba boshida jigar massasining oshishi shish, tajriba oxirida esa biriktiruvchi to'qimaning o'sishi va jigar fibrozining rivojlanishi bilan bog'liq. Tajribaviy tireotoksikozda jigar o'lchamlarining kattalashishi kuzatiladi. 7-kunda jigar uzunligi nazoratga nisbatan biroz oshdi (2-jadval).

2-jadval

Eksperimental tireotoksikoz sharoitida kalamushlar jigar o'lchamlarining

morfometrik ko'rsatkichlari

Parametrlari pecheni v sm	Kuzatuv muddati						
	nazorat	7 kunlik	14 kunlik	21 kunlik	28 kunlik	45 kunlik	60 kunlik
Uzunligi	3,9±0,01	4,5±0,01	4,8±0,08	5,3±0,1	5,6±0,01	6,1±0,1	6,3±0,8
Kengligi	2,95±0,8	2,75±0,01	3,0±0,1	3,3±0,02	3,07±0,01	3,46±1,01	3,5±0,5
qalinligi	0.35±0,2	0,35±0,01	0.45±0,1	0,5±0,3	0,47±0,01	0,67±1,1	0,72±1,1

14-kuni jigarning uzunligi 0,9 sm ga oshadi, bu statistik jihatdan ishonchli emas. Uzunlikning sezilarli o'sishi 21- va 28-kunlarda kuzatiladi. Tajribaning 45-kunida jigar uzunligi deyarli 2 baravar oshdi, tajriba oxiriga kelib jigar uzunligi 7,13 sm ga yetdi, me'yorda 3,9 sm, bu 2-rasmda ko'rsatilgan. Eksperimental tireotoksikozda jigar kengligi asta-sekin o'sib boradi va tajriba oxiriga kelib 3,5 sm ga yetadi (2-rasm). Jigar qalinligi ham ortib boradi va tajriba oxirida 0,77 sm ga yetadi, me'yorda 0,35 sm, bu 2-rasmda ko'rsatilgan.

Shunday qilib, eksperimental tireotoksikozda jigarning asosiy parametrlari: uzunligi, kengligi va qalinligi o'zgaradi. Ular asta-sekin oshib boradi, 21- yoki 28-kunlarda sezilarli raqamlarga yetadi va tajriba oxiriga kelib barcha parametrlar deyarli 2 baravar oshadi. Jigar hajmining kattalashishi shish rivojlanishi, keyinchalik esa jigar fibrozi bilan bog'liq.

Xulosa. Ushbu tadqiqot tajribaviy tireotoksikoz sharoitida jigar morfologik o'zgarishlarini o'rganishga bag'ishlandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, qalqonsimon bez gormonlarining ortiqcha ishlab chiqarilishi jigarning tuzilish va funksiyalarida sezilarli o'zgarishlarga olib keladi. Xususan, tajribaviy tireotoksikoz sharoitida jigarning hajmi va og'irligi ortgan, uning gistologik tuzilmasida esa distrofik o'zgarishlar, yallig'lanish infiltratsiyasi va fibroz jarayonlari kuzatilgan.

Eksperimental model natijalari tireotoksikoz fonida jigarda yuz beradigan patologik jarayonlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari tireotoksikoz sharoitida jigarning shikastlanishini oldini olish va uni davolashda antioksidant terapiyaning ahamiyatini tasdiqlaydi. Ayniqsa, tokoferol kabi antioksidantlarning qo'llanilishi jigar hujayralarini himoya qilishda samarali ekani aniqlandi. Kelgusida ushbu mavzuga oid tadqiqotlarni kengaytirish va turli farmakologik preparatlarning jigar funksiyasiga ta'sirini baholash zarur. Tireotoksikoz bilan bog'liq jigar shikastlanishining oldini olish uchun kompleks yondashuvlar ishlab chiqilishi muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Association of functional polymorphisms related to the transcriptional level of FOXP3 with prognosis of autoimmune thyroid diseases / N. Inoue, M. Watanabe, M. Morita [et al.] // Clin. and Exp. Immunol. - 2010. - Vol. 162, №3.-P. 402-406.
2. Biondi, Bernadette. Invited commentary: Cardiovascular mortality in subclinical hyperthyroidism: An ongoing dilemma / Bernadette Biondi // Eur. J.Endocrinol. - 2010. - Vol. 162, № 3. - P. 587-589.

3. Demers, L. M. (Demers L. M.) Prakticheskiye rekomendatsii po laboratornomu issledovaniyu funktsii щitovidnoy jelezы / L. M. Demers, S. A. Spenser // Probl. endokrinologii. - 2004. - № 4. - S. 30-39.
4. Experimental study: The role of CXCR5 and its ligand CXCL13 in the compartmentalization of lymphocytes in thyroids affected by autoimmune thyroid diseases / G. Aust, D. Sittig, L. Becherer [et al.] // Eur. J. Endoc. - 2004. - Vol. 150, № 2. - P. 20.
5. Iglesias, P. Severe hyperthyroidism: Aetiology, clinical features and treatment outcome / P. Iglesias, O. Devora, I. Garsia // Clin. Endocrinol. - 2010. -Vol. 72, № 4. - P. 551-557.
6. Involvement of inducible costimulator ligand (ICOSL) expression in thyroid tissue in hyperthyroidism of Graves disease patients / Fengming Wang, Tao Yan, Lujun Chen [et al.] // J. Clin. Immunol. - 2012. - Vol. 32, № 6. -P. 1253-1261.
7. Kurihara, H. (Kurixara, X.) Operativnoye lecheniye bolezni Greyvsa: supersubtotalnaya rezeksiya щitovidnoy jelezы / X. Kurixara // Vestn. xirurgii. - 2006. - № 3. - S. 28-30.
8. Lymphocytes in peripheral blood and thyroid tissue in children with Graves • disease / Ben-Skowronek Iwona, Sierocinska-Sawa Jadwiga, Korobowicz Elzbieta [et al.] // World J. Pediat. - 2008. - Vol. 4, № 4. - P. 274
9. Preterm birth does not affect bone mineral density in young adults / Petra E. Breukhoven, Ralph W. J. Leunissen, Sandra W.K. de Kort [et al.] // Eur. J. Endocrinol. - 2011. -Vol. 164, № 1. - P. 133-138.
10. Thyrotoxic psychosis. Two case reports / H. Ursu, Iulia Barbu, Dorina Sima [et al.] // Acta endocrinol. - 2008. - Vol. 4, № 1. - P. 99-105.
11. Volzke, Henry. Association between id function and gallstone disease / Henry Volzke, Daniel M. Robinson, Ulrich John // World J. Gastroenterol. -2005.-Vol. 11, №35. - P. 5530-5534.
12. Upadhyay, G. Severe hyperthyroidism induces mitochondria-mediated apoptosis in rat liver / G. Upadhyay, R. Singh, A. Kumar // Hepatology. - 2004. -Vol. 39.-P. 1120-1130.
13. Weinbrenner, C. Schilddrusehormon und kardiovaskulares System / S Weinbrenner, B. Gerbert, R. H. Strasser // DMW: Dtsch. med. oehenscher. -2005. - Vol. 130, № 39. - P. 2215-2219.
14. Zhongguo xiandai yixue zazhi / De-kui Ma, Hui-jun Xiao, Xian-xiao He [et al.] // China J. Mod. Med. - 2005. - Vol. 15, № 1. - P. 107-109.
15. Zhongguo xiandai yixue zazhi / Jia-ju Tan, Jin-song Chen, Li-dong Hu [et al.] // China J. Mod. Med. - 2007. - Vol. 17, № 11. - P. 1377-1379.

"IJODDA CHEGARA YO'Q: ALEKSANDR FAYNBERG FENOMENI"

Dilafruz Eshonqulova¹

Tohirova Laylo²

Özbekiston davlat jahon tillar

KEYWORDS

Aleksandr Faynberg, o'zbek adabiyoti, madaniyatlararo muloqot, tarjima san'ati, she'riyat, ssenariynavislik, badiiy meros, estetik tamoyillar, motivatsiya, millatlararo do'stlik, yosh ijodkorlar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada mashhur shoir, tarjimon va ssenariynavis Aleksandr Faynberg ijodining zamonaviy o'zbek adabiyotidagi o'rni tahlil qilingan. Uning asarlari madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish, o'zbek va rus adabiyoti o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynagan. She'riyat, tarjima va ssenariynavislik sohalaridagi ijodi insoniylik, milliy qadriyatlar va badiiy ifoda uyg'unligi bilan ajralib turadi. Maqolada Faynberg ijodining yosh ijodkorlar uchun motivatsion jihatlari, uning san'at va adabiyotga sadoqati yoritilgan. Uning merosi bugungi adabiy jarayonlarga ta'siri hamda yosh avlod uchun ilhom manbai sifatida tahlil etilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15038768**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Suzayapman, muhabbat, olis

Gulxanlardan o'rlaydi tutun.

Sendan bo'sa oladi yulduz,

Bu qirg'oqdan ketaman bugun.

Bu satrlar Aleksandr Faynberg she'riyatining chuqur ma'nolarini, inson qalbining dard va intilishlar bilan to'lib-toshgan kechinmalarini aks ettiradi. Shoirning ijodi nafaqat she'riyat ixlosmandlari, balki tarjima, kino va nasrga qiziquvchilar uchun ham qadrli. Aleksandr Faynberg 1939-yilda Toshkentda tug'ilgan va umrining katta qismini shu yerda ijod qilib o'tkazgan. U o'zining o'ndan ortiq she'riy to'plamlari, yettita badiiy film stsenariysi, yigirmadan ortiq multfilmlari va nasriy asarlari bilan adabiyotimizga munosib hissa qo'shgan ijodkordir. Uning she'rlari falsafiy teranligi, his-tuyg'ular tiniqligi va badiiy rang-barangligi bilan ajralib turadi. Faynbergning tarjimonlik faoliyati ham alohida e'tiborga molik. U ko'plab o'zbek shoirlarining ijodini rus kitobxonlariga tanitgan bo'lsa, o'zining "Chig'ir" nomli kitobi orqali rusiyabon adabiy muhitni o'zbek kitobxonlariga yaqinlashtirdi. Uning xizmatlari

¹ O'zDJTU Xalqaro jurnalistika "ijtimoiy fanlar" kafedrası katta o'qituvchisi

² Özbekiston davlat jahon tillar universiteti 2-kurs talabasi

Rossiya va O'zbekiston o'rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlashga katta hissa qo'shgani uchun 2009-yilda Pushkin medali bilan taqdirlangan. Aleksandr Faynberg nafaqat iste'dodli shoir va tarjimon, balki yuragi bilan O'zbekistonga bog'langan ijodkor edi. Uning asarlarida shu yurtning osmoni, havosi, tuprog'i, odamlari aks etgan. Shoirning satrlari o'zbek o'quvchisi qalbiga yaqin va tanish ohang bilan jaranglaydi. Ushbu maqolada uning serqirra ijodi, badiiy mahorati va adabiy merosiga yoritib berishga harakat qilinadi.

Aleksandr Faynberg – o'zbek adabiy muhiti bilan uzviy bog'langan ijodkorlardan biri bo'lib, uning ijodi madaniyatlararo muloqot va milliy qadriyatlarning ifodasi sifatida katta ahamiyatga ega. Shoir, tarjimon va ssenariynavis sifatida u nafaqat o'z ijodiy merosi bilan, balki adabiyot va san'at sohasida ko'plab iz qoldirgan shaxslardan biri sifatida e'tirof etiladi. Faynberg ijodining muhim jihati uning o'zbek adabiyoti bilan uyg'unlashganligidir. Uning she'rlari va tarjimalari orqali o'zbek va rus adabiy aloqalari mustahkamlangan, milliy adabiyotni xalqaro maydonga olib chiqishda muhim rol o'ynagan. Faynberg 1965–1969-yillarda O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida maslahatchi sifatida faoliyat yuritgan bo'lib, bu davrda u o'zbek adabiy muhiti bilan bevosita aloqada bo'lgan va yosh ijodkorlarni qo'llab-quvvatlagan. Uning she'riy to'plamlariga nazar tashlasak, "Etyud" (1967), "Soniya" (1969), "She'rlar" (1977), "Olis ko'priklar" (1978), "Ijobat" (1982), "Qisqa to'lqin" (1983), "Yoyma to'r" (1984), "Erkin sonetlar" (1990) kabi asarlari nafaqat badiiy jihatdan, balki mazmun-mohiyat jihatidan ham o'zbek adabiy an'alariga yaqin bo'lgan. Uning she'riyati Sharq va G'arb madaniyatlarini o'zaro bog'lovchi bir ko'prik sifatida namoyon bo'ladi. Shoir o'z ijodida Sharq mumtoz she'riyati an'alaridan ta'sirlangan bo'lsa-da, ayni paytda rus va Yevropa she'riyatining ilg'or badiiy tajribalaridan ham unumli foydalangan.

Faynberg ijodining o'zbek adabiyotiga ta'siri sezilarli darajadadir.

1. Milliy qadriyatlar va baynalmilalchilik

Uning she'riy ijodida milliylik va baynalmilalchilik o'zaro uyg'unlashgan. Faynberg lirik qahramoni insoniylik, mehr-shafqat va madad qo'lini cho'zishga tayyor shaxs sifatida gavdalanadi. Uning qalamiga mansub obrazlar ijtimoiy hayotning murakkab jihatlariga, insoniy qadriyatlarga chuqur e'tibor bilan yondashgan.

2. Tarjimachilik orqali adabiy bog'liqlikni mustahkamlash

Faynberg nafaqat o'zbek adabiyotidan ilhomlangan, balki uni keng dunyoga tanitishga ham katta hissa qo'shgan. U Alisher Navoiy g'azallari, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Omon Matjon kabi shoirlarning she'r va dostonlarini rus tiliga tarjima qilib, o'zbek she'riyatining xorijiy o'quvchilar uchun ochilishiga xizmat qilgan. Bu esa o'zbek adabiyotining xalqaro maydonda o'z o'rniga ega bo'lishiga sabab bo'ldi.

3. Faynberg va o'zbek adabiyoti vakillari

Faynbergning o'zbek adabiyotiga ta'siri faqat tarjimalar bilan cheklanmaydi. U o'zbek shoir va yozuvchilari bilan ijodiy hamkorlikda bo'lib, adabiy muhitga doimiy ta'sir o'tkazgan. U O'zbekiston yosh yozuvchilari seminariga rahbarlik qilgan bo'lib, ko'plab yosh ijodkorlarga o'z tajribalarini o'rgatgan. Bu esa uning faqat shoir yoki tarjimon emas, balki adabiy murabbiy sifatida ham faol bo'lganini ko'rsatadi.

Faynbergning adabiy merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Uning

she'rlari va tarjimalari o'zbek adabiyotining rivojlanishiga turtki bergan bo'lsa, kinossenariylari o'zbek kinematografiyasining yuksalishiga hissa qo'shgan. Masalan, uning ssenariylari asosida "Mening akam", "Jazirama oftob tagida", "Qandahorda toblanganlar", "Jinoyatchi va oqlovchilar" kabi filmlar yaratilgan. Ayniqsa, 1999-yilda "Paxtakor" futbol jamoasining avtohalokatda halok bo'lganining yigirma yilligi munosabati bilan suratga olingan "Osmondagi stadion" filmi shoirning tarixiy voqealarga bo'lgan munosabatini, milliy xotira va e'tiqodga e'tiborini ko'rsatib beradi.

Faynberg o'z ijodi bilan o'zbek adabiyotiga katta hissa qo'shgan shoirlardan biridir. Uning she'riyati, tarjimalari va ssenariylari madaniyatlararo muloqot, insoniy qadriyatlar va millatlararo do'stlik tamoyillarini o'zida aks ettiradi. Uning adabiy merosi bugungi o'zbek adabiy jarayonida ham dolzarbligini saqlab qolmoqda va yosh ijodkorlarga ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

Aleksandr Faynberg o'z she'riyatida insoniylik, do'stlik va ma'naviy qadriyatlarni asosiy mavzulardan biri sifatida yoritgan. Uning lirik qahramoni – o'ziga xos tafakkurga ega, tarix va bugungi hayot o'rtasida bog'liqlikni his qiladigan inson.

Asosiy jihatlar:

Uning she'rlarida Sharq va G'arb madaniyatlari uyg'unligi seziladi.

Shoir inson qalbining iztiroblarini, jamiyatdagi o'zgarishlarni badiiy obrazlar orqali yetkazadi.

Faynbergning "Olis ko'priklar", "Ijobat", "Qisqa to'lqin" kabi to'plamlarida o'tgan zamon bilan bugunning ichki muloqoti yaqqol ko'zga tashlanadi.

Misol tariqasida shuni keltirib o'tish joizki, Uning she'riyati rus va Yevropa an'analari bilan boyigan bo'lsa-da, Sharq mumtoz adabiyoti, xususan, Navoiy ijodi bilan bog'liq jihatlari ham ko'zga tashlanadi. Erkin sonetlar orqali u Yevropa klassik uslubi va Sharq an'alarini uyg'unlashtirishga erishgan.

Alexander Faynbergni o'zbek adabiyotining targ'ibotchisi desak mubolağa bõlmaydi, albatta. Aleksandr Faynbergning tarjima faoliyati uning ijodidagi eng muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, u o'zbek she'riyatini rus tilida keng targ'ib qilgan.

U Alisher Navoiy g'azallari, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Omon Matjon va boshqa o'zbek shoirlarining asarlarini rus tiliga tarjima qilgan.

Faynberg tarjimalari orqali o'zbek adabiyoti rusiyzabon va jahon auditoriyasiga tanitildi. U faqatgina so'zlarni tarjima qilish bilan cheklanmay, o'zbek she'riyatining ruhini va badiiy uslubini ham rus tilida ifodalay oldi. Uning tarjimalari o'zbek va rus adabiy aloqalarini mustahkamlashda katta rol o'ynadi. Masalan, Navoiy g'azallarini tarjima qilishda shoir mumtoz vazn va ohangni saqlab qolishga harakat qilgan. Abdulla Oripov she'rlari tarjimalarida shoirning vatanparvarlik va falsafiy ruhini yetkazishga e'tibor bergan.

Faynberg nafaqat shoir va tarjimon, balki iste'dodli ssenariynavis ham bo'lgan. Uning kino san'atiga qo'shgan hissasi adabiyot bilan uzviy bog'liq.

Asosiy ssenariylari:

"Mening akam"

"Jazirama oftob tagida"

"Qandahorda toblanganlar"

"Jinoyatchi va oqlovchilar"

"Osmondagi stadion" (1999) – "Paxtakor" jamoasining fojiasiga bag'ishlangan.

Faynberg ssenariylari hayotiy voqeliklarga asoslangan bo'lib, unda inson taqdiri, jamiyatdagi o'zgarishlar, urush va tinchlik mavzulari yoritiladi. U ssenariylarida she'riy ifoda va chuqur falsafiy fikrlarni qo'llab, o'ziga xos badiiy uslub yaratgan. Adabiyot va kinoning uyg'unligi – uning filmlarida badiiy tasvir vositalari katta ahamiyat kasb etadi. U yaratgan filmlar nafaqat san'at asari, balki tarixiy hujjat sifatida ham qadrli. U o'z ssenariylari orqali adabiy tasvir vositalarini kino tiliga olib chiqishga muvaffaq bo'lgan.

Aleksandr Faynberg ijodining uch yo'nalishi – she'riyat, tarjima va ssenariynavislik bir-biri bilan uzviy bog'langan. Uning she'rlari badiiy va falsafiy yondashuv bilan ajralib tursa, tarjimalari orqali o'zbek adabiyotini dunyoga tanitdi. Ssenariynavis sifatida esa adabiy obrazlar va kinomatografiyani birlashtirib, tarixiy va jamiyatga oid muhim mavzularni yoritdi. Uning ijodi bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan va o'zbek adabiy-madaniy taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Aleksandr Faynberg nafaqat o'zbek she'riyatining yorqin vakillaridan biri, balki tarjimon, dramaturg va ssenariynavis sifatida ham o'z nomini adabiyot osmonida muhrlagan. Uning ijodi nafaqat badiiy go'zalligi, balki chuqur insoniy qadriyatlarni yuksaltirishi bilan ham ajralib turadi. Uning she'rlari o'zbek adabiyotining boy merosini butun dunyoga tanitishda muhim rol o'ynadi.

Aleksandr Faynbergning asarlari o'zbek va rus adabiy aloqalarini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etgan. Uning ijodida insoniylik, tinchlik, millatlararo do'stlik va xalqlar o'rtasidagi hamjihatlik asosiy mavzular sifatida o'rin egallagan.

Abdulla Oripov Faynberg haqida shunday deydi: "Aleksandr Faynberg ijodiga kelganda, eng balandparvoz so'zlar ham haqiqatning yuz foizini aks ettira olmaydi. Chunki u, haqiqatdan ham, noyob shoir va tarjimon edi. Dunyo miqyosidagi boshqa hech bir rusiyzabon shoir bizning quyoshli diyorumizga bu qadar samimiy qo'shiq kuylay olmagan." Bu fikr shoirning nafaqat professional tarjimon, balki chin yurakdan o'zbek madaniyatiga mehr qo'ygan shaxs ekanligini ko'rsatadi. Faynberg she'rlarida O'zbekistonning go'zalligi, xalqlarning mehr-oqibati va insoniy qadriyatlari chuqur aks etgan. Uning asarlari bugungi global dunyoda ham dolzarb bo'lib, turli millatlar o'rtasidagi tushunish va hurmatni targ'ib qiladi.

Faynberg ijodi bugungi yosh adiblar uchun o'ziga xos namunadir. U adabiyotga sadoqat, ijodiy izlanish va mehnatsevarlik bilan erishish mumkin bo'lgan yuksak natijalarni ko'rsatib berdi. U yosh tarjimonlar uchun ilhom manbaidir. Faynberg mashhur o'zbek shoirlarining she'rlarini rus tiliga tarjima qilib, ularning dunyo adabiy maydoniga chiqishiga yordam berdi. U Alisher Navoiy, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi shoirlarning asarlarini rus tiliga o'girdi. Bu esa uning tarjimalari o'zbek va rus adabiy aloqalarini mustahkamlashga qanday hissa qo'shganini ko'rsatadi. Yosh tarjimonlar uning ish uslubidan o'rganib, o'zbek adabiyotini boshqa tillarga tarjima qilish jarayonida undan ilhom olishlari mumkin. Bundan tashqari, Faynbergning asarlari yosh shoirlar uchun ham o'rnak bo'lishi mumkin. Uning

she'rlari tuzilishi, poetik obrazlarining tiniqligi va chuqurligi yosh ijodkorlarga badiiy ifodalash san'atini o'rganishda yordam beradi. Faynberg nafaqat she'riyat, balki kinossenariy yozish sohasida ham samarali ijod qilgan. U yaratgan ssenariylar asosida "O'zbekfilm" kinostudiyasida "Quyosh tig'ida", "Akajon", "Qandahorda davolanganlar" kabi filmlar suratga olingan. Bundan tashqari, "Tojikfilm" kinostudiyasida ham uning bir necha asarlari ekranlashtirilgan. Bundan yosh ssenariynavislar dars chiqarib, adabiyot va kinoni uyg'unlashtirish bo'yicha Faynberg tajribasidan o'rganishlari mumkin.

Faynbergning ijodi bugungi adabiy muhitda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Uning poetik uslubi, badiiy mahorati va chuqur mazmunli asarlari zamonaviy shoirlar va yozuvchilar uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Uning uslubi ko'plab o'zbek va rus shoirlariga ta'sir ko'rsatgan. She'rlarining falsafiy jihatlar, insoniylik motivlari va poetik chuqurligi bugungi shoirlar ijodida ham aks etmoqda. Faynberg ijodiy merosi bugungi adabiyotshunoslar tomonidan chuqur o'rganilmoqda. Uning asarlari millatlararo adabiy aloqalar, tarjima san'ati va poetik uslub bo'yicha ilmiy tadqiqotlar uchun muhim manba hisoblanadi. Bugungi yosh adabiyot ixlosmandlari Faynberg ijodiga tobora ko'proq qiziqmoqda. Uning o'zbek madaniyatiga bo'lgan muhabbati va badiiy mahorati yosh ijodkorlar uchun o'rganish kerak bo'lgan bebaho merosdir.

Aleksandr Faynberg ijodi O'zbekiston adabiyotida alohida o'rin tutadi. Uning asarlari insoniylik, milliy birlik va do'stlik kabi mavzularni yoritib, yosh avlod uchun ibrat maktabi bo'lib xizmat qiladi.

Faynberg merosidan chiqadigan saboqlar:

Adabiyotga sadoqat va ijodiy izlanish – yosh shoirlar va yozuvchilar uchun eng muhim saboqlardan biri.

Millatlararo adabiy hamkorlik – uning tarjimalari bugungi tarjimonlar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi.

Badiiy mahorat va poetik uslub – uning she'riyati va ssenariylari bugungi adabiy jarayonda ham dolzarb.

Kino va adabiyot uyg'unligi – ssenariy yozish san'ati bo'yicha yosh ssenariynavislar Faynberg ijodidan ko'p narsani o'rganishlari mumkin.

Ilmiy rahbarim Dilafruz Eshankulova Alisherovna dunyo shoirlari akademiyasi a'zosi va ijodkori sifatida: "shoirning hayoti va faoliyatida inson qadriyatining yuksak baxolanishi yoshlarga katta namunadir" deydilar. Darhaqiqat, Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyevning tashabbuslari bilan biz yoshlarga yaratilayotgan barcha imkoniyatlar ilm-salohiyatimizni yanada mustahkamlashimizda va o'z iste'dodimizni namoyon etishimizda motivatsiya bo'layotganini alohida e'tirof etib o'tishim zarur. Ayniqsa, jahon adabiyoti bilan o'zbek adabiyotimiz jahon bilan yuzma-yuz bo'lishida adibning adabiyotimizga qo'shgan hissasi beqiyosdir. Bunday adabiy tanlovlarning tashkil etilishi, halqaro munosabatlarimizning yanada mustahkamlanib borishida, biz yoshlarning nafaqat ilmiy, balkim, adabiy tadqiqotlar olib borishimizda katta turtki bo'la oladi.

Shunday qilib, Aleksandr Faynbergning ijodi faqat o'z davri bilan cheklanib qolmay, balki bugungi adabiy jarayonlarga ham ta'sir ko'rsatib kelmoqda. Uning merosi zamonaviy shoir va

yoʻzuvchilar uchun ham, tarjimonlar hamda ssenariynavislar uchun ham bebaho tajriba maktabidir.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. CyberLeninka. (n.d.). Aleksandr Faynberg qalblarda mangu yashaydi. [Online] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/aleksandr-faynberg-qalblarda-mangu-yashaydi> [Accessed 15 Mar. 2025].
2. Ziyouz.com. (n.d.). Aleksandr Faynberg (1939-2009). [Online] Available at: https://ziyouz.com/images/poets/aleksandr_faynberg.jpg [Accessed 15 Mar. 2025].
3. Yuz.uz. (n.d.). Aleksandr Faynbergning yorqin xotirasiga. [Online] Available at: <https://yuz.uz/uz/news/aleksandr-faynbergning-yorqin-xotirasiga> [Accessed 15 Mar. 2025].
4. CyberLeninka. (n.d.). A Russian Poet With An Uzbek Heart. [Online] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/a-russian-poet-with-an-uzbek-heart> [Accessed 15 Mar. 2025].
5. Wikipedia. (n.d.). Aleksandr Faynberg. [Online] Available at: https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Faynberg [Accessed 15 Mar. 2025].

GANDBOLCHILARDA TEZKOR-KUCH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Nizomov Akmaljon¹

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti

KEYWORDS

tezlik-kuch ko'nikmalari, qo'l to'pi, portlash kuchi, pliometrik mashg'ulot, mushaklar kuchi, mashg'ulot metodologiyasi, jismoniy tayyorgarlik.

ABSTRACT

Tezlik-kuch ko'nikmalari zamonaviy gandbolda hal qiluvchi rol o'ynaydi va o'yinchilarning umumiy ishlashiga sezilarli ta'sir qiladi. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish gandbol sportchilari uchun portlovchi harakatlar, tez yo'nalishni o'zgartirish, kuchli otish va sakrashlarni samarali bajarish uchun juda muhimdir. Ushbu maqola tezlikni kuchaytirish imkoniyatlarini yaxshilashning turli usullarini o'rganadi, mashg'ulot yondashuvlarini va ularning o'yinning fiziologik talablari kontekstida dolzarbligini o'rganadi. Tadqiqotda turli mahorat darajasidagi gandbolchilar uchun tezlik-kuch ko'nikmalarini rivojlantirishning hozirgi tendentsiyalari haqida tushunchalar berib, kuch va konditsionerlik bo'yicha ilmiy adabiyotlar ko'rib chiqiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15040402**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish.

Handball - bu muvaffaqiyatga erishish uchun chidamlilik, chaqqonlik va tezlik-kuch ko'nikmalarining noyob uyg'unligini talab qiladigan dinamik sport turi. Ushbu jismoniy talablar nafaqat o'yinchilarning umumiy jismoniy tayyorgarligini, balki tez va kuchli harakatlarni bajarish qobiliyatini ham rivojlantiruvchi o'quv dasturlarini talab qiladi. Tezlik va mushak kuchini o'zida mujassam etgan tezlik kuchi qo'l to'pidagi muhim sifat bo'lib, sakrash, yugurish va uloqtirish kabi muhim jihatlarida ishlashga ta'sir qiladi. Tezlik-kuch ko'nikmalarini oshirish sportning ham havaskor, ham professional darajada o'sib borayotgan jismoniy intensivligi tufayli juda dolzarbdir. Ushbu ko'nikmalarni oshirmaslik o'yinchining samaradorligini cheklashi va o'yin davomida jarohat olish xavfini oshirishi mumkin.

Tadqiqot maqsadi

Ushbu tadqiqotning maqsadi gandbolchilarda tezlik-kuch ko'nikmalarini rivojlantirish uchun

¹ O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali sport o'yinlari nazariyasi va uslubiati o'qituvchisi

samarali trening strategiyalarini tahlil qilish va ta'kidlashdir. Bu quyidagilarni o'rganishni o'z ichiga oladi:

Tezlik-kuch qobiliyatlarining fiziologik asoslari.

Trening usullari, shu jumladan pliometrik mashqlar, qarshilik mashqlari va sportga xos mashqlar.

Strukturaviy kuch va konditsioner dasturlarning o'yinchilarning portlash qobiliyatini yaxshilashga ta'siri.

Tezlik-kuch ko'nikmalarini rivojlantirishda tiklanish, davriylashtirish va jarohatlarning oldini olishning o'rni.

Gandbolda tezlikni oshirish bo'yicha eng yaxshi tajribalarni o'rganish uchun mavjud ilmiy adabiyotlar, ekspert xulosalari va amaliy tadqiqotlardan foydalanilgan. Portlash kuchi va tezligiga yo'naltirilgan turli xil o'quv dasturlari va rejimlari ko'rib chiqilib, ularni sportchilarni rivojlantirishning keng qamrovli rejasiga qanday kiritish mumkinligiga urg'u beriladi.

Sprint tezligi tez tanaffuslar va qarshi hujumlar uchun zarurdir. O'yinchilar himoyachilardan oldinga o'tish yoki himoyada orqaga qaytish uchun qisqa masofalarni tezda bosib o'tishlari kerak. O'tish paytida 10-30 metrlik qisqa masofalarda tezlik ayniqsa muhimdir.

Handball – bu ikki soniyalik qarorlar o'yini bo'lib, o'yinchilardan raqiblarning harakatlariga, uzatmalariga va zarbalariga tezkorlik bilan munosabat bildirishlarini talab qiladi. Reaktsiya tezligi o'yinchilarga o'yin oqimiga javoban paslarni ushlab turish, zarbalarni to'sib qo'yish yoki yo'nalishni tezda o'zgartirish imkonini beradi.

Qaror qabul qilish tezligi

Gandbolchilar bosim ostida tezkor qarorlar qabul qilishlari kerak, u to'p uzatish, zarba berish yoki o'zini himoya qilishda. Kognitiv tezlik o'yinni o'qish va imkoniyatlardan foydalanish yoki tahdidlarning oldini olish uchun tezkor harakat qilish uchun zarurdir.

Chaqqonlik va yo'nalishni o'zgartirish

qo'l to'pi o'yinchilardan soniyaning bir qismi ichida lateral harakat qilish, aylanish va yo'nalishni o'zgartirishni talab qiladi. Muvozanatni yo'qotmasdan yo'nalishni tezda o'zgartirish qobiliyatini kuchaytiradigan chaqqonlik mashqlari himoyachilardan qochish yoki hujumkor o'yinchilarni ushlab turish uchun juda muhimdir.

To'p tezligi

O'yinchining to'pni uzatishi, uloqtirishi yoki otish tezligi hujumdagi muvaffaqiyatning asosiy omili hisoblanadi. Tezroq to'p tezligi himoyachilar va darvozabonlarning reaktsiya vaqtini qisqartiradi, bu ularning to'pni ushlab turishini yoki to'sib qo'yishini qiyinlashtiradi. Bu qo'l tezligi, kuchi va muvofiqlashtirishga bog'liq.

Gandbolda tezlikning ahamiyati

Hujumkor o'yin: Tezlik o'yinchilarga himoyadan o'tish, tezkor tanaffuslarni bajarish va gol urish imkoniyatlarini yaratish imkonini beradi. Yuqori tezlikdagi hujumda tezkor paslar va harakatlar himoyachilarning ortda qolishini va reaksiyaga kirishishini qiyinlashtiradi.

Himoyaviy o'yin: Tezlik o'yinchilarga raqiblarni yopish, o'tish yo'llarini qoplash va egalikdan mahrum bo'lgandan keyin tezda tiklanishiga yordam beradi. Qarshi hujumlarning oldini olish uchun hujumdan himoyaga tez o'tish muhim ahamiyatga ega.

Darvozabon reflekslari: Darvozabonlar uchun harakat tezligi va reaksiya vaqti tez va kuchli zarbalarni to'xtatish uchun kalit hisoblanadi. Tez lateral harakatlar va qo'l-ko'zni tezkor muvofiqlashtirish - darvozabonning hayotiy qobiliyatlari.

Qo'l to'pi bo'yicha tezlik uchun trening

Qo'l to'pi tezligini oshirish uchun o'yinchilar odatda quyidagi mashg'ulot usullarini birlashtiradilar:

Sprint mashqlar

Turli masofalar va dam olish davrlari bilan qisqa sprintlar portlovchi tezlashuvni yaxshilaydi. Ushbu mashqlar tez tanaffuslar yoki himoyani kuzatish kabi o'yin vaziyatlarini taqlid qiladi.

Chaqqonlik va tezkorlik mashqlari

Konusli mashqlar, zinapoyalar va marshrutlar o'yinchilarning o'yin ichidagi vaziyatlarga javob berishda yo'nalishni tezda o'zgartirish va harakatlarini nazorat qilish qobiliyatini oshirish uchun ishlatiladi.

Pliometrik mashg'ulot

Plyometriks sakrash va chegaralanish kabi portlovchi harakatlarga qaratilgan bo'lib, o'yinchining tezda quvvat ishlab chiqarish qobiliyatini yaxshilaydi. Bu portlovchi startlarda, otishma yoki bloklar uchun balandroq sakrashda va burilish yoki burilishdan tashqarida tezlashishda yordam beradi.

Reaksiya vaqti treningi

Hamkor to'p tomchilari yoki reaksiya chiroqlari kabi reaksiya mashqlari o'yinchilarni ogohlantirishlarga tezroq javob berishga o'rgatish, ularning kognitiv va jismoniy javob vaqtlarini yaxshilash uchun ishlatiladi.

To'p tezligi va qo'l kuchiga

qarshi kurash mashg'ulotlari qo'l kuchiga qaratilgan, qo'l-ko'zni muvofiqlashtirish mashqlari bilan birgalikda o'yinchilarga to'pni tezroq tashlash va uzatishga yordam beradi. Og'irlangan to'pni uloqtirish, qarshilik guruhini mashq qilish va tez o'tish mashqlari bu mahoratni rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa.

Munozara qo'l to'pining o'ziga xos talablari va maqsadli mashg'ulotlar orqali tezlik-kuch ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Plyometrikaning ahamiyati ta'kidlangan, chunki u tez burish mushak tolalarini kuchaytiradi, sakrash va sprint qobiliyatini yaxshilaydi. Bundan tashqari, qarshilik mashqlari kuchli zarbalar va zarbalar uchun zarur bo'lgan mushaklar kuchini rivojlantirishning asosiy komponenti sifatida ta'kidlangan. Qarshilik tasmalari bilan to'p bilan ishlov berish mashqlari yoki og'irlikdagi uloqtirish kabi sportga xos mashqlarning roli ham muhokama qilinadi.

Bundan tashqari, mashg'ulotlarda ortiqcha mashg'ulotlarning oldini olish va musobaqa mavsumida optimal natijalarni ta'minlash uchun mashg'ulotlarni davriylashtirish muhimligiga e'tibor qaratiladi. Dam olish va tiklanish strategiyalari, ayniqsa jarohatlarning oldini olish bilan bog'liq holda, gandalchilar uchun tezlikni oshirish mashqlarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Tezlik-kuch ko'nikmalarini rivojlantirish qo'l to'pi ishlashining muhim jihati bo'lib,

o'yinchining portlovchi harakatlarni bajarish va yuqori o'yin darajasini saqlab turish qobiliyatiga hissa qo'shadi. Plimetriya, qarshilik ko'rsatish va sportga oid mashqlarni o'z ichiga olgan tizimli mashg'ulotlar orqali sportchilar ushbu asosiy jismoniy xususiyatlarni yaxshilashlari mumkin. Bundan tashqari, mashg'ulotlar, tiklanish va jarohatlarning oldini olish o'rtasidagi muvozanatni tushunish sportchining uzoq muddatli rivojlanishi uchun juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

- 1.Komi, PV (Tahr.). (2003). Sportdagi kuch va kuch (2-nashr). Blackwell fan.
- Shmidtbleicher, D. (1992). "Kuchli hodisalar uchun trening." PV Komi (Tahr.), Sportda kuch va kuch (381-395-betlar). Blackwell fan.
- 2.Verxoshanskiy, YV (1998). Maxsus kuch tayyorlash: murabbiylar uchun amaliy qo'llanma . Yakuniy sportchi tushunchalari.
- 3.Shmidt, WD, Piencikowski, CL va Vandervoort, AA (1998). "Sog'lom keksa kattalardagi qarshilik mashqlarining kuch va mushaklarning chidamliligiga ta'siri". Qarish va jismoniy faoliyat jurnali , 6 (4), 386-393.
4. Abduraxmonov, S. (2023). GANDBOL SPORT TURINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(25), 95-98.
5. Hakimovich, A. S. (2024). Umumta'lim maktablarda sog'lomlashtirish tadbirlarini tashkil etish. Научный Фокус, 1(12), 244-247.
6. Abduraxmonov, S. (2023). Gandbolchilarning sport tayyorgarligi tizimi. Евразийский журнал академических исследований, 3(10), 195-197.

THE OPPORTUNITIES OF FINANCIAL TECHNOLOGIES AND THE IMPORTANCE OF FINTECH

Berdikulova Sevinch¹

Ismoilova Intizor²

Yangiyer branch of the Tashkent Institute of Chemical Technology

KEYWORDS

fintech (financial technology),
cryptocurrencies, Payroll
Protection Program, DeFi,
CBDC, INEI, OSIPTEL.

ABSTRACT

Digital finance and fintech (financial technology) have revolutionized the financial sector in recent years. This article analyzes the impact of digital finance and fintech on financial markets, its opportunities and challenges. Digital finance and fintech technologies are transforming traditional financial services, creating wider opportunities for customers through digital payments, online banking, cryptocurrencies, peer-to-peer lending and other innovative services. The article analyzes the benefits that digital finance and fintech offer in the financial sector, including reducing costs, increasing service speed and expanding access. The article also discusses legal and regulatory barriers, security and privacy issues. This article provides scientific conclusions on the future development prospects of digital finance and fintech and their impact on the global financial system.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15040503**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

INTRODUCTION. In recent years, technological innovations have revolutionized the financial sector. Digital finance and fintech (financial technology) are among the most important drivers of this change, fundamentally changing the way traditional financial services are delivered. The term fintech refers to the use of modern technologies in the provision of financial services and products. These technologies include innovations such as digital payments, mobile banking, cryptocurrencies, peer-to-peer lending, and blockchain technology. Developments in digital finance and fintech are providing consumers with new ways to access financial services. For example, the ability to manage bank accounts, make payments, and even invest through mobile applications is expanding. Fintech startups are competing with traditional banks and providing innovative solutions and convenience in the

¹ Teacher of the Yangiyer branch of the Tashkent Institute of Chemical Technology

² 2nd year student of the Yangiyer branch of the Tashkent Institute of Chemical Technology

financial services market.

Financial technology (fintech) refers to broad range of technological innovations in the financial sector that enhance or change the way financial services are provided. The innovations typically include crowdfunding, insurance, budgeting software, blockchain (and cryptocurrencies), electronic payments and transfers, and robo-advisors and trading applications, helping to reduce costs and risks, as well as extending and broadening services to unbanked populations. A new financial industry that uses technology to improve the delivery of financial services, fintech is utilized to help businesses and consumers better manage their financial operations, processes, and lives through specialized software and algorithms and has use-cases across nearly every industry, geographical market and business model.

A. Banks: use fintech for both back-end processes and consumer-facing solutions such as behind-the-scenes monitoring of account activity and checking account balances on customer apps.

B. Businesses: rely upon fintech for payments processing, e-commerce transactions and accounting as well as seeking assistance with government assistance programs like the Payroll Protection Program.

C. Individuals: use fintech platforms for tasks such as depositing checks, accessing money overseas or applying for financial aid as well as more intricate concepts like peer-to-peer lending or crypto exchanges.

MATERIALS AND TECHNIQUES: This article uses a mixed-methodology research approach to analyze the role and impact of digital finance and fintech in the financial sector. The research methodology includes the following stages: literature review. As an initial stage of the research, existing literature and scientific articles were analyzed. At this stage, information was collected on the essence of digital finance and fintech, their historical development, impact on the financial sector, and future prospects.

The most current problems and trends in the sector were studied through published articles, books, and conference proceedings:

- interviews with clients and experts: interviews were conducted with clients and industry experts who use digital finance and fintech services. The interviews were conducted based on structured questions and detailed information was collected on the advantages and disadvantages of digital financial services for users. Experts expressed their opinions on the technological and regulatory aspects of digital finance and fintech.

- statistical analysis: statistical data in the field of digital finance and fintech were analyzed. At this stage, the growth trends of digital payments, mobile banking services, cryptocurrencies and other fintech products in global and local markets were studied. Official reports and studies of financial institutions, government agencies and international organizations were used as sources of information.

The course Digital Finance is designed to provide students with a deeper understanding of the rapidly evolving intersection of the financial industry and technology. This course explores the digital transformation of financial services and the regulatory and legal

implications that accompany this development. Students will gain insights into the latest advancements in financial technology and examine how regulation has been adapted to respond to multiple risks and challenges created by the technological environment of financial institutions shaped for the digital service offerings and the business administration (for instance, through the application of blockchain and cloud computing) and the development and proliferation of cryptocurrencies, stablecoins, decentralised finance (DeFi) and artificial intelligence, including machine learning. The course will thoroughly discuss responses to the challenges posed by these technologies with a particular focus on enhancing the digital operational resilience of financial entities and the introduction of central bank digital currencies (CBDCs).

Table 1²

Evolution of Fixed Internet Connections in Peru

Source: PUNKU-OSIPTEL (cut-off date October 1, 2024).

Proper digital transformation requires users to have reliable and permanent internet access. According to the National Institute of Statistics and Informatics (INEI), through its technical report “Statistics of Technologies and Communication in Households”, 95.3% of households have at least one member with a mobile phone. This, along with the deployment of 5G technology and the popularization of digital wallets, contributes to a strong digital infrastructure that enables the development of financial inclusion.

According to the OSIPTEL, in 2024:

- As of March 2024, fiber optic connections represent 61.96% of total fixed internet connections, 19.34% more than the same period of the previous year.
- Regions currently account for 42.8% of the national market with 1.56 million connections.
- In the first quarter of 2024 compared to the same period of 2023, there was a

² https://info.ev.com/fintech_business_guide_2024_2025.html

percentage growth of 16.3% in other regions of the country, as a whole.

RESULTS AND DISCUSSIONS: The FinTech industry in Peru³ has been developing consistently.

Number of FinTech companies in Peru	
<i>Payments and Transfers</i>	60
<i>Lending</i>	54
<i>Crowdfunding</i>	6
<i>Factoring</i>	6
<i>Foreign Exchange</i>	27
<i>Insurtech</i>	10
<i>Finance Management</i>	29
<i>Wealth Management</i>	12
<i>Virtual Asset Services</i>	14
<i>FinTech as a Service (FaaS)</i>	19

At present, Peru registers an average annual growth of approximately 17% of the FinTech companies amount compared to last year. It is relevant to highlight that the number of Payments and Transfer FinTech companies increased to 60, surpassing the Lending vertical, which registers 54 FinTech companies. As last year, the main FinTech verticals in Peru continue to be Payments and Transfers and Lending, respectively; except that this year the Finance Management vertical has been added in third place.

CONCLUSION. Digital finance and fintech technologies have demonstrated that they are revolutionizing the financial sector. These technologies are transforming traditional financial systems through innovative services such as digital payments, online banking, cryptocurrencies, and peer-to-peer lending. The research findings show that digital finance and fintech technologies have the potential to increase the speed of service delivery, reduce operational costs, and increase financial inclusion. However, legal and regulatory barriers, security, and privacy issues remain relevant in this direction. Governments and financial institutions need to work together to overcome these barriers. At the same time, it is necessary to pay attention to cybersecurity and take measures to protect users. Digital finance and fintech technologies are expected to have a major impact on the development of the financial sector in the future. As innovation continues, new services and products will emerge, further expanding the financial services market and creating new opportunities for customers. Competition and collaboration between fintech startups and traditional financial institutions will drive the industry forward.

In general, digital finance and fintech technologies have great potential in the financial

³ <https://studiegids.universiteitleiden.nl/courses/130496/digital-finance>

sector, and if properly managed and developed, they can improve the quality of financial services, reach a wider audience, and improve the global economy. The research results presented in this article provide a comprehensive understanding of the current state and future prospects of digital finance and fintech, and help determine the measures that should be taken in this area.

USED LITERATURE:

1. IMF (2024). World Economic Outlook for April 2024.
2. Fintech Business Guide 2024/2025.
3. FINTECH AND DIGITAL FINANCE FOR FINANCIAL INCLUSION. Eunice Ajambo. 14/03/2023.

ТИРЕОТОКСИКОЗ ТАЪСИРИДА ЖИГАР МОРФОЛОГИЯСИ

Sarsenbaeva A. S.¹

Сагдуллаева М.К.²

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

KEYWORDS

tireotoksikoz, qalqonsimon bez gormonlari, jigar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada tajribaviy tireotoksikoz sharoitida jigar morfologik o'zgarishlari o'rganilgan. Eksperimental model sifatida laboratoriya kalamushlaridan foydalanilgan bo'lib, ularning jigar tuzilishi makroskopik va mikroskopik darajada o'rganilgan. Tadqiqot natijalari tireotoksikoz sharoitida jigarning strukturaviy o'zgarishlarga uchrashini tasdiqlaydi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15046741**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Endokrin kasalliklar orasida qalqonsimon bez patologiyasi ancha keng tarqalgan bo'lib, JSST ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining 7 foizini qamrab oladi (1,5). Mutaxassislarning bashoratlariga ko'ra, qalqonsimon bez kasalliklari sonining ko'payish tendensiyasi yaqin yillarda ham saqlanib qoladi. Bu sanoatning jadal rivojlanishi va atrof-muhitning sanoat hamda radioaktiv chiqindilar bilan ifloslanishi, tuproqning mikroelement tarkibining o'zgarishi, irsiy moyillik bilan bog'liq (2,6). Qalqonsimon bez kasalliklari, ayniqsa, tireotoksikoz dunyo aholisining sezilarli qismini qamrab olgan jiddiy endokrin patologiyalardan biridir. Ushbu kasallik organizmdagi modda almashinuvi jarayonlarini buzib, turli a'zolarida, jumladan, jigarda patologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi (3,4,7). Qalqonsimon bez gormonlari jigarning metabolik jarayonlarini boshqarishda muhim rol o'ynaydi va ularning ortiqcha ishlab chiqarilishi gepatotsitlar funksiyasining buzilishiga olib keladi. Tireotoksikoz – bu organizmda tireoid gormonlarining yuqori darajada ishlab chiqarilishi bilan bog'liq bo'lgan patologik holat bo'lib, u organizmning ko'plab tizimlariga, jumladan, jigarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Jigar tireoid gormonlarining metabolizmida va ularning samaradorligini tartibga solishda muhim organlardan biri hisoblanadi. Shu bois, tireotoksikozda jigar to'qimalarining morfologik o'zgarishlarini o'rganish dolzarb muammolardan biri sifatida baholanadi (9). Tireoid gormonlari organizmning modda

¹ Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

² Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

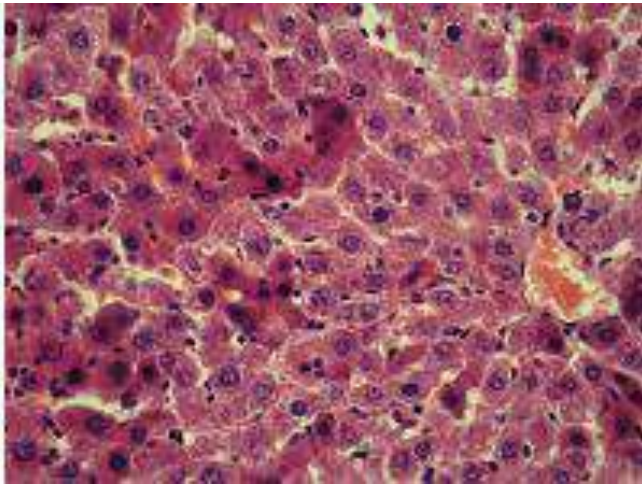
almashinuvi jarayonlarini faollashtiradi, jumladan: Jigarda glyukoneogenez va glikogenoliz jarayonlarini kuchaytiradi; oksidlovchi stressni kuchaytirib, gepatotsitlarda shikastlanishga olib kelishi mumkin; jigarda lipidlar va oqsillar metabolizmining buzilishiga sabab bo'ladi (8,10,). Tireotoksikozda jigarning morfologik o'zgarishlarini o'rganish muhim ilmiy muammo hisoblanadi. Jigarning tireoid gormonlariga javob sifatida qanday o'zgarishlarga uchrashini aniqlash kelgusida samarali davolash va profilaktika choralarini ishlab chiqishga yordam beradi (7). Shuningdek, tireotoksikozning jigarga ta'sirini to'liq tushunish kasallikning kechishini yaxshiroq baholashga va individual davolash taktikasini ishlab chiqishga yordam beradi.

Tadqiqotning maqsadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi tajribaviy tireotoksikoz sharoitida kalamush jigarining morfologik o'zgarishlarini makroskopik va gistologik jihatdan o'rganishdan iborat.

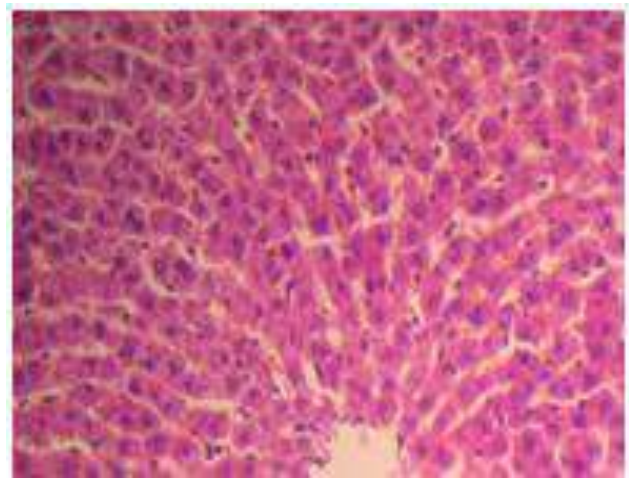
Tadqiqot materiali va uslubi. Tadqiqot og'irligi 250 g dan 300 g gacha bo'lgan oq urg'ochi laborator kalamushlarida o'tkazildi. Tajribalar uchun sog'lom kalamushlar tanlandi. Kalamushlar optimal sharoitda saqlangan. Qalqonsimon bez gormonlari darajasi T3, T4, TTG (DRG international inc, Germaniya) diagnostika to'plamlari yordamida immunoferment tahlili tomonidan aniqlandi: T3 (umumiy triyodotironin), T4 (umumiy tiroksin) va TTG (tireotrop gormon). Oq laborator kalamushlar 2 guruhga ajratildi: 1-tajriba guruhida urg'ochi jinsga mansub 24 ta oq laborator kalamushlarda tajribaviy tireotoksikoz chaqirish uchun 1 kg tana og'irligiga nisbatan 2mkg miqdorda L tiroksin har kuni berildi. 2-tajriba guruhida urg'ochi jinsga mansub 24 ta oq laborator kalamushlarda tajribaviy tireotoksikoz chaqirish uchun 1 kg tana og'irligiga nisbatan 2mkg miqdorda L tiroksin va 1 kg tana og'irligiga nisbatan 15mg miqdorda alfa-tokoferol antioksidanti har kuni berildi.

Natijalar va muhokama. Intakt guruhdagi kalamushlar jigarining gistologik tuzilishi normal gistologik tuzilishga ega bo'lib, patologiyasiz edi. Jigar bo'lakchalarida markaziy venadan portal yo'llarga radial chiquvchi tasmalar ko'rinishidagi gepatotsitlardan iborat to'sinlarning radial joylashuvi, pushti rangli sitoplazma va ko'k yadroli gepatotsitlar, ba'zi joylarda sitoplazma glikogen to'planish darajasi bilan bog'liq bo'lgan turli xil optik zichlikka ega bo'lgan (1-rasm). Jigar to'g'ri geksagonal shaklga ega bo'lgan bo'lakchalardan iborat bo'lib, bo'lakchalar radial joylashgan jigar to'sinlaridan iborat bo'lib, ular jigar hujayralarining anastomozlovchi tortmalari hisoblanadi. Bo'lakchalar orasidagi chegaralar ko'rinmaydi, ko'rish maydonida yaxshi ko'rinadigan yadrochalarga ega bo'lgan bir yadroli gepatotsitlar ko'rinadi (2-rasm). To'sinlar orasida endotelial hujayralar bilan qoplangan jigarning sinusoid kapillyarlari ko'rinadi.

Bo'lakchalar markazida bir qismi qon bilan to'lgan markaziy venalar ko'rinadi. Kalamush jigarida bo'lakchalararo biriktiruvchi to'qima yaxshi rivojlanmaganligi sababli bo'lakchalar orasidagi chegaralar aniq bilinmaydi. Ko'pchilik gepatotsitlar bir yadroli bo'lib, ularda bir xil bo'yalgan yadro va gomogen sitoplazma aniqlanadi. Bir oz miqdorda ikki yadroli gepatotsitlar ham topiladi. Bo'lakchalar orasida tipik tuzilishga ega bo'lgan triada va yig'uvchi venalar aniqlanadi.

Расм -1. Назорат гуруҳидаги каламуш болаларининг жигар бўлагини тузилиш. Гематоксилин ва эозин билан бўйаш. Окуляр 10, объектив 40

Расм-2. Назорат гуруҳидаги каламуш жигари. Тўсинли тузилишнинг яққол бузилиши фонида жигарда перипортал жойлашган некроз аниқланди. Гематоксилин ва эозин билан бўйаш. Окуляр 10, объектив 40.

Bo'laklardagi sinusoidlar kengaymagan, markaziy venalarning to'laqlonligi kuzatilgan. Paratsetamol qabul qilgan kalamushlar guruhida to'sinli tuzilishning yaqqol buzilishi fonida jigarda periportal va sentrolobulyar joylashgan nekroz kuzatildi. Gepatotsitlar nekrozi markaziy vena atrofida ustunlik qildi, bu sohalarida turli darajadagi limfogiistiotsitar infiltratsiya, shuningdek, bo'lakcha va portal yo'llarda joylashgan kuchsiz leykotsitar infiltratsiya mavjud edi. Jigar bo'lakchalarining to'sinli tuzilishi buzilganligi kuzatiladi. Gepatotsitlarning distrofik o'zgarishlari gidropik distrofiya. Ayniqsa, nekrozga uchragan hepatotsitlar atrofida yaqqol gistiotsitar infiltratsiya aniqlandi.

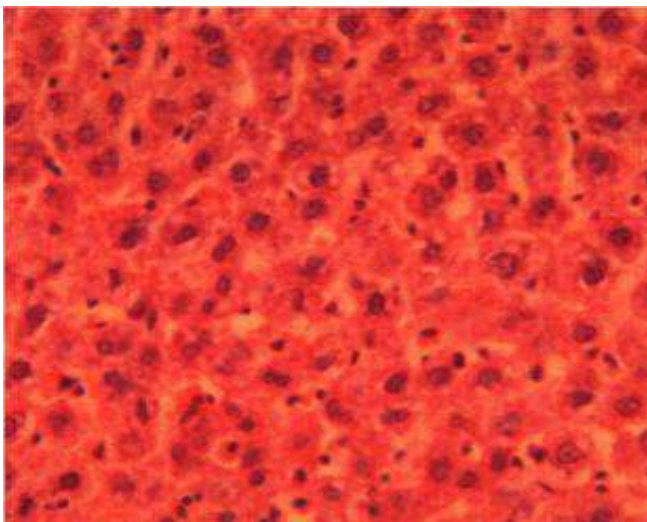
Таҷрибавий тиреотоксикозда каламушлар жигаридagi гистологик о'згарishлар.

Tajriba boshlanganidan 7 kun o'tgach, kalamushlar jigarida bo'lakli tuzilish saqlanib qolgan, jigar to'sinlari yaxshi ifodalangan, hepatotsitlar poligonal shaklga ega. Jigarda struktura o'zgarishlari topilmadi. Sinusoidal kapillyarlar, markaziy venalar va bo'lakchalararo tomirlarning notekis venoz to'laqlonligi qayd etiladi. Bu yoshdagi kalamushlar jigarida strukturaviy o'zgarishlar aniqlanmadi. Markaziy venalar va bo'lakchalararo tomirlar sinusoidal kapillyarlarining notekis venoz to'laqlonligi qayd etiladi. Jigarning bo'laklararo stromasida periportal zonalarida boshlang'ich shish o'choqlari ustunlik qiladi. Stroma shishi asosan bo'lakchalararo biriktiruvchi to'qimada venalar atrofida rivojlana boshlaydi. Yakkam-dukkam hepatotsitlarda mayda-mayda vakuolalar topiladi. Gepatotsitlarning asosiy massasi patologik o'zgarishlarsiz. I zonada ikki yadroli bo'linuvchi hepatotsitlar soni kam. Bu muddatlarda birinchi marta perisinusoidal shish o'choqlari aniqlandi. Gepatotsitlarda 14-kuni gidropik distrofiya belgilari, ya'ni sitoplazmada mayda vakuolalar to'planishi aniqlandi. Vakuolalar tiniq plazma suyuqligi bilan to'ldirilgan. Sitoplazmaning vakuolizatsiyasi o'choqli xarakterga ega bo'lib, ayrim hepatotsitlarda ro'y beradi. Jigar venalari kengaygan, ularda

qonning qayta taqsimlanishi va eritrotsitlarning siljishi, staz kuzatiladi. Jigarning bo'laklararo stromasida periportal zonlarda boshlang'ich shish o'choqlari ustunlik qiladi. Stroma shishi asosan bo'lakchalararo biriktiruvchi to'qimada venalar atrofida rivojlana boshlaydi. Arteriya devorlarida plazmatik shimilish belgilari aniqlandi. Van-Gizon bo'yicha bo'yalganda bo'lakchalararo va bo'lakchalar ichidagi biriktiruvchi to'qimada kollagen tolalar ingichka, nozik, biroz egri-bugri bo'ladi.

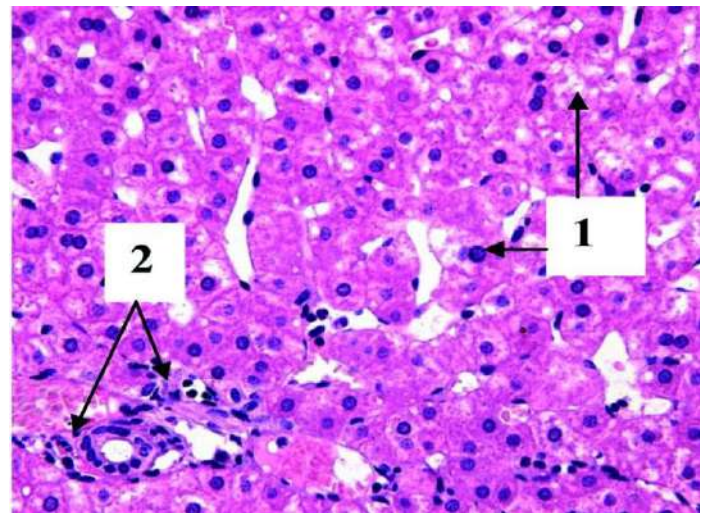
Yakkam-dukkam hepatotsitlarda mayda-mayda vakuolalar topiladi. Hepatotsitlarning asosiy qismi patologik o'zgarishlarsiz. 1-zonada ikki yadroli bo'linuvchi hepatotsitlar soni kam. 14 kundan keyin jigar stromasida shishning kuchayishi, perivenulyar bo'shliqlarda ustunlik kuzatiladi. Shish o'choqli xarakterga ega. Shish o'choqlarida biriktiruvchi to'qima asosiy moddasining bo'kishi, kollagen tolalar tutamlarining bo'kishi, qatlamlarga ajralishi va bo'shashishi kuzatiladi. Biroq, biriktiruvchi to'qima dezorganizatsiyasi belgilari aniqlanmadi. Toluidin ko'ki bilan bo'yalganda metaxromaziya kuzatilmaydi. Bu muddatlarda birinchi marta perisinusoidal shish o'choqlari aniqlandi.

Ko'rsatilgan muddatlarda diffuz xarakterga ega bo'lgan qon tomir buzilishlari saqlanib qoladi. Qon tomirlar devorida plazmatik shimilish va fibrinoid bo'kish kuchayadi. Endoteliotsitlar distrofik o'zgarishlar bilan, shishgan, yumaloq shaklda. Hepatotsitlarda 14-kuni gidropik distrofiya belgilari, ya'ni sitoplazmada mayda vakuolalar to'planishi aniqlandi. Vakuolalar tiniq sitoplazmatik suyuqlik bilan to'ldirilgan. Sitoplazmaning vakuolizatsiyasi o'choqli xarakterga ega bo'lib, alohida hepatotsitlarda kuzatiladi (3-rasm).

3-rasm. Sitoplazmaning o'choqli vakuolizatsiyasi. (14-kun).

Bo'yalishi: gematoksilin va eozin.x200.

4-rasm. Kesmaning butun yuzasi bo'ylab jigar stromasida limfotsitlar, gistiotsitlar va fibroblastlardan iborat ko'plab infiltratlar aniqlanadi.

Ikkinchi zonada hepatotsitlarning gidropik distrofiyasi boshlanadi. Sudan III bilan bo'yalganda hepatotsitlar sitoplazmasida lipidlar topilmadi. I zonada bo'lakchalar

periferiyasida yakka-yakka ikki yadroli hepatotsitlar (bo'linayotgan), kam miqdorda katta giperxrom yadroli yirik hepatotsitlar uchraydi (4-rasm).

21-kundan so'ng jigarda qon tomir buzilishlari saqlanib qoladi va shishning kuchayishi kuzatiladi. Shish barcha bo'lakchalarga tarqaladi va diffuz xarakterda bo'ladi. Shish suyuqligi perisinusoidal bo'shliqlarda, perivaskulyar bo'shliqlarda portal vena tarmoqlari bo'ylab va otgok tizimi bo'ylab to'planadi. Kollagen tolalar shishgan, shish suyuqligi bilan surilgan, hujayra elementlari siqilgan; ularning yadrolari burishgan. Fibroblastlar o'simalari bo'rtib turadi. Toluvdin ko'ki bilan bo'yalganda metaxromaziya aniqlandi. Kesmaning butun yuzasi bo'ylab jigar stromasida limfotsitlar, gistioshplar va fibroblastlardan iborat ko'p sonli infiltratlar aniqlanadi.

Infiltratlar bo'lakchalar stromasida, bo'lakchalararo biriktiruvchi to'qimada, ayniqsa triadalar sohasidagi periportal zonada joylashadi. Ko'pchilik infiltratlar tomirlar atrofida joylashadi. Stroma infiltratlaridan tashqari, jigar sinusoidlarida limfotsitlar to'plamlari topiladi. Hepatotsitlarda diffuz gidropik distrofiya boshlanib, deyarli butun bo'lakchaga tarqalib boradi. Hepatotsitlar sitoplazmasida yirik vakuolalar topilgan bo'lib, ular hujayraning deyarli hammasini to'ldirib turadi va yadro shu suyuqlikda suzib yuradi. Ba'zi hepatotsitlarda yadrolar nobud bo'ladi, hepatotsit bitta katta vakuolaga aylanadi, ya'ni ballonli distrofiya rivojlanadi. Ikkinchi zonada hepatotsitlarning gidropik distrofiyasi boshlanadi. Sudan III bilan bo'yalganda hepatotsitlar sitoplazmasida lipidlar topilmadi. I zonada bo'lakchalar periferiyasida yakka-yakka ikki yadroli hepatotsitlar (bo'linayotgan), kam miqdorda katta giperxrom yadroli yirik hepatotsitlar uchraydi. Hepatotsitlarda diffuz gidropik distrofiya qayd etiladi, u deyarli butun bo'lakka tarqalib, atsinusning II, III va qisman birinchi zonasini qamrab oladi. Hepatotsitlar sitoplazmasida yirik vakuolalar topilgan, bu vakuolalar hujayraning deyarli hammasini to'ldirib turadi va yadro shu suyuqlikda suzib yuradi. Ba'zi hepatotsitlarda yadrolar nobud bo'ladi, hepatotsit bitta katta vakuolaga aylanadi, ya'ni ballonli distrofiya rivojlanadi. Periportal zonalarda ikki yadroli bo'linuvchi hepatotsitlar soni, shuningdek yirik hepatotsitlar soni ortadi. Proliferatsiyalanuvchi hepatotsitlar butun I zonani egallaydi va bo'lakchalar markaziga siljiydi. Ko'rsatilgan muddatlarda proliferatsiyalanuvchi hepatotsitlar deyarli butun II zonaga tarqaladi. Yirik giperxrom yadroli katta o'lchamdagi proliferatsiyalanuvchi hepatotsitlar.

28 kundan keyin stroma shishi juda kuchli bo'lib, butun jigarga tarqaladi. Shish perivenulyar bo'shliqlarda, ayniqsa triadalar sohasida ko'proq namoyon bo'ladi. Asosiy modda bo'kadi va parchalanadi, biriktiruvchi to'qima dezorganizatsiyaga uchrab, glikozaminoglikanlar to'planib boradi. Bu muddatlarda distrofik o'zgarishlar jadalligi ortib boradi va ular butun jigarga tarqaladi. Hepatotsitlar sitoplazmasi sitolizga uchraydi. Sitoliz o'choqlari ko'p sonli va 21-kunga qaraganda kattaroq. Hepatotsitlar total zararlanib, ballon distrofiyasi, ya'ni kollikvatsion nekroz boshlanadi. Jigar parenximasining lizis o'choqlari paydo bo'ladi. Jigar parenximasining lizis o'choqlarida eozin bilan och pushti rangga bo'yalgan nekrotik massalarning qoldiqlari uchraydi. Limfotsitar infiltratlar soni sezilarli darajada oshadi, infiltratlar yiriklashadi. Sinusoid kapillyarlar bo'shlig'ida jigarning butun kesimi bo'ylab zanjir ko'rinishidagi limfotsitlar to'plamlari aniqlanadi. Bu jarayon keng

tarqalgan xarakterga ega. Bu muddatlarda distrofik o'zgarishlarning jadalligi ortib boradi va ular butun jigarga tarqaladi. Gepatotsitlar sitoplazmasi sitolizga uchraydi. Sitoliz o'choqlari ko'p sonli va 21-kunga qaraganda kattaroq. Gepatotsitlar total zararlanib, ballon distrofiyasi, ya'ni kollikvatsion nekroz boshlanadi. Jigar parenximasining lizis o'choqlarida eozin bilan och pushti rangga bo'yalgan nekrotik massalarning qoldiqlari uchraydi. Limfotsitar infiltratlar soni sezilarli darajada oshdi, infiltratlar yiriklashdi.

Sinusoid kapillyarlar bo'shlig'ida jigarning butun kesimi bo'ylab zanjir ko'rinishidagi limfotsitlar to'plamlari aniqlanadi. Bu jarayon keng tarqalgan xarakterga ega. Proliferatsiyalanuvchi hepatotsitlar soni ko'paygan. Proliferatsiyaga uchragan hepatotsitlar I zonadan bo'lakcha markaziga o'tadi va 28-kuni III zonaga yetib boradi. Sudan III bilan bo'alganda ayrim bo'lakchalar periferiyasida mayda tomchili yog'li distrofiya o'choqlari ko'rinadi.

45 kundan keyin shish intensivligi sezilarli darajada oshdi, perisinusoidal bo'shliqlar kengaydi. Jigar to'sinlari ba'zi joylarda atrofiyaga uchragan va bir-biridan ma'lum masofada joylashgan. Perivenulyar bo'shliqlar ham keskin kengaygan. Og'ir distrofik va nekrotik o'zgarishlar bilan hepatotsitlar, sitoliz o'choqlari soni oshgan. Bo'shliqlar soni va o'lchamlari oshdi. Jigar parenximasidagi bo'shliqlar orasida och tusli hepatotsitlar ko'zga tashlanadi, bularning hajmi kattalashgan, go'yo bo'sh sitoplazmaga ega bo'lgan dumaloq hepatotsitlardir. Yuqorida tasvirlangan hepatotsitlarning yadrolari kichraygan, piknozga uchragan bo'ladi. Bunday o'zgargan hepatotsitlar jigar hujayralarining asosiy massasini tashkil qiladi va butun jigar bo'ylab, ayniqsa I va II zonalarda joylashadi.

45-kuni jigar ko'plab bo'shliqlardan iborat bo'lib, ular orasida ballonli distrofiya, nekrobioz va kollikvatsion nekroz belgilari bo'lgan hepatotsitlar mavjud. Yuqorida tasvirlangan o'zgarishlar va sezilarli shish fonida jigar stromasining bir oz miqdor gistotsitlar aralashgan limfotsitlar bilan diffuz infiltratsiyasi kuzatiladi. Ko'rsatilgan muddatlarda birinchi marta fibroblastlarning o'choqli proliferatsiyasi aniqlandi. Proliferatsiya o'choqlari mayda, 3-4 ta fibroblastdan iborat bo'lib, asosan bo'lakchalar orasida joylashadi. Ayniqsa tomirlar atrofida yosh fibroblastlar proliferatsiyalanadi. 60 kundan keyin jigar shishi juda kuchli bo'lib, jigar to'sinlari va hepatotsitlarning sezilarli darajada atrofiyasi va ingichkalashishi kuzatiladi. Jigarda bo'shliqlar ko'rinishidagi yirik optik bo'shliqlar hosil qiluvchi keng sitoliz o'choqlari aniqlanadi. 90 kundan keyin jigarda perisinusoidal va perivenulyar shish sezilarli darajada oshadi. Jigar to'sinlari juda ingichkalashgan, to'sinlarning qirralari notekis, go'yo tishsimon. Og'ir distrofik va nekrotik o'zgarishlar tabiatan tarqoq bo'ladi, bo'shliqlar soni va hajmi yanada ko'payadi. Gepatotsitlar proliferatsiyasi butun jigar parenximasida kuzatiladi. Limfotsitlar va gistotsitlar tomonidan o'choqli va diffuz GSH-filtratsiya kuzatiladi. Jigar stromasida fibroblastlar proliferatsiyasi kuchayib, fibrillogenez kuchayadi va mayda-mayda fibroz o'choqlari topiladi. Fibroz o'choqlari juda mayda bo'lib, portal yo'llar bo'ylab va triadalar sohasida topiladi. Sinusoid kapillyarlar bo'shlig'ida jigarning butun kesimi bo'ylab zanjir ko'rinishidagi limfotsitlar to'plamlari aniqlanadi. Bu jarayon keng tarqalgan xarakterga ega. Proliferatsiyalanuvchi hepatotsitlar soni ko'paygan. Proliferatsiyaga uchragan hepatotsitlar I zonadan bo'lakcha markaziga o'tadi va 28-kuni III zonaga yetib boradi. Sudan

III bilan bo'yalganda ayrim bo'lakchalar periferiyasida mayda tomchili yog'li distrofiya o'choqlari ko'rinadi.

Shunday qilib, eksperimental tireotoksikozda jigarda diffuz shish, hepatotsitlarning gidropik va ballonli distrofiyasi, nekrotik massalarning autolizi, bo'shliqlar hosil bo'lishi bilan hepatotsitlarning kollikvatsion nekrozi, o'choqli va diffuz limfogistiotsitar infiltratsiya rivojlanadi. Ko'rsatilgan o'zgarishlar hepatopatiyaning asosi hisoblanadi.

Sinusoid kapillyarlar bo'shlig'ida jigarning butun kesimi bo'ylab zanjir ko'rinishidagi limfotsitlar to'plamlari aniqlanadi. Bu jarayon keng tarqalgan xarakterga ega. Proliferatsiyalanuvchi hepatotsitlar soni ko'paygan. Proliferatsiyalanuvchi hepatotsitlar I zonadan bo'lakcha markaziga o'tadi va 28-kuni III zonaga yetib boradi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, qalqonsimon bez gormonlarining ortiqcha ishlab chiqarilishi jigarning tuzilish va funksiyalarida sezilarli o'zgarishlarga olib keladi. Xususan, tajribaviy tireotoksikoz sharoitida jigarning hajmi va og'irligi ortgan, uning gistologik tuzilmasida esa distrofik o'zgarishlar, yallig'lanish infiltratsiyasi va fibroz jarayonlari kuzatilgan.

Eksperimental model natijalari tireotoksikoz fonida jigarda yuz beradigan patologik jarayonlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari tireotoksikoz sharoitida jigarning shikastlanishini oldini olish va uni davolashda antioksidant terapiyaning ahamiyatini tasdiqlaydi. Ayniqsa, tokoferol kabi antioksidantlarning qo'llanilishi jigar hujayralarini himoya qilishda samarali ekani aniqlandi. Kelgusida ushbu mavzuga oid tadqiqotlarni kengaytirish va turli farmakologik preparatlarning jigar funksiyasiga ta'sirini baholash zarur. Tireotoksikoz bilan bog'liq jigar shikastlanishining oldini olish uchun kompleks yondashuvlar ishlab chiqilishi muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Association of functional polymorphisms related to the transcriptional level of FOXP3 with prognosis of autoimmune thyroid diseases / N. Inoue, M. Watanabe, M. Morita [et al.] // Clin, and Exp. Immunol. - 2010. - Vol. 162, №3.-P. 402-406.
2. Biondi, Bernadette. Invited commentary: Cardiovascular mortality in subclinical hyperthyroidism: An ongoing dilemma / Bernadette Biondi // Eur. J.Endocrinol. - 2010. - Vol. 162, № 3. - P. 587-589.
3. Demers, L. M. (Demers L. M.) Prakticheskiye rekomendatsii po laboratornomu issledovaniyu funktsii щitovidnoy jelezy / L. M. Demers, S. A. Spenser // Probl. endokrinologii. - 2004. - № 4. - S. 30-39.
4. Experimental study: The role of CXCR5 and its ligand CXCL13 in the compartmentalization of lymphocytes in thyroids affected by autoimmune thyroid diseases / G. Aust, D. Sittig, L. Becherer [et al.] // Eur. J. Endoc. - 2004. - Vol. 150, № 2. - P. 20.
5. Iglesias, P. Severe hyperthyroidism: Aetiology, clinical features and treatment outcome / P. Iglesias, O. Devora, I. Garsia // Clin. Endocrinol. - 2010. -Vol. 72, № 4. - P. 551-557.
6. Involvement of inducible costimulator ligand (ICOSL) expression in thyroid tissue in hyperthyroidism of Graves disease patients / Fengming Wang, Tao Yan, Lujun Chen [et

- al.] // J. Clin. Immunol. - 2012. - Vol. 32, № 6. -P. 1253-1261.
7. Kurihara, H. (Kurixara, X.) Operativnoye lecheniye bolezni Greyvsa: supersubtotalnaya rezeksiya щitovidnoy jelezы / X. Kurixara // Vestn. xirurgii. - 2006. - № 3. - S. 28-30.
 8. Lymphocytes in peripheral blood and thyroid tissue in children with Graves • disease / Ben-Skowronek Iwona, Sierocinska-Sawa Jadwiga, Korobowicz Elzbieta [et al.] // World J. Pediat. - 2008. - Vol. 4, № 4. - P. 274
 9. Preterm birth does not affect bone mineral density in young adults / Petra E. Breukhoven, Ralph W. J. Leunissen, Sandra W.K. de Kort [et al.] // Eur. J.Endocrinol.- 2011.-Vol. 164, № 1. - P . 133-138.
 10. Thyrotoxic psychosis. Two case reports / H. Ursu, Iulia Barbu, Dorina Sima [et al.] // Acta endocrinol. - 2008. - Vol. 4, № 1. - P. 99-105.

ZAMONAVIY TA'LIM VA TILSHUNOSLIKDA RAQAMLI TEXNOLOGIYA VA SUN'IY INTELLEKTLARNING AHAMIYATI

Shuxratbekova Zaxrooyim¹

Ózbekiston Davlat Jahon tillari universiteti

KEYWORDS

sun'iy intellekt, raqamli
texnologiya, keng imkoniyat,
tadqiqot, tajriba, Chat GPT,
materiallar, ta'lim kónikmalari.

ABSTRACT

Zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish, ayniqsa xorijiy tillarni órganish va óqitishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning bugungi ta'lim tizimidagi órni, hamda sun'iy intellekt (SI) , ayniqsa kompyuter va smartfonlarga tayangan holda uning imkoniyatlaridan keng foydalanish va ularni amaliyotda tadbiq qilish ta'kidlangan va hayotiy misollar namunasida tanqidiy tahlil qilingan. Bundan tashqari, xorijiy tilni órganishda talaba va maktab óquvchilariga qanday qilib SI vositalari va texnologiyalardan unumli foydalanishga doir zaruriy tavsiya va maslahatlar ta'kidlangan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15051922**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish. Bugungi kunda barchamizning kundalik hayotimizni ajralmas bir qismiga aylanib ulgurgan raqamli texnologiya va sun'iy intellekt tushunchalari dunyoning óqitish va óqish sistemasini tubdan yangilanishida asosiy sabab bóldi. Bugungi ta'lim tizimida óqituvchining óqituvchining dars jarayonidagi samarali aralashuvida foydalanilayotgan ta'lim texnologiya va resurslari muhim ta'sir kórsatadi. Raqamli texnologiyalar dars jarayonini qiziqarli, interaktiv ,hamda zamonaviy ta'lim standartlariga tóliq javob bera oladigan bólishida ta'sir kórsatibgina qolmay , darsni kognitiv hamda tez va sezilarli darajada oson bólishini ham ta'minlaydi. Shuningdek, barcha yoshlarning «yordamchisi»ga aylanib ulgurgan sun'iy intellekt (SI)Tilshunoslik va ta'lim bsigasida inqilobiy ózgarishlarni yuzaga keltirdi. Uning ta'lim va tilshunoslikdagi ayrim kamchilik va afzalliklari ham yóq emas.Yuqoridagi masalar tóg'risida ushbu maqola davomida ma'lumotga ega bólasiz.

Asosiy qism.Texnologiya jadallik bilan rivojlanib kelayotgan ushbu davrda talaba va yoshlarning diqqat-e'tibori va qiziqishini, motivatsiyasini faqatgina sinf xonalardagi an'anaviy darslar bilan erishish mushkul ekanligi barchamizga ma'lum. Óquvchilarning

¹ Ózbekiston Davlat Jahon tillari universiteti. Xorijiy til adabiyot 3- ingliz 2423-guruh talabasi

darsdagi davolatish va faol qatnashishi, ularning xorijiy tilni o'rganishga qiziqayotganliklari etarli emas. Texnologiya davrida xorijiy til ixlosmandlari, ayniqsa yoshlarni til o'rganish jarayonida turli xil platformalardan masalan: Duo lingo, Chat GPT, Google DC kabi SI platformalarida murojaat qilayotganligini k'rishimiz mumkin. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarni dars jarayonlarini interaktiv hamda kognitiv tashkillashtirish maqsadida raqamli texnologiyalardan keng foydalanmoqda. Shu kabi raqamli texnologiyalardan foydalangan holda o'quvchilar istalgan joydan turib o'zlariga kerakli bilim olishlari va k'nikmalarini rivojlantirishdagi mumkin bu ham raqqamli texnologiyar yordamida til o'rganish y'li yanada samarali va tez ekanligini bildiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning 2020-Yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash Va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 6079-sonli Farmoni va 2021-yil 17-fevraldagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal Joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora tadbirlari to'g'risida"gi 4996-son qarori ushbu sohadagi ishlarni bir tizimga solish va Tashkillashtirish imkonini berdi. Jumladan, "Sun'iy intellektga tayyorlik indeksida O'zbekiston Respublikasi o'rnini yaxshilash bo'yicha choratadbirlar dasturi" tasdiqlandi. Unda iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada, davlat boshqaruvi tizimida SI texnologiyalarini ishlab chiqish va ulardan foydalanish, qishloq xo'jaligi, energetika, sog'liqni saqlash, elektron hukumat sohalariga mazkur texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilgan.

SI -raqamli texnologiyalar va ularning ta'limdagi ahamiyati. SI raqamli texnologiyalar zamonaviy ta'lim hamda ta'lim tizimini jahon standartlariga muvofiq tashkil qilish hamda takomillashtirishning asosiy vositalaridan hisoblanadi. Bunda o'quvchilar yuqorida keltirilgan Chat GPT onlayn bor chat kabi vositalar yordamida istalgan joyda istalgan tilini o'rganishi hatto sun'iy intellekt yordamida erkin suhbatlashadi olishlari mumkin. SI vositalarining an'anaviy ta'lim tizimidan afzalliklari shundaki, endilikda o'quvchilar vaqtlarini ketkazib xususiy repetitorlarga yoki shaxsiy o'qituvchi yollab emas, balki elektron o'quv resurslari yordamida istalgan darslik hamda o'quv q'llanmalarini topishlari mumkin. Interaktiv darsliklar, videokurslar yordamida qulay va sifatli bilim olishlari mumkin. Bunga misol tariqasida Ibrat academy (Ibrat farzandlari) nomli onlayn ta'lim platformalarni keltirish mumkin. Shu kabi platforma yordamida o'quvchi o'yinlashtirilgan topshiriqlar yordamida til o'rganishni yanada xavfli qila oladi. Bundan tashqari barchaga ma'lum DTM imtihonlarida ham shaffoflik va adolatni ta'minlash va baholashda inson omillarini aralashtirmaslik maqsadida raqamli texnologiyalarga tayanildi. Bunda avtomatlashtirilgan testlar yordamida bilimni tez va sifatli baxolash tizimi keng foydalaniladi. SI yordamida til o'rganuvchi hamda o'qituvchilar o'z bilimlarini oshirishlari hamda: IELTS, TOEFL, SAT, TOPIC, CELTA, DUO LINGO, MULTI LEVEL kabi xalqaro hamda mahalliy sertifikatlarni q'lg'a kiritish hamda jahon talabiga mos tarzda o'rganishlari mumkin. Buning isbotidir sifatida yurtimizda IELTS 9 sertifikat sohiblari kundan kuniga k'payayotganini keltirishimiz mumkin.

SI-raqamli texnologitalar va ularning tilshunoslikdagi ahamiyati. Sun'iy intellekt (SI)

tilshunoslik sohasida inqilobiy ózgarishni yuzaga keltirdi. U matnlarni qayta ishlash, talaffuz sifatini oshirish, nutq kónikmalarini rivojlantirish kabi kóo sohalarni ma'lum bir bosqichga kótarilishiga sabab bóldi. Misol uchun Google Translate, Grammarly, Chat GPT, kabi texnologiyalar yordamida tilshunoslikning asosiy yónalishlaridan biri bólgan matnni qayta ishlash, tarjima nazariyasi kabi sohalarni chuqur órganish mumkin. Bugungi kunda tilshunoslikda yóqolib borayotgan til va dialektlari saqlab qolish va ularni tatbiq qilishda ham SI texnologiyalarni órni ahamiyatlidir. Qolaversa dunyoning istalgan mamlakatlaridan professor olimlar Zoom kabi platformalar orqali ilmiy anjuman, yig'ilish kabi konferensiyalarni tatbiq etish izlanishlar olib borish hamda óz malaka va tajribalarini vaqtni tejalgan holda ulashialari mumkin. Xalqaro UNESCO tashkilotining 2019-yildagi Pekin shaxrida ótkazilgan sun'iy intellekt va ta'lim, sun'iy intellekt davrida ta'limni rejalashtirish tóg'risidagi xalqaro anjumani ham shular jumlasidandir.

Sun'iy intellekt SI -kamchilik va muammolar. Biroq raqamli texnologiyalardan foydalanishda ayrim muammolar mavjud. An'anaviy dars jarayonida interaktiv bólmagan vositalar óquvchi diqqatini yetarlicha jalb qila olmayotganini kórishimiz mumkin. Bunining natijasida óquvchilarni «texnologik qaramlikga» Olib kelmoqda. An'anaviy óqitish usullari ikkinchi darajaga tushib qolmoqda. Óquvchikarning mantiqiy fikrlashlari, kreativ va izlanuvchanligi hamda darslarda berilgan uyga vazifa va kóoroq topshiriqlarini bajarishda ham SI texnologiyaga ishonishi va tayanib qolayitganlikarini kórishimiz mumkin. Asosiy manbaa kitob emas, SI texnologiya vositalari bólib borayotganligi achinarli albatta. Bu kabi masalarni yechimi dars va ta'lim jarayinida an'anaviy va zamonaviy tizimni muvozanatga solish samarali yechim bóla oladi.

Xulosa. Ta'lim sohasida SI ning paydo bólishi innovatsion uyg'unlikdagi óquv muhitini paydo qildi. SI texnologiyalardan oqilona foydalanish uchun óqituvchilarni tayyorlash va ularni qóllab quvvatlash juda zarur. Ular SI texnologiyalardan foydalanish bóyicha óquv-treninglarda qatnashishlari maqsadga muvofiq. Bu ta'lim sohasida amaliyotni samarali integratsiyalash va xorijiy tillarni órganishda Yangi marralarni zabt etish, an'anaviy sinf muhitini ózgartirish, interaktiv, madaniy jihatdan boy muhitni yaratish va hamkorlikda órganisg tanribasida muhim zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Absalamova G. S. Xorijiy tillarni o'qitishda raqamli texnologiyalarning Ahamiyati // Academic Research in Educational Sciences: volume 4.
2. Alraimi K. M., Zo H., Ciganek A. P. Understanding the MOOCs Continuance: The role of openness and reputation // Computers & Education. — 2015. — Volume 80. — P. 28–38.
3. Ayupov R., Maksimkulava S., Baltabaeva G. Til ta'limida raqamli Texnologiyalardan foydalanish usul va vositalari // Евразийский журнал Академических исследований. — 2023. — № 3 (4 Special Issue). — P. 60–70.

—

URL:

<https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/14466>

4. Babaqulova O., Umarova E. H., Xudayberdiyeva S. O. Xorijiy tillarni O'qitishda zamonaviy texnologiyalarning o'rni va ahamiyati // Yangi O'zbekistonda tabiiy va ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy Konferensiyasi. — 2023. — № 1(8). — P. 210–213. — URL:

<https://universalpublishings.com/index.php/gumanitar/article/view/3362>

5. 5Chebotareva I. N., Lyaskovets A. V., Maxova V. V. Rossiya ta'lim Tizimida gamifikatsiyadan foydalanishning ijobiy va salbiy tomonlari // Ijtimoiy fanlar va oliy ta'lim bo'yicha 2020 6-xalqaro konferensiya Materiallari (ICSSHE 2020). Atlantis Press, 2020. — P. 775–779.

<https://doi.org/10.2991/assehr.k.201214.148>

6. 6Chen Y.C. Artificial intelligence-assisted personalized language Learning: Systematic review and co-citation analysis // 2021 International Conference on Advanced Learning Technologies (ICALT). IEEE. — 2021. — P. 241–245.

MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARIDA ONA SIYMOSI

Davronova Madina¹

Buxoro davlat universiteti

KEYWORDS

ijodkor, timsol, ohangdorlik,
to'rg'ay.

ABSTRACT

Maqolada zabardast o'zbek shoiri Muhammad Yusufning onalarga bag'ishlab yozilgan she'rlari tahlil qilinadi. Ya'ni ijodkor bu she'rlari bilan onalarning naqadar buyuk insonligini ta'kidlaydi va ularning qadriga yetishimiz kerakligini o'z she'rlari orqali ifoda etadi. Shubhasiz, onalar dunyodagi eng ulug' va hayotimizda boshqa takrorlanmaydigan yagona ne'mat hisoblanadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15051997**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Muhammad Yusuf o'zbek adabiyotining betakror namoyandalaridan biri hisoblanadi. Yashab ijod etgan qisqa hayot yo'li davomida o'zining diltortar, nafis she'rlari bilan insonlar ko'nglidan joy oldi. Muhammad Yusuf lirikasida vatan, ona, sevgi kabi go'zal hislar o'z ifodasini topgan. Shoir yaratgan she'rlar ohangdorligi, serjilologi, ayniqsa, sodda va ravon tuzilganligi bilan farqlanadi. Shuning uchun ham uning ko'plab she'rlari qo'shiq qilib bastalangan. Hali-hanuzgacha bu qo'shiqlar xalqimiz tomonidan sevib tinglanadi. Hattoki, yod ham olingan. Shoir lirikasida mehr-muhabbat ruhi ufurib turishini alohida e'tirof etish kerak. Ijodkorning eng go'zal hislari aks etgan she'rlari onalarga bag'ishlangan.

Xususan, uning "**Onaizor**" she'ri o'zining poetic jihatdan mukammalligi bilan ajralib turadi:

**Ko'nglim qolsa bulbuldan ham, guldan ham,
Qolar bo'lsam bir kun axir tildan ham,
Agar bir zot yig'lasa chin dildan ham
Onam yig'lar, onam yig'lar, onam u.**

Darhaqiqat, inson boshiga musibat tushsa, ko'ngli hech narsani tusamay qoladi. Nafaqat gul yoki bulbul, balki, butun dunyodan ham sovishni boshlaydi. Hech kimga keraksiz, chorasiz his qiladi o'zini. Shunday paytda chin dildan yig'laydigan faqat ona ekanini aytib o'tadi.

¹ Buxoro davlat universiteti Filologiya fakulteti, 2-kurs talabasi

Yoki:

Tinar bo'lsa qo'limdagi tor, dunyo

Uch kun o'tmay unutgay do'st yor dunyo.

Bunda "**tinar bo'lsa**" birikmasi orqali "**tinmoq**" ya'ni "**dunyodan ko'z yummoq**" ma'nosi kelib chiqadi. Shunday ekan, o'limidan so'ng do'st-u birodarlari, hatto yori ham 3 kun yig'lab, keyin unutishini misol qilib keltiradi. Faqat onagina kuyinishini, yer-u ko'kni larzaga keltirib yig'lashini, uning o'rnini hech kim bosa olmasligini yana bir bor isbotlaydi. Albatta, dunyoda onamizdan-da fidoyi, undan-da jonkuyar inson yo'q. Ona – haqiqiy muhabbat timsolidir. Chunki, onalar farzandi uchun jonini ham berishga tayyor. Dilbandiga tikan kirs, u ham og'rinadi. Dard cheksa, dunyolarga sig'may ketadi. Barcha onalar farzandining baxt-kamolini ko'rishni istaydi. Shuning uchun onalarni vaqtida asrashimiz kerak. Chunki, bir kun kelib, kech bo'lishi mumkin. Onasining birgina koyishiga zor insonlar qancha.

Gapimning isboti sifatida Muhammad Yusufning ushbu "**Yetim qo'shig'i**" she'rini misol keltiraman.

To'rg'aydayin nolalar qilarmidim, ayting, men,

O'z bag'rimni o'zginam tig'larmidim ayting, men

To'rg'ay qushi bo'lsa-da, o'z bolasin asraydi

Ona ketsa boladan bunday azob bo'lmaydi.

Dastlab, "**to'rg'ay**" atamasiga to'xtalsak, och jigarrang va kulrang tusli kichik qush bo'lib, asosan ochiq dala, dasht va cho'l hududlarida uchraydi. Shoir yetim bolalarni xuddi shu to'rg'ay qushi kabi murg'ak qilib tasvirlaydi. Oxirgi misralarda hattoki, shu jajji qush ham o'z polaponlarini asrashini, lekin, onasi yo'q bolani ko'ngli o'ksik bo'lib bir chetda qolib ketishini aytib o'tadi.

Men ham aziz onamni gohi ko'rgim keladi,

Yetaklashib yonida, sho'x-sho'x yurgim keladi.

Haa... Bundan ortiq azob yo'q. Chindan ko'rging kelgan insoningni ko'ra olmasang, iforiga to'ya olmasang. Onasizlik bolalarga juda qattiq ta'sir qiladi. Xalqimiz orasida yuradigan "Otasiz yetim, gul yetim, Onasiz yetim, o'l yetim" degan maqol bejizga emas. Chunki, bolaning erkaliklari-yu injiqliklarini, sho'xliklarini onadan boshqa hech kim to'g'ri qabul qilmaydi. Hattoki, otasi ham. Onadan bo'lak hech kim bolasini chin qalbdan yaxshi ko'rmaydi. Ana shunday erkaliklar, sho'xliklar qilish turganda, qayerdadir norasida go'daklar ozgina mehrga zor bo'lib, kemptik bo'lib yashaydi. Ona mehri nafaqat bolalarga balki, katta yoshdagilarga ham birdek zarur. Chunki, mehrning yosh-qarisi bo'lmaydi, onaning yosh-qarisi bo'lmaydi...

Xulosa qilib aytganda, ona – Alloh in'om etgan eng buyuk tuhfa. Ularning sof qalbi, samimiyligi, mehr-muhabbati har narsadan ustun. Muhammad Yusufning ushbu she'rlari qalbdan qalbga borib yetadi. Onalarimizni qadrlashimizga da'vat etadi. Ijodkorning bu ijodi orqali kimdir o'ziga yetarlicha xulosa chiqarsa, kimdir onasining borligiga shukrona keltirsa ajab emas.

Onalarimizni asraylik azizlar! Zero, ular ham bu hayotda bir marotaba yashaydi. Yo'qotib, keyin afsuslanguncha, borida mehr beraylik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muhammad Yusuf. Ko'nglimda bir yor. – Toshkent: Sharq, 2012.
2. G'ulomov A. She'riyat va ma'naviyat. – Toshkent: Fan, 2005.
3. Yoqubov N. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
4. Muhammad Yusuf she'riyati haqida // Ziyonet. www.ziyonet.uz

O'ZBEK TANBUR CHOLG'USI TARIXI

Ilyos Arabov¹

Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti

KEYWORDS

Ma'naviyat, tarbiya, hissiyot, ohang, kuy, musiqa, maqom, mas'uliyat, fikrlash.

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbek tanburi tarixi, uning shakllanishi, rivojlanishi, o'ziga xos musiqaviy xususiyatlari va boshqa Sharq xalqlari tanburlari bilan farqlari haqida so'z yuritiladi. Tanburning O'zbek madaniyatidagi o'rni, shuningdek, uning tasavvuf va maqom san'atidagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Tanbur — bu nafaqat musiqaviy, balki O'zbekistonning milliy madaniyatining ramzi sifatida ham o'zining ahamiyatini saqlab qolgan asbobdir.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15052042**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

O'zbek tanburi — bu an'anaviy o'zbek musiqasining ajralmas qismiga aylangan, chuqur tarixi va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan simli cholg'u asbobidir. Tanbur o'zining boy merosi va betakror ovozi bilan turli xalq musiqalarida va san'atda alohida o'rin tutadi. Tanbur asrlar davomida nafaqat musiqaning, balki O'zbekistonning milliy madaniyatining ifodasi bo'lib kelgan.

Tanbur — bu asosan Yaqin Sharq, O'rta Osiyo va Hindiston xalqlari orasida tarqalgan simli cholg'u asbobidir. U qadim zamonlardan beri ishlatilgan bo'lib, O'zbekistonga ham 1000-yillar davomida kirib kelgan. Aslida, tanburning dastlabki shakllari Mesopotamiya va Hindiston madaniyatlarida bo'lgan, lekin u O'rta Osiyo va O'zbekiston hududida rivojlanib, o'ziga xos ko'rinishga ega bo'lgan. O'zbek tanburi janubiy va markaziy Osiyo musiqalarining tarixiy yodgorliklaridan biri sifatida tasavvur qilinadi.

Tanbur, muayyan shaklda, O'zbekistonning barcha hududlarida, xususan, Buxoro va Samarqand shaharlarida mashhur bo'lgan. Bu shaharlar, o'zining boy ilmiy va madaniy tarixiga ega bo'lib, musiqaning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Tanbur nafaqat musiqa asbobi sifatida, balki diniy va falsafiy an'analarning ifodasi sifatida ham qo'llangan. U shuningdek, tasavvuf musiqasida ham muhim rol o'ynagan.

Tanbur, odatda, uzun va yupqa korpusga ega bo'lgan simli cholg'u asbobidir. Tanburda,

¹ Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti "Maqom cholg'u ijrochiligi" kafedrası mudiri, dotsent

aniqrog'i, 3 yoki 4 sim bo'ladi, ular ko'pincha jins va asbobning o'lchamiga qarab o'rnatiladi. Asbobning uzunligi turlicha bo'lishi mumkin, lekin, odatda, o'rta o'lchamdagi tanburlar qo'llaniladi. Tanburning qarshi qismini qarama-qarshi simlar (davul) ostidagi katta rezonator orqali tovush chiqarish va o'ziga xos ohanglarni hosil qilish uchun ishlatiladi.

Tanburning tanasida qo'shimcha bezaklar bo'lishi mumkin, chunki u o'zbek san'atining bir qismi sifatida an'anaviy ravishda nafaqat musiqaviy, balki estetik jihatdan ham katta e'tibor bilan tayyorlanadi. Tanburdan chiqariladigan tovushni barcha qismlarning mukammal uyg'unligi va simlarning tortilishi bilan olingan.

O'zbek tanburi nafaqat asbob, balki milliy musiqa madaniyatining ramzi hisoblanadi. U o'zining rang-barang ifodalari va xilma-xilligi bilan tanilgan. Tanbur, ko'pincha, ko'ngilni ifodalash va yashirin tuyg'ularni tarqatish vositasi sifatida ishlatilgan. O'zbek xalq musiqasida tanbur xususan, xalq qo'shiqlari, dastgohlar (shuningdek, maqom) va shoirlarning dostonlarida keng qo'llanilgan.

Tanbur o'zbek musiqasining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lgan maqom san'atida alohida ahamiyatga ega. Maqom san'ati asosan chog'ush tarzidagi musiqaviy kompozitsiyalar va ularning ijrosi orqali turli ruhiy holatlarni ifodalashga intiladi. Tanbur maqomlarning armonik tuzilishini yaratish uchun ishlatiladi, va bu asbob ko'pincha maqomlar ijrosida asosiy cholg'u sifatida ishlatiladi.

Tanburning tarixi, shuningdek, tasavvuf musiqasi bilan ham chambarchas bog'liq. O'zbek tasavvuf musiqasida, ayniqsa, Sufizm falsafasi va diniy g'oyalarini ifodalovchi, juda o'ziga xos ko'rinishdagi tanburdan foydalaniladi. Sufiylar tanbur orqali ruhiy dunyo va ilohiy haqiqatga yaqinlashishga harakat qilganlar. Ular tanburni, shuningdek, ilohiy hikmatlarni ifodalashda ishlatganlar va musiqaning kuchi orqali ruhiy tiklanish va ta'lim olishni maqsad qilganlar.

Hozirgi kunda, O'zbek tanburi yanada keng tarqalib, xalqaro musiqiy sahnalarda ham o'zining o'rnini topgan. Ko'plab zamonaviy musiqachilar tanburni o'z asarlarida sintezlab, uning an'anaviy o'rnini yangi, zamonaviy shakllar bilan boyitishga intilishmoqda. Tanbur, o'zining tarixiy va madaniy ahamiyatini yo'qotmasdan, yangi avlod musiqachilari tomonidan yangicha talqinlar bilan davom etmoqda.

Tanbur cholg'usi o'zining tarixi va shakli jihatidan Sharq xalqlari orasida keng tarqalgan va har bir xalqda o'ziga xos o'zgartirishlar va tafovutlar bilan rivojlangan. O'zbek tanburi bilan boshqa Sharq xalqlari tanburlari, masalan, Fors, Turkman, Afg'on va Xitoy tanburlari orasidagi farqlar, asboblarning shakli, tovush xususiyatlari, qo'llanishi va musiqa madaniyati jihatidan sezilarli. Keling, O'zbek tanburi va boshqa sharq tanburlari orasidagi asosiy farqlarni ko'rib chiqaylik.

1. Tanburning Shakli va Qurilishi

- O'zbek tanburi: O'zbek tanburi uzun, yupqa va konus shaklidagi resonatorli korpusga ega. Tanburda odatda 3 yoki 4 ta sim bo'ladi (biroq, ba'zida 5 simli tanbur ham uchraydi). Korpusning uzunligi o'rta va kichik o'lchamdagi bo'lib, o'yinchi tanburni oyoqlariga yoki yelkasiga qo'yib chaladi. Tanburning resonator qismi aniq shakllangan va tovushning kuchini oshirishga xizmat qiladi.

- Fors tanburi (Setar): Fors tanburi (setar) ham simli asbobdir, lekin uning shakli o'zgacha.

Setar asosan kichikroq bo'lib, shakli ichki tomondan torayib boradigan kichik resonatorga ega. Setarda 3 yoki 4 sim bo'ladi, lekin ular ko'pincha qora teridan yasalgan bo'lib, tanburlarga qaraganda ingichka va yumshoq tovush chiqaradi. Setarning uzoq qo'llanishi tasavvuf musiqasida, ayniqsa, Ilhomiy (Sufi) musiqasida keng tarqalgan.

- Turkman tanburi: Turkman tanburi o'zining katta va og'ir resonator qismi bilan farq qiladi. Tanbur turkmanlar orasida an'anaviy tarzda keng tarqalgan va asosan turli yirik festivallarda yoki marosimlarda ishlatiladi. Uning tovushi kuchliroq va kengroq bo'ladi, chunki korpusi kattaroq va simlar kamroq tarang.

- Xitoy tanburi (Pipa): Xitoyning pipa tanburi O'rta Osiyo tanburidan ancha farq qiladi. Pipa – bu uchburchak shaklidagi katta rezonatorli cholg'u asbobi bo'lib, uning turi va o'ynash usuli ancha farq qiladi. Pipa ko'proq «pinch» va «pluck» usullari bilan chalinar ekan, o'zbek tanburi ko'proq tor qoidalarga asoslangan usullarda chalina boshlaydi.

2. Tovush va Dinamikasidagi Farqlar

- O'zbek tanburi: O'zbek tanburining tovushi betakror va chuqur bo'lib, uning sharqona ohanglari asosan mumtoz musiqaning tonik va dominant akkordlarini aniq ifodalaydi. O'zbekiston xalq musiqasida tanbur nisbatan yumshoq va salqin tovush chiqaradi, ko'pincha an'anaviy maqomlarda ishlatiladi.

- Fors tanburi (Setar): Setar o'zining sado chiqaruvchi, mayin va nafasli tovushlari bilan ajralib turadi. Fors tanburi tasavvuf musiqasida keng qo'llaniladi, ularning tovushi o'ziga xos g'ayrat va sadoqatni ifodalaydi. Setar tovushi ko'proq ruhiy va meditatsion kayfiyatni yaratadi.

- Turkman tanburi: Turkman tanburining tovushi boshqa Sharq tanburlaridan farqli ravishda kuchliroq va qattiqroq bo'ladi. Bu tanbur turkmanlarning urf-odatlarini va marosimlarida, ayniqsa, jangovar yoki qahramonlik mavzularidagi musiqalarda ishlatiladi. Tovushi ba'zan ochiq va kuchli bo'lganligi sababli, har qanday keng auditoriyani jalb qilishga qodir.

3. Musiqa Madaniyati va Qo'llanishi

- O'zbek tanburi: O'zbek tanburi asosan maqom san'ati, xalq qo'shiqlari va tasavvuf musiqasida ishlatiladi. Tanbur O'zbekistonda turli musiqiy kompozitsiyalarni yaratishda asosiy asbob hisoblanadi. U xalq musiqasi va ilmiy an'analar bilan uzviy bog'langan bo'lib, musiqachilar uchun muhim vosita hisoblanadi.

- Fors tanburi (Setar): Setar Fors madaniyatida tasavvuf musiqasining bir qismi sifatida ishlatiladi. Setarning o'ynash usuli juda nozik va estetik, ko'pincha ruhiy holatni chuqur ifodalash uchun ishlatiladi. Setar, shuningdek, tasavvufda ilohiy ilmni o'rganish va samimiy tajriba orqali ruhiy tozalash uchun ishlatiladi.

- Turkman tanburi: Turkman tanburi ko'proq an'anaviy musiqalarda, jamoaviy tadbirlarda va folklor hikoyalarida ishlatiladi. Ularning musiqasi ko'proq jismoniy kuch va jangovar ruhni targ'ib qiladi.

- Xitoy tanburi (Pipa): Pipa o'zining uzoq tarixiga ega va Xitoy musiqasining ajralmas qismidir. Pipa musiqa va san'ati ko'proq teatr, drama va taqdimotlarda ishlatiladi.

Xitoyda pipa o'zining sekin, dramatik va ko'pincha dramatik ekspressivligi bilan ajralib

turadi.

O'zbek tanburi nafaqat musiqaviy asbob sifatida, balki O'zbekistonning milliy madaniyatining ramzi sifatida ham ahamiyatlidir. Uning tarixi va rivojlanishi xalq musiqasining chuqur ildizlariga borib taqaladi.

Tanburni o'rganish va unga bo'lgan qiziqish, o'zbek xalqining musiqiy an'analari va madaniyatiga bo'lgan hurmatning namunasidir. Tanbur — bu nafaqat tovush, balki ko'plab madaniy, diniy va falsafiy yondashuvlarni o'zida jamlagan buyuk merosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kamilov, A. (1992). O'zbek xalq musiqasi tarixi. Tashkent: "O'zbekistan" nashriyoti.
2. Mahmudov, S. (2005). Maqom san'ati va uning o'zbek musiqasidagi o'rni. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
3. Zaxidov, M. (2010). O'zbek musiqasi va xalq cholg'ulari. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Qodirov, S. (2001). O'zbek musiqasining rivojlanish jarayoni. Toshkent: Akademnashr.
5. Valiyev, E. (1998). Musiqa va tasavvuf: Tanburning tasavvufdagi o'rni. Toshkent: Sharq nashriyoti.
6. Ismoilov, D. (2008). Sharq xalqlari tanburlari: Tarix va rivojlanish. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
7. Fayzullayev, S. (2003). Tanbur va uning rivojlanish tarixi. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va san'at nashriyoti.
8. Muhammadiev, M. (2009). Maqom va tanbur musiqasi. Toshkent: Milliy universitet nashriyoti.
9. Shukurov, F. (2012). O'zbek musiqa san'ati: Tarixiy jihatlar. Toshkent: "O'zbekistan" nashriyoti.
10. Shadiyev, O. (2015). Tanbur va uning musiqiy roli. Buxoro: Buxoro san'at institutining ilmiy jurnali.

DETERMINATION OF THE DIASTASE ENZYME QUANTITY IN HONEY

Jahongir Nurmuxammadiyevich Baratov¹

Irodakhon Lutfulla Qizi Yaxshiboyeva²

Tashkent branch of the Samarkand state university

KEYWORDS

Honey, enzyme, distilled water, test tube, starch, iodine, water bath.

ABSTRACT

This article presents the results of laboratory investigations conducted to determine the diastase enzyme activity in honey sold in the agricultural markets of Samarkand region. The laboratory work was carried out at the Veterinary Sanitary Expertise Laboratory of the Faculty of Veterinary Diagnostics and Food Safety at the Samarkand State University of Veterinary Medicine, Animal Husbandry, and Biotechnology, specifically within the Department of Veterinary Sanitary Expertise and Hygiene. The investigations were conducted at agricultural markets in the Jomboy district, Oqdaryo district, and Samarkand city.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15058533**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Introduction: Honey is a complex, high-quality, and valuable food product that is processed from nectar collected by bees from flowers. It is highly valued due to the fact that in 1 gram of honey, there are more than 100 substances that are essential for the human body [1]. In addition to containing a large number of substances, honey is significant for the presence of amino acids, hormones, vitamins, proteins, and enzymes, many of which cannot be synthesized by the body. Among the enzymes found in honey, invertase, diastase, and catalase are considered the main enzymes. These enzymes are involved in converting complex carbohydrates in flower nectar into simple sugars (monosaccharides). The enzymes in honey primarily come from plants, with a small amount derived from the bee's salivary glands. Honey is a valuable food product, and due to the difficulty in its large-scale production, the composition of honey is often adulterated. As a result, the quality and active properties of honey may decrease. Based on the above, we conducted experiments to determine the activity

¹ Tashkent branch of the Samarkand state university veterinary medicine of livestock and biotechnologies PhD (v.f.f.d.)

² Tashkent branch of the Samarkand state university veterinary medicine of livestock and biotechnologies Master

of the diastase enzyme in honey samples collected from different regions.

Materials and Methods: One of the important indicators used to determine the naturalness of honey is the diastase number, expressed in Gothe units. This enzyme is directly related to other enzymes present in honey. The method for determining diastase activity is more convenient compared to methods for detecting other enzymes, and therefore, it is used to determine the total amount of enzymes in honey [2]. According to standard requirements, the diastase number in natural honey should be less than 10–65 Gothe units. This value depends on the geographic location. A decrease in this indicator suggests that the honey has been adulterated. That is, when honey is heated to more than 50°C, when various additives (such as sugar syrup, starch, flour, borax, etc.) are added to increase the quantity, or when honey is stored for a long period (more than a year), the activity of the diastase enzyme decreases [3].

To determine the diastase enzyme activity, solutions were prepared in the following sequence: To prepare the honey solution, 5 grams of honey were placed in a 50 ml volumetric flask, and distilled water was added up to a certain mark. The solution was thoroughly mixed to obtain the honey solution. In this prepared solution, each milliliter contains 0.1 grams of honey (a 10% solution). To prepare the starch solution, 1.5 grams of starch were measured and added to 150 ml of distilled water, and the mixture was stirred well (a 1% starch solution). To prepare the salt solution, 0.58 grams of table salt were measured and added to 100 ml of distilled water (a 0.58% salt solution). The prepared solutions were poured into 11 test tubes in the amounts and sequence shown in Table 1.

After the solutions were added in the amounts shown in Table 1, the test tubes were sealed with a special stopper, thoroughly mixed, and placed in a 40°C water bath for 1 hour. After that, the test tubes were removed from the water bath and allowed to cool to room temperature. A drop of iodine solution was added to each test tube. If a blue color developed after adding a drop of iodine solution to a test tube, it indicated the absence of diastase enzyme. If a violet color appeared, it suggested the partial presence of diastase enzyme. If no color change was observed in the test tube, it indicated the presence of diastase enzyme activity.

To calculate the diastase number, the amount of 10% honey solution in the test tube where a color change was observed was converted from the binary number system to the decimal system, and then divided by the amount of pure honey to determine the result.

Results and Their Analysis: The results of the laboratory investigations on the diastase enzyme activity of 3 honey samples studied by us are presented in Table 2, based on both qualitative and quantitative methods.

Discussion of the Results: The data presented in Table 2 show that the honey sample from the "Jomboy Agricultural Market" has a high diastase enzyme activity. The honey sample from the "Oqdaryo Agricultural Market" shows an average diastase enzyme activity. The honey sample from the "Damariq Agricultural Market" has a diastase enzyme activity below the required standard.

Conclusion: The demand for pure honey among the population of our country is at a

high level. However, at present, it has been observed that the amount of diastase enzyme, which is the main indicator determining the quality of honey, is lower than the specified amount in honey available for sale. The honey sample from the "Damariq Agricultural Market" in Samarkand, studied by us, showed that the diastase enzyme activity was below the required standard. This result indicates that the honey has been adulterated.

References.

- 1) Ibragimov, F. B., Duskulov, V. M., & Rakhimov, Y. M. (2021). Effect of apiflox preparation against infectious diseases of bees. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 611-614.
- 2) Ибрагимов, Ф., & Арзимуродова, Р. (2022). Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш давр талаби. Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности, 1(2), 369-374.
- 3) Burievich, I. F., & Shukhratovna, A. N. (2022). CHEMICAL INDICATORS OF SHEEP MEAT INFESTED WITH ECHINOCOCCOSIS. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(03), 9-11.
- 4) Ибрагимов, Ф., Насимова, Д., & Рахматов, Ж. (2022). Asal tarkibidagi diastaza fermentini aniqlash. Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности, 1(1), 132-134.
- 5) Boysinovna, B. N., Burievich, I. F., & Shuxratovna, A. N. (2021). The effect of probiotics on veterinary and sanitary assessment of broiler chickens meat. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 845-849.
- 6) Ibragimov, F. B., Duskulov, V. M., & Rakhimov, Y. M. (2021). Effect of apiflox preparation against infectious diseases of bees. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 611-614.
- 7) Ibragimov, F. B., Duskulov, V. M., & Rakhimov, Y. M. (2021). Effect of apiflox preparation against infectious diseases of bees. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 611-614.
- 8) 10. Суюнов, Р., Ильесов, З., & Расулов, Ш. (2022). Сут ва сут маҳсулотларидан наъмуналар олиш ва уни ветеринария санитария жиҳатдан баҳолаш. Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности, 1(2), 119-123
- 9) Safarov, M., Jalilov, F., Abbosov, N., & Mahbuba, S. (2023, October) O'ZBEKISTON VETERINARIYA FARMATSEVTIKASIDA QO'LLANILAYOTGAN INSEKTITSIDLAR VA AKARITSIDLARNI ASOSIY TASIR ETUVCHI MODDASI BO'YICHA TAHLILI. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 10, pp. 129-130).
- 10) Safarov, M., Normamatov, R., Abbosov, N., & Sayfullayeva, M. (2023). ANALYSIS OF INSECTICIDES AND ACARICIDES USED IN THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(8), 26-29.
- 11) Salimov, Y., Jalilov, F. S., Hamzayev, K. B., & Safarov, M. B. Veterinariya farmakologiyasi" fani bo'yicha o'quv uslubiy majmua. *Toshkent-2022*.

- 12) Salimov, Y., Jalilov, F. S., Hamzayev, K. B., & Safarov, M. B. Veterinariya farmakologiyasi va toksikologiyasi” fani bo ‘yicha o ‘quv uslubiy majmua. *Toshkent-2022*.

XIVA XONI XONADONIGA MANSUB IJODKORLAR

Alimov Ahmadjon¹

Ma'mun universiteti

KEYWORDS

Xiva xonligi, Muhammad
Rahimxon II, Feruz, Bayoniy,
Tabibiy, Komil Xorazmiy,
adabiyot, tarixnavislik, tarjima,
maqom san'ati, madaniyat,
matbaachilik, ijodiy meros.

ABSTRACT

Mazkur maqolada Xiva xoni xonadoniga mansub ijodkorlarning adabiyot, tarixnavislik, tarjima va musiqa san'atiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Xususan, Muhammad Rahimxon II (Feruz), Muhammad Yusuf Bayoniy, Ahmad Tabibiy va Komil Xorazmiy kabi ijodkorlarning faoliyati yoritiladi. Ularning asarlari Xiva madaniy muhitining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Feruz adabiy-madaniy harakatlarni qo'llab-quvvatlagan hukmdor bo'lsa, Bayoniy tarix va tarjima sohalarida faol bo'lgan. Shuningdek, maqolada Xiva xonligi davrida shakllangan tarjima maktabi, maqom san'ati va matbaachilik an'analari haqida ham so'z yuritiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15072427**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Xiva xonligi tarixida san'at, adabiyot va ilm-fan rivojiga katta hissa qo'shgan ijodkorlar muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, xonlik hukmdorlari nafaqat davlat boshqaruvi bilan shug'ullangan, balki madaniy-ma'rifiy ishlarni ham qo'llab-quvvatlagan, ayrim hollarda o'zlari ham ijodkor sifatida tanilgan. Xiva xonlari xonadonidan yetishib chiqqan shoirlar, tarixchilar, musiqashunoslar va tarjimonlar o'z davrining ilg'or adabiy-ma'rifiy harakatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Ularning asarlari faqatgina Xorazm hududida emas, balki butun Markaziy Osiyo madaniy muhitida katta e'tibor qozongan. Xiva xonligining XIX asr madaniy hayoti, ayniqsa, Muhammad Rahimxon II (Feruz) davrida o'zining yuksak cho'qqisiga yetdi. Feruz nafaqat ma'rifatparvar hukmdor, balki o'zi ham shoir sifatida faol ijod qilgan. U she'riyatda "Feruz" taxallusi bilan mashhur bo'lib, o'z devonini tuzgan. U faqatgina she'r yozish bilan cheklanmay, adabiy muhitni shakllantirish, matbaachilikni rivojlantirish va tarjima maktabini yo'lga qo'yish bilan ham shug'ullangan. Feruz tashabbusi bilan ko'plab shoir va olimlar bir yerga to'plangan, saroy atrofida ilmiy va adabiy guruhlar shakllangan. Bu an'analari Xiva xonligining keyingi yillarida ham davom etgan.

¹ Ma'mun universiteti Tarix ta'lim yo'nalishi 24.2 guruh talabasi

Xon oilasidan bo'lgan ijodkorlar orasida Muhammad Yusuf Bayoniy alohida o'rin tutadi. U Xiva xonlaridan biri bo'lmish Eltuzarxonning avlodidan bo'lib, tarixchi, shoir va tarjimon sifatida tanilgan. Bayoniyni eng muhim asarlaridan biri *Shajarayi Xorazmshohiy* bo'lib, unda Xiva xonlarining kelib chiqishi, hukmronlik davrlari va siyosiy voqealar tafsilotlari aks ettirilgan. U o'zining tarixiy asarlari va tarjimalari orqali Xorazmning ilmiy-adabiy merosini boyitgan muhim ijodkorlardan biri hisoblanadi. Bayoniy nafaqat tarixiy asarlar yozgan, balki ko'plab arab va fors tillaridagi asarlarni o'zbek tiliga tarjima qilgan, bu esa o'sha davrda ilmiy-falsafiy va adabiy bilimlarning rivojlanishiga katta turtki bergan. Shuningdek, Feruz davrida Ahmad Tabibiy ham faol ijod qilgan. U "Majmuatush-shuaroyi Feruzshohiy" nomli she'riy antologiyani tuzib, o'z davrining eng mashhur shoirlarini bir yerga jamlagan. Bu antologiya Xiva adabiy muhitini o'rganish uchun muhim manbalardan biri hisoblanadi. Tabibiy nafaqat shoir, balki tarjimon ham bo'lib, ko'plab fors-tojik adabiyotining yirik namunalari o'zbek tiliga o'g'irgan. Bundan tashqari, Komil Xorazmiy ham xonlik xonadoniga yaqin ijodkorlardan biri bo'lib, u musiqa, she'riyat va tarjima sohalarida katta yutuqlarga erishgan. Uning asarlari faqat she'riyat bilan cheklanmay, musiqa rivojiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Xususan, Xorazm maqom san'atining shakllanishida u muhim rol o'ynagan. Feruz davrida musiqa san'ati keng rivojlangan bo'lib, xonning o'zi ham dutor va tanbur chalishni o'rgangan, maqom ijrochiligi bilan shug'ullangan.

Xiva xonligida xon oilasi vakillari va ularga yaqin ijodkorlarning faoliyati natijasida nafaqat she'riyat, balki tarixnavislik, tarjima, matbaachilik va musiqa san'ati ham rivojlangan. Xonlikdagi madaniy-ma'rifiy yuksalishning negizida aynan hukmdorlarning ilm-fan va san'atga bo'lgan e'tibori yotardi. Bu esa Xiva madaniyatini Markaziy Osiyo hududidagi eng rivojlangan madaniy o'choqlardan biriga aylantirdi. Xiva xoni xonadoniga mansub ijodkorlarning hayoti va ijodi haqida batafsil so'z yuritiladi. Ularning ijodiy merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, Markaziy Osiyo madaniy tarixining ajralmas qismi hisoblanadi.

Xiva xonligida adabiy-madaniy muhit. Xiva xonligi o'zining boy madaniyati va adabiy an'analari bilan mashhur bo'lgan. Ayniqsa, XIX asrda xonlikning adabiy va ilmiy rivojiga hukmdorlar va ularning xonadoniga mansub ijodkorlar katta hissa qo'shgan. Xiva xonlari nafaqat davlatni boshqargan, balki san'at va adabiyot homiysi bo'lgan, ba'zan o'zlari ham she'r yozib, ilmiy ishlar bilan shug'ullangan. Xonlik saroyi atrofida shakllangan adabiy va ilmiy muhit Markaziy Osiyoning madaniy rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Xususan, Muhammad Rahimxon II (Feruz) davrida Xiva ilm-fan va san'at markazlaridan biriga aylandi. Feruzning o'zi ham shoir sifatida tanilgan bo'lib, "Feruz" taxallusi bilan she'rlar yozgan. U o'z atrofida ko'plab shoir, tarixchi va tarjimonlarni to'plab, adabiyot va ilm-fanni rivojlantirishga hissa qo'shgan. Xonning tashabbusi bilan Xorazmda bir necha madrasa qurilgan, matbaachilik rivojlangan, tarjima maktabi shakllangan. Feruzning hukmronligi davrida Xiva shoirlari, tarixchilari va musiqashunoslari uchun yangi imkoniyatlar ochildi. Bu davrda ijod qilgan ko'plab shoir va olimlar bugungi kungacha o'z asarlari bilan mashhur bo'lib kelmoqda.

Xiva xonlarining xonadoniga mansub ko'plab ijodkorlar o'z nomini adabiyot, tarix, tarjimachilik va san'at sohalarida qoldirgan. Ularning ayrimlari quyidagilardir: Muhammad

Rahimxon II Feruz (1844-1910) Xiva xonligining eng ma'rifatparvar hukmdorlaridan biri edi. U o'z davrida madaniyat, ilm-fan va san'at rivojiga katta e'tibor qaratdi. Feruz she'riyatga katta qiziqish bildirgan bo'lib, o'zining shoirlik faoliyatida lirik va falsafiy she'rlar yozgan. Uning devoni o'zbek she'riyatining yuksak namunalaridan biri hisoblanadi. Feruzning ijodi faqat she'riyat bilan cheklanmagan. U o'z hukmronligi davrida madaniy hayotni rivojlantirishga harakat qildi. Uning tashabbusi bilan tarjima ishlari keng yo'lga qo'yildi. Xorazm tarjima maktabi aynan Feruz davrida shakllangan bo'lib, uning natijasida 120 dan ortiq asar turli tillardan o'zbek tiliga tarjima qilingan. Bundan tashqari, Feruz musiqa san'atiga ham katta hissa qo'shgan. U Xorazm maqomlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan va saroyda maxsus musiqa majlislari tashkil qilgan. Feruzning o'zi ham dutor va tanbur chalishni yaxshi bilgan hamda maqomlarni ijro etgan.

Muhammad Yusuf Bayoniy. Muhammad Yusuf Bayoniy (1840-1923) Xiva xonlaridan biri bo'lgan Eltuzarxonning avlodi bo'lib, tarixchi, shoir va tarjimon sifatida mashhur edi. U "Shajarayi Xorazmshohiy" nomli tarixiy asar muallifi bo'lib, ushbu asar Xiva xonlarining kelib chiqishi va ularning siyosiy faoliyatini yoritib bergan muhim manbalardan biri hisoblanadi. Bayoniy o'zining tarixiy asarlarida faqat xonlarning hukmronligini tasvirlabgina qolmay, balki o'sha davr ijtimoiy hayotiga ham katta e'tibor qaratgan. Uning asarlari, ayniqsa, Rossiya imperiyasining Xorazm ustidan olib borgan siyosati haqida muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bayoniy tarjimon sifatida ham katta mashhurlikka ega bo'lib, u arab, fors va tojik tillaridan ko'plab asarlarni o'zbek tiliga tarjima qilgan. Uning tarjimalari orasida tarixiy va falsafiy asarlar alohida o'rin tutadi.

Ahmad Tabibiy (1869-1911) Xiva xonligining taniqli shoirlaridan biri bo'lib, "Majmuatush-shuaroyi Feruzshohiy" nomli antologiyani tuzgan. Ushbu asar o'z davrining eng mashhur shoirlarini jamlagan bo'lib, Xiva adabiy muhitini chuqur o'rganish uchun muhim manbalardan biri hisoblanadi. Tabibiy faqat shoirgina bo'lib qolmay, tarjimon sifatida ham faoliyat olib borgan. U ko'plab fors-tojik asarlarini o'zbek tiliga o'girib, o'zbek adabiyotining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

Komil Xorazmiy (1825-1899) Xiva xonligining mashhur musiqashunos va shoirlaridan biri edi. U musiqa san'ati rivojida katta rol o'ynagan bo'lib, ayniqsa, Xorazm maqomlarining shakllanishiga o'z hissasini qo'shgan. Uning sa'y-harakatlari natijasida Xorazmda maqom san'ati yuqori bosqichga ko'tarilgan. Komil Xorazmiy nafaqat musiqashunos, balki shoir sifatida ham faoliyat yuritgan. Uning asarlari falsafiy va lirika janrlarida yozilgan bo'lib, o'z davrining ilg'or adabiy namunalari hisoblanadi.

Xulosa

Xiva xonligi nafaqat siyosiy markaz bo'libgina qolmay, balki adabiyot, ilm-fan va san'atning yirik o'choqlaridan biri bo'lgan. Xon oilasiga mansub ijodkorlar nafaqat shoirlik va tarixnavislik bilan shug'ullangan, balki tarjima, musiqa va madaniy rivojlanishning turli jabhalariga ham hissa qo'shganlar. Ayniqsa, Muhammad Rahimxon II (Feruz) davrida Xiva madaniy hayoti yuksak darajaga yetgan. Feruz, Bayoniy, Tabibiy, Komil Xorazmiy kabi ijodkorlar o'z asarlari bilan Xiva madaniyatini rivojlantirishga katta ta'sir o'tkazgan. Ularning ijodiy merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, Markaziy Osiyo

adabiyoti va san'ati tarixida alohida o'rin egallaydi. Xiva xonligi madaniyati va san'ati, ayniqsa, xonlik xonadoniga mansub ijodkorlarning faoliyati, nafaqat o'zbek adabiyoti, balki butun Markaziy Osiyo madaniy merosining ajralmas qismidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'anieva, S., & Muxtorova, H. (1962). G'azallar. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Adizova, I. (1995). Shajarayi Xorazmshohiy (qisqartirilgan nashr). Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
3. Ismailov, T. X. (2023). Xiva xonligi davrida musiqa madaniyati. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7626077>
4. Matyoqubov, O. (2004). Maqomat: O'zbek mumtoz musiqa merosi. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti.
5. Usmonov, Q. (2010). Xiva xonligi tarixi va madaniyati. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.
6. Ziyayev, H. (2015). Xiva xonligida tarjimachilik an'analari. Toshkent: Yangi asr avlodi.
7. Rahimov, A. (2018). Xorazm adabiy muhitida Feruz va uning davri. Urganch: Xorazm Ma'naviyat Markazi.
8. Vamberi, A. (1873). Travels in Central Asia: Being the account of a journey from Teheran across the Turkoman desert on the eastern shores of the Caspian to Khiva, Bokhara, and Samarcand. London: John Murray.

USING ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS RELATED TO GENDER

Nazarova Mukaddas¹

Karakalpak state university

KEYWORDS

English, phraseological units,
gender, cultural, gender-based,
paremias.

ABSTRACT

This article examines the use of English phraseological units associated with gender, analyzing their semantic, pragmatic, and cultural implications. Gendered phraseological units play a crucial role in shaping and reinforcing societal perceptions of masculinity and femininity. The study examines how these linguistic expressions reflect historical gender roles, influence contemporary discourse, and adapt to evolving social norms. Additionally, it highlights the impact of gender-neutral language initiatives and digital communication on the transformation of traditional phraseological units. The findings contribute to a deeper understanding of the role of gendered language in social interactions and its implications for linguistic equality and inclusivity.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15072473**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

INTRODUCTION. It is widely acknowledged that the proverbial repertoire of a language, as a key component in preserving national culture, serves as a vehicle for conveying and internalizing culturally embedded values. Through the lens of national psychology and cultural heritage, these proverbial expressions acquire symbolic significance and emotional connotations. This distinctive feature is manifested within the language, particularly in its proverbial elements, which encompass a collection of phraseological units and paremias. Among the evaluative linguistic tools, proverbial expressions associated with gender distinctions hold a prominent position.

The present study aligns with contemporary paremiological research trends, focusing primarily on the examination of proverbs and proverbial expressions through the lens of gender marking [5]; [12]. Through continuous sampling, paremiological units depicting

¹ PhD student, Karakalpak state university Nukus, Uzbekistan, Karakalpakstan

gender imagery in both languages were extracted and subsequently analyzed within the framework of content analysis.

LITERATURE REVIEW. Phraseological units in any language encapsulate the breadth of national thought and the accumulated wisdom of generations, preserved over centuries [14]. These linguistic elements serve as vivid representations of gender stereotypes embedded within their internal structure. Notably, the gendered dimension of phraseological units, particularly in relation to the intellectual attributes ascribed to women, is a prevalent phenomenon in both speech and cognitive processes [12]. Throughout history, the association of women with intelligence, wit, logic, or lack thereof has been a recurring topic of discussion and social commentary. Consequently, the gendered portrayal of intellectual activity is reflected in Russian and English phraseological units, where women, as agents of cognitive processes and bearers of knowledge, are subject to evaluative judgment [12]. As noted by F. Kh. Tarasova [13] in her monograph, the linguistic worldview is constructed through all linguistic means, including words, phraseological units, proverbs, and texts, which encapsulate background knowledge and mechanisms for representing these values within the national conceptual framework [5].

The investigation of gender within linguistic structures has been a central theme in linguistic, sociological, and cognitive research for a prolonged period. Phraseological units, as fixed linguistic constructs, encapsulate cultural, social, and ideological perceptions of gender roles. In the English language, gendered phraseological expressions not only embody both historical and contemporary understandings of masculinity and femininity but also serve as indicators of societal perspectives and linguistic biases. Scholarly research on phraseology underscores the imbalance in gender representation within English phraseological units. Lakoff [4] initially proposed that language inherently reinforces gender stereotypes, a notion that has since been extensively examined in phraseological studies. Baker [1] and Cameron [2] further assert that phraseological units reinforce traditional gender roles, frequently depicting men as authoritative and dominant while associating women with emotionality and domesticity.

DISCUSSION. Phraseological units in English serve as essential linguistic tools for expressing cultural and social attitudes, including those related to gender. These expressions encapsulate historical perceptions of masculinity and femininity, often reinforcing established stereotypes. While some gendered phraseological units remain widely used, others have undergone semantic shifts due to changing societal values and linguistic modernization. Studies indicate that English phraseological units frequently exhibit gender asymmetry, where men are often associated with strength, leadership, and rationality, while women are linked to emotions, appearance, and domesticity. Researchers like Lakoff [4] and Cameron [7] have highlighted the role of language in perpetuating gender biases and maintaining social hierarchies.

With the rise of gender equality movements and linguistic inclusivity efforts, many traditional phraseological units have been reevaluated. Terms that once carried strong gender connotations are being replaced or adapted to align with modern discourse. For example,

phrases such as “*career woman*” are becoming redundant as professional opportunities for both genders equalize. Additionally, digital communication and social media have accelerated the transformation of language, introducing alternative expressions that challenge outdated gender norms.

The increasing awareness of gender bias in language has led to the promotion of gender-neutral and inclusive phraseology. Scholars such as Pauwels [11] and Mills [10] have examined the implications of these linguistic shifts, noting that gender-inclusive language fosters greater equity and representation. Institutions and media platforms now advocate for avoiding inherently gendered expressions, favoring neutral alternatives that do not reinforce traditional stereotypes.

Further research could focus on corpus-based analyses to track the frequency and contextual shifts of gendered phraseological units over time. Additionally, cross-linguistic comparisons could offer insights into how different cultures adapt gender-related phraseology. The role of digital discourse in reshaping gender expressions in English is another promising avenue for study, particularly in the context of online activism and social movements advocating for linguistic inclusivity.

The study of English phraseological units related to gender provides valuable insights into the intersection of language, culture, and social identity. While traditional phraseological expressions continue to reflect historical gender norms, ongoing linguistic evolution driven by social progress and digital communication is reshaping their meanings and usage. Promoting awareness of gendered language and encouraging the adoption of more inclusive phraseology can contribute to a more equitable and representative linguistic landscape.

CONCLUSION. The examination of gendered phraseological units in the English language uncovers deeply embedded linguistic patterns that both reflect and influence societal perceptions of gender. While conventional phraseological expressions continue to reinforce established gender norms, linguistic evolution and socio-cultural transformations facilitate modifications in their meanings and applications. Future scholarly investigations could further assess the influence of digital communication and gender-inclusive language reforms on the development and usage of such expressions. Moreover, corpus-based linguistic studies can offer a more nuanced understanding of the frequency, contextual variations, and cultural adaptations of gendered phraseological units. A comprehensive analysis of these linguistic structures is essential for fostering a more equitable and unbiased representation of gender within language.

REFERENCES

1. Baker, P. (2008). *Sexed Texts: Language, Gender and Sexuality*. London: Equinox.
2. Cameron, D. (1998). *Feminism and Linguistic Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
3. Coates, J. (2013). *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. London: Routledge.
4. Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row.
5. <https://www.iejme.com/article/the-gender-marked-phraseological-units-coding->

[female-intelligence-in-the-russian-and-english](#)

6. Baker, P. (2008). Sexed Texts: Language, Gender and Sexuality. London: Equinox.
7. Cameron, D. (1998). Feminism and Linguistic Theory. New York: Palgrave Macmillan.
8. Coates, J. (2013). Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language. London: Routledge.
9. Utebaev T., Sarsenbaeva Z. Linguoculturological analysis of proverbs //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2021. – Т. 1. – №. 1.5 Pedagogical sciences.
10. Mills, S. (2008). Language and Sexism. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Pauwels, A. (2003). Linguistic Sexism and Feminist Linguistic Activism. In J. Holmes & M. Meyerhoff (Eds.), The Handbook of Language and Gender (pp. 550-570). Oxford: Blackwell.
12. Алексеенко М. А. Феминизмы в лексико- и фразеографическом отражении // Славянские языки в свете культуры: Сборник научных статей. М.: А Темп, 2006. С. 28-30.
13. Karabekova, E., Ergeshova, N., & Abdykadyrova, S. (2022). Features of the Gender Aspect Paroemias in Linguistic Picture of the World (Based on the Material of Russian and English Languages). Bulletin of Science and Practice, 8(1), 314-320. <https://doi.org/10.33619/2414-2948/74/47>
14. Dal, V. I. (2020). Tolkovyi slovar' zhivogo velikorussskogo yazyka. Moscow. (in Russian).
15. Sarsenbaeva Z. J. Pedagogical Peculiarities of forming linguocultural competence of higher education students in Karakalpakstan //EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)-Peer Reviewed. – 2021. – Т. 7. – №. 2021. – С. 161-166.
16. Sarsenbaeva Z. J., Utebaev T. T. Role of phraseology in developing communicative competence //EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR). – 2020. – Т. 6. – №. 9. – С. 47-53.

ЦИФРОВАЯ БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Шарипова Нигина¹

Самаркандский институт экономики и сервиса

KEYWORDS

цифровая банковская
система, онлайн-банкинг,
мобильные платежи, финтех,
блокчейн, безналичные
расчеты, кибербезопасность,
финансовая грамотность,
платежные системы,
цифровая валюта.

ABSTRACT

Цифровая банковская система Республики Узбекистан активно развивается, внедряя современные технологии для повышения качества финансовых услуг. В последние годы расширены возможности онлайн-банкинга, мобильных платежей, цифровых карт и систем мгновенных переводов. Внедрение безналичных расчетов, финтех-стартапов и блокчейн-технологий способствует повышению прозрачности и безопасности банковской системы. Центральный банк и коммерческие банки уделяют особое внимание интеграции международных платежных систем, развитию цифровых валют и усилению кибербезопасности. Несмотря на вызовы, такие как защита персональных данных и повышение финансовой грамотности, цифровая трансформация продолжает ускоряться, делая финансовый сектор более доступным и удобным.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15072949**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Цифровая банковская система Республики Узбекистан развивается стремительными темпами, интегрируя современные технологии в финансовый сектор страны. В последние годы правительство и Центральный банк активно внедряют цифровые решения, направленные на повышение удобства для клиентов, обеспечение прозрачности финансовых операций и снижение бумажного документооборота. Основное внимание уделяется развитию онлайн-банкинга, мобильных платежей, электронной коммерции и финтех-стартапов, которые способствуют ускорению цифровой трансформации банковского сектора.

Современные банки в Узбекистане предлагают широкий спектр цифровых услуг, включая мобильные приложения, интернет-банкинг, QR-платежи и бесконтактные

¹ Преподаватель Самаркандского института экономики и сервиса

расчеты. Большинство коммерческих банков разработали собственные мобильные приложения, которые позволяют клиентам управлять своими счетами, совершать переводы, оплачивать коммунальные услуги, налоги, штрафы и другие платежи без необходимости посещать отделения [1]. Это значительно упрощает доступ к финансовым услугам и делает банковское обслуживание более удобным и оперативным.

В последние годы в стране активно развиваются системы мгновенных платежей, что позволяет пользователям переводить средства между банками в режиме реального времени. Одним из ключевых достижений является внедрение платежной системы Uzcard и её интеграция с международными платежными сервисами. Также широкое распространение получили карты HUMO, которые позволяют проводить транзакции с более высокой скоростью и безопасностью. Использование биометрической идентификации, двухфакторной аутентификации и искусственного интеллекта в банковском секторе также повышает уровень защиты данных клиентов. Цифровизация банковской системы также способствует развитию финансовых технологий. В стране появляются финтех-компании, предлагающие инновационные решения в сфере кредитования, инвестиционного управления и автоматизированных платежных сервисов. Государственные структуры и коммерческие банки активно внедряют технологии блокчейна для обеспечения прозрачности финансовых операций, что особенно важно для борьбы с мошенничеством и незаконными транзакциями [2].

Важным аспектом цифровой трансформации является поддержка безналичных платежей. В Узбекистане проводится активная политика по сокращению наличного оборота и увеличению доли цифровых платежей. Торговые точки, рынки и даже мелкие предприятия переходят на использование POS-терминалов и мобильных приложений для приема безналичных платежей. Внедрение QR-кодов позволяет пользователям быстро оплачивать покупки с помощью мобильного телефона, что ускоряет процесс расчетов и снижает зависимость от наличных денег. Государство играет ключевую роль в продвижении цифровых технологий в банковской сфере. Центральный банк Узбекистана реализует программы по цифровизации финансового сектора, включая развитие национальной платежной системы, поддержку стартапов и улучшение кибербезопасности. Одним из важнейших направлений является внедрение цифровой валюты Центрального банка (CBDC), что может значительно изменить финансовый ландшафт страны, предоставляя гражданам и бизнесу новые возможности для проведения финансовых операций.

Большое внимание уделяется интеграции международных платежных систем. Все больше узбекских банков сотрудничают с такими глобальными платежными гигантами, как Visa, Mastercard, UnionPay, PayPal и другими. Это открывает новые возможности для международных транзакций, облегчает торговлю и туризм, а также способствует привлечению иностранных инвестиций. Несмотря на стремительное развитие цифровых технологий, в банковской системе Узбекистана остаются

определенные вызовы. Вопросы кибербезопасности, защита персональных данных, совершенствование законодательства в сфере цифровых финансов требуют постоянного внимания и модернизации [3]. Кроме того, необходимо повышать уровень финансовой грамотности населения, чтобы люди могли безопасно и эффективно использовать цифровые банковские инструменты. Цифровая банковская система Республики Узбекистан представляет собой динамично развивающийся сектор, в котором активно применяются современные технологии для повышения эффективности финансовых услуг. Одним из ключевых направлений является автоматизация банковских процессов, что позволяет сократить время обработки транзакций и минимизировать ошибки. Искусственный интеллект и алгоритмы машинного обучения используются для анализа финансового поведения клиентов, персонализации предложений и повышения уровня безопасности.

Особое внимание уделяется развитию открытого банкинга, который способствует интеграции банковских сервисов с внешними цифровыми платформами. Это позволяет клиентам управлять своими финансами через единые приложения, объединяющие счета в разных банках. Внедрение API (интерфейсов программирования приложений) способствует созданию экосистемы, в которой финтех-компании могут разрабатывать инновационные решения на основе банковских данных. Еще одним важным аспектом цифровизации является внедрение электронных документов и цифровых подписей, что упрощает процесс оформления кредитов, открытия счетов и других финансовых операций. Благодаря этому клиенты могут взаимодействовать с банками дистанционно, без необходимости посещения отделений. Рост популярности цифровых кошельков также играет значительную роль в модернизации банковской системы. Сервисы электронных денег позволяют пользователям совершать мгновенные платежи, оплачивать товары и услуги онлайн, а также переводить средства без необходимости использования банковских карт. Это особенно актуально для малого и среднего бизнеса, которому важны удобные и доступные платежные инструменты.

Развитие цифровой банковской системы способствует расширению финансовой инклюзии, позволяя людям в отдаленных регионах получать доступ к банковским услугам через мобильные устройства. Благодаря широкому распространению интернета и мобильной связи, даже те, кто ранее не пользовался банковскими продуктами, теперь могут легко открыть счет, получить кредит или воспользоваться страховыми услугами в цифровом формате. Цифровая трансформация также приводит к усилению сотрудничества между государством и банками в области кибербезопасности. Внедряются передовые методы защиты данных, включая многофакторную аутентификацию, биометрическую идентификацию и шифрование информации [5]. Эти меры помогают снизить риски мошенничества и несанкционированного доступа к банковским системам. В перспективе ожидается дальнейшее развитие технологий искусственного интеллекта, блокчейна и больших данных в банковской сфере. Это позволит улучшить клиентский опыт, ускорить

процесс принятия решений и создать новые продукты, адаптированные к потребностям пользователей. Цифровая банковская система Республики Узбекистан продолжает стремительно эволюционировать, открывая новые возможности для граждан, бизнеса и всей экономики страны.

В целом, цифровая банковская система Узбекистана продолжает активно развиваться, внедряя инновационные технологии и улучшая качество обслуживания клиентов. Современные тенденции, такие как искусственный интеллект, блокчейн, облачные технологии и большие данные, постепенно интегрируются в банковский сектор, делая его более эффективным, безопасным и доступным для населения. С дальнейшим развитием цифровых финансовых услуг экономика страны станет более конкурентоспособной, а финансовая инфраструктура – современной и высокотехнологичной.

Список использованной литературы:

1. Официальный сайт Центрального банка Республики Узбекистан – <https://cbu.uz>
2. Постановления и указы Президента Республики Узбекистан – <https://lex.uz>
3. Официальные сайты национальных платежных систем "Uzcard" и "HUMO" – <https://uzcard.uz>, <https://humocard.uz>
4. Международные платежные системы (Visa, Mastercard, UnionPay) – <https://visa.com>, <https://mastercard.com>
5. Отчеты и исследования о финтехе и цифровой экономике в Узбекистане – местные и международные аналитические агентства
6. Публикации в СМИ и научные статьи по вопросам банковской системы Узбекистана и цифровых финансов
7. Шарипова Нигина Джоракуловна, Джураев Искандар. (2024). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МЕХАНИЗМОВ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ. Эфиопский международный журнал многопрофильных исследований, 11 (04), 66–68.
8. Sharipova Nigina Jorakulovna. Maksudov Orif Shakirovich, (2023). THE IMPORTANCE OF MONETARY REFORMS. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 10(12), 880–883.
9. Шарипова Нигина Джуракуловна Самаркандский институт экономики и сервиса Ассистент. (2023). ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ. Zenodo.
10. Шарипова, Н.Д. Ақобиров, А.П., и (2023). ДАЛЬНЕЙШЕЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ДИСТАНЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ. SCHOLAR, 1 (35), 66–73.

ЎЗБЕКИСТОН ЗАМОНАВИЙ АРХИТЕКТУРАСИДА МИЛЛИЙ АНЪАНАЛАРНИНГ САҚЛАНИШ МУАММОЛАРИ

Нурмухамедова Шоира¹

Эшназарова Солиха²

Тошкент Киме халкаро университети

KEYWORDS

замонавий архитектура,
миллий анъаналар, интерьер
дизайни, ганч ўймакорлиги,
этник интерьер,
урбанизация, миллий мерос,
меъморий ечимлар,
хунармандчилик, миллий
дизайн, туризм
инфратузилмаси.

ABSTRACT

Ушбу мақолада Ўзбекистонда замонавий архитектурада миллий анъаналарни сақлаш ва қайта тиклаш масалалари таҳлил қилинган. Илмий тадқиқотлар асосида Бухоро, Хива ва Қўқон хонликлари давридаги интерьер ва архитектура ечимлари таҳлил қилиниб, уларнинг эстетик ва функционал хусусиятлари очиб берилган. Шунингдек, сўнгги йилларда урбанизация ва глобал тенденциялар таъсирида миллий интерьер элементларининг йўқолиб бориши сабаблари ўрганилган. Муаммоларга ечим сифатида туризм инфратузилмасига этник интерьерни жорий этиш, меъморлар ва дизайнерлар учун малака ошириш тизимини йўлга қўйиш ҳамда қонунчиликда миллийликни рағбатлантирувчи нормаларни ишлаб чиқиш таклиф этилган. Мақолада келтирилган тавсиялар миллий архитектурани сақлаш ва уни замонавий лойиҳаларда қўллаш имкониятларини кенгайтиришга хизмат қилади.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15077555**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Кириш. Миллий архитектура ҳар бир халқнинг тарихий тафаккури, турмуш тарзи ва маданий қадриятларини ифода этувчи муҳим мерос ҳисобланади. Ўзбекистон каби кўп асрлик тарих ва бой меъморий анъаналарга эга мамлакатда архитектура нафақат функционал макон, балки эстетик ва маънавий қадриятлар манбаи сифатида ҳам қаралади. Айниқса, Бухоро, Қўқон ва Хива хонликлари даврида шаклланган уй қурилиши, масжидлар, мадрасалар ва бозорлар меъморчилиги миллийликнинг ажралмас ифодаси бўлган. Сўнгги йилларда юртимизда қурилиш ва архитектура соҳасида модернизация ва урбанизация жараёнлари жадал ривожланмоқда. Бир томондан, замонавий архитектура технологиялари ва янги материаллар

¹ архитектура фанлари номзоди, доцент Тошкент Киме халкаро университети

² Тошкент Киме халкаро университети-2 босқич

қўлланилиши қулайлик ва самарадорликни ошироқда. Бироқ, бошқа томондан, миллийликка хос интерьер ва меъморий ечимларнинг камайиб бориши кузатилмоқда. Айниқса, интерьер дизайнида ғарб услубларининг устунлиги, миллий нақшлар, ойма эшиклар, ганч ўймакорлиги каби элементларнинг йўқолишига сабаб бўлмоқда. Шу муносабат билан, мақолада миллий архитектура анъаналарини замонавий шароитда сақлаш, ривожлантириш ва янги лойиҳаларда қўллаш масалалари кўриб чиқилади.

Мақсад – миллий архитектура ва интерьер меросини асраб қолиш билан бир қаторда, уни замонавий ижтимоий эҳтиёжларга мослаштириш бўйича илмий ва амалий ечимлар ишлаб чиқишдир.

Ўзбекистон ҳудудидаги миллий архитектура анъаналари кўп асрлик тарихга эга бўлиб, улар халқнинг турмуш тарзи, иқлим шароити, диний эътиқодлари ва маҳаллий материаллар асосида шаклланиб келган. Айниқса, XVIII–XIX асрлардаги Бухоро, Қўқон ва Хива хонликларида барпо этилган архитектура мактаблари миллий услубнинг ёрқин намунаси сифатида етук шаклга эга бўлган. Бухоро амирлиги давридаги турар жой бинолари ва жамоат иншоотлари маҳаллий иқлимга мос равишда хом ғишт ва пишиқ ғишдан, ёғоч ва ганч каби табиий материаллардан фойдаланган ҳолда қурилган. Интерьер безакларида ганч ўймакорлиги, ойма эшиклар, каллиграфик ёзувлар ва геометрик нақшлар кенг қўлланилган. Биноларнинг ички тузилишида ҳаво айланиши, иссиқликни сақлаш ва салқинликни таъминлашга йўналтирилган архитектура ечимлари яққол кўзга ташланади.

Қўқон хонлиги меъморчилиги симметрик ҳовлилар, айвонли хоналар ва мавсумий функцияларга мос хоналар билан фарқланади. Қўқон уйларида безакли эшик ва ойналар, терак устунлар, рангли ганч панеллар миллийликнинг эстетик жиҳатини намоён этган. Айниқса, Худоёрхон саройи ва Қўқон жоме масжиди каби иншоотлар миллийлик, ҳашамат ва меъморий юксакликнинг намунаси сифатида алоҳида ўрин тутади.

Хивадаги анъанавий уйлар ва мадраса, масжид каби жамоат бинолари ташқи муҳит билан уйғунлашган ҳолда лой ва ғишдан қурилган. Хивага хос бўлган "улли айвон" ва шамолни назорат қилишга қаратилган айниқса баланд бўйли айвонлар, ҳовлининг ҳимояланган ва салқин муҳитини таъминлаш мақсадида яратилган. Ёғочдан ясалган нақшли устунлар ва эшиклар ички дизайнда нафақат конструктив, балки эстетик вазифани ҳам бажарган.

Миллий архитектурада эстетик безаклар, жумладан, геометрик ва ўсимликсимон нақшлар, қуръоний каллиграфия ва рамзий шакллар кенг фойдаланилган. Ушбу элементлар нафақат гўзаллик учун, балки маънавий ва ахлоқий тарбия воситаси сифатида хизмат қилган. Масалан, гул нақшлари ҳаёт ва фаровонлик рамзи сифатида қаралган, каллиграфик ёзувлар эса илм, дин ва ҳикмат тимсоли бўлган.

Сўнгги ўн йилликларда Ўзбекистонда замонавий архитектуранинг жадал ривожланиши кузатилмоқда. Янги турар жой мажмуалари, бизнес марказлар, меҳмонхоналар ва инфратузилма объектлари қурилишида халқаро услублар, айниқса, ғарб архитектура мактабига хос минимализм, хиёбонларсиз фасадлар ва оддий

интерьер ечимлари кенг қўлланилмоқда. Шу жараёнда миллий архитектура элементлари тобора камайиб бормоқда.

Шаҳарсозликдаги урбанизация жараёнлари, юқори қаватли биноларга бўлган талаб ва тезкор қурилиш технологиялари миллийликни чегаралаб қўймоқда. Зеро, замонавий панел қурилиш ва бетон асосидаги конструкциялар ганч ўймакорлиги, нақшли эшиклар ёки ойма терак устунлар каби элементларни кўп ҳолларда рад этади. Шунингдек, стандартлашган архитектура тизимлари ва модул қурилиш усуллари индивидуал дизайнга кам жой қолдирмоқда.

Ёш дизайнерлар ва архитекторлар орасида Европа ва Америкада кенг тарқалган интерьер услублари — лофт, хай-тек, скандинав минимализми — жуда оммалашган. Бу тенденция интернет ва ижтимоий тармоқлар таъсирида кучайган. Ушбу услубларда миллий элементлар учун кам ўрин мавжуд бўлиб, улар эстетик қарама-қаршилиқ сифатида қабул қилинади.

Миллий интерьер безакларини яратишда алоҳида маҳорат талаб этиладиган ҳунармандчилик — ганчкорлик, наққошлик, ёғоч ўймакорлиги каби соҳаларда малакали усталар сони камайиб бормоқда. Таълим тизимида миллий архитектура элементларини чуқур ўргатишга бағишланган курслар ва йўналишлар кам, натижада, архитекторлар замонавий, лекин миллийликдан узоқ ечимларга мойил бўлмоқда.

Ўзбекистонда архитектура ва интерьер соҳасида миллий анъаналарни сақлаш ва тиклаш бугунги кунда стратегик аҳамиятга эга масалалардан бирига айланган. Миллий архитектура мактабларининг бой меросини қайта жонлантириш, хусусан, этник интерьер ечимларини замонавий дизайн билан уйғунлаштириш кенг илмий ва амалий еътиборни талаб қилади. Бироқ ушбу соҳада бир қатор тўсиқлар ва муаммолар мавжуд.

Этник интерьер элементлари, жумладан, ганч ўймакорлиги, наққошлик, ойма эшиклар, оҳакка безак бериш каби ишлар юқори даражада маҳорат талаб этади. Лекин ҳозирда бу соҳада фаолият юритаётган мутахассислар сони оз, кўпчилиги катта ёшдаги усталар бўлиб, уларнинг тажрибаси етарлича мерос сифатида ёш авлодга узатилмаяпти. Усталар мактаблари, ҳунармандчилик марказлари ва махсус таълим йўналишларини жорий қилиш етарлича эмас.

Ўзбекистонда миллий архитектура анъаналарини замонавий шароитда сақлаб қолиш ва ривожлантириш бугунги кунда стратегик маданий масалалардан бири ҳисобланади. Этник интерьерни қайта тиклаш ва амалда қўллаш учун тизимли ёндашув, давлат сиёсати ва ижтимоий онгда миллийликнинг қадрини ошириш зарур. Қуйида миллий архитектуруни сақлаш ва ривожлантиришга қаратилган асосий ечим ва истиқболли йўналишлар.

Этник интерьерни амалга оширишда иштирок этадиган ҳунармандлар — ганчкор, наққош, ёғоч ўймакори, мозаика усталарини тайёрлаш тизими қайта ташкил этилиши лозим. Бу мақсадда коллежлар ва олий ўқув юртлари қошида "Миллий интерьер санъати" йўналишида махсус таълим курслари очилиши керак. Шунингдек, ёшлар ўртасида миллий услубни ўрганишни рағбатлантирадиган танловлар ва грант

дастурлари ташкил этилиши мақсадга мувофиқ.

Миллий интерьернинг ҳар бир ҳудудга хос анъанавий ечимларини ўрганиш ва тизимлаштириш учун академик тадқиқотларга асосланган лойиҳалар амалга оширилиши лозим. Ушбу маълумотлар асосида архитектура ва дизайн соҳасида фойдаланиш учун визуал альбомлар, рақамлаштирилган 3D-моделлар, интерьер дизайн модуллари тайёрланиши керак. Бу билимлар архитекторлар, дизайнерлар ва талабалар учун амалий қўлланма вазифасини бажаради.

Хулоса. Ўзбекистонда миллий архитектура ва интерьер анъаналарини сақлаш, тиклаш ҳамда замонавий лойиҳаларга интеграция қилиш — маданий меросни асраш, миллий ўзликни мустаҳкамлаш ва иқтисодий ривожланиш, хусусан туризм соҳасини қўллаб-қувватлашнинг муҳим омилларидан биридир. Миллий услубларнинг турли ҳудудларга хос ўзига хослиги — Бухоро, Хива, Қўқон архитектура мактабларида намоён бўлиб, ҳар бирининг интерьер ечимлари, материал танлови ва эстетик қарашлари алоҳида бойлик ҳисобланади.

Мақолада таҳлил қилинганидек, сўнгги йилларда урбанизация, қурилишдаги стандартлашув, ғарб услубларининг таъсири ва иқтисодий омиллар туфайли миллий интерьер элементлари замонавий биноларда камроқ қўлланилмоқда. Шу билан бирга, қонунчиликда миллийликни рағбатлантирувчи механизмларнинг заифлиги, ҳунарманд усталарнинг етишмаслиги ва таълим тизимида мавжуд бўшлиқлар ҳам ушбу муаммони чуқурлаштирмоқда.

Мазкур ҳолатдан чиқиш учун комплекс ёндашув зарур: архитектура стандартларига миллийлик элементларини жорий этиш, таълим ва ҳунармандчиликни қўллаб-қувватлаш, туризм инфратузилмасида этник интерьер ечимларини татбиқ қилиш, лойиҳаларни рағбатлантириш ва илмий-услубий ресурслар базасини шакллантириш орқали бу соҳада барқарор ижобий ўзгаришларга эришиш мумкин.

Ушбу мақолада илгари сурилган тавсиялар ва ечимлар миллий архитектура анъаналарини замонавий шароитда қайта жонлантириш ҳамда мамлакатимизнинг маданий юзини асраб қолишда муҳим қадам сифатида хизмат қилиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Азимов, И.М. (1998). Фарғона водийсида чойхона анъаналари ва меъморчилиги. Тошкент.
2. Ахмедов, М.Қ. (1996). Ўрта Осиё меъморчилиги тарихи. Тошкент.
3. Воронина, В.Л. (1951). Народные традиции архитектуры Узбекистана. Москва.
4. Нозилов, Д.А. (2005). Марказий Осиё меъморчилигида интерьер. Тошкент.
5. Ўзбекистон Республикаси “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонуни (2001).
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони ПФ-6044 (2020).
7. Ўзбекистон Республикаси Шаҳарсозлик кодекси (2012).
8. Хоразм вилояти архитектура идораси архив материаллари.

ДАВЛАТ АКТИВЛАРИ АГЕНТИЛИГИНИ БОШҚАРИШДА РАҚАМЛИ ТИЗИМДАН ФОЙДАЛАНИШ

Абдусаломов Абдусамад¹

Давлат активларини бошқариш агентлиги

KEYWORDS

Агентлик, АКТ,
хусусийлаштириш, статистик
маълумотлар, ахборот
тизимлари, сервер, VPN.

ABSTRACT

Ушбу мақолада Хусусийлаштириш жараёнида АКТдан кенг фойдаланиш ва ходимлар орасида маълумот айланишини тез ва сифатли таъминлаб бериш, Агентлик ҳаражатларини камайтириш ва маълумотларни ошқора этмасликни тўғри олиб боришда кенг фойдалиниш. Шунингдек, агентлик фаолиятида АКТлари функционал имкониятларидан кенгроқ фойдаланиш бўйича ҳам маълумотлар бериб ўтилган.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15084538**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Бугунги рақамли асрда ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) турли соҳалардаги ташкилотлар, айниқса, маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва тарқатишда кўп жиҳатдан АКТ инфратузилмасига таянадиган агентлик ташкилотлари учун муҳим воситага айланди. АКТдан самарали фойдаланиш хусусийлаштириш соҳаси фаолиятининг самарадор-лиги ва аниқлигини сезиларли даражада ошириши мумкин ва натижада қарор-лар қабул қилишни такомиллаштиришга олиб келади.

Хусусийлаштириш ташкилотларида АКТга сармоя киритиш, хусусийлаш соҳаси АКТ технологияларини жорий этиш ва қўллаб-қувватлашнинг бир қатор афзалликлари мавжуд:

1. Хусусийлаш ташкилотларида АКТ инфратузилмасининг асосий афзал-ликларидан бири маълумотларни йиғиш ва қайта ишлашни соддалаштириш имкониятидир. Илғор компьютер тизимлари, Интернет уланиши ва махсус дастурий таъминотдан фойдаланиш орқали статистик маълумотлар, маъмурий ёзувлар ва сенсор тармоқлари каби турли манбалардан маълумотларни самарали тўплашлари мумкин. Ушбу автоматлаштириш қўлда хатоларни камайтиради, маълумотлар сифатини яхшилайди

¹ Давлат активларини бошқариш агентлиги ҳузуридаги Хусусийлаштириш ва давлат активларини бошқариш муммоларини тадқиқ этиш маркази катта илмий ходим (PhD)

ва маълумотларни қайта ишлаш ва таҳлил қилиш тезлигини оширади. Хусусан, хусусийлаштириш фаолиятига очик ва шафоф маълумотларни элон қилиб борилиши натижасида юқори самарадорликка эришиш мумкин. Бундан ташқари, статистик маълумотларни киритиш жараёнларида мантиқий назоратни йўлга қўйиб, инсон омилини камайтириш орқали коррупцияни олди олинади.

2. Яхшиланган маълумотларни сақлаш ва хавфсизлик. Юқори самарадорликка эга сервер қурилмаларини жорий этиш билан ташкилотлар маълумотларни масофадан туриб сақлаши ва уларга кириши мумкин, бу эса шахсий компьютерларда жисмоний хотира қурилмаларига бўлган эҳтиёжни йўқ қилади ва маълумотлар йўқолиши хавфини камайтиради.

Сервер бу - мижоз компьютерлари сўровига жавоб бериш учун мўлжалланган, нисбатан юқори ҳисоблаш имконига эга бўлган компьютер. Сервер маълум бир соҳага хизмат қилиши ҳам мумкин. Сервер тармоқдаги маълумотларни сақлайди, тармоқнинг бошқа нуқталарига узатади ва асосий хизмати – фойдаланувчиларни Интернетга улайди.

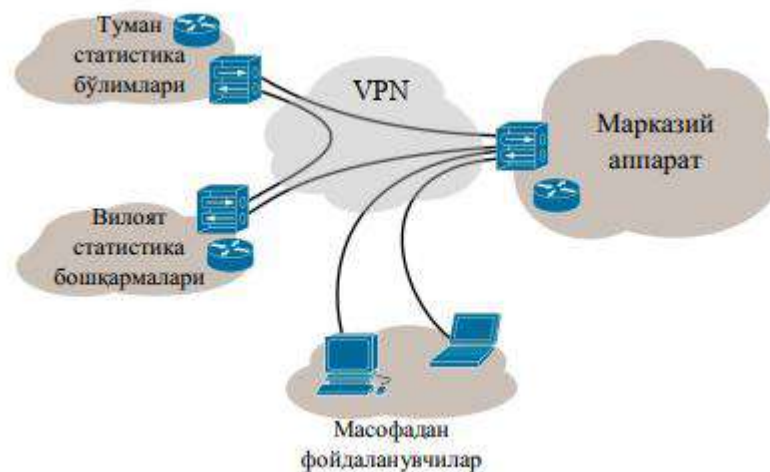
Хусусийлаштириш органлари фаолиятида фойдаланилаётган серверларнинг бир қанча турлари мавжуд:

- файл сервери; -веб сервер; -прокси-сервер; -DHCP сервери; -иловалар сервери;
- маълумотлар базаси сервери; -интеграциялар сервери; -фойдаланувчиларни бошқариш ва назорат сервери; -антивирус сервери;
- IP телефония ва видеоконференцалоқа сервери;
- электрон почта сервери;
- электрон ҳужжат алмашиш тизими сервери ва бошқалар.

Хусусийлаштириш ташкилотларида барча тармоқ хизматларини бошқариш учун алоҳида сервер ажратилиб, унга махсус дастурлар ўрнатилади, Интернетга доимий ҳолда уланади ва уни прокси сервер деб аташади. Бу сервер орқали барча компьютерлар Интернетга чиқа олишади. Веб сервер тушунчасини икки хил маънода ишлатиш мумкин. Агарда гап WWW хизматини кўрсатиш ҳақида борса, у ҳолда Веб сервер тармоқ мижозларига Веб саҳифа ва сайтлардан фойдаланиш имкониятини яратиб берувчи дастур маъносини англатади.

Бундан ташқари, АКТ технологиялари махфий статистик маълумотларни рухсатсиз киришдан ҳимоя қилиш учун шифрлаш ва виртуал хусусий тармоқлар (VPN) каби мустаҳкам хавфсизлик чораларини қўллаши мумкин.

3. VPN ташкилотнинг шахсий тармоғини жамоат тармоғи орқали узайтиради ва фойдаланувчиларнинг шахсий тармоғига бевосита уланган бўлса, фойдаланувчиларга биргаликда ёки умумий тармоқларда маълумотларни қабул қилиш ва олиш имконини беради. VPN географик жиҳатдан интеграцияланган корпоратив тармоқларни бирлаштирадиган тармоқни таъминлаш учун ишлатилади. 1.1-расмда статистика органлари VPN тармоғи схемаси тасвирланган.

1.1-расм VPN тармоғининг тузилши

VPN алоҳида уланишлар, виртуал туннель протоколлари ёки шифрлаш транспорти билан виртуал портни ўрнатиш орқали яратилади. Интернет тармоғига эга VPN хусусий тармоқ ичида масофадан туриб фойдаланиладиган ресурсларга кириш каби кенг майдонли тармоқнинг афзалликларини таъминлайди.

Самарали маълумотларни таҳлил қилиш ва визуализация қилиш. Кучли компьютерлар ва илғор статистик дастурий таъминотнинг мавжудлиги хусусийлаштириш ташкилотларига маълумотларни мураккаб таҳлил қилиш ва мазмунли тушунчаларни яратиш имконини беради. АКТ технологиялари статистик тенденцияларни ҳар томонлама таҳлил қилиш ва визуаллаштиришни осонлаштириб, турли хил маълумотлар манбаларини бирлаштириш имконини беради. Бу қарор қабул қилувчиларнинг маълумотларни тушуниш ва шарҳлаш қобилиятини оширади, бу эса кўпроқ маълумотларга эга бўлган сиёсат қарорларини қабул қилишга олиб келади.

Хулоса

Узлуксиз маълумотларни алмашиш ва тарқатиш АКТ инфратузилмаси статистик маълумотларни кенг фойдаланувчиларга тарқатишда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Веб-сайтлар, онлайн маълумотлар базалари ва интерактив бошқарув панеллари орқали хусусийлаштириш ташкилоти VPN Марказий аппарат масофадан фойдаланувчилар вилоят бошқармалари туман бўлимлари ташкилотлари сиёсатчилар, тадқиқотчилар, корхоналар ва кенг жамоатчиликка ўз вақтида ва очиқ маълумотларни тақдим этишлари мумкин.

Бу жараён давлат секторини хусусийлаштиришда шаффофликни таъминлаш ва потенциал харидорларни жалб қилишнинг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Шу сабабли, келгусида давлат хусусийлаштириш жараёнларида ахборот технологиялари ва рақамли инфратузилмасидан янада кенгроқ қўллаш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли Ўзбекистон – 2030 стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чоратадбирлари тўғрисида” 2020 йил 5 октябрдаги ПФ-6079-сон фармони.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 13 декабрдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат бошқарувига рақамли иқтисодиёт, электрон ҳукумат ҳамда ахборот тизимларини жорий этиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5598-сон фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 28 апрелдаги “Рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматни кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4699-сон қарори.
4. Арипов А.Н. Ахборот коммуникациялар соҳасида бошқарув тизи-мини такомиллаштириш муаммолари. Иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати.– Тошкент, 2004.
5. Арипов М. ва бошқалар. Информатика, Информацион технология-лар. Т.: ТДТУ, 2-қисм. 2003. – 430 б.
6. Абдуллаев А.М., Ходиев Б.Ю., Ишназаров А.И. Эконометрика. – Тошкент.: Фан ва технология, 2007. - 612 с.
7. Бегалов Б.А. Технология процессов формирования информационно-коммуникационного рынка. /Монография –Т.: Фан, 2000. – 275 с.
8. Бекмуродов А.Ш., Мусалиев А.А. Информационный бизнес. Учебное пособие. – Т.: ТГЭУ, 2006. – 288 с.
9. Божко В.П. Информационные технологии в статистике. М.: МЭСИ, 2004. - 128 с.

KASBIY TA'LIM TASHKILOTLARIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SOHASIDAGI ISHBILARMONLIK FAOLLIGINI OSHIRISH: O'QUVCHILARNI REAL BIZNES SHAROITLARIGA TAYYORLASH

Usmonova Sayyoraxon¹

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi

huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi

KEYWORDS

kasbiy ta'lim, kichik biznes, tadbirkorlik, ishbilarmonlik faolligi, innovatsion ta'lim, startap-loyihalar, biznes-treninglar, simulyatsion o'quv dasturlari, raqobatbardosh mutaxassislar, iqtisodiy rivojlanish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada kasbiy ta'lim tashkilotlarida kichik biznes va tadbirkorlik sohasidagi ishbilarmonlik faolligini oshirish masalasi ko'rib chiqiladi. O'quvchilarni real biznes sharoitlariga tayyorlashning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinib, zamonaviy ta'lim yondashuvlari hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarning samaradorligi baholanadi. Shuningdek, biznes muhiti bilan integratsiyalashgan ta'lim jarayonlari, simulyatsion va startap-loyihalar asosida o'quvchilarning tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirish va mehnat bozorida talabgir mutaxassislar yetishtirishga xizmat qiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15085780**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

Bugungi kunda kichik biznes va tadbirkorlik iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ta'lim muassasalarida ushbu sohaga oid bilim va ko'nikmalarni shakllantirish yosh avlodni bozor munosabatlariga moslashtirish, ularning ishbilarmonlik faolligini oshirish va iqtisodiyotga samarali integratsiya qilish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Kasbiy ta'lim tashkilotlari nafaqat nazariy bilimlarni berishga, balki o'quvchilarni real biznes sharoitlariga tayyorlashga ham yo'naltirilishi zarur. Zamonaviy mehnat bozori talablaridan kelib chiqqan holda, o'quv

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi MBA-Kichik biznes va tadbirkorlik yo'nalishi tinglovchisi

jarayoniga amaliy tadbirkorlik faoliyatini integratsiya qilish, biznes-rejalar tuzish, moliyaviy savodxonlikni oshirish, marketing strategiyalarini ishlab chiqish kabi ko'nikmalarni rivojlantirish muhimdir.

Mazkur ilmiy maqolada kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarning tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirishning dolzarb jihatlari, biznes muhiti sharoitida ularga mustaqil faoliyat yuritish imkoniyatlarini yaratish masalalari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion ta'lim metodlarini qo'llash orqali ishbilarmonlik faolligini oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kichik biznes va tadbirkorlik sohasida ishbilarmonlik faolligini oshirish bo'yicha tadqiqotlar so'nggi yillarda keng qamrov kasb etmoqda. Zamonaviy iqtisodiyotda tadbirkorlik faoliyatining o'rni va ahamiyati haqida Smith (2009), Drucker (2014) hamda Hisrich, Peters va Shepherd (2017) kabi mualliflar o'z tadqiqotlarida ta'kidlab o'tganlar. Ushbu tadqiqotlarda kichik biznesni rivojlantirishda ta'lim muassasalarining roli va o'quvchilarga amaliy ko'nikmalar berish zarurati alohida e'tirof etilgan.

Kasbiy ta'lim tizimida tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha o'tkazilgan ilmiy ishlarda (Jones, 2018; Fayolle & Gailly, 2015) amaliy mashg'ulotlar va simulyatsion ta'lim usullarining samaradorligi ta'kidlangan. Shu bilan birga, biznes muhitiga moslashuvchanlik, innovatsion fikrlash va loyihaviy yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etish bo'yicha zamonaviy texnologiyalarni joriy etish muhimligi qayd etilgan (Gibb, 2002; Kuratko, 2016). Mahalliy tadqiqotlarda (Karimov, 2020; Nishonov, 2021) esa O'zbekistonda tadbirkorlik ta'limini rivojlantirish istiqbollari, kichik biznesni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat dasturlarining samaradorligi hamda ta'lim va ishbilarmonlik o'rtasidagi integratsiya masalalariga urg'u berilgan. Ushbu manbalar asosida kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarni real biznes sharoitlariga tayyorlash bo'yicha kompleks yondashuvni ishlab chiqish mumkin.

METODLAR

Ushbu tadqiqotda kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarni real biznes sharoitlariga tayyorlashga qaratilgan innovatsion yondashuvlar va pedagogik metodlar tahlil qilindi. Tadqiqot quyidagi metodlarga asoslangan: **Tahliliy usul** – kichik biznes va tadbirkorlik sohasi bo'yicha ilmiy adabiyotlar hamda ilg'or tajribalarni o'rganish va umumlashtirish orqali tadbirkorlik ta'limining o'ziga xos jihatlari aniqlash. **Eksperimental usul** – kasbiy ta'lim tashkilotlarida tadbirkorlik bo'yicha o'quv dasturlariga amaliy mashg'ulotlarni joriy qilish va uning samaradorligini baholash. **So'rov va intervyu** – kasbiy ta'lim muassasalari o'qituvchilari va o'quvchilari orasida so'rov o'tkazish orqali mavjud muammolar va takliflarni aniqlash. **Taqqoslash va statistik tahlil** – O'zbekistondagi va

xorijdagi kasbiy ta'lim muassasalarining tadbirkorlik ta'limi bo'yicha tajribalarini solishtirish va natijalarni baholash.

Ushbu metodlar asosida kasbiy ta'lim tizimida kichik biznes va tadbirkorlik sohasidagi ishbilarmonlik faolligini oshirishga qaratilgan samarali yondashuvlar ishlab chiqiladi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari kasbiy ta'lim tashkilotlarida kichik biznes va tadbirkorlik sohasida ishbilarmonlik faolligini oshirish hamda o'quvchilarni real biznes sharoitlariga tayyorlash jarayonida quyidagi muhim jihatlarni aniqladi:

O'quvchilarning tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish darajasi

O'quv jarayoniga tadbirkorlikka oid amaliy mashg'ulotlar, biznes simulyatsiyalar va loyiha asosida o'qitish metodlarini joriy etish o'quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish, risklarni baholash va biznes jarayonlarini boshqarish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirdi. Eksperimental sinov natijalari shuni ko'rsatdiki, amaliy tadbirkorlik darslarida ishtirok etgan o'quvchilarning ishbilarmonlik faolligi sezilarli darajada ortdi.

Kasbiy ta'lim tizimida biznes muhitini yaratishning samaradorligi

Tahlil natijalariga ko'ra, kasbiy ta'lim tashkilotlarida kichik biznes muhitini yaratish (masalan, o'quvchilarga kichik biznes subyektlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatini berish, startup loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirish) ularning real sharoitlarda tadbirkorlik faoliyati yuritishiga tayyorgarlik darajasini oshirdi. Ayniqsa, tadbirkorlik faoliyatiga oid o'quv dasturlarini ishlab chiqishda mahalliy biznes vakillari bilan hamkorlik qilish samarali natijalar berdi.

Innovatsion pedagogik yondashuvlarning samaradorligi

O'quv jarayoniga interaktiv va texnologik yondashuvlarni joriy qilish – virtual biznes simulyatorlar, tadbirkorlik o'yinlari va loyiha asosida o'qitish usullaridan foydalanish – o'quvchilarning motivatsiyasini oshirdi hamda real biznes muhitiga tez moslashishlariga yordam berdi. Tadqiqot davomida bunday metodlarni qo'llagan guruhlarda o'quvchilarning tadbirkorlik faoliyatiga bo'lgan qiziqishi oshgani kuzatildi.

O'quvchilarning real biznes muhitida amaliyot o'tash tajribasi

Tajriba asosida o'quvchilarning amaliyot jarayonlarini biznes subyektlari bilan hamkorlikda tashkil etish ularga real ish tajribasini taqdim etdi. So'rov natijalari shuni ko'rsatdiki, real biznes sharoitida amaliyot o'tagan o'quvchilar kelajakda mustaqil tadbirkorlik faoliyatini yuritishga nisbatan yuqori ishonch va tayyorgarlikka ega bo'ldi.

Kasbiy ta'lim muassasalarida tadbirkorlik ekotizimini shakllantirish

Tadqiqot natijalariga ko'ra, kasbiy ta'lim tashkilotlarida biznes inkubatorlar, startup

akseleratorlar va tadbirkorlik markazlarini tashkil etish o'quvchilarning nazariy bilimlarini real loyihalar orqali mustahkamlash imkonini berdi. Ushbu yondashuv kichik biznesni rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali tizim yaratishda muhim omil bo'ldi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kasbiy ta'lim tizimiga tadbirkorlik yo'nalishlarini integratsiya qilish, o'quvchilarni real biznes muhitida tayyorlash va innovatsion pedagogik usullardan foydalanish ularning ishbilarmonlik faolligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi.

MUHOKAMA

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarning kichik biznes va tadbirkorlik sohasidagi ishbilarmonlik faolligini oshirish masalasi bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tadbirkorlik ta'limining samaradorligi ko'p jihatdan innovatsion pedagogik yondashuvlar, amaliy mashg'ulotlar va biznes muhiti bilan integratsiya darajasiga bog'liq.

Tadbirkorlik ta'limining samaradorlik omillari: Tahlillar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy ta'lim yondashuvlaridan farqli ravishda, interaktiv va tajribaviy o'qitish usullari (simulyatsiyalar, loyiha asosida o'qitish, startup inkubatorlari) o'quvchilarning biznes muhitiga tezroq moslashishiga yordam beradi. Jumladan, biznes-rejalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish bo'yicha tajriba o'quvchilarning tadbirkorlik ko'nikmalarini mustahkamlashda muhim omil bo'ldi.

Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda hamkorlik va biznes muhitining ahamiyati: Tadqiqot jarayonida kasbiy ta'lim muassasalari bilan kichik biznes subyektlari o'rtasidagi hamkorlik real biznes sharoitlariga tayyorlashning samaradorligini oshirishi aniqlandi. Bu borada ishlab chiqarish korxonalari va startup kompaniyalari bilan hamkorlik qilish, o'quvchilarning amaliyot o'tash tizimini takomillashtirish va biznes mentorlardan maslahat olish kabi yondashuvlar yuqori natijalar berdi.

Kasbiy ta'lim tizimida tadbirkorlik madaniyatini shakllantirish: Tadqiqot natijalari ko'rsatganidek, tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish faqatgina biznes g'oyalar ishlab chiqish bilan cheklanib qolmasligi, balki o'quvchilar ongida innovatsion fikrlash va tashabbuskorlik madaniyatini shakllantirish ham muhim ekanligi aniqlangan. Buning uchun kasbiy ta'lim muassasalarida biznes etika, risklarni boshqarish va jamoa bilan ishlash ko'nikmalariga alohida e'tibor qaratish lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida kichik biznes va tadbirkorlik sohasidagi ishbilarmonlik faolligini oshirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish va ularni real biznes sharoitlariga tayyorlash uchun nazariy bilimlar bilan bir qatorda, amaliy

mashg'ulotlarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, interaktiv pedagogik usullar, biznes simulyatsiyalar va loyiha asosida o'qitish tadbirkorlik ta'limining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, kasbiy ta'lim tashkilotlarining mahalliy biznes subyektlari bilan hamkorligi o'quvchilarga real biznes muhitida tajriba orttirish imkoniyatini beradi. Shu sababli, tadbirkorlik ta'limini takomillashtirish nafaqat iqtisodiy rivojlanish, balki yoshlarning mustaqil kasbiy faoliyatini shakllantirish uchun ham muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, kasbiy ta'lim tashkilotlarida kichik biznes va tadbirkorlik sohasidagi ishbilarmonlik faolligini oshirish bo'yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

O'quv jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish: Biznes simulyatsiyalar, loyiha asosida o'qitish va tadbirkorlik o'yinlarini keng joriy etish. Virtual va real biznes muhitlarini yaratish orqali o'quvchilarni amaliy mashg'ulotlarga jalb qilish.

Tadbirkorlik ekotizimini shakllantirish: Kasbiy ta'lim muassasalarida biznes-klublar va startap inkubatorlarini tashkil etish. O'quvchilar uchun kichik biznes subyektlari bilan hamkorlikni kuchaytirish va biznes loyihalar ishlab chiqish imkoniyatlarini yaratish. **Amaliyot tizimini takomillashtirish:** O'quvchilarning kichik biznes subyektlarida amaliyot o'tash mexanizmini yanada rivojlantirish.

O'quv jarayoniga mentorlik tizimini joriy etish va tajribali tadbirkorlarni jalb qilish.

Tadbirkorlik bo'yicha bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish: O'quv dasturlariga biznes-reja tuzish, moliyaviy savodxonlik va marketing bo'yicha darslarni qo'shish. O'quvchilarga bozor tahlili, investitsiyalarni jalb qilish va risklarni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish. **Davlat va xususiy sektor bilan hamkorlikni rivojlantirish:** Tadbirkorlik ta'limini rivojlantirish uchun davlat dasturlaridan foydalanish va mahalliy biznes vakillarini jalb qilish. Kasbiy ta'lim tizimida kichik biznesni qo'llab-quvvatlash uchun subsidiya va grantlar ajratish mexanizmlarini rivojlantirish. Ushbu takliflarning amalga oshirilishi kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarning tadbirkorlik sohasidagi bilim va ko'nikmalarini oshirish bilan birga, ularning ishbilarmonlik faolligini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Bu esa yoshlarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirib, jamiyatda tadbirkorlik muhitini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Drucker, P. (2014). Innovation and Entrepreneurship. Routledge.
2. Hisrich, R., Peters, M., & Shepherd, D. (2017). Entrepreneurship. McGraw-Hill Education.
3. Fayolle, A., & Gailly, B. (2015). The Impact of Entrepreneurship Education on Entrepreneurial Attitudes and Intention: Hysteresis and Persistence. Journal of Small Business Management, 53(1), 75-93.
4. Gibb, A. (2002). In Pursuit of a New Enterprise and Entrepreneurship Paradigm for Learning: Creative Destruction, New Values, New Ways of Doing Things and New

- Combinations of Knowledge. *International Journal of Management Reviews*, 4(3), 233-269.
5. Kuratko, D. F. (2016). *Entrepreneurship: Theory, Process, Practice*. Cengage Learning.
 6. Jones, C. (2018). Entrepreneurship Education: Revisiting our Role and its Purpose. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 25(1), 17-34.
 7. Smith, A. (2009). *The Wealth of Nations*. Bantam Classics.
 8. Karimov, Sh. (2020). O'zbekistonda tadbirkorlik ta'limini rivojlantirish istiqbollari. Toshkent: Fan va Texnologiya.
 9. Nishonov, R. (2021). Kasbiy ta'lim tizimida tadbirkorlik madaniyatini shakllantirish yo'nalishlari. *O'zbekiston iqtisodiyoti jurnali*, 5(2), 45-52.
 10. OECD. (2019). *Entrepreneurship Education in Practice: Learning from Successful Programmes*. OECD Publishing.
 11. UNESCO. (2020). *Technical and Vocational Education and Training (TVET) for Sustainable Development*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
 12. World Bank. (2018). *Small Business and Entrepreneurship Development: Policy Frameworks and Best Practices*. Washington, DC: World Bank Publications.

BOLA PSIXOLOGIYASI: RIVOJLANISH, O'ZIGA XOSLIK VA MUHITNING TA'SIRI

Abdullayeva Anora¹

Buxoro Zarmed universiteti

KEYWORDS

Bola psixologiyasi, rivojlanish bosqichlari, kognitiv rivojlanish, tarbiya, emotsional intellekt, oila muhitining ta'siri.

ABSTRACT

Bola psixologiyasi insonning tug'ilgan paytidan boshlab aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishini o'rganadi. Ushbu maqolada bola rivojlanish bosqichlari, kognitiv va emotsional o'zgarishlar hamda atrof-muhitning ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, oilaviy tarbiyaning bolaning shaxsiyati shakllanishiga qanday ta'sir ko'rsatishi va uning emotsional intellektini rivojlantirishdagi roli o'rganiladi. Maqola ota-onalar, pedagoglar va psixologlar uchun foydali bo'lib, bolalar bilan samarali muloqot o'rnatish va ularning psixologik rivojlanishiga yordam berish yo'llarini ko'rsatadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15089227**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Bola psixologiyasi – inson hayotining dastlabki bosqichlaridagi aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanish jarayonlarini o'rganadigan fan sohasi. Har bir bola tug'ma xususiyatlar va tashqi muhit ta'sirida shakllanadi. Shu sababli, psixologlar va pedagoglar bolaning rivojlanish xususiyatlarini aniqlash va ularga mos tarbiya usullarini ishlab chiqish muhimligini ta'kidlaydilar.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolaning dastlabki yillari uning kelajakdagi shaxsiyati, o'ziga bo'lgan ishonchi va hissiy barqarorligiga asos soladi. Shuning uchun ota-onalar va pedagoglarning ushbu jarayonda tutgan o'rni beqiyosdir. Ushbu maqolada bola psixologiyasining asosiy jihatlari – rivojlanish bosqichlari, kognitiv va emotsional o'zgarishlar, shuningdek, oila va jamiyatning bolaning ruhiy dunyosiga ta'siri haqida so'z yuritiladi.

Asosiy qism

Bola rivojlanish bosqichlari:

Bola rivojlanishi bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega.

¹ Buxoro Zarmed universiteti talabasi

Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bola quyidagi bosqichlarni bosib o'tadi:

- 1.Sensomotor bosqich (0-2 yosh) – bola harakatlar va sezgilar orqali dunyoni o'rganadi.
- 2.Operatsiyalar oldi bosqichi (2-7 yosh) – til va tasavvur rivojlanadi, lekin mantiqiy fikrlash cheklangan.
- 3.Beton operatsiyalar bosqichi (7-11 yosh) – bola mantiqiy fikrlashni o'zlashtiradi, lekin abstrakt tushunchalarni tushunish qiyin bo'ladi.
- 4.Formal operatsiyalar bosqichi (11 yoshdan boshlab) – abstrakt fikrlash va nazariy mulohazalar rivojlanadi.

Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bola har bir bosqichda muayyan psixologik sinovlardan o'tadi. Masalan, chaqaloqlik davrida ishonch yoki ishonchsizlik shakllanadi, maktab yoshida esa mehnatsevarlik va sustkashlik o'rtasidagi kurash kechadi.

Kognitiv va emotsional rivojlanish:

Bola kognitiv rivojlanishi ong va tafakkur shakllanishi bilan bog'liq bo'lsa, emotsional rivojlanishi uning his-tuyg'ularini boshqarish qobiliyatini anglatadi. Tadqiqotlarga ko'ra, emotsional intellekt bolaning ijtimoiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Bolaning kognitiv rivojlanishiga quyidagilar ta'sir qiladi:

- Ota-onalar va pedagoglarning ta'lim usullari.
- O'yin va ijodiy faoliyatlar.
- Maktabgacha ta'lim muassasalari va jamiyat ta'siri.

Emotsional rivojlanish esa bolaning stress va qiyinchiliklarga qanday munosabatda bo'lishini aniqlaydi. Oilaviy muhit, ota-onalarning hissiy qo'llab-quvvatlashi va ijtimoiy o'zaro munosabatlar bu jarayonda muhim ahamiyatga ega.

Oila va jamiyatning ta'siri:

Oila – bolaning birinchi tarbiya maskani bo'lib, uning shaxsiyati, dunyoqarashi va axloqiy qarashlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mustahkam oilaviy munosabatlar va mehr-muhabbat bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Pedagoglar va psixologlarning ta'kidlashicha, bola tarbiyasida quyidagilar muhim ahamiyatga ega:

- a) oilaviy mehr-muhabbat va qo'llab-quvvatlash – bolaning o'zini xavfsiz his qilishiga yordam beradi.
- b) ijtimoiy muhit va ta'lim tizimi – bolaning bilim olishiga va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishiga ta'sir qiladi.
- d) psixologik yordam va tarbiya metodlari – bolaning individual xususiyatlariga mos yondashuv talab etiladi.

Xulosa

Bola psixologiyasi inson hayotining dastlabki bosqichlarida shakllanadigan aqliy va hissiy jarayonlarni o'rganadi. Uning rivojlanishi kognitiv, emotsional va ijtimoiy jihatlariga bo'linib, har biri atrof-muhit, oilaviy tarbiya va shaxsiy tajribalar bilan chambarchas bog'liq. Ota-onalar, pedagoglar va psixologlar bolalar bilan samarali muloqot qilish, ularning kognitiv va emotsional rivojlanishiga e'tibor berish orqali ularning shaxs sifatida yetuk bo'lishlariga hissa qo'sha oladilar. Bola tarbiyasida mehr-muhabbat, sabr va to'g'ri yondashuv asosiy omillar

bo'lib, bu kelajak avlodning barkamol rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. Norton.
2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
3. Erikson, E. H. (1963). Childhood and Society. W. W. Norton & Company.
4. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books.
5. Nishanova, Z., & Alimova, G. (2014). Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. Toshkent: Ziyo Nashr.
6. Ismoiljonov, L., & Tilovov, J. (2023). Bolalar psixologiyasidagi o'zgarishlar. Science and Education.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi (2023). Maktabgacha ta'lim va boshlang'ich sinf psixologiyasi.
8. Nishanova, Z., & Alimova, G. (2014). Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. Ziyouz. PDF manba
9. Ismoiljonov, L., & Tilovov, J. (2023). Bolalar psixologiyasidagi o'zgarishlar. Science and Education. Maqola
10. Ibodullayev, Z. (n.d.). Tibbiyot psixologiyasi. Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti. PDF manba
11. Nishanova, Z., & boshqalar. (2014). Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya. Ziyouz. PDF manba

SHODMON SULAYMON SHE'RIYATIDA BUXORO OBRAZI TALQINI

Mustaqimova Madina¹

Buxoro davlat universiteti

KEYWORDS

Buxoro obrazi, tarixiy shahar, madaniyat, ma'naviyat, xalqlar birligi, ma'naviy poklik, tarixiy meros.

ABSTRACT

Maqolada Buxoro zaminiga bo'lgan cheksiz muhabbat, yuksak ehtirom tarannumi, uning madaniy boyliklari va tarixiy ahamiyati tajassum topgan teran tuyg'ular ifodalangan "Aylanayin Buxorojon" she'ri tahlil qilingan. Manzuma shu yurt dilbandi Shodmon Sulaymon qalamiga mansub. Shoirning Buxoroni faqatgina tarixiy shahar sifatida emas, balki ruhiy oromgoh, qalbning tasalli manbai sifatida tasvirlagani ochiqdigan. Uning xalqlar birligi, mehr-oqibat va insoniylik timsoli ekanligi badiiy ifodalar bilan muzayyan etilgani dalillangan. Ayni chog'da, she'rning lingvopoetik xususiyatlariga doir ayrim masalalar badiiylik mezonlari asosida yoritilgan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15090993**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish. Adabiyot olamida har qaysi shoir va yozuvchining ayricha ovozi bor. Shodmon Sulaymon o'z ijodi bilan zamonaviy o'zbek adabiyotiga yangicha ruh va ohang olib kirgan ijodkorlardan biridir. Uning she'rlarida chuqur hayotiy falsafa, insoniy kechinmalar va milliy ruh mujassam. Inson qalbining nozik tuyg'ulari chertib bitilgan misralar she'rxonni olis xayollarga chorlaydi. Sh.Sulaymon ijodida muhabbat, vatan, insoniylik va hayot falsafasi ustuvor mavzular sanaladi. Uning she'rlari oddiy so'zlar bilan katta ma'nolarni ochib berishi jihatidan e'tiborni tortadi. Go'yo har bir misrada hayotning o'zi aks etayotgandek. Shoir ba'zan ma'yus, ba'zan o'tkir tanqidiy ohangda yozsa-da, samimiylilikni saqlab qola oladi. Sh.Sulaymon ijodini tushunish uchun misralar qatida yashirin ramziy mazmunni anglash muhim. U so'zlar bilan o'ynashmaydi, balki hayot haqiqatlarini ochib beradi. Uning she'rlari kitob o'qigan odamdan ko'ra, hayotni his qilgan odamga yaqinroqdek tuyuladi.

Asosiy qism. Sh. Sulaymon ijodi haqida gapirganda, faqat uning she'rlarini emas, balki uning ichki dunyosini ham anglashga harakat qilish kerak. Shoir o'zi yashagan davr, his qilgan kechinmalar va o'quvchiga aytmoqchi bo'lgan haqiqat – bularning barchasi uning asarlarida

¹ Buxoro davlat universiteti, Adabiyotshunoslik yo'nalishi, 1-kurs magistranti

mujassam. Adabiyot shunchaki soʻz emas, balki hissiyot va maʼnolar uygʻunligi ekanini u yaxshi bilgan va bu jihatni oʻz asarlarida namoyon qilgan.

Uch kungina qolib ketsam sarhadlarda,
Na hafsala qolgay dilda, na ahdlar-da.
Bir mehribon doʻst bogʻiga qoʻnolmayman,
Kunim oʻtgay termulgancha soatlarga.
Takror-takror shivirlayman ozurda jon,
Otginandan aylanayin, Buxorojon [2, 26].

Sheʼrning ilk misralariyoq lirik qahramonning holati ochib beriladi. “Uch kungina qolib ketsam sarhadlarda” degan ifoda shuni anglatadiki, bu vaqt unchalik uzoq emasdek koʻrinsa ham, bu qisqa muddatning oʻzi vatan muhabbati bilan toʻlib-toshgan yurak uchun mushkul holat, aslida. Keyingi misrada esa umidsizlik va holdan toygan qalb tasvirlanadi. Inson intizorlikdan zerikadi, kutish esa uning bardoshini yemiradi. Sogʻinch va hijron iztirobi lirik qahramonning ruhiy holatini yaqqol ochib beradi. “Qoʻnolmayman” – yaʼni, u xohlagan joyiga borolmaydi, oʻzini yovvoyi qushdek his qiladi. Lirik qahramon doʻstlar davrasidan, tanish va mehribon muhitdan ajralgan. “Kunim oʻtgay termulgancha soatlarga” degan satr esa vaqt qanday sust oʻtayotganini ifodalaydi. Inson diqqatini boshqa narsaga qaratolmaganda, soatga termulib qolishi tabiiy. Ushbu sheʼrda ichki iztirob va sabrsizlik juda tabiiy tarzda ifodalangan.

Sen yovlikni bilmagaysan, munisdirsan,
Sen opamsan, sen singlimsan – nafisdirsan,
Sen otamning koʻksidagi mangu ogʻriq,
Oʻgʻlim tutgan bayroq kabi azizdirsan.
Mangu orzu, mangu matlab, mangu armon,
Yodginangdan aylanayin, Buxorojon [2, 26].

Shoir keyingi bandda Buxoroning tinchligi, xalqining mehmondoʻstligi va mehribonligini suyadi. Lirik qahramon nazdida “munis” soʻzi Buxoroning dilga yaqin, sirdosh ekanligini anglatadi. Uchinchi misra Buxoroning oʻtmishdagi ogʻir kunlari, buyuk yoʻqotishlari haqida soʻzlaydi. Shoir uchun bu yurt doimo orzu qilinadigan, erishishga intiladigan va, ayni paytda, erishib boʻlmaydigan armon boʻlib qoladigan shahar. Umuman olganda, bu sheʼr yurakdan chiqqan va qalblarga yetib boradigan, milliy gʻurur va birlikni tarannum etadigan lirik manzuma. Unda muallif Buxoro zaminining ulugʻvorligini, maʼnaviy qudratini teran ifoda etgan. Har bir misrada chuqur hikmat, oʻtmishdan olingan saboq va qalb nidosi bor.

Bogʻlaringda gʻanimlar yoʻq, doʻstni koʻrdim,
Tanti turkman, mard koreys, qirgʻizni koʻrdim.
Fotihada qoʻlin ochib duolarga,
Doʻppi kiyib, bel bogʻlagan rusni koʻrdim.
Bir-biriga jondek aziz doʻst, qadrdon,
Yotginangdan aylanayin, Buxorojon [2, 26].

Ushbu bandda Buxoro shahrining millatlararo totuvlik, doʻstlik va bagʻrikenglik maskani ekanligini madh etilgan. Unda turli millat vakillari oʻrtasidagi iliq munosabatlar, Buxoroning

ularni qanday qabul qilishi va ularning Buxoroga bo'lgan hurmati ko'rsatilgan.

Ko'rdim kezib – riyolari tinmagaydir,
Qasr qurgay, ammo ko'ngli unmagaydir.
Dunyolarni titrataman degan “zo'r”lar
Darvozunga boshin urib yig'lagaydir –
So'zi poku o'zi poku balogardon
Zotginangdan aylanayin, Buxorojon [2, 26].

Ushbu misralarda Buxoroning do'stlik, hamjihatlik va bag'rikenglik shahri ekanligi ajoyib tarzda tasvirlangan. Unda turli millat vakillari o'rtasidagi iliq munosabatlar, shahar aholisining ularni qanday qabul qilishi va mehmonlarning Buxoroga bo'lgan hurmati ko'rsatilgan. Keyingi misralarda insonlarning riyo va hiyla bilan yashayotgani, hashamatli qasrlar qursa-da, lekin yuragi halovat topmayotgani aks etgan. Aslida, bu dunyoda moddiy boylik ortidan quvgan, ma'naviyatini boy bergan odamlarning holati shu. Buxoro esa – qalbi pok, so'zi haq zamin.

O'zini kuchli deb bilgan hukmdorlar, saltanatlar ham Buxoro darvozalari oldida ojiz qolgan. Ularning qudrati vaqtinchalik, lekin Buxoroning ma'naviy buyukligi abadiy. Bu joyning fayzi, ilmi, donishmandlari oldida eng qudratli shohlar ham bosh egishga majbur bo'lgan. Shoir Buxoroning pokligi, haqiqat yo'lida sobitligi va balolardan himoya qilinganligini madh etmoqda. Bu zaminga bo'lgan cheksiz mehr-muhabbatini izhor etib, unga sadoqat bilan ta'zim qilmoqda.

Men ham bitta yaproqdirman chorbog'ingda,
Jismu jonim zirqiraydi har ohingdan.
Issiq bag'ring makon bo'lgay so'nggi ul dam
Erkalanib yotgaydirman quchog'ingda.
Shoir o'g'lim ketdi, deya tortsang fig'on,
Dodginangdan aylanayin, Buxorojon.
Otginangdan aylanayin, Buxorojon...[2, 26]

She'rning eng ta'sirli qismi uning yakuniy misralari bo'lib, lirik qahramon yuragini o'rtayotgan vatan sog'inchi aynan shu yerda yorqin namoyon bo'ladi: Bu yerda "ozurda" – qiynalayotgan, iztirob chekayotgan qalbni bildiradi. U tinmay "Buxoro" deb shivirlaydi, go'yo bu nom uning dardiga malhamdek. "Otginangdan aylanayin, Buxorojon" ifodasi esa lirik qahramonning shunchalik yurtiga bog'langanini ko'rsatadiki, u Buxoroning changiga, yo'llariga, hatto eng arzimas narsalariga ham fido bo'lishga tayyor. Bu milliy ruhiyatimizga xos tuyg'u – vatanga muhabbat va uning har bir unsurini aziz bilish. Muallif Buxoroning boy tarixiy va ma'naviy zaminini "chorbog'"ga qiyos qiladi. O'zini esa bu ulug'vor bog'ning oddiy bir yaprog'iga o'xshatadi. Buxoro boshidan kechirgan har bir dard-u quvonch uning qalbini larzaga soladi, yuragini zirqiradi.

Keyingi misrada shoirning oxirgi nafasigacha Buxoro zaminida qolishni orzu qilishi ifodalanadi. U bu zaminga shunchalik bog'liqki, o'lim chog'ida ham Buxoroning bag'rida erkalanib yotishni istaydi. Bu – vatanparvarlikning eng oliy cho'qqisi. Shoir o'zini Buxoroning

tuprog'iga, har bir nafasiga, har bir xotirasiga bag'ishlashga tayyorligini bildirgan.

Xulosa. Umuman olganda, bu she'r yurakdan chiqqan va qablarga yetib boradigan, milliy g'urur va birlikni tarannum etadigan asar. Bu she'rda muallif Buxoro zaminining ulug'vorligini, ma'naviy qudratini teran ifoda etgan. Har bir misrada chuqur hikmat, o'tmishdan olingan saboq va qalb nidosi bor. Bu nafaqat bir insonning, balki butun avlodlarning Buxoroga bo'lgan muhabbati va ehtiromining aksidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shodmon SULAYMON. Otamning ayvoni. She'rlar, dostonlar, monologlar, hikoyalar. – Buxoro: “Adabiy Buxoro” nashriyoti, 2024. – 316 b.
2. Сулаймон, Шодмон. Мен бахтли яралдим (Шеърлар, дoston). Т.: “НАВРЎЗ” нашриёти, 2015. – 136 б.
3. Йўлдошев Қ., Йўлдошева М. Бадий таҳлил асослари. – Т.: Камалак.2016. 461 б.
4. Камол Ж. Шеър санъати. IV жилд. – Т.: Янги аср авлоди. 2018. – 444б.
5. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Т.: Akademnashr, 2018. – 480 b.
6. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. –Т.: Ўзбекистон.2002. – 559 б.
- 7.<https://ziyouz.uz/ozbek-sheriyati/ozbek-zamonaviy-sheriyati/shodmon-sulaymon/>

OLIY TA'LIM TIZIMIDA XORIJIY INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEHANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Almardanov Ulug'bek¹

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi

KEYWORDS

oliy ta'lim, xorijiy
investitsiyalar, samaradorlik,
baholash mexanizmi, ta'lim
sifati, innovatsiyalar, xalqaro
hamkorlik.

ABSTRACT

Ushbu tezisda oliy ta'lim tizimida xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholash va uning takomillashtirilgan mexanizmini ishlab chiqish masalalari tahlil qilinadi. Xorijiy investitsiyalarning ta'lim sifatiga, moddiy-texnik bazaga va xalqaro hamkorlikka ta'siri ko'rib chiqilib, samaradorlikni oshirish uchun strategik yondashuvlar tavsiya etiladi. Investitsiyalarning natijalarini baholash uchun ko'rsatkichlar va monitoring tizimi ishlab chiqish muhimligi ta'kidlanadi. Maqolada ilg'or xalqaro tajribalar asosida oliy ta'limda investitsiya jalb qilishning optimal yo'llari yoritiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15091089**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Oliy ta'lim tizimida xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholash muhim masalalardan biri bo'lib, uning takomillashtirilgan mexanizmini ishlab chiqish ta'lim sifatini oshirishga, moddiy-texnik bazani rivojlantirishga va ilg'or texnologiyalarni jalb etishga xizmat qiladi. Hozirgi davrda oliy ta'lim tizimining globallasuvi va integratsiyalashuvi xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning yangi usullarini taklif etmoqda. Investitsiyalarning samaradorligini baholash esa ushbu mablag'larning qay darajada to'g'ri yo'naltirilganligini va natijadorlikni ta'minlayotganini aniqlash uchun muhimdir. Buning uchun aniq mezonlar va indikatorlar ishlab chiqilishi lozim. Bu jarayonda xalqaro tajribalar va zamonaviy iqtisodiy tahlil usullari asosida yondashuvlar ishlab chiqish zarur.

Xorijiy investitsiyalar ta'lim tizimiga ta'sir ko'rsatishining asosiy yo'nalishlaridan biri infratuzilmani yaxshilash va oliy ta'lim muassasalarining moddiy bazasini mustahkamlash hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda xorijiy sarmoyalar oliy ta'limga jalb qilinganda, ko'pincha innovatsion laboratoriyalar, ilmiy markazlar va zamonaviy texnologik o'quv

¹ Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Xorijiy investitsiyalar va grantlar bilan ishlash bo'limi bosh mutaxassisi

anjomlarini xarid qilish uchun sarflanadi. Bu esa talabalarning nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini kengaytiradi. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalar xalqaro hamkorlikni mustahkamlashga, xorijiy professor-o'qituvchilarni jalb qilishga va xalqaro ta'lim dasturlarini amalga oshirishga yo'naltirilishi ham lozim. Shunday qilib, investitsiyalar faqat moddiy infratuzilmani emas, balki ta'lim sifati va ta'lim jarayonining o'zini ham takomillashtirishi kerak.

Oliy ta'lim tizimida xorijiy investitsiyalarning samaradorligini baholash uchun turli ko'rsatkichlar qo'llanilishi mumkin. Bularga oliy ta'lim muassasalarining reytingi, bitiruvchilarning bandligi, ilmiy tadqiqot faoliyatining rivojlanishi, xorijiy talabalar sonining ortishi va moliyaviy ko'rsatkichlar kiradi. Masalan, xalqaro universitetlar reytingida yuqori pog'onalarni egallagan oliy ta'lim muassasalari odatda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda muvaffaqiyatga erishgan bo'ladi. Bunda investitsiyalarning qanday yo'naltirilgani va ularning natijalari qanday bo'lganini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, har bir investitsiya loyihasining natijalarini baholash va monitoring qilish tizimini ishlab chiqish zarur.

Xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish uchun bir nechta strategik yondashuvlar qo'llanilishi mumkin. Ulardan biri oliy ta'lim muassasalarining xususiy sektor bilan hamkorligini mustahkamlashdir. Xususiy sektor ko'pincha innovatsion tadqiqotlar va texnologik rivojlanishga qiziqish bildiradi, shuning uchun hamkorlik orqali ta'lim muassasalari nafaqat moliyaviy resurslarni jalb qiladi, balki talabalar uchun amaliyot va ish o'rinlarini ham yaratishi mumkin. Bundan tashqari, xalqaro grantlar va subsidiyalar orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish ham samarali usullardan biridir. Bu usul ta'lim sifatini oshirish bilan birga, akademik mobillik va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish imkonini beradi. Barcha yuqoridagi jihatlarni hisobga olgan holda, oliy ta'lim tizimida xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholash mexanizmini takomillashtirish uchun quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim. Birinchidan, investitsiya mablag'larining aniq taqsimoti va ularning ishlatilishini doimiy nazorat qilish tizimi joriy etilishi kerak. Ikkinchidan, investitsiyalar ta'lim sifatiga qanday ta'sir ko'rsatayotganini o'lchash uchun yangi ko'rsatkichlar ishlab chiqilishi lozim. Uchinchidan, xorijiy investorlar bilan uzoq muddatli va barqaror hamkorlikni yo'lga qo'yish strategiyasi ishlab chiqilishi zarur. Bunda davlat siyosati, huquqiy asoslar va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarining roli katta.

Oliy ta'lim tizimining xalqaro investorlarga jozibadorligini oshirish uchun davlat tomonidan qulay investitsiya muhitini yaratish ham muhim hisoblanadi. Soliq imtiyozlari, grant dasturlari va davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari ishlab chiqilishi lozim. Masalan, ba'zi rivojlangan davlatlarda xorijiy investorlar uchun maxsus ta'lim fondlari tashkil etilgan bo'lib, bu orqali investorlar o'z sarmoyalarining natijalarini aniq baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bunday tizimni O'zbekistonda ham joriy etish xorijiy investitsiyalar hajmini oshirishga yordam berishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim tizimida xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholash mexanizmini takomillashtirish ilmiy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Bu jarayonda xalqaro tajribalarni o'rganish, iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanish va zamonaviy

yondashuvlarni qo'llash muhimdir. Oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, professor-o'qituvchilarning malakasini oshirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish xorijiy investitsiyalarni samarali jalb qilishning asosiy yo'nalishlaridir. Shu sababli, samaradorlikni oshirish uchun aniq strategiyalar ishlab chiqilishi va doimiy monitoring tizimi yo'lga qo'yilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Altbach, P. G., & Salmi, J. (Eds.). (2011). The road to academic excellence: The making of world-class research universities. World Bank Publications.
2. Marginson, S. (2018). Higher education and the common good. Melbourne University Publishing.
3. OECD. (2021). Education at a Glance 2021: OECD Indicators. OECD Publishing.
4. Teixeira, P. N., & Dill, D. D. (Eds.). (2011). Public Vices, Private Virtues? Assessing the Effects of Marketization in Higher Education. Sense Publishers.

IQTIDORLI YOSHLARNI RAQOBATBARDOSH KADR SIFATIDA SHAKLLANISHIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH

Xolmurodov Shuxrat¹

Termiz davlat pedagogika instituti

KEYWORDS

Axborot kommunikatsiya ,
iqtidorli yoshlar, innovatsion
texnologiyalarni , tarbiya,
rivojlanish, shaxs.

ABSTRACT

Ushbu maqolada yurtimizda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning izchil sur'atlarda rivojlanishini vatanga bo'lgan sadoqat tuyg'ularini shakllantirmasdan hal etib bo'lmaydi. Ayniqsa, iqtidorli yoshlarni tarbiyalash shunchalik muhim, murakkab va ko'p qirraliki, mamlakatning har bir rivojlanish bosqichlarida bu masala qayta va qayta ko'rib o'tiladi. Axborot kommunikatsiya va innovatsion texnologiyalarni turli sohalarda jadal tarzda joriy etib borilishi bilan bizning jamiyatda iqtidorli yoshlarga, ularning yetuk kadr bo'lib shakllanishiga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15103266**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Shaxsning ijtimoiy jihatdan shakllanishida tarixiy-madaniy yodgorliklarni, tarixiy obidalarni o'rganish, asrash va anglash muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni tashabbuskorlik ruhida tarbiyalash asosida – vatanga, yashash joyiga, xalqiga, o'z oilasiga bo'lgan sadoqati va hurmat e'tibori yotadi. Shu bois ham axborot kommunikatsiya texnologiyalari shaxsning ruhan yetuk inson bo'lib shakllanishida axborot manbai sifatida foydalanib kelinmoqda. Axborot tizimini joriy etilishi yosh avlodni qadr-qimmatini, dunyoqarashini, vatanga sadoqatini shakllanishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunga kelib ko'pchilik yoshlar g'arb mamlakatlari tomonidan targ'ib etilayotgan hayot tarziga o'tib bormoqda. Shuning uchun ham hozirgi zamon yoshlaridagi o'zgarishlar, hususiyatlar va qiziqishlarni inobatga olgan holda tarbiyani tashkil etish zarur.

Bugungi kunda Internet tarmog'iga kiruvchilar kontingentini katta qismini asosan yoshlar tashkil etadi. Yosh avlodning Internet axborot resurslaridan foydalanish huquqi ularning yoshi va ruhiy holati hususiyatlariga bog'liq xolda O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risidagi" qonuni va qonun osti xujjatlari bilan belgilab qo'yilgan.

¹ Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Axborot tizimi yoshlarni elektron adabiyotlar bilan tanishishga, madaniyatni o'rganishga, o'zaro axborot almashinuviga keng imkoniyat yaratib bermoqda. Natijada yoshlarda chet-el tillarini o'rganishga ishtiyoq va ehtiyoj tug'ilmoqda, bu o'z navbatida kengroq doiradagi ma'lumotlarni o'zlashtirishga olib kelmoqda. Internet orqali bilim olish, estetika va sanat, tarixiy voqealar, ekologik jarayonlar, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish haqidagi ma'lumotlardan nogiron yoshlarning xabar topishiga imkoniyat yaratildi. Lekin Internet axborot resurslari barcha yoshlarga birday ijobiy ta'sir etmay, balki ularning ongiga, madaniyatiga, milliy urf-odatlariga, huquqiy, tashabbuskorlik holatiga, diniy dunyoqarashiga va ekologik tarbiyasiga turlicha ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois ham oilada ota-ona, o'quv dargohida murabbiylar tomonidan yoshlarning qaysi sohaga oid Internet axborot resurslari bilan qiziqayotganligi va foydalanayotganligini nazoratga olishlari maqsadga muvofiq. Yoshlarda tez moslashuvchanlik hislatlari katta yoshdagilarga nisbatan ancha yuqori darajada bo'lganligi uchun ularning xulq atvori, ruhiy holatidagi o'zgarishlarni muntazam ravishda kuzatib borish lozim.

Internet tarmog'ining afzalligi shundaki, ixtiyoriy ma'lumotni bir zumda olishingiz va uni qayta ishlashingiz mumkin. Har bir yosh o'zini qiziqtirgan sohaga oid elektron axborot resurslari jamg'armasini yaratishi, ijodiy faoliyat olib borishi va erishilgan natijalarni jamiyatning biron bir sohasiga tadbiq etishi mumkin. Raqobatbardosh yetuk mutaxassis bo'lib yetishishga zamin yaratiladi. Yoshlarning ma'naviy saviyasi oshadi, dunyoqarashi shakllanadi, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni tahlil qilishlari asosida tashabbuskorlik xislatlari yanada rivojlanadi.

Yoshlarda tashabbuskorlikni shakllantirish dialektik bog'lanishlar, ya'ni intellektual – anglash, emotsional-qadriyat, amaliy faoliyat elementlariga bog'liq. Shuning bilan bira yoshlarda muhim insoniylik fazilatlarini va sifatlarini shakllantirish, jamiyatning turli sohalarida bo'layotgan o'zgarishlarni anglashi, bilishi va unga moslashishga tayyor bo'lishi yosh avlodni rivojlanishida asosiy maqsad hisoblanadi. Bunda yoshlarning davlat gimni, bayroq, davlat gerbi ramzini bilishligi talab etiladi. Shuning bilan birga mamlakatda olib borilayotgan siyosat, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlarni to'g'ri tushunib anglashni taqozo etadi. Tashabbuskorlik bugungi kunda yoshlarning ruhiy-insonparvarlik holatini belgilovchi faktor hisoblanib, jamiyatning mo'tadilligi, davlatning xavfsizligi va mustaqilligini ta'minlaydi. Shuning uchun ham yoshlarni tashabbuskorlik ruhida tarbiyalashning negizida tarixiy ongning shakllanishi yotadi. Tarixiy tarbiya – kelib chiqish avlod ajdodlarimiz, urf-odatlarimizni bilish bilan bevosita bog'liq. Jamiyatning dunyo miqyosida tutgan o'rni, ko'pmillatligi, tarixiy jarayonlar, urf-odatlar, diniy e'tiqod, mintalitet hususiyatlarini tushinish, tashqi axborot xurujlaridan himoyalanih darajasi bilan ifodalanadi.

Mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarining izchil sur'atlarda rivojlanishini har bir fuqaroda vatanga bo'lgan sadoqat tuyg'ularini shakllantirmasdan hal etib bo'lmaydi. Ayniqsa, yosh avlodni tashabbuskorlik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash shunchalik muhim, murakkab, dolzarb va ko'p qirrali masala hisoblanib, mamlakatning har bir rivojlanish bosqichida bu masala qayta va qayta ko'riladi. So'ngi yillarda axborot

kommunikatsiya texnologiyalari va tizimining eksponensial ravishda rivojlanishi bilan jamiyatda bu masalaga jiddiy e'tibor qaratila boshlandi. Shaxsning ijtimoiy jihatdan yetuk inson bo'lib shakllanishida axborot manbalari, jumladan, tarixiy-madaniy yodgorliklarni, urf-odatlarini o'rganish, tarixiy obidalarni asrash, xalqning kelib chiqish tarixini o'rganish va anglash muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni tashabbuskorlik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash asosida – vatanga, yashash joyiga, o'z oilasiga bo'lgan mehr-muxabbati va hurmati yotadi. Shu bios ham bugungi kunda axborot kommunikatsiya tizimi yosh avlodning ruhan yetuk barkamol inson bo'lib shakllanishida axborot manbai sifatida foydalanib kelinmoqda. Axborot tizimini joriy etilishi yosh avlodni dunyoqarashini, e'tiqodini, qadr qimmatini va vatanga, oilaga bo'lgan mehr-muhabbatini shakllanishida muhim o'rin egallamoqda. Deyarli ko'pchilik yoshlar g'arb mamlakatlari tomonidan targ'ib tashviqot etilayotgan hayot, turmush va yashash tarziga taqlid qilib, o'tib bormoqda. Bu o'z navbatida ijobiy va salbiy o'zgarishlarni yuzaga kelishiga olib keladi. Shuning uchun ham hozirgi zamon yoshlaridagi ruhiy o'zgarishlar, hususiyatlar va qiziqishlarni inobatga olgan holda tarbiyani tashkil etish zarur.

Adabiyotlar

1. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении. Научно – методическое пособие. – М.: Эйдос, 2013.
2. Эгамбердиева Н. Талаба – ёшларни тарбиялашда компетентлик ва креативлик. – Т.: Наврўз, 2013.
3. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши: Нафас, 2000.
4. Толиков Ў., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Т.: Фан, 2005.
5. Холмуродов, Ш. О. (2021). РОЛЬ ИННОВАЦИИ В ТЕХНОЛОГИИ ВОСПИТАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ. Вопросы науки и образования, (18), 11-19.
6. Kholmurodov Shuhrat Okboevich. (2021). MATHCAD SYSTEM AS A MEANS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF PHYSICS. Archive of Conferences, 138-141. Retrieved from <https://www.conferencepublication.com/index.php/aoc/article/view/1458>
7. Kholmurodov S. A. Mechanisms for improving the professional and creative activity of a computer science teacher //Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. – 2022. – T. 12. – №. 1. – С. 153-157.
8. Kholmurodov S. O. IMPROVING THE STRUCTURE AND CONTENT OF THE COURSE THEORY AND METHODS OF TRAINING AND EDUCATION IN COMPUTER SCIENCE IN ACCORDANCE WITH THE STATE STANDARDS OF EDUCATION OF UZBEKISTAN //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 7. – С. 89-92.
9. Xolmurodov S. O. METHODOLOGICAL ASPECTS, CONTENT AND ORGANIZATIONAL FORMS OF TEACHING A COMPUTER SCIENCE COURSE AT HUMANITARIAN FACULTIES OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 4. – С. 239-241.
10. Холмуродов Ш. О. ОСНОВА РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА ПРОЦЕССЫ

ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ //Academic research in educational sciences. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 179-184.

11.Холмуродов Ш. О. СИСТЕМА ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ СТУДЕНТОВ ИНФОРМАТИКОВ //Digital. – 2021. – Т. 3. – №. 1.

12.Kholmurodov Sh.O., . (2023). INTERDISCIPLINARY INTEGRATION – A FACTOR FOR DEVELOPING STUDENT THINKING. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 4(11), 79–84. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crijp-04-11-14>

13.Kholmurodov Sh.O. (2023). USE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TRADITIONAL AND NON-TRADITIONAL LESSONS. International Journal of Pedagogics, 3(11), 79–84. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume03Issue11-16>

14.Холмуродов, Ш. О. (2023). УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ТАФАККУРИНИ ЎСТИРИШ (ИНФОРМАТИКА ДАРСЛАРИДА). Educational Research in Universal Sciences, 2(11 SPECIAL), 198-203.

15.Холмуродов, Ш. О. (2024). ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ. " Science Shine" International scientific journal.

16.Xolmurodov, S. O. (2024). О ‘QUVCHI TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLAR (O ‘YINLAR) DAN FOYDALANISH (1-MODUL). Inter education & global study, (4 (1)), 188-196.

17.Холмуродов, Ш. О. (2024). ЎҚУВЧИ-ТАЛАБАЛАРНИНГ ЎҚУВ МАТЕРИАЛЛАРИНИ ЎЗЛАШТИРИШ ДАРАЖАЛАРИ. " Science Shine" International scientific journal.

КУЛЬТУРНАЯ ЛИНГВИСТИКА ЦВЕТА: ФРАЗЕОЛОГИЯ В ИСПАНСКИХ И УЗБЕКСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

С.М. Джалилова¹

Самаркандский Государственный Институт Иностранных языков

KEYWORDS

лингвокультурология,
цветовая семантика,
фразеология, испанский
язык, узбекский язык,
национальная картина мира,
символика цвета.

ABSTRACT

В данной статье рассматривается роль цветовой семантики в испанской и узбекской фразеологии, а также её влияние на национальную картину мира. Особое внимание уделяется анализу художественных произведений и пословиц, отражающих культурные особенности восприятия цвета в двух языках. Исследование основано на материалах лингвокультурологических работ, сопоставительном анализе фразеологизмов и их интерпретации в контексте национального сознания.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15103381**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Введение

Цветовая семантика занимает важное место в языковой картине мира, отражая национальные и культурные особенности народа. Исследование цвета в фразеологии помогает понять, как различные народы интерпретируют окружающий мир и передают это через устойчивые выражения. В данной статье рассматриваются испанские и узбекские фразеологизмы, связанные с цветами, а также их роль в художественных произведениях.

Лингвокультурология изучает связь между языком и культурой, выявляя национальные особенности языкового сознания. В контексте цвета данное направление позволяет рассмотреть культурные и исторические предпосылки формирования устойчивых выражений, связанных с цветом [Зайнутдинов Л.Р., 2021]. Испанский язык богат фразеологизмами, связанными с цветами. Например, выражение "ponerse rojo como un tomate" (букв. "покраснеть, как помидор") обозначает сильное смущение [Гарсия Ф.С., 2018]. Синий цвет в испанской культуре ассоциируется

¹ Самаркандский Государственный Институт Иностранных языков, преподаватель кафедры Испанской и Итальянской филологии

со спокойствием, например, в выражении "estar en una nube azul" ("быть в голубом облаке" — находиться в эйфории) [Лопес М.Г., 2019].

В узбекском языке цветовая семантика также играет значительную роль. Например, выражение "қора кунлар" ("чёрные дни") символизирует трудные времена [Каримов А.Б., 2020]. Зелёный цвет традиционно связан с процветанием и религией, что видно в выражении "яшил йўл" ("зелёный путь" — правильный, честный путь) [Умаров Х.Т., 2022].

Сравнительный анализ показывает, что в испанской и узбекской культурах некоторые цвета имеют схожее значение, но также встречаются различия. Например, в обоих языках чёрный цвет ассоциируется с негативными эмоциями, но в узбекской культуре он также символизирует мудрость [Турсунова А.Н., 2021].

В испанской литературе Габриэль Гарсиа Маркес активно использовал цветовую символику. В романе "Сто лет одиночества" жёлтый цвет символизирует роковую судьбу и неизбежность [Фернандес В.И., 2020]. В узбекской литературе Абдулла Қаҳҳор в произведении "Икки эшик ораси" использует красный цвет для передачи напряжённости и страсти [Рахимова С.Т., 2021].

Заключение

Таким образом, цветовая семантика в испанской и узбекской фразеологии имеет как общие, так и специфические черты, отражающие культурное наследие народов. Анализ художественных произведений показывает, что цвет не только является частью языка, но и служит мощным инструментом для передачи эмоционального и культурного контекста.

Литература

1. Гарсиа Ф.С. Фразеология испанского языка. – Мадрид: Ediciones Cervantes, 2018.
2. Зайнутдинов Л.Р. Лингвокультурология цвета. – Ташкент: Фан, 2021.
3. Каримов А.Б. Узбекская фразеология: традиции и современность. – Ташкент: Университет, 2020.
4. Лопес М.Г. Символика цвета в испанской культуре. – Барселона: Universidad de Barcelona, 2019.
5. Рахимова С.Т. Цвет и его отражение в узбекской литературе. – Самарканд: Изд-во СГИИЯ, 2021.
6. Турсунова А.Н. Национальная семантика цвета. – Ташкент: Фан, 2021.
7. Умаров Х.Т. Лексическая семантика узбекского языка. – Ташкент: Университет, 2022.
8. Фернандес В.И. Цвет в испанской литературе. – Мадрид: Editorial Hispánica, 2020.

UMUMTA'LIM TIL O'RGANUVCHILARINING LINGVISTIK KOMPETENSIYALARINI MFP TEXNIKASI ORQALI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Ergasheva Rano¹

Buxoro Davlat Universiteti

KEYWORDS

lingvistik kompetensiya,
Model-Focused Practice, chet
tili ta'limi, umumta'lim
maktabi, innovatsion
texnologiyalar, pedagogik
metodlar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida til o'rganuvchilarning lingvistik kompetensiyalarini Model-Focused Practice (MFP) texnikasi orqali rivojlantirish jarayoni tahlil qilinadi. MFP texnikasining afzalliklari, uni tatbiq etishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari muhokama qilinadi. Pedagoglarning metodik tayyorgarligi, texnologik resurslarning yetarliligi va o'quvchilarning faolligini oshirish MFP texnikasining samaradorligini ta'minlashda muhim omillar sifatida ko'rsatiladi. Maqola lingvistik kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar va innovatsion uslublarga asoslangan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15109434**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Zamonaviy dunyoda til o'rganish nafaqat individual rivojlanish, balki jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, umumta'lim maktablarida xorijiy tillarni samarali o'rgatish bo'yicha turli innovatsion metodlar va texnologiyalar joriy qilinmoqda. Til o'rganishda lingvistik kompetensiyani rivojlantirish o'quvchilarning chet tilida erkin fikr bildirish, yozma va og'zaki muloqotda ishtirok etish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Lingvistik kompetensiya tilning fonetik, grammatik, leksik va pragmatik jihatlarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Shu sababli, til o'rganishda samarali yondashuvlar ishlab chiqish va ularni dars jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda til o'qitish metodikasida turli zamonaviy usullar, jumladan, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar va multimodal ta'lim texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda. Shular qatorida MFP (Model-Focused Practice) texnikasi ham til o'rganish

¹ Buxoro Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchi

jarayonini samarali tashkil etishda muhim vositalardan biri sifatida qaralmoqda. MFP texnikasi til o'rganishda real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish, o'quvchilarga aniq til strukturasi va grammatik qoidalarni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradigan yondashuvdir. Ushbu texnika orqali o'quvchilar muloqot jarayonida o'z nutqini ongli ravishda shakllantirish, so'z va iboralardan to'g'ri foydalanish, til elementlarini kontekstda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Biroq, umumta'lim maktablarida ushbu texnikani tatbiq etishda qator muammolar mavjud. Birinchidan, o'qituvchilarning MFP texnikasi bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmaga ega emasligi, uni amaliyotda qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelishi muammolardan biridir. Ko'pgina pedagoglar an'anaviy dars o'tish usullariga o'rganib qolgan bo'lib, yangi texnologiyalarni qo'llashga ehtiyotkorlik bilan yondashadi. Ikkinchidan, o'quvchilar ham yangi metodga moslashishda muammolarga duch kelishlari mumkin, chunki MFP texnikasi faqat passiv qabul qilish emas, balki faol ishtirokni talab qiladi. Bu esa ba'zi o'quvchilar uchun qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Uchinchidan, umumta'lim maktablarida o'quv jarayonini zamonaviy texnikalar asosida tashkil etish uchun yetarli moddiy-texnik baza har doim ham mavjud emas. MFP texnikasi o'quvchilarning faolligini oshirish, muloqot muhitini yaratish va real vaziyatlar asosida mashqlar bajarishni talab qiladi. Buning uchun zamonaviy darsliklar, multimedia resurslari, interaktiv materiallar zarur. Afsuski, ko'pgina maktablarda bu kabi resurslar yetarlicha ta'minlanmagan.

Shu bilan birga, MFP texnikasining samarali qo'llanishi uchun dars jarayonida o'quvchilarni rag'batlantirish, ularning o'z fikrini erkin ifodalashiga sharoit yaratish va qo'llab-quvvatlash muhimdir. Buning uchun o'qituvchilar MFP texnikasini aniq strategiya asosida tatbiq etishi, dars jarayonida o'quvchilar uchun real hayotiy muloqot sharoitlarini yaratishi lozim. O'quvchilar orasida mustaqil fikrlash, tahliliy yondashish va o'z fikrlarini grammatik jihatdan to'g'ri ifodalash qobiliyatini rivojlantirish ushbu texnikaning muhim maqsadlaridan biridir. Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida lingvistik kompetensiyani MFP texnikasi orqali rivojlantirishda uchraydigan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. MFP texnikasi asosida olib borilgan tadqiqotlar, uning samaradorligi va amaliyotdagi natijalari ham ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning ushbu texnikani qo'llash bo'yicha malakasini oshirish, maktablarda zamonaviy til o'rgatish metodlarini joriy etish va o'quvchilarning lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Umumta'lim maktablarida chet tillarni o'qitish jarayoni doimiy ravishda takomillashtirib borilayotgan sohalaridan biri bo'lib, bu jarayonda lingvistik kompetensiyani rivojlantirish ustuvor maqsadlardandir. Lingvistik kompetensiya o'quvchilarning til tizimini to'liq tushunishi, uni amaliy qo'llay olishi, so'z boyligini kengaytirishi va grammatik jihatdan to'g'ri muloqot qila olishini ta'minlaydi. Ushbu kompetensiyani rivojlantirishda zamonaviy metodik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Xususan, Model-Focused Practice (MFP) texnikasi til o'rganish jarayonida samarali yondashuvlardan biri bo'lib, u o'quvchilarga muloqotda faollikni oshirish, til strukturasi bo'yicha ko'nikmalarni mustahkamlash hamda real hayotiy vaziyatlar orqali mashqlar bajarish imkoniyatini yaratadi.

MFP texnikasi asosiy e'tiborni til o'rganish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokiga qaratadi. An'anaviy yondashuvlar aksariyat hollarda qoidalar va grammatik formulalarni yodlashga asoslangan bo'lsa, MFP texnikasi tilni tabiatiga mos ravishda o'rganish tamoyillariga asoslanadi. Ushbu texnika orqali o'quvchilar dars jarayonida modellashtirilgan suhbatlarda qatnashadilar, muloqotga kirishadilar va real hayotda qo'llanishi mumkin bo'lgan jumalarni shakllantirishga harakat qiladilar. Bu esa til o'rganish jarayonini tabiiylashtirishga va o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Shunga qaramay, umumta'lim maktablarida MFP texnikasini tatbiq etishda muayyan muammolar mavjud. Ulardan biri o'qituvchilarning ushbu texnikani yetarli darajada o'zlashtirmaganligi va amaliyotda uni qo'llashga qiynalishidir. O'qituvchilar ko'pincha an'anaviy yondashuvlarga tayanib dars o'tishadi va yangi metodlarni o'zlashtirish uchun yetarlicha resurs yoki bilimga ega emasliklari mumkin. Shu sababli, ushbu texnikaning samarali tatbiq etilishi uchun avvalo pedagoglar maxsus tayyorgarlikdan o'tishlari, ularning metodik ko'nikmalari oshirilishi lozim.

Ikkinchi muammo esa o'quvchilarning ushbu texnikaga moslashishidagi qiyinchiliklar bilan bog'liq. An'anaviy yondashuvlarga o'rganib qolgan o'quvchilar uchun MFP texnikasida faol ishtirok etish, real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish va o'z fikrlarini to'g'ri ifodalash bosqichma-bosqich rivojlantirilishi lozim. Buning uchun o'qituvchilar har bir o'quvchining individualligini inobatga olib, ularning tayyorgarlik darajasiga mos keladigan mashqlar ishlab chiqishlari kerak.

MFP texnikasi samarali natija berishi uchun zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llanishi maqsadga muvofiqdir. Masalan, multimediya vositalari, virtual ta'lim muhitlari va interaktiv platformalar yordamida o'quvchilar til o'rganish jarayoniga faolroq jalb qilinadi. Bunday yondashuv nafaqat o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, balki ularga mustaqil ta'lim olish imkoniyatini ham yaratadi. Shu bilan birga, MFP texnikasi asosida mobil ilovalar yoki sun'iy intellektga asoslangan dasturlar yordamida til o'rganish samaradorligi oshirilishi mumkin.

Biroq, umumta'lim maktablarida bunday texnologiyalardan keng foydalanish imkoniyatlari har doim ham mavjud emas. Ko'pgina maktablarda zamonaviy interaktiv ta'lim resurslari yetarli emasligi sababli, o'qituvchilar an'anaviy metodlarga qaytishga majbur bo'ladilar. Shuningdek, maktablarning texnik ta'minoti, internetga ulanish sifati va o'quvchilarning shaxsiy qurilmalarga ega bo'lish darajasi ham bu texnikaning muvaffaqiyatli qo'llanishiga ta'sir qiluvchi omillar qatoriga kiradi.

MFP texnikasini yanada samarali tatbiq etish uchun pedagoglarning malakasini oshirish, o'quvchilarning faolligini rag'batlantirish va dars jarayonida zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish lozim. Shuningdek, ta'lim tizimida ushbu texnika asosida maxsus dars rejalarini ishlab chiqish, metodik qo'llanmalar yaratish va o'qituvchilar uchun seminar-treninglar tashkil etish ham muhim hisoblanadi.

Shuni ham ta'kidlash joizki, MFP texnikasi o'quvchilarning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar ushbu yondashuv orqali o'z nutqiy xatolarini anglash, grammatik tuzilmalardan to'g'ri foydalanish va kommunikativ

malakalarini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning kelajakda xorijiy tilni samarali o'zlashtirishlariga va amaliy qo'llashlariga zamin yaratadi. Shunday qilib, umumta'lim maktablarida lingvistik kompetensiyalarni MFP texnikasi orqali rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo'lib, uning samarali qo'llanishi uchun pedagoglarning tayyorgarlik darajasini oshirish, texnologik resurslarni kengaytirish va o'quvchilarni faol o'rganish jarayoniga jalb qilish lozim. Barcha yuqoridagi muammolar tizimli ravishda hal etilgan taqdirda, til o'rganish samaradorligi oshib, o'quvchilarning chet tilida erkin muloqot qila olish qobiliyatlari rivojlanadi.

Til o'rganish jarayoni doimiy takomillashuv va innovatsion metodlarga asoslangan holda rivojlanib borishi zarur. Lingvistik kompetensiya zamonaviy ta'lim tizimida asosiy tarkibiy qismlardan biri bo'lib, o'quvchilarning chet tilida to'g'ri muloqot qila olish, so'z boyligini oshirish, grammatik me'yorlarga rioya qilish va real hayotiy vaziyatlarda tilni faol qo'llay olish kabi ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida til o'rganuvchilarning lingvistik kompetensiyalarini Model-Focused Practice (MFP) texnikasi orqali rivojlantirish masalalari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu texnika chet tili ta'limida samarali natijalarga erishish imkonini beradigan zamonaviy yondashuvlardan biri hisoblanadi.

MFP texnikasining asosiy afzalliklaridan biri – u o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb qilishi va ularning amaliy nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilganligidir. An'anaviy ta'lim metodlarida o'quvchilar ko'pincha grammatik qoidalarga urg'u berilgan mashqlarga duch kelishadi, bu esa ularning muloqotga kirishish qobiliyatini cheklab qo'yadi. MFP texnikasi esa til o'rganish jarayonini tabiiylashtiradi, ya'ni o'quvchilar real hayotiy vaziyatlarda qo'llash mumkin bo'lgan so'z va iboralarni o'zlashtiradi, muloqot qilish jarayonida tilni amaliy qo'llashga harakat qiladi.

Shu bilan birga, ushbu texnikani tatbiq etishda qator muammolar mavjud. Ulardan biri o'qituvchilarning ushbu metodni to'g'ri qo'llash bo'yicha yetarlicha bilim va tajribaga ega emasligidir. Aksariyat pedagoglar an'anaviy dars o'tish uslublariga ko'proq urg'u berib, yangi innovatsion metodlarni amaliyotga tatbiq etishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shu sababli, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, ularni MFP texnikasining nazariy va amaliy jihatlari bilan tanishtirish zarur. Maxsus treninglar, seminarlar va amaliy mashg'ulotlar tashkil etish orqali pedagoglarning kompetensiyasini oshirish mumkin.

Ikkinchi asosiy muammo – o'quvchilarning ushbu texnikaga moslashishdagi qiyinchiliklaridir. Ba'zi o'quvchilar an'anaviy yondashuvlarga o'rganib qolganligi sababli, yangi texnika bo'yicha ishlashda noqulaylik sezishlari mumkin. Ayniqsa, past motivatsiyaga ega o'quvchilar dars davomida faol bo'lishni istamaydi yoki nutqiy xatolardan qo'rqib, kommunikatsiyaga kamroq kirishadi. Bunday holatlarning oldini olish uchun o'qituvchilar o'quvchilarga psixologik jihatdan yondashib, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishlari lozim. Rag'batlantirish tizimi, interaktiv mashg'ulotlar va o'yinli metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, lingvistik kompetensiyani rivojlantirish umumta'lim tizimidagi eng muhim vazifalardan biri bo'lib, uning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun MFP texnikasi

kabi innovatsion yondashuvlarni samarali qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o'quvchilarning chet tilini amaliy o'rganish darajasini oshirishga, ularning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, ta'lim tizimida ushbu texnikaning keng qo'llanilishi uchun zarur sharoitlarni yaratish hamda pedagogik innovatsiyalarni rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ellis, R. (2009). The differential effects of focused and unfocused written corrective feedback in an English as a foreign language context. *System*, 37(3), 353–365. <https://doi.org/10.1016/j.system.2009.06.001>
2. Nation, P. (2013). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge University Press.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
4. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). *Techniques and principles in language teaching* (3rd ed.). Oxford University Press.
5. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2020). *How languages are learned* (5th ed.). Oxford University Press.
6. Long, M. H. (2015). *Second language acquisition and task-based language teaching*. Wiley-Blackwell.

ОСОБЕННОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УРОВНЯ УРБАНИЗАЦИИ

Рахимова Мадина¹

Хидирова Шахзода²

Турон университет

KEYWORDS

Развитие урбанизации,
глобальной экономикой, ,
транспортной и социальной,
ресурс, субъект.

ABSTRACT

Урбанизация — это процесс перемещения населения из сельских районов в города и появления различных социально-экономических изменений в городах. При этом уровень урбанизации в разных регионах может быть различным. Развитие урбанизации зависит от экономического состояния, социальной инфраструктуры, системы управления и природных ресурсов региона. Повышение уровня урбанизации должно осуществляться через систематизацию и использование эффективных методов управления территориальным развитием.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15109454**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Эта работа изучает современные формы урбанизации, процессы, связанные с глобальной экономикой и технологическими изменениями. Повышение уровня урбанизации должно быть связано с региональными стратегиями развития. В каждом регионе экономические изменения, развитие промышленности и демографический рост по-разному влияют на урбанизацию. Политики управления, инвестиционные стратегии и меры, направленные на обеспечение территориальной устойчивости, являются важными факторами в систематизации региональной урбанизации. Основные направления для кардинального улучшения процесса урбанизации в стране включают активизацию процессов урбанизации в рамках реализации новой жилищной политики. Это включает использование механизмов привлечения финансовых ресурсов субъектов предпринимательства через ипотечное кредитование и инвестиции для строительства доступного жилья для мало- и среднедоходных семей, а также обеспечение инженерной, транспортной и социальной инфраструктуры.

¹ Ассистент преподавателя Турон университета

² Студентка Турон университета

Следующие меры также предусматриваются:

- обеспечение прав собственности на земельные участки под жилые и нежилые здания для физических и юридических лиц;
- создание условий для включения земельных участков в гражданский оборот;
- совершенствование административного регулирования миграционных процессов, создание условий для свободного передвижения населения из сельских районов в города;
- улучшение благосостояния населения крупных городов, расширение использования экономических и промышленных ресурсов, содействие полной и эффективной занятости населения в этих городах;
- создание технопарков и укрепление их систем в учреждениях высшего образования и научно-исследовательских институтах;
- использование преимуществ агломерации для повышения доходов населения и создания устойчивых рабочих мест в сфере промышленности, услуг и сервисов, а также внедрение международного опыта в управлении средними городами и районными центрами;
- расширение спутниковых городов с хорошими транспортными связями с крупными городами и сокращение промышленной зоны в центре крупных городов с увеличением территории для общественно-деловых зон.

В стратегии "Узбекистан – 2030" установлена цель увеличить уровень урбанизации с 51% до 60% к 2030 году. В этом плане предусмотрено превращение городов Самарканда и Намангана в "миллионные города", увеличение числа городов и районов с населением более 300 тысяч человек до 28, а также разработка генеральных планов для всех населенных пунктов.

В связи с вышеизложенным специалисты Института макроэкономических и региональных исследований проанализировали тенденции развития урбанизации в Узбекистане. В последние 10 лет в Узбекистане численность городского и сельского населения увеличилась на 20,7%. При этом уровень урбанизации оставался в пределах 50-51%, за исключением Ташкента, где он значительно выше. Без учета Ташкента в других регионах уровень урбанизации составлял около 46-47%.

С увеличением привлекательности Ташкента для трудоспособного населения город сталкивается с ростом миграции. Например, 64% постоянных жителей Ташкента — люди трудоспособного возраста, в то время как в других регионах этот показатель не превышает 54%. С момента обретения независимости, численность городского населения Узбекистана увеличилась на 10%, что, в частности, стало возможным благодаря административным изменениям, включая превращение около 1000 сельских населенных пунктов в города в 2009 году. В 1991 году городское население составляло 40,3% от общей численности населения страны, а в 2018 году этот показатель увеличился до 50,6%.

Уровень урбанизации в Узбекистане значительно ниже, чем в других странах. В международном рейтинге, составленном ООН, Узбекистан занимает 155-е место среди

233 стран по уровню урбанизации. Средний мировой показатель составляет 55,3%. С целью активизации процесса урбанизации в своем обращении к парламенту президент Шавкат Мирзиёев установил стратегическую цель — достичь уровня урбанизации 60% к 2030 году. Тем не менее, несмотря на усилия, уровень урбанизации в стране по-прежнему не соответствует современным требованиям комплексного развития городов, и Узбекистан заметно отстает от мировых тенденций. Поэтому уровень урбанизации остается нестабильным.

Для эффективного регулирования процессов урбанизации и внедрения современных рыночных механизмов, направленных на оборот земельных участков, необходимо обеспечить:

- повышение уровня создания высокодоходных рабочих мест;
- улучшение подготовки квалифицированных кадров;
- развитие социальной инфраструктуры и улучшение качества социальных услуг.

Кроме того, создание новых предприятий и рабочих мест в сфере промышленности и услуг в таких областях, как Андижан, Хорезм, Ташкент, Бухара, Джиззак, Наманган и Республика Каракалпакстан оказывает положительное влияние на урбанизацию. Для повышения уровня урбанизации в этих регионах важно разработать региональные программы, повышая степень специализации территорий и улучшая экономическую структуру через создание промышленных и специальных экономических зон.

Заключение и предложения. Для повышения уровня урбанизации необходимо сосредоточиться на создании высокооплачиваемых рабочих мест, улучшении уровня подготовки кадров, развитии социальной инфраструктуры и улучшении качества социальных услуг. Все это будет способствовать улучшению условий жизни и развитию процессов урбанизации.

Источник и литература

1. Michaels G., Rauch F., Redding S. J. Urbanization and structural transformation //The Quarterly Journal of Economics. – 2012. –127(2). – P. 535-586.
2. Shukhratovich M. Sh. Managing changes in the structure of employment in the regions of Uzbekistan //South Asian Journal of Marketing & Management Research. – 2021. –11(2). – P. 52-62.
3. Sivaev D. et al. The Time is Now. – 2022. P.26.
4. Jedwab R. Urbanization without structural transformation: Evidence from consumption cities in Africa // George Washington University.–1/2-2024. P.120.
7. Rakhimova M.Sh. INCREASING THE LEVEL OF URBANIZATION BY DEEPENING STRUCTURAL CHANGES //Journal of Management Value & Ethics, – 2023.– P. 86-93
8. Рахимова Мадина. ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ // Economy and Innovation. Volume: 36 | 2023

MAQSUD SHAYXZODANING HAYOTI VA IJODI (1908 –1967) YILLARI

Sayfutdinova Ruzigul¹

Elmurodov Hamidillo²

Toshkent davlat transport universiteti

KEYWORDS

Maqsud Shayxzoda, o'zbek adabiyoti, otashnafas publisist, serqirra ijodkor, tarjima asarlari, dramaturg, vatanparvarlik va birdamlik tuyg'ulari, ta'lim, tarjimonlik.

ABSTRACT

Ulkan so'z san'atkorlarining qadr-qimmatini, umrzoqligi, badiiy mahoratdagi ustozlik darajasini o'lchaydigan eng haqqoniy va ishonchli andaza zamon va kitobxon hisoblanar ekan, bunday sermashaqqat sinovdan sharaf bilan o'tolgan nodir siymolar qatorida Maqsud Ma'sumbek o'g'li Shayxzodaning tabarruk nomini faxr va mehr bilan yodga olamiz.

Maqsud Shayxzoda o'zbek adabiyoti tarixida o'ziga xos ijodiy yo'li va boy merosi bilan alohida o'rin egallagan ijodkorlardan biridir. Ozarbayjonning Oqtosh shahrida ziyoli oilada dunyoga kelib, taqdir taqozosi bilan uning hayoti va ijodi O'zbekiston bilan bog'lanadi. Ushbu maqolada, serqirra ijodkor, ikki xalqning chinakam dilbandi bo'lgan va ozar va o'zbek adabiyotiga ulkan hissa qo'shgan ijodkor Maqsud Shayxzoda faoliyati va ijodi haqida fikr va mulohazalar qilinadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15109505**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Maqsud Shayxzoda 1908-yil 7-noyabrda Ozarbayjonning Ganja viloyatiga qarashli Oqtosh shahrida ziyoli oilada tug'ilgan. Uning otasi Ma'sumbek nafaqat shifokor, balki ilm-fan va adabiyotga ham chuqur mehr qo'ygan kishi bo'lib, oilada ilmiy va badiiy muhit shakllanishiga katta hissa qo'shgan. Yosh Shayxzoda oilasidagi bu ma'rifatli muhit ta'sirida shakllandi. Maqsud Shayxzoda Ozarbayjonda Sho'ro hokimiyatining dastlabki yillaridayoq komsomol safiga kirdi. Oqtosh komsomol tashkilotining eng birinchi kotibi bo'lib ishladi. Boshlang'ich ma'lumotni Oqtoshda olgan Maqsud Shayxzoda 1921-yilda Bokudagi dorulmuallimiga kirib, o'qishni davom ettirdi.

1923-yilda Maqsud Shayxzoda "28 aprel inqilobi" pyesasini yozdi va bu asar Oqtoshda mahalliy havaskorlar to'garagining kuchi bilan sahnaga qo'yildi.

Shayxzoda 1925-yilda dorilmualliminni tamomlab, Dog'istonda Darband va Mo'ynanoq

¹ Toshkent davlat transport universitetini Avtomobil yo'llari muhandisligi fakulteti "AYQ va EQ" kafedrasida dotsenti

² Toshkent davlat transport universitetini Avtomobil yo'llari muhandisligi fakulteti YMAL-6 guruhi talabasi

shaharlarida o'qituvchilik qila boshladi. 1927-yilda uning ilk katta asari "Narimon haqida xalq masali" Bokuda chiqadigan "Maorif va madaniyat" jurnalining 3-sonida e'lon qilindi.

Maqsud Shayxzodaning hayot yo'li oson kechmadi. U 1927-yilda millatchilikda ayblanib, qamaldi va 3 yilga surgun jazosiga hukm etildi. Jazoni o'tash uchun uni Toshkentga jo'natadi. Maqsud Shayxzoda 1928-yilda Toshkentga kelib, tez orada o'zbek adabiy hayotining faol ishtirokchisiga aylandi. U dastlab turli gazeta va jurnallarda ishladi, keyinchalik esa Fanlar Qo'mitasining Til va adabiyot institutida ilmiy xodim sifatida faoliyat yuritdi. U adabiyotga yangicha nazar bilan qarar, zamonaviy she'riyatga o'ziga xos ovoz olib kirgan ijodkor edi. Shayxzoda o'zbek mumtoz adabiyotini chuqur o'rganib, ayniqsa, Alisher Navoiy ijodiy merosini ilmiy jihatdan tadqiq etdi. Uning ilmiy ishlari filologiya sohasida ham muhim o'rin tutadi. 1935-1938 yillarda Fanlar Qo'mitasi qoshidagi Til va adabiyot institutida ilmiy xodim sifatida ishladi. 1938-yildan umrining so'ngiga qadar Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika institutining "O'zbek mumtoz adabiyoti" kafedrasida dotsent lavozimida xizmat qilib, malakali kadrlar yetishtirishga o'z hissasini qo'shdi.

Shayxzodaning adabiy faoliyati 1929-yildan boshlangan bo'lib, uning dastlabki she'riy to'plamlari – "O'n she'r" (1932), "Undoshlarim" (1933), "Uchinchi kitob" (1934) va "Jumhuriyat" (1935) asarlari adabiyotga o'ziga xos ovozga ega bo'lgan shoir kirib kelayotganidan darak berdi. Shoirning ijodi mustahkam milliy ruh, Vatanga bo'lgan sadoqat va insoniy qadriyatlarga chuqur hurmat bilan yo'g'rilgan edi.

SHE'R CHIN GO'ZALLIK SINGLISI EKAN...

She'rsiz qalblarga achinaman men
Ularda na tonglar kunduzin boshlar,
Na oqshom yulduzlar ufkin ochar keng,
Na bahor chog'ida sayraydi qushlar,
Qo'shiqsiz uylarga kulgi yoqmaydi,
Xonadon ahlining qovog'i osiq.
Hatto derazadan quyosh boqmaydi,
Soatning o'zi ham tiqillar bosiq.

1958-yilda Shayxzoda o'zining mashhur "Toshkentnoma" lirik dostonini yaratdi. Ushbu doston qadimiy va ayni paytda zamonaviy Toshkent shahriga bag'ishlangan bo'lib, shoirning o'z ona yurti bo'lmish Ozarbayjondan uzoqda yashasa-da, o'zbek xalqi madaniyatiga qanchalik chuqur singib ketganini ko'rsatadi.

Shayxzoda tarjimon sifatida ham katta ishlarni amalga oshirgan. U Pushkinning "Mis chavandoz", Lermontovning "Kavkaz asiri", Mayakovskiyning "Juda soz" dostonlari va ko'plab she'rlarini o'zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan. Bundan tashqari, Shekspirning "Hamlet", "Romeo va Julietta" tragediyalari va sonetlarini, Nozim Hikmatning she'riy asarlarini, shuningdek, Ozarbayjon shoirlari ijodini ham tarjima qilgan. Uning tarjimalari faqat so'zma-so'z o'girish bilan cheklanmay, asarlarning badiiy ruhini, estetik qiymatini saqlab qolishga qaratilgan edi.

Adib o'zbek adabiyoti tarixi, xalq og'zaki ijodi, xususan, Alisher Navoiy merosini o'rganish borasida ham muhim ilmiy tadqiqotlar olib borgan. U filologiya fanlari nomzodi unvoniga ega

bo'lib, o'zbek adabiyotshunosligi rivojiga salmoqli hissa qo'shgan. Uning ilmiy ishlari nafaqat o'zbek, balki jahon adabiyotshunosligida ham e'tirof etilgan.

Shayxzoda 1967-yil 19-fevralda vafot etdi va Toshkentning Farobiy qabristoniga dafn etildi. U Ozarbayjon tuprog'ida tug'ilgan bo'lsa-da, taqdir taqozosi bilan o'zbek diyoriga kelib, bu yurtda butun borlig'i bilan ijod qilib, xalq e'tirofiga sazovor bo'ldi. Uning nomi o'zbek adabiyoti tarixida abadiy saqlanib qoladi. Shoir umrining so'nggida shunday aytadiki:

Umrlar bo'ladiki tirigida o'likdir,

Umrlar bo'ladiki o'lgan odam mudom tirikdir.

Xulosa qilib aytganda: Maqsud Shayxzoda ikki xalq she'riyati cho'qqisini egallagan shoirlardandir. O'zbek xalqi doim shunday ulug' ijodkori borligidan faxrlanadi. O'ylaymanki, biz yosh avlod va keying avlodlar ham Maqsud Shayxzoda she'riyati gulshanidagi gullaridan ifor, she'riyati va adabiyotidan esa muhabbatni his etib yashaydi. Shayxzoda o'z ijodida milliy va xalqaro mavzularni o'zaro uyg'unlashtirgan. Uning asarlari odatda insoniylik adolat, millat va ma'naviyat masalalarini qamrab oladi. Shoir o'zbek xalqining og'ir kechinmalari va orzularini she'riyat orqali barcha jabhalarda ifoda etgan edi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodi – O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, Toshkent, O'zbekiston Milliy Ensiklopediya bosh tahririyati.
2. M. Qosimov. "O'zbek adabiyoti tarixi", Toshkent, Fan nashriyoti, 1985.
3. S. Umarov. "O'zbek she'riyatida vatanparvarlik mavzusi", Toshkent, 2001.
4. Shayxzodaning adabiy va tarjima asarlari – O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi fondlaridan olingan materiallar.

HUDUDLARDA SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Alimardanov M.I.¹

Risqimov Rufatali²

O'zbekiston Respublikasi Oriental Universiteti

KEYWORDS

Maqsud Shayxzoda, o'zbek adabiyoti, otashnafas publisist, serqirra ijodkor, tarjima asarlari, dramaturg, vatanparvarlik va birdamlik tuyg'ulari, ta'lim, tarjimonlik.

ABSTRACT

Ulkan so'z san'atkorlarining qadr-qimmatini, umrzoqligi, badiiy mahoratdagi ustozlik darajasini o'lchaydigan eng haqqoniy va ishonchli andaza zamon va kitobxon hisoblanar ekan, bunday sermashaqqat sinovdan sharaf bilan o'tolgan nodir siymolar qatorida Maqsud Ma'sumbek o'g'li Shayxzodaning tabarruk nomini faxr va mehr bilan yodga olamiz.

Maqsud Shayxzoda o'zbek adabiyoti tarixida o'ziga xos ijodiy yo'li va boy merosi bilan alohida o'rin egallagan ijodkorlardan biridir. Ozarbayjonning Oqtosh shahrida ziyoli oilada dunyoga kelib, taqdir taqozosi bilan uning hayoti va ijodi O'zbekiston bilan bog'lanadi. Ushbu maqolada, serqirra ijodkor, ikki xalqning chinakam dilbandi bo'lgan va ozar va o'zbek adabiyotiga ulkan hissa qo'shgan ijodkor Maqsud Shayxzoda faoliyati va ijodi haqida fikr va mulohazalar qilinadi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15109583**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

KIRISH

Hududiy sanoatni rivojlantirish har bir mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Sanoat tarmoqlarining hududiy jihatdan rivojlanishi mahalliy xomashyo resurslaridan samarali foydalanish, yangi ish o'rinlarini yaratish, eksport salohiyatini oshirish va hududlarning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlash imkonini beradi.

Bugungi kunda sanoatning innovatsion rivojlanishi, ekologik barqarorlik, transport va logistika tizimining takomillashtirilishi hamda ishlab chiqarish klasterlarini shakllantirish ustuvor yo'nalishlar sifatida qaralmoqda. Xususan, sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish va raqamlashtirish hududiy iqtisodiyotni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Oriental Universiteti i.f.d., prof.

² O'zbekiston Respublikasi Oriental Universiteti

Ushbu tadqiqotda hududlarda sanoatni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, mavjud imkoniyatlar hamda ushbu jarayonda duch kelinadigan muammolar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, samarali rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish bo'yicha takliflar beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida "... mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlarida milliy iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobiga uning raqobatbardoshligini oshirish masalasi turadi . Chunki, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va diversifikatsiyalash iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash hamda mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi. Shunga muvofiq, izchillik bilan amalga oshirilayotgan istiqbolli loyihalar tufayli milliy sanoat salohiyati tobora yuksalib bormoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Sanoat sohasini rivojlantirishning dolzarbligi va iqtisodiyotni takomillashtirishda tutgan o'rnining nihoyat darajada zarurligi bilan doimiy ravishda tadqiqotchi olimlarning diqqat markazida bo'lgan. Ushbu masala mavzu yuzasidan xorijlik olimlardan

Y.Rodionov, R.S.Porter, D. Deveryuks, B.Roberts, R.N. Nureyevlar ilmiy yangiliklar yaratgan bo'lsalar, mahalliy olimlardan Y.A.Abdullayev, A.Abduhamidov, U.Muxitdinov, A.A. Ortiqov, X.Ishbutayeva, Sh.Nizomova, E.X.Maxmudov, M.Isoqovlar bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borishga erishgan. Xususan, A.Artikov "O'zbekistonda sanoatni rivojlantirishning qator imkoniyatlari, geografik va iqtisodiy omillari"ga , M.P.Narziqulov "Sanoatni rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish jarayonida asosiy e'tibor tarkibiy o'zgarishlarga qaratilganligi"ga , E.X.Maxmudov "Sanoat tarmoqlari rivojlanishiga sharoit yaratishning strategik yo'nalishlari birinchi navbatda budjet, soliq, pul kredit, narx va valyuta siyosati kabi vositalarni qamrab olgan qulay makroiqtisodiy muhitni yaratish"ga bog'liqliklariga alohida to'xtalib o'tishgan.

TADQIQOT NATIJALARI

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, hududlarda sanoat tarmoqlarini rivojlantirish bo'yicha quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ko'plab hududlarda tabiiy resurslar va mahalliy xomashyodan samarali foydalanish natijasida sanoat ishlab chiqarish hajmi oshgan. Ayniqsa, qurilish materiallari, oziq-ovqat sanoati va to'qimachilik sohalarida sezilarli o'sish kuzatildi.

Hududlarda ixtisoslashgan sanoat klasterlarini shakllantirish ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishga va eksport hajmini oshirishga imkon bergan. Xususan, avtomobilsozlik, farmatsevtika va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash klasterlari sezilarli natijalarga erishgan.

Ko'pgina hududlarda ilg'or texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha dasturlar amalga oshirilmoqda. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va tannarxni pasaytirishga xizmat qilmoqda.

Sanoat mahsulotlarini ichki va tashqi bozorga yetkazib berish tizimini yaxshilash uchun yangi transport yo'nalishlari va logistika markazlari tashkil etilgan. Natijada hududiy sanoat korxonalarining mahsulot yetkazib berish muddati qisqargan va eksport imkoniyatlari kengaygan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekologik xavfsizlikni ta'minlash maqsadida sanoat korxonalarida chiqindisiz texnologiyalar va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hajmi ortmoqda. Bu esa hududiy iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Mahalliy tadbirkorlar uchun imtiyozli kreditlar va soliq yengilliklari berilishi natijasida yangi sanoat korxonalari tashkil etilmoqda. Ayniqsa, oziq-ovqat, farmatsevtika va elektrotexnika sohalarida yangi ishlab chiqarish maydonlari ochilgan.

Ushbu natijalar hududlarda sanoat tarmoqlarini rivojlantirish strategiyalarini takomillashtirishga hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish xususiyatlarini va demografik sharoitlarini hisobga olish tamoyili shaharlar va posyolkalarni rivojlantirishda aholini joylashtirish tizimini, tabiatdan foydalanish va ishlab chiqaruvchi kuchlarni rivojlantirishning asosiy qoidalarini aniqlaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy va demografik rivojlantirish parametrlari respublika hududini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni va uni aholi sonini o'sishini bashoratlash orqali asoslanadi va o'rnatiladi. Aholi yashash punktlari hududlarini rivojlantirishni loyihalashda parametrlar ma'lumotlarini hisobga olish aholini yashash va hayot faoliyati uchun eng yuqori ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarni ta'minlashga imkon beradi.

Sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo'ljallangan yerlarning aksariyat qismi Qoraqolpog'iston Respublikasida, Namangan va Farg'ona viloyatlarida joylashgan.

Tabiatni muhofaza qilish, sog'lomlashtirish va rekreatsiya maqsadlaridagi yerlar 0,17%ni tashkil etgani xolda ularning aksariyat maydonlari Jizzax va Navoiy viloyatlariga to'g'ri keladi. Tarixiy-madaniy maqsadlarga mo'ljallangan yerlar ham katta ahamiyatga egadir. Bu yerlar maydoni uncha katta bo'lmasada (0,02 ming gektar), bu yerlar alohida muhofaza qilinadigan va qo'riqlanadigan yerlar qatoriga kiradi.

Davlat va boshqa o'rmon xo'jaligi korxonalari va tashkilotlariga ajratilgan yerlar jami yer maydonining 19,5%ini tashkil etadi. O'rmon xo'jaligi yer maydonlarining katta qismi Qoraqolpog'iston Respublikasiga (27,1%), Navoiy viloyatiga (19,2%) va Toshkent viloyatiga (38,4%) to'g'ri keladi. Andijon, Sirdaryo, Farg'ona va boshqa viloyatlarda bu maydonlar anchagina kam.

Yer hisobi ma'lumotlariga qaraganda, suv fondi yerlari umumiy maydonning 1,83%ni tashkil qiladi. Ma'lumotlaridan ko'rinadiki, bunday yerlarning katta qismi Jizzax va Navoiy viloyatlarida joylashgan.

Yuqorida qayd qilinganidek, respublikadagi mavjud yer maydonlarning 23,43%ini zahira yerlari tashkil etadi. Bu yerlar qishloq xo'jaligi uchun yaroqsizdir va bugungi kunga qadar boshqa maqsadlar uchun ajratilmagan yerlardir. Bunday yerlar Qoraqalpog'iston Respublikasida, Navoiy va Xorazm viloyatlarida katta maydonlarni egallaydilar. Bunday yerlar qishloq xo'jaligi rivojlangan viloyatlarda maydonlarning kam qismini tashkil etadi.

Xalq xo'jaligining turli tarmoqlariga yer davlat tomonidan turli xo'jalik maqsadlari uchun taqsimlanadi. Yer maydonlarining tarkibi respublika viloyatlarida yer fondidan foydalanish usullarini ko'rsatib turadi (1-jadval).

O'zbekiston Respublikasidagi jami foydalaniladigan yerlar maydoni

1-jadval

T / r	Respublika, Shahar va viloyatlarning nomi	Umumiy yer maydoni		Ekin yerlar		Ko'p yillik daraxtzorlar		Bo'z yerlar		Pichanzor va yaylovlar		Jami qishloq xo'jalik yerlari		Tomorqa yerlari		O'rmonzorlar		Bog'dorchi-lik, uzumchilik va sabzavotchilik uyushmalarining yerlari		Boshqa yerlar
		jami	shu jumladan sug'oriladiga	jami	shu jumladan	jami	shu jumladan sug'oriladiga	jami	shu jumladan	jami	shu jumladan	jami	shu jumladan	jami	shu jumladan	jami	shu jumladan	jami	shu jumladan	
1	Qoraqal	1665	508,7	417,0	417,0	8,9	8,9	10,0	10,0	526	36	577	47	47,2	35	10	09	0,1	0,1	68
																				9754,8

	pog' is ton Res publi ka si	6,1						2	2	7 5, 1	6	1 1, 2	2, 7		0	7 4, 5					, 3	
2	And ijon	43 0,3	273,6	202, 7	20 2,7	29, 8	29,8	2, 8	0, 7	2 1, 3	0, 9	2 5 6, 6	2 3 4, 1	47, 8	3 5, 2	3, 9	3, 9	0, 4	0, 4			121, 6
3	Bux oro	41 93, 7	275,0	200, 8	20 0,8	19, 9	19,9	6, 9	6, 9	2 5 4 3, 2		2 7 7 0, 8	2 2 7, 6	58, 5	4 5, 4	3 3 5, 1	1, 8	0, 3	0, 2	4 5 , 4	983, 6	
4	Jizz ax	21 17, 9	300,6	482, 9	26 2,1	16, 7	15,0	8, 2	0, 7	7 5 7, 8		1 2 6 5, 6	2 7 7, 8	31, 7	1 8, 0	1 6 4, 1	4, 8	0, 1			656, 4	
5	Qas hqa dar yo	28 56, 8	514,9	678, 9	42 0,4	37, 1	35,0	2 2, 2	4, 7	1 4 1 5, 3	0, 1	2 1 5 3, 5	4 6 0, 2	79, 5	4 8, 9	1 5 5, 7	5, 5	0, 3	0, 3		467, 8	
6	Nav oiy	10 93 7,5	123,5	110, 6	90, 7	11, 1	10,7	6, 9	6, 7	8 7 4 5, 6		8 8 7 4, 2	1 0 8, 1	19, 4	1 3, 4	1 2 6 3, 2	1, 7	0, 6	0, 3		780, 1	
7	Na man gan	71 8,1	282,2	194, 5	19 4,5	41, 0	41,0	2, 3	2, 3	1 5 2, 4		3 9 0, 2	2 3 7, 8	48, 8	3 9, 9	2 4, 1	4, 4	0, 1	0, 1		254, 9	
8	Sam	16	379,6	434,	25	61,	57,7	5,		7		1	3	86,	6	1	6,	0,	0,		281,	

	arq and	77, 3		9	2,8	4		4		9 3, 8		2 9 5, 5	1 0, 5	2	2, 7	3, 1	1	7	3		8
9	Sur xon dar yo	20 09, 9	325,8	280, 9	24 1,0	32, 6	31,2	0, 3		8 3 0, 9		1 1 4 4, 7	2 7 2, 2	62, 5	5 0, 3	2 3 3, 8	3, 3				568, 9
1 0	Sird ary o	42 7,6	287,8	250, 3	25 0,3	7,1	7,1	1 0, 5	1 0, 5	2 0, 5		2 8 8, 4	2 6 7, 9	19, 2	1 5, 2	4, 5	4, 6		0, 1		115, 4
1 1	Tos hke nt	15 25, 4	398,0	335, 9	30 1,7	45, 2	36,7	0, 8	0, 4	4 3 6, 1	1, 4	8 1 8, 0	3 4 0, 2	62, 3	5 1, 4	8 2, 8	2, 7		3, 7	2 , 1	556, 5
1 2	Far g'on a	70 0,5	367,3	247, 8	24 7,8	48, 2	48,2			2 3, 5	4, 0	3 1 9, 5	3 0 0, 0	71, 5	5 2, 9	1 4, 7	1 3, 5		0, 9		293, 9
1 3	Xor azm	60 8,2	266,2	206, 0	20 6,0	12, 9	12,9	3, 8	3, 8	1 1 0, 1		3 3 2, 8	2 2 2, 7	51, 2	4 3, 1	5 7, 6	0, 3		0, 1		166, 5
3 3, 1	Tos hke nt sh.		4,9	0,4	0,4							0, 4	0, 4	7,2	4, 1	0, 4	0, 4				25,1
	Jam i:	44 89 2, 4	4308 ,1	404 3,6	32 88 ,2	37 1, 9	354 ,1	8 0 , 3	4 6 , 9	2 1 1 2 5 ,	4 3 , 0	2 5 6 2 1 ,	3 7 3 2 , 2	69 3, 0	5 1 5 , 5	3 4 2 7 , 5	5 3 , 9		6 , 5	1 1 5 , 8	150 27, 3

Manba: Babajanov A.R., Muqumov A.M., Sharipov S.R. Hududlarni rivojlantirish (o'quv qo'llanma). -T., TIQXMMI. 392 b.

Respublika bo'yicha asosiy qishloq xo'jalik yeri hisoblangan ekin yerlari umumiy yer maydonlarining 9,7%ini tashkil qiladi. Vaholanki, ekin yerlarining ulushi Sirdaryo, Andijon, Farg'ona va Xorazm viloyatlarida jami qishloq xo'jalik yerlarining katta qismini tashkil etadi. Ko'p yillik daraxtzorlar (bog'lar, uzumzorlar, tutzorlar, mevali ko'chatzorlar) respublika yer maydonlarining 0,8%ini tashkil qiladi. Bunday yerlarning katta maydonlari Andijon, Farg'ona, Namangan va Samarqand viloyatlarida joylashgan.

Respublika miq'yosida o'tloqlar va yaylovlar maydonlari ham bir xil taqsimlangan deb bo'lmaydi. Ular maydonlarining miqdorlariga, yerlarning sifatiga hududlarning tabiiy iqlimi, yerlarning xususiyatlari katta ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari bunga joyning ijtimoiy iqtisodiy, siyosiy, tarixiy, iqlimiy va boshqa sharoitlar ta'sir ko'rsatgan. Ular yerlarning sifatiga va tuproqlarning xususiyatlariga hamda boshqa omillarga ham bog'liqdir. Navoiy, Buxoro va Samarqand viloyatlarining umumiy yer maydonlarining tarkibida yaylovlar va pichanzorlar katta ulushni tashkil etadi. Andijon, Sirdaryo va Farg'ona viloyatlarida yaylov va pichanzorlar bor yo'g'i 3,4 – 5,4%ni tashkil etadi.

Egallagan maydonlariga va xalq xo'jaligi ahamiyatiga ko'ra qishloq xo'jalik yerlari respublika yer fondining asosiy toifasi hisoblanadi. Bu yerlar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida foydalanilishi uchun qishloq xo'jalik koopyerativlari, qishloq xo'jalik tashkilotlarga va O'zbekiston Respublikasining fuqarolari o'rtasida taqsimlangan.

XULOSA

Hududlarda sanoat tarmoqlarini rivojlantirish milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sanoatning rivojlanishida mahalliy xomashyo bazasidan samarali foydalanish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, sanoat klasterlarini shakllantirish va ekologik barqarorlik tamoyillariga rioya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, transport va logistika infratuzilmasini takomillashtirish, kichik va o'rta biznes subyektlarini qo'llab-quvvatlash sanoat korxonalarining samaradorligini oshirish va ularning eksport salohiyatini kengaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Xususiyl korxonalar to'g'risida"gi Qonuni. Qonun va qarorlar. – T.: O'zbekiston, 2011.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 15.12.2010 y. № PQ-1442 sonli "2011-2015

yillarda O'zbekiston Respublikasi sanoatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishari to'g'risida"gi qarori.

3. A.Ortikov. Sanoat iqtisodi. Darslik. T.: TDIU, 2009. 236 b.

4. Стратегия дальнейшего повышения конкурентоспособности национальной экономики: материалы IV-го Форума экономистов / отв. ред. М.П. Нарзикулов. Ташкент. Вак1паПрез\$, 2012. С. 8.

5. E.X. Maxmudov, A. Ortikov, F. Karimov. Korxona iqtisodiyotning asosiy bo'g'ini. / Hamkor. 2010 yil 7 fevral.

6. Abdukarimov I.T. va boshqalar Korxona iqtisodiy salohiyati tahlili. - T.: Iqtisodiyot va hudud dunyosi, 2003, - 256 b.

NOTION OF PRACTICAL TRAINING AND PRACTICE, THEIR SPECIFIC FEATURES

Rakhmatullaeva Kumush¹

Samarkand State Institute of Foreign Languages

KEYWORDS

Practical training, hands-on experience, experiential learning, skill development, real-world Application, mentorship, vocational education, performance assessment, learning by doing, continuous improvement, training programs, professional development, contextual learning, application of knowledge.

ABSTRACT

Practical training refers to hands-on experiences that are integral to various fields of study and professions. It encompasses a range of activities designed to enhance the theoretical knowledge acquired in classrooms through direct application. The specific features of practical training include experiential learning, mentorship opportunities, and assessment through real-world tasks. Practice, on the other hand, is the repeated execution of an activity or skill to improve proficiency. It involves ongoing engagement and refinement of techniques, often leading to mastery over time. While practical training focuses on the initial application of skills in real-world situations, practice emphasizes continuous improvement through repetition and reflection, making both essential for professional development.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15109698**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

In current time, it is believed that practice makes perfect, it helps most of people to be the best one in their specialized area, thus they learnt everything by doing mistake firstly then, they will learn something new and attempt harder to succeeded in everywhere. Additionally, there are two vital features of practical classes. The one of them is that “doing” is the most significant part of knowledge. The learner can learn by “doing” and gain knowledge in practical classes. The second one is that learners have to apply the theories in practical situations. Practical training refers to the hands-on, experiential component of education or professional development, where individuals apply theoretical knowledge in real-world settings. This form of training is essential for developing the necessary skills and competencies needed in various fields, such as healthcare, engineering, education, and more. There are several specific features of practical training.

Hands-on Experience.

¹ SamSIFL, translation and English philology Linguistics (english) 2303- group student

Hands-on activities involve multiple senses, aiding in better memory retention compared to passive learning methods, such as lectures. Practical training emphasizes direct involvement in tasks and activities that simulate real job scenarios. Additionally, engaging physically in the learning process helps reinforce theoretical concepts, making it easier to understand and internalize information and hands-on experience allows individuals to practice skills that are necessary for their profession, ensuring they can perform tasks competently. Engaging in hands-on tasks often presents unforeseen obstacles, fostering critical thinking and adaptive problem-solving skills. Moreover, participants learn to navigate real-life scenarios, enhancing their ability to respond effectively to challenges in their field. Consequently, Employers value candidates who possess practical experience, as they are often more prepared to contribute effectively from day one as well as hands-on experience exposes individuals to industry norms and practices, ensuring they understand the expectations of their field [1;45].

Experiential Learning:

Experiential learning is a powerful educational approach that emphasizes learning through experience and reflection. It encourages learning through experience rather than just theoretical instruction. Furthermore, Experiential learning engages students actively, making them more enthusiastic about the subject matter and students are often more motivated when they see the direct application of their learning in real-life situations. Experiential learning is a powerful educational methodology that emphasizes the role of experience in the learning process [2;99]. By engaging actively, reflecting on experiences, and applying newfound knowledge, learners can develop skills and insights that are essential for personal and professional success. This approach not only enriches the educational experience but also prepares individuals for real-world challenges.

Skill Development:

Focuses on acquiring specific skills that are essential for career readiness and job performance. skill development is an integral part of practical training, and it plays a significant role in shaping learners' performance and competencies. Through practical training, learners can gain hands-on experience, develop core competencies, improve productivity, and benefit from adapting to varying job circumstances. Hence, incorporating skill development into practical training programs can considerably boost the effectiveness and efficiency of the training and the trainees' ability to deliver exceptional results in real-world scenarios. Practical training is a vital aspect of education and professional development that equips individuals with the necessary skills and experiences to succeed in their careers. In methodology, there are several kinds of games which are the most effective way to practice their background knowledge and work over their skills. In a small-group situation, it is easier to encourage participative and student-centered learning. The group provides both support as well as peer pressure which motivate members to perform better [3;90]. Group work focuses on active and interactive learning and enhances the ability to think critically, innovatively and independently, to analyze, evaluate, predict and solve problems. It helps students to: observe the tutor's modelling of the processes of evaluating and generating ideas, gain practice in thinking for themselves, in framing and solving problems, receive timely and

frequent feedback on their performance, be stimulated by other group members.

Presentation and Explanation

It is clear that for students to learn something new (a text, a new vocabulary, how to complete a task) they must first be able to recognize and understand it. One of the teacher's tasks is to ensure that this new material is communicated in a format that is most accessible to the initial instruction. This type of mediation is called "presentation". The term applies here not only to the type of limited, controlled modeling of target items that we do when introducing new words or grammatical structures, but also to the first encounter with comprehensible input in the form of spoken text or writing. It also includes various kinds of explanations, instructions, and discussions about new language items or tasks [4]. It is true that people can perceive and even acquire new language without conscious presentation from a teacher. This is primarily how we learn our mother tongue, and some argue for teaching a foreign language in the same way - exposing students to linguistic phenomena and allowing them to understand them intuitively without teacher intervention. However, raw, immediately new information is often incomprehensible to students; it does not function as an "aspiration" and therefore does not lead to learning. In an immersive situation, this is not a problem: learners have ample time to be repeatedly and variedly exposed to such input, and they will eventually internalize it. But the limited time and resources of a typical foreign language course mean that as much of this input as possible must be "absorbed" from the first encounter. Therefore, it needs to be presented in a way that allows them to recognize and understand it [5;65].

Another contribution of an effective presentation of new material by a teacher in a formal lesson is that it can activate and harness students' attention, effort, intelligence and conscious learning strategies to improve learning. This, too, does not always happen in an immersive state. For example, you can highlight the connections between new items and what they already know, or compare new grammar with parallel structures in your native language. This does not necessarily mean that all new language parts (all sounds, words, structures, texts, etc.) are the same – they must be introduced consciously. Alternatively, each new section of the program should begin with a clearly directed presentation. Moreover, presentations may often not occur at the first stage of learning: they may be given after learners have already engaged with the language in question, as when we clarify the meaning of a word during a discussion, or read aloud a text learners have previously read to themselves. The ability to mediate new material or instruct effectively is an essential teaching skill; it enables the teacher to facilitate learners' entry into and understanding of new material, and thus promotes further learning [6;78p].

Attention should be enquired during lessons. Students are attentive, focused on the teacher and/or the material being taught, and know they have something to learn. It is necessary to confirm that students actually visit. This is useful when the target material is recognized as an interesting thing. Students clearly see and hear the target materials. This doesn't just mean that the material needs to be clearly seen or heard from the beginning. It usually also means repeating it to provide additional opportunities for recognition or to reinforce recognition. Finally, it is helpful to get feedback from students to see if they have understood the content.

Learners understand the meaning of the input and how it relates to other things they already know (how it fits into their existing ideas about reality or their “schemas”). Therefore, you may need to illustrate, make connections to previously studied material, and explain. Their responses also provide valuable feedback about how well they understood the material, including restating concepts in their own words.

Short-term memory

Students need to transfer the content to their short-term memory. They need to remember it until the end of the lesson, which gives you and your students an opportunity to work on knowledge retention. So the more "impact" your original presentation has, for example, if it is colorful, dramatic, or unusual in some way, the better. Remember that some students remember material better if they see it, some if they hear it, and some even remember it better if it involves physical movement (visual, auditory, and kinesthetic input). Ideally, a good presentation should use all of these. After a lengthy explanation, it can be effective to end with a brief restatement of the main points. Introducing new material often requires providing detailed explanations or definitions of concepts or processes, and being able to clearly explain these new ideas to students can make the difference between the success of a lesson and failure. Moreover, some studies have shown that students consider the ability to explain things well to be one of the most important qualities of a good teacher (the problem of how to explain a new language well is perhaps most evident in the field of grammar). A particular type of explanation that is very important in education is instructions, that is, instructions given to introduce a learning task that involves a certain degree of independent activity on the part of the student. Guidelines for providing effective explanations and instructions [7;80p].

1. Preparation

You may be very clear about what you need to clarify and think you can improvise and explain clearly. But experience shows that a teacher's explanation is often not as clear to the students as it is to themselves. It's worth preparing. Think a bit about the words you'll use, the illustrations you'll provide, etc.; maybe even write them down.

2. Make sure you have the class's full attention.

In the process of constant language practice, students' attention may sometimes wander; they usually catch up later. However, if it describes something important, it needs to be there - this may be your only chance to get the important information - and missing something could cause difficulties later. One implication of this when giving instructions for group work is that it is wise to give instructions before dividing the class into groups and distributing materials, rather than after. In groups, students' attention naturally turns to each other rather than to you. Also, if they have written or drawn something on their hand, they will want to look at it, which can be distracting.

3. Present the information multiple times

Repeating or restating the necessary information can make a big difference. Learners' attention can sometimes be distracted, so it's important to give them multiple opportunities to understand what they need to do. Presenting the information in different ways can also

help, for example by saying it aloud or writing it on a whiteboard.

4. Cut it short, please

Students - in fact, we all have - a limited attention duration; They cannot listen to you for a very long time at the maximum concentration. Make your explanation as short as possible, compatible with clarity. This means that one has to think quite carefully about what one can or should omit, as much as what one should include! In some situations, it may also mean using the learners' native language as a more accessible and cost-effective alternative to the sometimes lengthy and difficult explanation in the target language [8; 45p].

5. I will explain it in an example

In many cases, only the cautious theoretical explanation is \ '. For example, we explain the meaning of words, explain examples of use in various contexts, and associate the learner's own life and experience as much as possible. Similarly, when giving instructions for an activity, it is often helpful to do a "dry run" - that is, demonstrate the activity with the whole class or with student volunteers before inviting learners to work on the task on their own.

6. Getting Feedback

After you have finished your explanation, check with the class to see if they understood. It is not enough to simply ask, »Did you understand ?»; Students sometimes say they understand even when they don't, out of politeness, or to avoid losing face, or because they think they know what to do and don't actually understand at all. It is best to ask them to do something that shows their understanding. Rephrasing in their own words or providing additional illustrations.

REFERENCES

1. Ahmedova L.T., Narmuratova V.I. English Teaching Practicum. – Tashkent: UWED. –163 p.
2. 3.Brumfit Ch. T. Communicative Methodology in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. –176 p.
3. Demchuk, A., Karavaeva, Y., Kovtun Y., & Rodionova. Competencies, learning outcomes and forms of assessment: The use of Tuning Methodology in Russia. Tuning Journal for Higher Education – 2005. 149–185 pp.
4. Hyland, T. Book review of Competency Based Education and Training: A World Perspective. Journal of Vocational Education and Training – 2001. 487-490 pp.
5. Lystbaek, Ch. A typology of research methodology competencies in higher education. Research methodology competence development in higher education – 2016. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.21125/iceri.2016.1148>
6. Mirabile, R. J. Everything you wanted to know about competency modeling. Training and development – 1997. 73–77 pp.
7. Makhkamova G., Alimov Sh. Innovative pedagogical technologies in the English language teaching. - Tashkent: UWED. -165p.
8. Yusupov U. Contrastive linguistics of the English and Uzbek languages. Тошкент: Akademnashr, 2013. -288 b.

ИНТЕНСИВ ТОКЗОРЛАРГА ИШЛОВ БЕРИШ ТЕХНОЛОГИЯСНИНГ ТАХЛИЛИ

Фозилжонова Барно¹

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти

KEYWORDS

энергия ва ресурслар, боғ ва
токзорлар, технологиялар,
қишлоқ хўжалиги.

ABSTRACT

Жаҳонда қишлоқ хўжалик экинларини етиштиришда, улардан юқори ҳосил олиш билан бирга тупроқ унумдорлигини сақлайдиган ҳамда энергия ва ресурсларни тежайдиган иш унуми юқори тупроққа ишлов бериш машиналарини ишлаб чиқиш ва соҳада қўллаш етакчи ўринни эгалламоқда. Дунё бўйича мевали дарахтлар майдони 53,4 млн. гектарни ташкил этиб, шундан 7,3 млн. гектардан кўпроғини токзорлар ташкил этишини, Ўзбекистонда эса боғ ва токзорлар 464,5 минг гектар бўлиб, жами токзорлар майдони 128,2 минг гектардан иборатлигини ҳисобга олсак, интенсив токзорларда қўлланиладиган ресурстежамкор ҳамда иш сифати ва унуми юқори бўлган машиналар ва қурилмаларни яратиш катта аҳамиятга эга [6,7].

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15109730**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Республикамиз қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган туб ислохотлар, чуқур таркибий ўзгаришлар натижасида боғ ва токзорлардан мўл ва сифатли ҳосил олишнинг сифатли ишлов бериш технологияларини яратиш, уларни модернизация қилиш, энергия-ресурсларни тежаш, тупроқ унумдорлигини сақлайдиган ва иш унумини оширадиган техника воситаларини жорий этиш бўйича салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Республикамизда илғор хорижий тажрибаларни қўллаган ҳолда, юқори технологияга асосланган токзорлар ва боғларни барпо этишга катта эътибор берилмоқда. Етакчи ва ривожланган мамлакатлар қишлоқ хўжалигида токзорлар қатор орасига ишлов беришда, бегона ўтлардан тозалашда энергия ва ресурс тежамкор технологиялари ва уларни амалга оширадиган техник қурилмаларнинг янги турларини ишлаб чиқишга йўналтирилган илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Ушбу йўналишда, ток қаторлари ва туплари орасидаги

¹ Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти талабаси

тупроққа бир йўла ишлов бериш технологик жараёнлари ва уларни амалга оширувчи энергия-ресурстежамкор машиналар конструкцияларини яратиш, ишчи органларнинг тупроқ билан ўзаро таъсирлашиш жараёнларининг назарияларини ривожлантириш ва параметрларини асослаш бўйича хорижда Р.Пелленс, Р.Делирон, Г.Баралди, Э.Балдини, М.Саррара, Г.Пери, Ф.Пипитоне, Г.Руссо, А.Гаetano, Н.И.Герасимов, Ф.А.Мамедов, М.М.Гасанов ва бошқалар илмий-тадқиқотлар олиб боришган [1,2,8].

Ўзбекистон шароити учун боғ ва токзорларда қўлланадиган машиналарни яратиш, уларни такомиллаштириш, технологик иш жараёнларини тадқиқ этиш устида турли даврларда бир қатор олимлар, жумладан Р.И.Байметов, И.Эрматов, Т.Т.Ахмедов, Х.Кушназаров, Ю.Я.Сычев, Ю.М.Джавакянц ва А.Т.Мусурмоновлар томонидан илмий изланишлар бажарилган [4,5,8].

Амалга оширилган тадқиқотлар асосида ток қаторлари ва ток туплари орасидаги тупроқни юмшатадиган, бегона ўтларни йўқотадиган, ўғитлайдиган, суғориш ариқларини оладиган, ток новдаларини тупроқ билан кўмадиган, очадиган, ток новдаларига ишлов берадиган ва бошқа операцияларни бажаришда қўлланадиган қишлоқ хўжалик машиналари, бошқа турли хил мосламалар ва қуроллар ишлаб чиқилган ва тоқларни парваришlashда муайян ижобий натижаларга эришилган. Аммо мазкур тадқиқотларда маҳаллий тупроқ-иклим шароитларидан келиб чиқиб, ток қаторлари ва туплари орасидаги тупроққа ишлов бериш ва бегона ўтларни йўқотиш жараёнида ток новдаларига шкаст етказмасдан ишлов бериш, технологик жараёнларни бир йўла амалга оширувчи универсал қурилма ишлаб чиқиш ва унинг ишчи органларининг параметрларини асослаш масалалари етарли даражада ўрганилмаган.

Ҳозирги кунда турли схемадаги интенсив токзорлар ораларига мосланувчан, бегона ўтлардан тозалаб берадиган, тоқлар илдизларига зарар бермаслик учун тоқлар танасига яқинлашганида йиғилувчан махсус қурилма ишлаб чиқиш орқали инсонларни қўл меҳнاتини камайтиришга эришиш мумкин [2,4]. Натижада меҳнат сарфини камайтириш ва тупроқ унумдорлигини ошириш ҳамда ҳосилдорликни 1,5-2.5 мартага оширишга имконият яратилади [6,7].

Фойдаланилган адабиётлар

1. М.Т. Мамарасулова, М.К. Мамадалиев, Р.А. Абдирахмонов // [Theory and experimental results of surveys to determine the diameter of teeth plank.](#) International Journal of Mechanical Engineering 7 (3), 578-581
2. М.Т. Мамарасулова, М.Х. Мамадалиев, Р.А. Абдирахмонов // [Результаты проведенных экспериментальных исследований комбинированного дискового машины](#) Экономика и социум, 739-742
3. МТ Мамарасулова // [Determination of the optimal values of the parametrs of the roller](#)

[funnel of the machine for continuous monitoring of arable land](#). НамМТИ илмий-техника журнали 3, 129-134

4. М.Мамадалиев, Р.Абдирахмонов, М.Мамарасулова. // Сабзавот экинларини йиғиб олишда қўлланиладиган ресурстежамкор машина конструкцияси Ўзбекистон қишлоқ хўжалиқ ва сув хўжалиги журнал 54-56

5. М.Мамарасулова, М.Мамадалиев, Р.Абдирахмонов // Боғ қатор ораларига ишлов берувчи комбинациялашган агрегат. Агроилм 3 (81), 2022 88-89 бетлар

6. М.Мамарасулова, Гофурова Б // **Characteristics Features of modern gardens** // Новости Образования Исслодоварие XXI Века.185 -189page, 2023

7. М.Мамарасулова, Гофурова Б // Замонавий боғларнинг ўзига хос хусусиятлари. Новости Образования Исслодоварие XXI Века. 8-сон, 197-199 бетлар, 2023

8. Утаганов Хусан Байматович // Култиваторнинг ток туплари орасига ишлов берувчи ишчи органи параметрларини асослаш. Автореферат. Тошкент-2023 <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>

Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги, Ўзбекистон Республикаси Давлат стат. қўмитаси. Тошкент 2021 й. 55 бет.

Mundarija/Outline

1.	<u>PEDAGOGIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING INTELLEKTUAL IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI</u> Xalilov Farxod, Ruzieva Madina	5-7
2.	<u>PEDAGOGIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING INTELLEKTUAL IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI</u> Xalilov Farxod, Ruzieva Madina	8-11
3.	<u>BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY REFIEKSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDOGAGIK IMKONIYATLARI</u> Xalilova Nargiza, Irgasheva Indira	12-15
4.	<u>BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY REFIEKSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDOGAGIK IMKONIYATLARI</u> Xalilova Nargiza, Irgasheva Indira	16-18
5.	<u>BO'LAJAK PEDAGOGLARNI INNAVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHDA TAJRIBA ALMASHISHNING ILMIY METODIK ASOSLARI VA USULLARI</u> Rizayeva Gulnara, Abdukarimova Munisa	19-22
6.	<u>BO'LAJAK PEDAGOGLARNI INNAVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHDA TAJRIBA ALMASHISHNING ILMIY METODIK ASOSLARI VA USULLARI</u> Rizayeva Gulnara, Abdukarimova Munisa	23-24
7.	<u>"OLIV O'QUV YURLARIDA UZLUKSIZ MA'NAVIV TARBIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH"</u> Xalilov Farxod, Ismoilova Dinoraxon	25-35
8.	<u>O'ZBEK SHOIRASI ZULFIYAXONIM</u> Eshbekova Dildora	36-39
9.	<u>IMPORTANCE OF INTERNATIONAL TOURISM FOR MODERN SOCIETY AND ECONOMY</u> Xoliqberdiyeva Z.M, Summera Khalid	40-43
10.	<u>KASALLIKLARNING OLDINI OLIISH VA SALOMATLIKNI MUSTAHKAMLASH</u> Dusmurodova Mashhura	44-49
11.	<u>ФЕНОМЕН «ГИБРИДНЫХ ВОЙН» В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ</u> Зарипова Зебинисо, Гайратов Фаррух, Гайратова Ойгуль	50-53
12.	<u>"OLIV O'QUV YURLARIDA UZLUKSIZ MA'NAVIV TARBIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH"</u> Xalilov Farxod, Ismoilova Dinoraxon	54-59
13.	<u>ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОПЫТА РЫНКА В ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГАХ СТРАН БЛИЖНЕГО ВОСТОКА В УЗБЕКИСТАНЕ</u> Бобожанова.Ш.Х, Ахунова. Н	60-62
14.	<u>PRINCIPLES OF TEACHING COMPUTER SCIENCE</u> Umarova Odina	63-64
15.	<u>MALAYZIYADA TURIZM XIZMATLAR BOZORINING RIVOJLANISHI</u> Oripjonova Mastura	65-69

16.	<u>GRANDULYAR XEYLITNI DAVOLASH</u> Toshtemirova Mokhira, Mamatov O'ktam, No'manov Bahodir, Xolmurodova Gulorom, Kuchiyeva Nargiza, Aslamov Og'abek	70-71
17.	<u>O'TKIR O'CHOQLI PULPITNI BIOLOGIK USULDA DAVOLASH</u> Toshtemirova Mokhira, Atayorov Miraziz, Xodjayev Ilyos, Xoliqov Mustafo, Samarboyev Xusanboy, Murodov Zafar, Xaydarov Firdavs	72-74
18.	<u>NEMIS TILI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH</u> Yusupova Gulxumor, Matsabirova Durdona	75-77
19.	<u>SENI XOTIRLASHLARI BAXT EMASMI?</u> Islomova Firangiz	78-79
20.	<u>ALEKSANDR ARKADYEVICH FAYNBERG HAYOTI VA FAOLIYATI</u> Zokirjonova Maftuna	80-81
21.	<u>TRANSGEN ORGANIZMLARNI YARATISH: CRISPR-CAS9 QO'LLANILISHINING YANGI YONDASHUVLARI VA KELAJAK ISTIQBOLLARI</u> Qo'ziyeva Saxobat, Toshtemirov Adham	82-85
22.	<u>O'QUVCHILARDA QADRIYATLI YONDASHUV ASOSIDA MEN KONSEPSIYASINI RIVOJLANTIRISH</u> Olimjonova Zuhaxon	86-92
23.	<u>ТАЖРИБАВИЙ ТИРЕОТОКСИКОЗ ХОЛАТИДАГИ ОНАЛАРДАН ТУҒИЛГАН АВЛОДЛАР ҚАЛҚОНСИМОН БЕЗИНИНГ МОРФОЛОГИК ЎЗГАРИШЛАРИ</u> С.М.Ахмедова, Қ.С.Комилов, Ж.С.Туробов	93-95
24.	<u>MARKAZIY OSIYO VA O'ZBEKISTON SHAROITIDA TO'QIMACHILIK SANOATI RIVOJLANISH HOLATINI BAHOLASH</u> Isayeva Ra'no, Baxodirova Nilufar	96-99
25.	<u>QIZILO'NGACHNING KARDIAL SOXASIDA UCHRAYDIGAN POLIPLARNING ZAMONAVIY DAVOLASH USULLARI</u> Valiyev Behruzbek, Musojonov Baxodir	100-101
26.	<u>GISTOLOGIYA FANINING ZAMONAVIY O'QITISH USULLARI</u> Nurmatova Vasilaxon, G'ofirov Azamjon, Musojonov Baxodir	102
27.	<u>SEMIIRISHNING ASOSIY SABABLARI</u> Abdullajonova Mohlaroy, Musojonov Baxodir	103
28.	<u>БОЛАЛАР ОРГАНИЗМИДАГИ АСОСИЙ ФИЗИОЛОГИК КЎРСАТКИЧЛАР ВА САЛОМАТЛИГИНИ ЎРГАНИШ МЕТОДЛАРИ</u> Алиева Гавҳарой	104-105
29.	<u>QON ORQALI YUQADIGAN YUQUMLI KASALLIKLARNING PROFILAKTIKASI</u> Samadaliyev Nurmuhammad, Fozilova Madina	106-107
30.	<u>QIZAMIQ VA UNING TARQALISHI</u> Samadaliyev Nurmuhammad, Akbarova Jasmina	108-109
31.	<u>BOLALARDA OBSTRUKTIV SINDROM</u>	110-112
32.	<u>АЛЛЕРГИЧЕСКАЯ РЕАКЦИЯ НА АНТИБИОТИКИ У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА</u> Жумартова Шарофат	113-115
33.	<u>ALEXANDR FEINBERG'S WORK AND STUDY</u> Zokirjonova Maftuna	116

34.	<u>ZULFIYA SHE'RLARIDA „XOTIN-QIZLAR“</u> Zuhra Toshpo'latova	117-118
35.	<u>THE IMPORTANCE OF SYNONYMS EXPRESSING EMOTIONAL STATES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES</u> Gulmira Akramjonovna	119-120
36.	<u>TAJIRIBAVIY TIREOTOKSIKOZ SHAROITIDA JIGAR MORFOLOGIK O'ZGARISHLARI</u> Sarsenbaeva A. S., Axmedova S.M., Сагдуллаева М.К.	121-124
37.	<u>"HODDA CHEGARA YO'Q: ALEKSANDR FAYNBERG FENOMENI"</u> Dilafruz Eshonqulova, Tohirova Laylo	125-129
38.	<u>GANDBOLCHILARDA TEZKOR-KUCH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH</u> Nizomov Akmaljon	130-132
39.	<u>THE OPPORTUNITIES OF FINANCIAL TECHNOLOGIES AND THE IMPORTANCE OF FINTECH</u> Berdiqulova Sevinch, Ismoilova Intizor	133-136
40.	<u>ТИРЕОТОКСИКОЗ ТАЪСИРИДА ЖИГАР МОРФОЛОГИЯСИ</u> Sarsenbaeva A. S., Сагдуллаева М.К.	137-143
41.	<u>ZAMONAVIY TA'LIM VA TILSHUNOSLIKDA RAQAMLI TEXNOLOGIYA VA SUN'IY INTELLEKTLARNING AHAMIYATI</u> Shuxratbekova Zaxrooyim	144-146
42.	<u>MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARIDA ONA SIYMOSI</u> Davronova Madina	147-148
43.	<u>O'ZBEK TANBUR CHOLG'USI TARIXI</u> Ilyos Arabov	149-151
44.	<u>DETERMINATION OF THE DIASTASE ENZYME QUANTITY IN HONEY</u> Jahongir Nurmuxammadiyevich Baratov, Irodakhon Lutfulla Qizi Yaxshiboyeva	152-154
45.	<u>XIVA XONI XONADONIGA MANSUB HODKORLAR</u> Alimov Ahmadjon	155-157
46.	<u>USING ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS RELATED TO GENDER</u> Nazarova Mukaddas	158-160
47.	<u>ЦИФРОВАЯ БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН</u> Шарипова Нигина	161-163
48.	<u>ЎЗБЕКИСТОН ЗАМОНАВИЙ АРХИТЕКТУРАСИДА МИЛЛИЙ АНЪАНАЛАРНИНГ САҚЛАНИШ МУАММОЛАРИ</u> Нурмухамедова Шоира, Эшназарова Солиха	164-166
49.	<u>ДАВЛАТ АВТКИВЛАРИ АГЕНТИЛИГИНИ БОШҚАРИШДА РАҚАМЛИ ТИЗИМДАН ФОЙДАЛАНИШ</u> Абдусаломов Абдусамад	167-169
50.	<u>KASBIY TA'LIM TASHKILOTLARIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SOHASIDAGI ISHBILARMONLIK FAOLLIGINI OSHIRISH: O'QUVCHILARNI REAL BIZNES SHAROITLARIGA TAYYORLASH</u> Usmonova Sayyoraxon	170-174
51.	<u>BOLA PSIXOLOGIYASI: RIVOJLANISH, O'ZIGA XOSLIK VA MUHITNING TA'SIRI</u> Abdullayeva Anora	175-176

52.	<u>SHODMON SULAYMON SHE'RIYATIDA BUXORO OBRAZI TALQINI</u> Mustaqimova Madina	177-179
53.	<u>OLIY TA'LIM TIZIMIDA XORJIY INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH MECHANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH</u> Almardanov Ulug'bek	180-181
54.	<u>IQTIDORLI YOSHLARNI RAQOBATBARDOSH KADR SIFATIDASHAKLLANISHIDA INNOVATSION TEXNOLOGİYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH</u> Xolmurodov Shuxrat	182-184
55.	<u>КУЛЬТУРНАЯ ЛИНГВИСТИКА ЦВЕТА: ФРАЗЕОЛОГИЯ В ИСПАНСКИХ И УЗБЕКСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ</u> С.М. Джалилова	185
56.	<u>UMUMTA'LIM TIL O'RGANUVCHILARINING LINGVISTIK KOMPETENTSİYALARINI MFP TEXNIKASI ORQALI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI</u> Ergasheva Rano	186-189
57.	<u>ОСОБЕННОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УРОВНЯ УРБАНИЗАЦИИ</u> Рахимова Мадина, Хидирова Шахзода	190-191
58.	<u>MAQSUD SHAYXZODANING HAYOTI VA IJODI (1908 -1967) YILLARI</u> Sayfutdinova Ruzigul, Elmurodov Hamidillo	192-193
59.	<u>HUDUDLARDA SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI</u> Alimardanov M.I., Risqimov Rufatali	194-200
60.	<u>NOTION OF PRACTICAL TRAINING AND PRACTICE. THEIR SPECIFIC FEATURES</u> Rakhmatullaeva Kumush	201-204
61.	<u>ИНТЕНСИВ ТОКЗОРЛАРГА ИШЛОВ БЕРИШ ТЕХНОЛОГИЯСНИНГ ТАХЛИЛИ</u> Фозилжонова Барно	205-206

Journal of Uzbekistan's Development and Research (JUDR)

2025

